

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN
SÜLEYMÂN-NÂME'SİNİN 68. CİLDİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Yüksek Lisans Tezi

Halis AYDIN

Danışman
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Nevşehir
Temmuz 2017

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN
SÜLEYMÂN-NÂME'SİNİN 68. CİLDİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Yüksek Lisans Tezi

Halis AYDIN

Danışman
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Nevşehir
Temmuz 2017

Sevgili ablama...

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Halis AYDIN

Tez Yazım Kılavuzuna Uygunluk

"Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68. Cildi (İnceleme-Tenkritli Metin)" adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Halis AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Bşk. a.

Yrd.Doç.Dr.
Erkan HIRIK

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL danışmanlığında Halis AYDIN tarafından hazırlanan “**Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68. Cildi (İnceleme-Tenkitledi Metin)**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

14.07.2017

JÜRİ

Danışman: Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Üye : Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Üye : Doç. Dr. Ayşe YILDIZ

İMZA

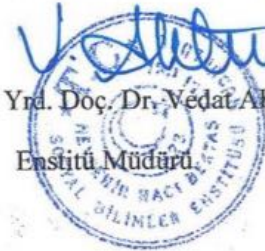

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ...17.07.2017... tarih ve 2017.32.511... sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

17.07.2017

Yrd. Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu tezin planlanmasında ve düzenlilik içerisinde kaleme alınmasında bana yol gösteren, tecrübesi ve birikimiyle düşünce dünyamı genişleten, fikirlerinden istifade ettiğim saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL'e, yüksek lisans eğitimim boyunca yoğun mesaisine rağmen engin bilgileri ile beni aydınlatan ve elinden gelen desteği esirgemeyen muhterem hocam Prof. Dr. Filiz KILIÇ'a, tezimdeki eksiklikleri bıkıp usanmadan inceleyerek tezin belli bir olgunluğa erişmesinde büyük katkısı olan, hem dostluğu hem de hocalığını esirgemeyen Arş. Gör. Ahmet UĞUR'a, yüksek lisans döneminde gerek ders dönemi ve gerekse tez döneminde maddî ve manevî olarak desteğini gördüğüm ve tezin yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen değerli dostum Süleyman Anıl TOMBAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak sıkıldığım ve daraldığım anlarda beni yalnız bırakmayan ve bana destek olan Selma AYBARS'a ve üzerimde emekleri hiç yadsınamayacak kadar çok olan aileme teşekkür ederim.

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN SÜLEYMÂN-NÂME'SİNİN 68. CİLDİ (İNCELEME-TENKİTLİ
METİN)

Halis AYDIN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz 2017

Danışman: Tuncay BÜLBÜL

ÖZET

Süleymân-nâme, XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başlarında Firdevsî-i Rûmî tarafından manzum mensur olarak yazılan ve Hz. Süleyman'ın hayatını ve menkıbelerini anlatan 81ciltlik bir külliyyattır. Eser Hz. Süleymân'ın menkıbevî hayatı dışında felsefe, ilm-i nücum, tıp, astronomi, tarih, coğrafya gibi çeşitli ilimlere de yer vermesi bakımından ansiklopedik eser özelliği taşımaktadır.

Çalışmaya konu olan Süleymân-nâme'nin 68. cildinin yapılan taramalar sonucu İstanbul Topkapı Sarayı, Türkçe Yazma Eserler bölümünde iki nüshası tespit edilip ardından temin edilmiştir. "*Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68.cildi (İnceleme-Tenkitli Metin)*" isimli çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Firdevsî'nin hayatı ve eserleri, ikinci bölümde incelenen metnin şekil, kurgu, dil ve üslup incelemesi yapılırken üçüncü bölümde temin edilen iki nüshadan hareketle eserin tenkitli metni ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma Sonuç, Kaynakça ve Özel İsimler Dizini ile sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme, Hz. Süleymân, klâsik Türk edebiyatı

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'S SULEYMAN-NÂME 68TH SKİN (REVIEW-CRITICAL TEXT)

Halis AYDIN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Turkish Language and Literature Department, Master, July 2017

Consultant: Tuncay BÜLBÜL

ABSTRACT

Suleyman-nâme, XV. by the end of the century XVI. at the beginning of the century Firdevsî-i Rûmî written as a verse and written as Hz. Suleyman's is an 81 volume corpus describing Süleyman's life and menbabeler. The work Hz. Suleyman carries the encyclopedic work feature in order to include various sciences such as philosophy, science, astronomy, history, geography besides the religious life.

Two copies of the Topkapi Palace, Turkish Written Works section were found after the screenings of the 68th Suleyman-nâme's work. The study named "*68th volume (Review-Critical Text)*" of *Firdevsî-i Rûmî's Suleyman-nâme* was formed from three parts. In the first part, the life and works of Firdevsi, in the second part, the form, the fiction, the language and the stylistic analysis of the text were examined and the critical piece of the work was tried to be revealed by moving from the two copies provided in the third section. Then, for the convenience of the next work to be done about Suleyman-nâme, at the end of the study, the names of the special names identified in the text were made.

Keywords: Firdevsî-i Rûmî, Suleyman-nâme, Hz. Suleyman, Classical Turkish Literature

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etiğe Uygunluk.....	i
Tez Klavuzuna Uygunluk.....	ii
Kabul ve Onay Sayfası.....	iii
Teşekkür.....	iv
Özet	V
Abstract	VI
İçindekiler.....	VII
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

Firdevsî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı	2
1.2. Eserleri	2
1.2.1. Süleymân-nâme	3
1.2.1.1. Süleymân-nâme'nin Diğer Cildleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	3
1.2.2. Da'vet-nâme	12
1.2.3. Firâset-nâme	13
1.2.4. Münazara-i Seyf u Kalem	13
1.2.5. Hayât u Memât veya Hayât-nâme	14
1.2.6. Silâhşör-nâme (Musallah-nâme)	14
1.2.7. Tercüme-i Câmeşuy-nâme	14
1.2.8. Hakâyık-nâme/Hakikat-nâme.....	15
1.2.9. Kutb-nâme	16
1.2.10. Teşhisü'l-insan	16
1.2.11. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm	16
1.2.12. Terceme-i Hadîs-i Erbain	16
1.2.13. Pend-nâme-i Eflâtun.....	16
1.2.14. Satranç-name-i Kebîr:	17

1.2.15. Fâl-ı Kur'ân	17
1.2.16. Hadis-i Ahsen	17
1.2.17. Süleymân-nâme Muhtasarı	18
1.2.18. Tâli'-i Mevlûd-i Kebîr	18
1.2.19. Kur'an-ı Kerim'den Tefe'üle Dair Bir Risâle	18
1.2.20. Kitâbü'l-Mevâ'iz	18

İKİNCİ BÖLÜM

Kurgu ve Şekil Özellikleri

2.1. Eserin Yapısal ve Kurgusal Özellikleri	20
2.1.1. Eserin Genel Kurgusal Özellikleri	20
2.2. Şekil Özellikleri	37
2.3. Dil ve Anlatım	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Metin

3.1. Nüsha Tavsifi	57
3.2. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar	58
3.3. Tenkitli Metinde Kullanılan Çeviriyazı Alfabesi	60
3.4. Süleymân-nâme (68. cild) Tenkitli Metni	61
3.5. Sonuç	235
3.6. Kaynakça	237
3.7. Dizin	239

GİRİŞ

Temeli 13. yüzyılda atılan ve 19. yüzyıla kadar devam eden ve yaklaşık olarak altı yüz yıl boyunca Türk toplumunun estetik zevkine hitab eden edebiyata klâsik Türk edebiyatı denilmektedir. Klâsik Türk edebiyatında gerek manzum ve gerekse mensur pek çok eser kaleme alınmıştır. Her ne kadar bu edebiyat dairesinde manzum metinler daha çok ön planda olsa da mensur eserlerin de sayısı ve niteliği azımsanmayacak derecededir. Bu mensur eserlerden birisi de XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başında Firdevsî-i Rûmî tarafından kaleme alınan Süleymân-nâme'dir. Süleymân-nâme Hz. Süleymân'ın hayatını, menkabelerini, savaşlarını ve olağanüstülüklerini anlatan tarihî bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Klâsik Türk edebiyatı çerçevesinde muhtelif şair ve yazarlar tarafından kaleme alınmış birçok Süleymân-nâme bulunmaktadır. Fakat bunların içerisinde gerek hacim, gerek konu ve gerekse işlediği konuların orjinalliği bakımından en dikkat çekici olanı Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sidir. Firdevsî-i Rûmî veya Firdevsî-i Tavîl diye anılan ve takriben XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başında yaşamış olan Firdevsî eserini oluştururken gerçek dünya ile fantastik dünya arasında gidiş gelişler yaparak eserin orjinalliğini daha da dikkat çekici hale getirmiştir.

Hazırlanan bu çalışmada Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68. cildinin tenkitli metni ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde eldeki verilerden hareketle Firdevsî'nin hayatı ve eserlerinden kısaca bahsedilmiştir. Firdevsî'nin eserleri ile ilgili oldukça muğlak bilgiler mevcut olduğu için günümüze ulaşan, ona ait olduğu bilinen ve üzerinde çalışma yapılan eserlerin tanıtılmasına özen gösterilmiştir.

İkinci bölümde tenkitli metni hazırlanan 68. cilt şekil, kurgu, dil ve üslûp bakımından incelenmiştir. Şekil bölümünde, eserin içerisinde yer alan manzum parçaların sayısı, eserin başlıkları ve isimleri, eserde kullanılan vezinler ve sayıları verilmiştir. Kurgu bölümünde eserde yer alan hikâyelerin kurgusal özellikleri ve kısaca içeriklerinden bahsedilmiş ve son olarak dil ve üslûp bölümünde eserden hareketle tespit edilen dil ve anlatım özellikleri verilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm çalışmanın en hacimli bölümü olup burada iki nüshadan hareketle eserin tenkitli metni ortaya konmaya çalışılmış ve nüsha farkları dipnotta verilmiştir.

Çalışma Sonuç, Kaynakça ve Özel İsimler Dizini ile sona ermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Firdevsî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Tavîl, Türk Firdevsî olarak da tanınan Firdevsî-i Rûmî on beşinci yüzyılın ikinci yarısı ile on altıncı yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış bir Osmanlı şair ve edibidir. Asıl adının ne olduğu konusunda farklı rivâyetler bulunmaktadır. “Bursalı Mehmet Tahir adının İlyas bin Hızır olduğunu belirtmekle beraber, Fuat Köprülü ve İbrahim Olgun Paris Milli Kütüphanesinde bulunan bir Süleymân-nâme nüshasına dayanarak Şerafeddin Musa ismi üzerinde birleşirler” (Köprülü 1969: 649, Olgun 1978: 185, Bursalı 1972:3). Firdevsî'nin doğum tarihi her ne kadar 1453 olarak zikredilse de ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. “Onun hayat hikâyesi daha çok yazdığı Süleymân-nâme ile gündeme gelmiş ve bazı durumlarda gerçek dışı, efsanevî bilgilerde yazara izafe edilmiştir” (Erdem 2005: 3).

“Firdevsî'nin hayatı Edincik, Bursa, Manisa, Balıkesir ve İstanbul'da geçmiştir. Balıkesir'de uzun süre kalmış Da'vet-nâme ve Firaset-nâme isimli eserlerini burada kaleme almıştır. Oldukça geniş ansiklopedik bilgiye sahip olan Firdevsî'nin, gayretli bir müellif olduğu ve gerek Süleymân-nâme'den evvel ve gerekse sonra muhtelif konularda manzum ve mensur eserler yazdığı bilinmektedir. Firdevsî telif ettiği eserleri daha çok on beşinci yüzyılın sonlarında kaleme almış, bir kısmını ise on altı yüzyılın başlarında vücuda getirmiştir” (Güleç 2006: 245).

1.2. Eserleri

Üç padişah dönemini idrak eden Firdevsî, devrinin en velûd yazarlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Firdevsî, “Bildiği, duyduğu, öğrendiği her şeyi yazma eğiliminde olan bir kişiliğe sahiptir” (Akay 1990: 11). Bu yönüyle Firdevsî'ye velûd bir yazar demek mümkündür. Firdevsî'nin kaç eser yazdığı ve bu eserlerin kaç tanesinin günümüze ulaştığı hâlâ net bir şekilde bilinmemekle beraber kaynaklardaki bilgiler de genellikle birbiriyle

çelişmektedir. Bunun nedeni Firdevsî'nin kaleme aldığı eser sayısının oldukça fazla olması ve eserlerinden bazılarının hâlâ gün yüzüne çıkmamış olmasıdır.

Çeşitli olaylar vesilesiyle yazdığı mensur eserleri ve çeşitli dillerden yaptığı tercümeleriyle haklı bir saygınlık kazanan Firdevsî'nin kırktan fazla eseri olduğu bilinmektedir. Başta tarih olmak üzere; dinler tarihi, peygamberler tarihi, İslam tarihi, Osmanlı tarihi, felsefe, geometri, tıp, astronomi, tasavvuf, ahlak, astroloji, satranç gibi birçok alanda eser vermiş üretken bir sanatçı olarak karşımıza çıkmaktadır. Firdevsî'nin günümüze ulaşan ve ona atfedilen eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz.

1.2.1. Süleymân-nâme

Süleymân-nâme-i Kebîr on beşinci yüzyılın sonu ile on altıncı yüzyılın ilk çeyreği arasında kaleme alınmış ve kısa adıyla Süleymân-nâme olarak bilinen manzum mensur karışık bir eserdir. “Firdevsî-i Rûmî bu eser için bütün hayatı boyunca uğraşmış ve üç hükümdar devrinde (II. Mehmed, II. Bâyezîd, I. Selim) yazmaya devam etmiştir. Ayrıca Firdevsî bu hacimli eseri meydana getirirken birçok telif ve tercüme eserlerde ortaya koymuştur” (Usta 2009: 64). Süleymân-nâme, Hz. Süleymân'ın menkıbelerinin anlatıldığı bir eser olmanın yanı sıra felsefe, ilm-i hendese, ilm-i nücûm ve çeşitli ilimlere dair bilgilerin de yer aldığı manzum-mensur olarak yazılmış ansiklopedik bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. “Firdevsî, bu eserini oluştururken Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân-ı Kerim'den yararlanmakla kalmayıp peygamber kıssaları, tarih kitapları gibi birçok farklı kaynaktan istifade etmiştir” (Babür 2013: 4).

1.2.1.1. Süleymân-nâme'nin Diğer Cildleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Çalışmaya esas olan 68.cildin dışında Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinin diğer cildleriyle ilgili yapılan diğer çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz.

Yusuf Babür, Süleymân-nâme-i Kebîr (6-7.ciltler İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Himmet Büke, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (38.cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Murat Vanlı, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9.ciltler), (İnceleme Metin), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Gülnaz Genç, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (25-26.cilt), İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Mustafa Aksoy, Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinde Destan Unsurları, İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Hamdi Güleç, Firdevsî-i Rumî'nin Süleymân-nâme'si 42.cilt Dâsitân-ı Ceng-i Aheng-i Efrasiyab-ı Türk Üzerine Bir Metin İncelemesi, İzmir Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,1994, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Halil İbrahim Usta, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr, (43-44-45-46.ciltler), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Asuman Akay, Firdevsî Süleymân-nâme (44.cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir Deneme, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Yasemin Abul, Süleyman-name-i Kebir (47.cilt) Metin Tenkidi ve İnceleme, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

İlhama Jafarova, Firdevsî-i Rumî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (63.cilt) İnceleme Metin-Dizin, İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

M.Dursun Erdem, Kitab-ı Kıssâ-nâme-i Süleymân Aleyhisselam Üzerine Söz Dizimi Çalışması (Süleymanname 74. cilt), Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Sezer Özyaşamış Şakar, Firdevsî-i Rumî'nin Süleymaname Yazmasının (81.cilt,28yk) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemesi, İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

İlhama Jafarova, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81.cilt 54b - 82a, 28 yk.) Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Yaşar Şimşek, Firdevsî-i Rumî, Süleyman-name-i Kebîr (76. Cilt), Giriş, Ses Bilgisi, Tenkitli Metin, Sözlük, Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

İbrahim Köz, Fidevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. cilt 7a-54byk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Zeynep Çelik, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. cilt) (82b-123b yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Rabia Aksu, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr* (10.cilt) İnceleme-Metin-Dizin, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

1.2.1.2. Süleymân-nâme'nin Diğer Nüshaları¹

Dört padişah dönemini idrak eden Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinin cilt sayısı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler hiçbir zaman tek bir noktada birleşmemiştir. Yazarın 81 cilt olarak ele aldığı Süleymân-nâme'nin diğer nüshalarının bulunduğu yerler ve eserlerin şekilsel özellikleri şu şekildedir.

1. Cilt: Gotha, Numara 111.

2. Cilt: Gotha, Numara 111 Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863.

3. Cilt: Vaticano-Turco, Numara 28, 16 yy; Süleymaniye Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863.

4. Cilt: Vaticano-Turco Numara 28, Süleymaniye Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863.

5. Cilt: Vaticano-Turco Numara 28, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, 5-6-7-8-9-10-11-12-13 cilt toplam 388 yk.

6. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş.

7. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, Török F. 2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 7-13 cilt toplam 360 yk.

8. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, Török F. 1-2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı. 8-15 cilt toplam 406 yk.

9. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, h. 1544'te kopya edilmiş, Török F. 1-2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.

10. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.

11. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.

¹ Bu veriler Himmet Büke'nin "*Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (38.cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizimi*" isimli doktora tezinden derlenmiştir.

12. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
13. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, Török F. 2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
14. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, 14-15-16-17-18-19-20 cilt toplam 321 yk. Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
15. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
16. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
17. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, Török F. 3 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 17-18 cilt toplam 100 yk.
18. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, Török F. 3 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 17-18 cilt toplam 100 yk.
19. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
20. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
21. Cilt: Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884.
22. Cilt: Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884.
23. Cilt: Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884.
24. Cilt: Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884.
25. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk, Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk, Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
26. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk, Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk, Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
27. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk, Török F. 4 Macaristan

İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk, Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.

28. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk, Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk, Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.

29. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk, Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk, Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.

30. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk, Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk, Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.

31. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk, İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)

32. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk, İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)

33. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.

34. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.

35. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.

36. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.

37. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

38. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

39. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

40. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

41. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

42. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

43. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır, Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.

44. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
45. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
46. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
47. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
48. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
49. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur. Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
50. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
51. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur. Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
52. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur. Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
53. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur. Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.

54. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur. Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
55. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
56. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
57. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir. Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
58. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir. Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
59. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir. Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
60. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
61. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
62. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
63. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
64. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür. Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
65. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür. Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.

66. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür. Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.

67. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır, K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.

68. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır, K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.

69. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır, K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.

70. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır, K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.

71. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 17 1535, 21 satır, K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72- 73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.

72. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 17 1535, 21 satır, K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470; Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72- 73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.

73. Cilt: Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72-73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75- 76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.

74. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır, Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi,

Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231’de kayıtlı olan 73-74 75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357’dir. Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, S.H.M.H.K.Yaz. 361, 17 satır, 74-75-76 ciltleri içeren bu nüshanın varak sayısı 127’dir.

75. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536’da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469’dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231’de kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357’dir. Bu cildin Bibl. Nationale, supl 1293 ve Uppsala numara 196’da bir nüshası daha vardır. Berlin numara 470’de kayıtlı olduğu olduğu zannedilen nüsha sorgulanmış, böyle bir kaydın olmadığı teyit edilmiştir.

76. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır, Hazine 1536’da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469’dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231’de kayıtlı olan 73-74 75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357’dir.

77. Cilt: Török F. 12, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 118 varak, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537’de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534’tür.

78. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537’de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534’tür. Török F. 13, Török F. 13’te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409’dur.

79. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537’de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534’tür. Török F. 13, Török F. 13’te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409’dur.

80. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537’de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534’tür. Török F. 13, Török F. 13’te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409’dur.

81. Cilt: Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri numara 317/116, 123 yk

1.2.2. Da’vet-nâme

Firdevsî’nin bu eseri Arapça ve Farsça bazı eserlerden tercüme edilerek 1488 yılında Balıkesir’de hazırlanmış olup, ilm-i nucûm ve ilm-i garîbeye dair mensur bir eserdir. “Eserin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Türkçe yazmalar Bölümü numara 208’de kayıtlı olup tek nüshadır. 90 varak olan Da’vet-nâme’de genel itibariyle sayfalar 23 satırdan meydana gelmiştir. Fakat eserde yer alan 141 minyatür ve resimler, kimi sayfalarda satır sayısını

azaltmıştır” (Büyükkarcı 1995: 9). “Da’vet-nâme’nin tarih ilmiyle doğrudan ilişkisi az olmakla beraber, garip ilmlerin ve davetiye kitaplarının halk arasındagördüğü rağbet dikkate alınır, bilim tarihi, dinler tarihi ve ilm-i nücûm tarihi açısından vazgeçilmez bir eserdir” (Biçer 2005: 59).

Eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapan Fatma Büyükkarcı eserle ilgili olarak şu bilgileri nakletmektedir: “Sekiz bâb olarak düzenlediği belirtilen eser aslında altı bâbdan meydana gelmiştir. Birinci bâbda melek ve ruhların özellik ve görevleri; ikinci bâbda feleklerin ve burçların yaratılması ve özellikleri; üçüncü bâbda ruhların nasıl çağrılacağı ve bu iş yapılırken muhtemel tehlike ve zararlardan nasıl korunacağı; dördüncü bâbda güneşin burçlarına müvekkel olan meleklerin çağırılması; beşinci bâbda güneşin ve ayın uğradığı burçlar ve özellikleri; altıncı bâbda ayın uğradığı 28 menzilden sorumlu meleklerin çağırılması ele alınmıştır” (Büyükkarcı 1995: 14-15).

1.2.3. Firâset-nâme

Firdevsî, böyle bir eseri olduğunu “Münâzara-i Seyf u Kalem” isimli eserinde zikretmiştir. Eser II. Bayezid’in tahta çıkışından önce Balıkesir’de yazılmıştır. “Köprülü’ye göre eserin adı Süleymân-nâme’de geçmektedir” (Köprülü 1996: 128). Çoğu araştırmacı bu eserin günümüzde elimize ulaşmadığını ve nüshasının olmadığını dile getirmiştir. Fakat Süleymân-nâme’nin 38.cildi üzerine bir doktora çalışması yapan Himmet Büke bu eserin bir nüshasının “Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 5151 arşiv numarasıyla kayıtlı olduğunu zikretmiştir” (Büke 2015: 27). Eser üzerinde şu ana kadar hiçbir çalışma yapılmamıştır.

1.2.4. Münazara-i Seyf u Kalem

“Konusu itibariyle kılıç ve kalemin mukayesesinin yapıldığı eser, 1485 tarihinde Balıkesir’de yazılmıştır. Firdevsî’nin bu eseri, yazmış olduğu diğer eserleri hakkında bilgi vermesi bakımından oldukça önemlidir. Nitekim bu eserin beşinci varlığında bazılarının bugün dahi ulaşamadığımız Hadîkatü’l-Hakâyık, Firâset-nâme, Tecnisât-ı Süleymân, Satranç-nâme-i Kebîr, Belkıs-nâme, Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr ve Kutb-nâme adlı eserlerini zikretmektedir. Bunlardan Hadîkatü’l-Hakâyık, Firâset-nâme, Tecnisât-ı Süleymân, Belkıs-nâme, Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr isimli eserlere hâlâ ulaşamamıştır” (Vanlı 2012: 36). Eser üzerinde Ahmet Tanyıldız yüksek lisans çalışması yapmıştır.

1.2.5. Hayât u Memât veya Hayât-nâme

Firdevsî'nin bu eseri konu itibariyle ahlâk ve tasavvuftan meydana gelmektedir. Eser 95 varak olup harekeli nesih bir yazıyla yazılmıştır. Her sayfada 15 satır bulunmakla beraber Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş mensur bir eserdir. Kitabın başında Hayat ve Memât yazılıdır. Sonunda da eserin isminin “Hayat-nâme” olduğunu belirtir. “Eserin bir nüshası Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi bölümü 2333 numarada kayıtlı olup, kitabın başındaki ve sonundaki tarihler siliktir” (Babür 2013: 23).

1.2.6. Silâhşör-nâme (Musallah-nâme)

“Çeşitli silahların tanıtıldığı eser Mısır sultanının hazinesinden çıkan bir risâleye dayanarak Edirne’de yazılmıştır. Eser altı bâb olarak kaleme alınmış ve Ahmet Paşa’ya sunulmuştur. Topkapı Müzesi Kütüphanesi, H.625 numarada bulunan bu eser 18 varaktır. Eserin son varağının yarısı yırtıktır” (Aksoy 2000: 44).

1.2.7. Tercüme-i Câmeşuy-nâme

Terceme-i Câmeşuy-nâme, Firdevsî'nin tartışmalı eserlerinden birisidir. Bunun nedeni bazı araştırmacıların Firdevsî'nin bu isimde bir eserinin olmadığını söylemesinden kaynaklanmaktadır. Fakat son zamanlarda yapılan araştırmalar neticesinde bu eserin “Manisa İl Halk Kütüphanesinde 45 Hk 2730 arşiv numaralı bölümde yer aldığı tespit edilmiştir” (Büke 2015: 30).

Eser 18 yaprak ve 19 satır olup kumaşlar ve lekelerin temizlenmesi hakkında bilgi vermektedir. “Firdevsî, Terceme-i Câmeşuy-nâme'nin sebep-i te'lif bölümünde Süleymân-nâme'nin 78.cildini bitirmişken elbisesinde bir leke olması üzerine bu eseri Türkçeye çevirdiğini belirtir” (Büke 2015: 36). Eser daha sonra Sezer Özyaşamış Şakar tarafından yeni harflere aktarılmıştır. Şakar, çalışmasında Câmeşuy-nâme'nin on bâb halinde yazıldığını dile getirmiş ve bu bölümleri şu şekilde açıklamaktadır:

“Evvelki Bâb: Câmeşuyluk san'atı ne zamandan te'lif olup zuhûra geldi evvel sabunla libâs yuyup pâk iden kimdür ve sabun süren kimdür kimden yadigâr kaldı anı bildürür.

İkinci Bâb: Ak kumaşlar yumak ve dülbendler yumak ve anlarun lekesin giderüp ter u tâze itmesini bildürür.

Üçüncü Bâb: Alaca rengâmiz kumaşlarun ve libâsalarun tegayyür olsa anları san'atla yuyup pâk idüp lekesin giderüp ve rengine göre yine reng virmesin bildürür.

Dördüncü Bâb: İnce garirler ve biz kumaşlarının ve ebrîşüm meşdûdların enva'ıla yuyup lekelerin çıkarmasını beyan ider.

Beşinci Bâb: Acı deniz suyuna düşmüş yezdi kumaşların ve gayrının yumasını ve deniz suyu lekelerin çıkarmasını bildürür.

Altıncı Bâb: Frengî kadifeler ve ağır bahalı murassa' zerrin tillü kumaşları yuyup lekelerin çıkarup perdaht itmesini bildürür.

Yedinci Bâb: Su tamlasından ve yağmurdan leke tutmuş ve çürimeğe yakın olan kumaşların lekelerin her vechle yuyup pak itmek gerek anı bildürür.

Sekizinci Bâb: Enva' dürlü yağ cinsinün lekelerini kumaşlardan yuyup çıkarup pâk itmesini bildürür ki her dürlü yağun bir dürlü yuması vardır anı beyân ider.

Tokuzuncu Bâb: Yemiş cinsinden vâkı' olan lekeleri kumaşlardan yuyup pâk itmesini bildürür ki cümlesinden şeftalü lekelerin çıkarmak kumaşdan gayet yamandır.

Onuncu Bâb: Libâslardan gayet müşkil leke çıkarmak bildürür. Mürekkep ve katran ve zift dahı bunların emsâli her ney ise" (Şakar 2007: 727-728, Şakar 2009: 7-8).

1.2.8. Hakâyık-nâme/Hakikat-nâme

Hakâyık-nâme, XV. Yüzyılın sonları ile XVI. Yüzyılın başı arasında kaleme alınan manzumensur karışık bir eserdir. Bu dönem Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerinin görüldüğü bir dönemdir. Dolayısıyla metinde Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini sıklıkla görmek mümkündür. Eski Anadolu Türkçesine özgü kelimelerin yanı sıra metinde çok fazla Arapça-Farsça kelime bulunmaktadır. Bunların çoğunun dinî-tasavvufî terimler olduğu tespit edilmiştir.

“Didaktik bir amaçla kaleme alınan bu eserde konular tasavvuf açısından ele alınmış ve eserde insanın bu dünyaya niçin, nasıl, hangi yollardan geldiği ve sonunun ne olacağı dinî-tasavvufî açıdan anlatılmıştır” (Araç 2010: 18). Eser üzerine yüksek lisans çalışması yapan Güllü Araç eserin içeriğiyle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: “Hakâyık-nâme diyalog yöntemi kullanılarak oluşturulmuş bir metindir. Tüm metin soru cevap üzerine kuruludur. Konunun derinleşmesi aşama aşamadır. Sorulan kapsamlı bir sorunun uzun uzun açıklaması söz konusu değildir. Sorular da cevaplar da kısadır. Ancak sayısı çoktur. Özellikle Hızır'ın soruları bu yöndedir” (Araç 2010: 20).

1.2.9. Kutb-nâme

Eserin bir diğeri ismi Kıssa-i Cezîre-i Midilli'dir. Eser mesnevi nazım şekliyle yazılmış ve 2500 beyitten oluşmaktadır. Kutb-nâme'nin tek nüshası Süleymâniye Kütüphanesi, Halet Efendi 643 numarada kayıtlıdır. 145 sayfa olan eser II. Bayezid'e ithaf edilmiştir. "Eserin konusu başta Venedik olmak üzere İspanyol ve Fransız gemilerinden oluşan bir donanmanın Midilli adasına yaptıkları baskındır. 1499'da başlayıp 1503'3 kadar süren Osmanlı-Venedik savaşında Venedikliler; İnebahtı, Modon, Koron ve Draç kalelerini kaybetmişler ve 1501 yılının Ekim ayında adaya bir saldırı düzenlemişlerdir. Eserde başta bu savaş olmak üzere; II. Bayezid dönemi olayları, Cem Sultan'ın tahta çıkışı, Şehzade Korkut'un İstanbul'daki kısa süreli padişah naipliği ve akıncı beylerinin Orta Avrupa'ya yaptıkları seferleri anlatır" (Büke 2015: 25-26).

1.2.10. Teşhisü'l-İnsan

"Eser İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü seminer kitaplığında bulunmaktadır. 20x15 ebadında ve 143 varaktan meydana gelmiştir. Satır sayısı 9-13 arasında değişmektedir. Yazısı harekeli ve okunaklı bir nesihdir" (Erdem 2005: 12). Firdevsî, bu eseri Farsçadan Türkçeye tercüme edip Ahmet Paşa'ya takdim etmiştir.

1.2.11. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm

Firdevsî'nin Süleymân-nâme'den önce Balıkesir'de yazdığı manzum-mensur karışık bir eserdir. Bu eser Süleymân-nâmeyi ele almada bir ön deneme olarak değerlendirilmektedir. Eser tamamen düz yazı şeklinde yazılmış olup, sadece başında ve sonunda birer kaside vardır. Eser 21 satırdan oluşan 357 varaktan meydana gelmiştir. Ayrıca bu eser müstakil bir yazma olmayıp Süleymân-nâme'nin 74-75-76. cildlerinin bir yazmasıdır. Mehmet Dursun Erdem doktora çalışması yapmıştır.

1.2.12. Terceme-i Hadîs-i Erbain

Eser 5 varak, 17 satır olup Millet Yazma Eser Kütüphanesinde bulunmaktadır. Eser kırk hadis tercümesi olup hadisler Arapça, açıklamalar ise Farsça olarak yazılmıştır. Himmet Büke'ye göre eserin "Atıf Efendi Yazma Eserler Kütüphanesinde bir nüshası daha vardır. Bu nüsha Firdevsî adına kayıtlıyken Millet Kütüphanesindeki nüsha; Firdevsî-i Rûmî, İlyas bin Hızır adıyla kayıtlıdır" (Büke 2015: 26).

1.2.13. Pend-nâme-i Eflâtun

Sağlık ve temizlik konularından bahseden eser, Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir. Eserin Firdevsî'ye ait olup olmadığı ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Bu görüşler hâlâ bir netlik

kazanmadığı için ayrıca burada dile getirilmeyeceklerdir. Fakat İstanbul Arkeoloji Müzesinde eseri gören M.Ata Çatıkkaş, “Eserin Firdevsî’ye ait olmadığını, Firdevsî adlı başka bir kimse tarafından Şeyh Sa’dî-i Şirâzî’nin Gülistân isimli eserinin istihsahı olduğunu belirtir” (Çatıkkaş 1983: 176). Eser üzerinde şu ana kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

1.2.14. Satranç-name-i Kebîr:

“Balıkesir’de te’lif edilen eser 95 varak olup manzum mensur karışık bir şekilde kaleme alınan eser her sayfa 17 satır halinde nesihle yazılmıştır. Eserde yetmiş yedi satranç oyunu şekli yer almakta ve sekiz bâbdan oluşmaktadır. Eserin Nuruosmaniye Kütüphanesi numara 4073’te Berlin (1631) ve Münih (250) kütüphanelerinde birer nüshası vardır. Eserin içerisinde satrancın tarihçesi ve oyun oynama biçimleri hakkında bilgi verilmektedir” (Akay 1990:18).

1.2.15. Fâl-ı Kur’ân

1487-88 yılları arasında Farsçadan tercüme edilerek hazırlanmış olan eser, İbrahim paşaya sunulmuştur. Mustafa Aksoy’un belirttiğine göre; “Eser İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü Numara 816’da bulunmaktadır. Fâl-ı Kur’ân metni harekeli nesih yazıyla yazılmış olan bu yazmanın 61b-79b varakları arasında yer almaktadır” (Aksoy 2000: 44).

1.2.16. Hadis-i Ahsen

Bursalı Mehmet Tahir (1972: 2) ve Fuat Köprülü (1969: 650), bu eserin Firdevsî’ye ait olduğunu belirtmelerine karşın Fatma Büyükkarcı “Münâzara-i Seyf ü Kalem’de geçen Hadîs-i Ahsen tabirinin bir eser olmayıp “güzel bir deyişle eserlerini kaleme almak” anlamında kullanıldığını ifade eder” (Büyükkarcı 1995:7). Firdevsî üzerine çalışma yapan araştırmacıların çoğunluğu Hadîs-i Ahsen’in müstakil bir eser olduğunu belirtmektedirler (Köprülü 1996: 129, Güleç 1994: 14, Genç 1995: 20, Akay 2000: 45). Söz konusu eserle ilgili Ahmet Tanyıldız’ın çalışmış olduğu Münâzara-i Seyf ü Kalem isimli yüksek lisans çalışmasında konu ile ilgili bu hususlar geçmektedir:

“Hadâyıku’l-Ḥaḳāyık ve Firâset-nâme ve Şatranç-nâneme-i Kebîr ve Tecnîsât Süleymân [u] Belḳîs-nâme ve Müsellaḥ-nâme ve Ṭālî’-i Mevlüd-ı Kebîr ve Ḳutb-nâme mişâli daḥı Pârsî’den terceme kılup ve ba’zı daḥı sāyır kitâblardan istiḥrâc kılup Ḥadîş-i Aḥsen emlaḥü’l-ḳalem birle menşûr u manzûm taşnîf kılup söyledümse min-ba’ d bu Münâzara-i Seyf ü Ḳalem Ḥadîş-i Muḥtâr ile ebyât ü eş’âr ile taşnîf eyledüm” (Tanyıldız 2005: 78).

“Münâzara-i Seyf ü Kalem’de geçen bu cümlelerden yola çıkarak ortaya atılan her iki iddia doğru olarak kabul edilebilir. Ancak sözü edilen tabirin geçtiği sayfada eser isimleri kırmızı

mürekkeple belirginleştirilmiştir. Hadis-i Ahsen tabirinin de kırmızı mürekkeple yazılması göz önüne alınarak söz konusu tabiri müstakil bir eser ismi olarak kabul etmek daha mantıklı olacaktır. Fakat yazarın diğer eserlerine bakıldığı zaman bu tabirin Münâzara-i Seyf ü Kalem dışında bu eserin adına rastlanılamamıştır” (Tanyıldız 2005: 32).

1.2.17. Süleymân-nâme Muhtasarı

Himmet Büke eserin “İstanbul Millet Kütüphanesi 297.9’de AET rh 316 demirbaş numarasıyla kayıtlı olduğunu ve eserin 349 varak olduğunu ve 13 satır halinde yazıldığını ifade etmektedir” (Büke 2015: 34). Eserin diğer nüshası İstanbul Üniversitesi İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 297.91 yer numarası ve NEKTY0015 barkod numarasıyla kayıtlı olduğu tarafımızca tespit edilmiştir. Buradaki nüshanın 17 satırda 195 varak olduğu görülmüştür. Eser üzerine bu güne kadar çalışma yapılmamıştır.

1.2.18. Tâli’-i Mevlûd-i Kebîr

Firdevsî bu eseri Münâzar-i Seyf u Kalem eserinin ön sözünde sadece ismini zikretmektedir. Himmet Büke eserin “Ankara Millî Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesinde olduğunu ifade etmektedir” (Büke 2015: 29). Eser üzerinde çalışma yapılmamıştır.

1.2.19. Kur’an-ı Kerim’den Tefe’üle Dair Bir Risâle

Eserin tek nüshası 297.7 yer numaralı ve NEKTY00816 barkod numarasıyla İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde yer almaktadır. Eser 15 satırda 89 varaktır. Burada yer alan kayda göre eser tasavvuf, rüya yorumu ve falcılık ile ilgili konularından bahsetmektedir.

1.2.20. Kitâbü’l-Mevâ’iz

Firdevsî-i Rûmî’nin bir diğer eseri de Kitâbü’l-Mevâ’iz’dir. Eser İstanbul Büyükşehir Belediyesi Muallim Cevdet Yazmaları Bölümünde “Mevâ’iz El-Firdevsî” adıyla kayıtlıdır. Eser tarafımızca görülmüş olup 13 satırda 152 sayfadır. Eserin baş kısmından bir sayfa eksiktir.

Firdevsî-i Rûmî’nin yukarıda sayılan 20 eseri dışında da eserleri vardır. Fakat bu eserlerin Firdevsî’ye ait olup olmadıkları tartışmalı olduğu ve elde yeterince bilgi olmadığı için bilgi verilmemiştir. Bu eserler şunlardır:

Gülistan Tercümesi

Kasas

Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş Veli

Tecnisât-ı Süleymân

Süleymân u Belkıs-nâme

Barak Baba Risâlesi

İKİNCİ BÖLÜM

Kurgu ve Şekil Özellikleri

2.1. Eserin Yapısal ve Kurgusal Özellikleri

2.1.1.Eserin Genel Kurgusal Özellikleri

15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında kaleme alınan Firdevsî'nin Süleymân-nâmesi manzum mensur karışık bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmaya konu edilen 68. cilde genel olarak bakıldığında eserin kurgu, dil kullanımı ve anlatım teknikleri bağlamında ideal bir kurgusal yapıya sahip olduğu görülmektedir. Eser genel olarak üç vak'a üzerine kuruludur. Birinci vak'a Hz. Süleymân'ın Kudus'e "Beytü'l-Mukdis" yapmak istemesi, ikinci vak'a Rüstem'in gemisinin denizin ortasında mahsur kalması sonucu Ahyaşilûn Peygamber vasıtasıyla Süleymân'dan yardım istemesi ve Süleymân'ın ona yardım etmesi, son vak'a ise Sürhibâd isimli cin ile Semendûn isimli cin arasındaki savaştır. Eser bu üç vak'a ekseninde kurgulanmış ve anlatılan tüm hikâyeler bu üç vak'a etrafında kurgulanmıştır. Eserin kurgusal anlamdaki en orjinal yönü tüm vak'aların eş zamanlı olarak kurgulanıp anlatılmasıdır. Vak'aların eş zamanlı olarak ilerlediğini eserde yer alan şu ifadelerde görmek mümkündür. "*Hükemâ kavlince Süleymân-ı Nebî 'aleyhi's-selâm biñ bir ümmet ve yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlûkât 'askerin cem' itmekde, Sürhibâd-ı Cin üzerine varmağa niyyet kıılmaḡda, ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Rüstem-i Tehmeten'e geldi*"(s. 153).

"*Hükemâ kavlince Süleymân-ı Nebî 'aleyhi's-selâm müvekkil-i rûḡ-ı Şeddâd ile kelimâtda ve Ahyaşilûn Peygamber 'aleyhi's-selâm kırk dört pâre geminüñ ḡalḡı birle Zilzâl-i Ekber ile ve cebbâr-ı ḡahrla gird-âb-ı baḡr-ı ekberde ḡaḡ te'âlâya münâcât itmekde ve Ruḡ'â'il-i Perrî Ahyaşilûn Peygamber'ün nâmesin alup Süleymân'a gelmekde ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Sürhibâd-ı Cinn'e geldi*"(s. 105).

"*Hükemâ kavlince Ruḡ'â'il-i Perrî Ḳuds-i Mübârek'e gelüp Hümâyün Şâḡ otaḡına itmekde, perriler serhengi arasına ḡonmaḡda ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Süleymân ḡazretine geldi*"(s. 84).

“*Hükemā kavlınce emr-i Rabbānī mu‘ciz-i Süleymān Rih-i Lākıh kırk dört pāre gemileri içi tolu yigirmi iki biñ nefer ādemleri baħr-ı gird-ābdan kaldurup götürmekde, yir ile gök arasında uzluğ ile alup Kud̄s-i Mübārek’e yitürmekde ve ra‘d-ı felek daħı bulutları cem‘ idüp gemiler üzerine ađdurmaħda, karañulıķ ‘ālemi dutup gemilerdeki ħalk birbirin görmeyüp yağmurlar daħı yağmaħda, ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib Süleymān ħazretine geldi”* (s. 122).

Metin içerisinde müellif, bir vak’ayı anlatırken onu en heyecanlı yerinde bırakıp başka bir vak’aya geçiş yapar. Bu da eserin kurgusuyla ilgili dikkat çeken bir başka hususdur. Eserin kurgusunda dikkat çeken bir diğerk husus ise her meclisin sonunda yer alan son başlık veya son hikāyeden sonra “*Der-Beyān-ı Temsilāt-ı Māzī*” ve “*Der-Beyān-ı Meclis-i Āher*” başlıklarının bulunmasıdır. Bu başlıklar genelde anlatılan meclisin bittiğinin habercisidir. Bu başlıklar manzum olarak ele alınmış olup öncesinde anlatılan hikāyeyi özetleme görevi görmektedirler. Bu bölümlerin beyit sayıları değışkenlik görmektedir.

Metin içerisinde müellif bazen ana vak’adan koparak araya ansiklopedik bilgiler sokuşturur. Bunun en dikkat çeken örneği Hz. Süleymān’ın mecliste Rüstem’in gemisini hangi rüzgar ile kurtarılacağı ile ilgili sorular sorması üzerine mecliste bulunan ālimler, filozoflar ve vezirlerin bir çok kaynak göstererek rüzgar çeşitleri hakkında bilgi vermeleridir. “*Yā nebiyyu’llāh, yigirmi dört dürlü yile ħükm iderem. Evvel Şabā yilidür ki bād-ı şarğdur gün doğusından esen yildür. İkinci Şimāl yilidür ki Rüm kıblesine şarşu esen yildür. Üçünci Cenüb yilidür ki Rüm kıblesinden řimāle şarşu esen yildür. Dördünci Nesīm yilidür ki nerm ü ħoř u yumuřaķ yildür. Beřinci Semüm yilidür ki gündüzün esen ıssı yildür. Altıncı Nu’üc yilidür ki gündüz esen yildür. Yedinci ‘İķām yilidür ki hünersüz yildür. Sekizinci ‘Aķīm yilidür ki mişlühu. Toķuzuncı Cünkbā yilidür ki řabā ile řimāl ortasında esen yildür. Onuncı Nıkbā yilidür ki yolsuz yildür. On birinci Ĥudüc’dur ki gürüldü ile esen yildür. On ikinci Ĥarür yilidür ki gıce esen ıssı yildür. On üçüncü şarşar yilidür ki řovuķ ve şatı yildür. On dördüncü Ķāřıf yilidür ki budak şıyıcı yildür. On beşinci Hücum yilidür ki çādır ağdaran yildür. On altıncı Debür yilidür ki gün batusından esen yildür. On yedinci ‘Ařüf yilidür ki şatı yildür ifrātla. On sekizinci Lākıh yilidür ki bulutları devşürür daħı ağacı yemişlendürür. On toķuzuncü Sehām yilidür ki bu daħı řol gıce ile esen ıssı yildür. Yigirminci řafān yilidür ki yağmurla şatı řovuķ esen yildür. Yigirmi birinci Ruĥā’ yilidür ki nerm ü yumuřaķ yildür. Yigirmi ikinci Ĥařıb yilidür ki uvaķ taşları yuvalar. Yigirmi üçüncü Revaĥ yilidür ki Ĥaķ te‘ālā yir ehli içün yaratmışdur ya’nı ki yir altındağı maĥlūk içün eser. Yigirmi dördüncü Rih-i Sevdā’dur ki Ĥaķ te‘ālā celle celāluĥū ol Rih-i Sevdāyı virmişdür. Ehl-i Cehennem’e anuñla*

‘azāb olunur ve dağı yiri götüren deñizler ol rīḥūñ üzerindedür, mürekkeb-i rüy-ı zemīndür” (s. 117).

İbni Cevzī eydür. “Hevā iki kısmdur raḥmetdür, ‘azābdur ve her kısmı dört kısmdur. Raḥmet bigi rūḥa neşr ü mürselāt ve mübeşşirātudur. ‘Azāb yili Şā‘ıḳ u ‘Āşıf bu ikisi deñizdedür ve Aḳaymīr ü Şarşar bu ikisi ḳurudadır ve yilūñ fā’idesi ḥayvānuñ cismini muḥkem ider ve bulutları bir yirden bir yire iledürler ve ulu yıllar kim fā’idelidür. Dördür Evvel Şimāl’dür, ol nebātü’n-na‘şdan mağribe gider. İkinci Cenūb’dur, ol sehīl ḳarşusından maşriḳa eser ve üçüncü Şabā’dur, ol nebātü’n-na‘ş ḳarşusından maşriḳa eser ve dördüncü Debūr’dur, sehīl ḳarşusından mağribe eser. Ammā Şimāl şovukdur, ḳurudur. Anuñ içündür ki ol bir iḳlīmden gelür ki güneş ol iḳlīme uğramaz ve ḳar ve yağmur ve şovuk ol iḳlīimde çoğ olur” (s. 122).

Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymân-nâme’sinin 68. cildi 336. meclis ile başlayıp 340. meclis ile son bulmaktadır. Eserin bu cildinde 67 adet ana başlık bulunmaktadır. Bu başlıkların hepsi ayrı ayrı hikâye özelliği taşımamakta, bunlar genellikle birbirinin devamı niteliğindedir. Yani bazen on başlık veya iki başlık bir hikâye olabiliyorken, bazen tek bir başlık bir hikâye olabilmektedir.

Firdevsî-i Rûmî’nin eseri diğere Süleymân-nâmelerde de sıkça karşılaştığımız bir giriş olan Kur’an-ı kerimde yer alan Neml Sûresi’nin 30 ve 31. âyetleri olan “İnnehû min Süleymâne ve innehû bismi’llâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm illâ ta’lû ‘aliyye ve atûnî müslimîn” âyeti ile başlamaktadır. Bu âyetin hemen ardından “Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün Fe’ülün” vezniyle yazılmış 42 beyitlik bir şiir gelmektedir. Bu şiirde klasik Türk edebiyatı geleneği içinde yazılmış pek çok eserde bulunan Tevhid, Na’t ve padişah övgüsü yer almaktadır. Bu şiirin diğere eserlerden ayrılan yönü Tevhid, Na’t ve padişah övgüsü yapılırken her hangi bir başlıkla bu bölümlerin birbirinden ayrılmamasıdır.

Allāhü vāḥidküm yezel ki ol Ḥaḳ durur ḡaffār

Kün didiyse kevn ü cihān icāda geldi izhār

Ḳayyūm u ḳadrini bedeldür şāni‘ u bī-çün ilāh

Ḳuds ü ḥālīḳ u bī-‘alel Cebbār u hem o Ḳahhār

Ol ḳādir-i ḳudret-nümā vāḥid-i ezel Allāh

Levlāk dirken Ḥaḳ aña Ḥā Mīm ile tekrār (s. 61)

Şiirin birinci kısmında Allah’ın büyüklüğü, azameti anlatıldıktan sonra Hz. Muhammed’in övgüsüne geçilmekte, bu aşamadan sonra da eserin sunulduğu Yıldırım Bâyezîd’in övgüsü yer almaktadır. Ayrıca müellif, bu bölümde kendini ve nazmını da övmektedir.

*Raḥmā'nuñ ta'lim adın ümmi kodı adın
Sultān iken kevneyne geydi bir 'abā şalvār
Cem' eyleyüp külli kemālāt ol Hudā-yı kadir
Adın kodı ol zāt-ı ekmelüñ Aḥmed Rasūl-i Muhtār
Ger nerdübānı tāsī'-i felek idinse 'aql ü kül
Mi'rācinuñ bir pâyına irişmeye istizhār
Ol seyyidi evlād-ı ādem şāfī'î ümmet
Ol ḥ'āce-i faḥr-i cihān maḥbūb-ı ḥaḳ-ı settār
O zıll-ı Ḥaḳ sultān-ı 'ālem āl-i 'Oşmān Ḥān
Şāhib-ķırān Şeh Bāyezîd a'zam-ı melik tāc-dār
Hür itmegil Firdevsî kim nazmıdur cevher
İkbāl ü devlet gūşınadur nazmıdur şehvār (s. 63)*

Süleymân-nâme'nin 68. cildi bu girişle başladıktan sonra hemen ardından eserin üçüncü başlığı olan “*Bu Tarih-i A'zam Süleymân-nâme'nin Üç Yüz Otuz Altıncı Meclisinin Zikrindedir*” başlığıyla 336. meclis açılıp asıl konuya giriş yapılmaktadır. Bu bölümde “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle, 17 beyitlik mesnevi nazım şekliyle yazılmış bir manzum bölüm bulunmaktadır. Bu manzum bölümde müellif, Süleymân-nâme'yi anlatmaya başladığını dile getirmektedir. Bölümde bunların yanı sıra Yıldırım Bâyezîd'e övgüler dile getirilirken aynı zamanda Osmanlı hanedanının geçmiş üyeleri de zikredilmektedir.

*Luḫ idüp söyle Süleymān kışşasın
Gūş iden def' ide 'ālem gūşşasın
Dünyādan sultān gider adı kalur
'Ālem içre 'adl ile dādı kalur
Ḳanı sultān ḥān Muḥammed yā Murād
Gıtdi anlar lîk kodı yaḫşı ad
Yirde anlar yatduğınca sāl ü māh
Bāķi dursun İldırım Ḥān pādişāh
İy şūḫan-ver ḳo şoñuñda bir nişān
Ki ide yād aduñ cihānda dürr feşān
Di Süleymān-nāmesin ḳo yādgār
Vir şalāvāt Aḥmed'e ammā bî-şümār (s. 65).*

Müellif uzunca bir giriş yaptıktan sonra eserin dördüncü başlığı olan “*Der-Beyân-ı Kurbân Kerden-i Süleymân Be-Cây-ı Kuds-i Mübârek*” başlığıyla hikâyelerini anlatmaya başlamaktadır. Bu başlık altında Hz. Süleymân’ın yeryüzünde yer alan tüm peygamberler, cinler ve padişahları huzuruna çağırması ve “Kuds-i Mübârek” için kurban ziyafeti vermesi anlatılır. Hz. Süleymân kurban etinin insalara, yırtıcı hayvanlara, şeytan sınıfına, deniz mahlukatına, yırtıcı kuşlara, uçan böceklere ve yılanlar şahı olan Şahmaran’a taksim edilmesini emretmektedir. Bu hikâye eserin en uzun hikâyesini oluşturmaktadır (H-84a-91a). Ayrıca bu bölümde 6 kıt’a, birisi 21 beyit diğeri 25 beyitten oluşan manzum kısımlar vardır. Bu manzum kısımlar özellikle kıt’alar yapılan uzun anlatılardan sonra anlatılan mensur kısımların özetlenmesi görevinde kullanılmıştır.

“*Andan şoñra dört yüz kırk dört Beytü’l-Muğdis seyyidleri diz çöküp Süleymân nazarına karşı turdılar devâm-ı devletine du‘â kıilup yüz yire sürdiler. Andan şoñra yedi kez yüz biñ dahı yetmiş biñ ve yedi biñ ‘asker insân pîr ü cüvân erkân-ı saltanat ve a‘yân-ı memleket-i cumhûr ile tırıncağ bir mîl miğdârı yirden cin ‘askeri insân leşkerin ihâta kıldı ve bir mîl miğdârı yirden dahı cin çerisin cân ulusu kıilup ihâta itdi ve bir mîl miğdârı yirden dahı perî vü ‘askerin ‘afârît kavmi ihâta itdi ve bir mîl miğdârı yirden dahı ‘afârît ü ehremen ‘askerin yırtıcı ve tartıcı cinsi ihâta itdi ve bir mîl miğdârı yirden hayvânât sınıfı efâ‘î vü ‘ağârib ü hayyât cinsi ihâta itdi ve anları dahı ejdehâlar ve evrenler ihâta itdi ve kuşlar dahı Sîmurg-ı Kâf ile rahne vü kağnûs ile ve hubûbât yiyen murgân re’îsi Cennet’den çıkan tâvûs ile Süleymân üzerine hevâ-yı fenâda fevka’l-‘âde beyne’s-semâ’-i gâbrâda kanad kanada çetüp yelek yelege çitüp turdılar, cinsi cinsi birle ve çifti çifti birle baş başa çatup pervâz urdılar*” (s. 66).

*Turdi çün dîvânı şâhı ol zemân
Cem‘ olup geldi kamu pîr ü cüvân
İns ü cinnüñ begleri cem‘ oluben
Perr-i etyâr ile tıldı âsmân (s. 66)*

“*Kıssa-i Rüstem-i Destân*” ve *Der-Beyân-ı Ageh Şoden-i Süleymân Aleyhisselâm Ez-Sekine-i Mûsâ Be-Girdâb-ı Üftâde Est*” başlıklarıyla eser 5 ve 6. başlıklarla devam etmektedir. Bu iki başlığın beraber ele alınmasının nedeni anlatılan hikâyenin ilk başlıkta başlayıp ikinci başlık ile devam etmesidir. Bu bölümlerde Rüstem’in Sâm-süvâr ile savaşmak için deniz yolculuğuna çıkması, yolculuk esnasında büyük bir tufan çıkması ve bunun sonucunda tüm gemilerinin karaya vurması anlatılmaktadır.

Eserin bu bölümlerinden sonra yedinci başlık olan “*Dâsitân-ı Süleymân ve Kıssa-i Bâğ-ı İrem ve Kazıyye-i Şeddâd*” başlığı gelmektedir. Bu bölüm oldukça kısadır. Bu bölümde Hz. Süleymân, Eşûrnu’ il isimli meleğe “Şeddâd’ın kimin oğlu olduğu, dünyadan nasıl göçtüğü ve bağ-ı İrem’in nerede olduğu” gibi sorular sormakta ve bu bölüm tamamlanmaktadır. Bu başlıktan sonra “*Der-Beyân-ı Tarih-i Şeddâd İbn-i Âd*” başlığı ile sekizinci başlık gelmektedir. Bu başlık yedinci başlığın devamı niteliğindedir. Bu kısımda Hz. Süleymân’ın sorduğu soruların uzunca bir şekilde cevaplandırılması anlatılmaktadır. Şeddâd öldükten sonra ondan geriye iki oğlu kaldığı, büyüğünün adının Şeddâd, küçüğünün adının ise Şedîd-i Şeddâd olduğu, Şeddâd’ın ölümünden sonra küçük oğlu Şedîd-i Şeddâd’ın hükümdar, büyük oğlu Şeddâd’ın ise vezir olduğu anlatılır. Şeddâd’ın 28 yıllık saltanat döneminde bâğ-ı İrem’i yaptırdığı ve dünyada benzerinin olmadığı uzun uzun anlatılmaktadır.

Eserin dokuzuncu kısmı “*Der-Beyân-ı Ceng-i Sürhibâd ve Aheng-i Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest*” başlığı altında yer almaktadır. Bu bölümde anlatılan olaylar daha çok fantastik, olağanüstü unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu bölümde “Sürhibâd” isimli cin ile “Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest” isimli iki cinnin birbirlerine üstünlük sağlamak için yapacakları savaşın hazırlığı anlatılmaktadır. Bu bölümün öne çıkan bir özelliği diyalogların fazla olmasıdır.

Dokuzuncu başlıkta Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest ile Sürhibâd’ın savaş hazırlığı anlatıldıktan sonra onuncu başlık olan “*Der-Beyân-ı Gâlib Şoden-i Sürhibâd-ı Cinnî ve Hezimet Şoden-i Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest*” gelmektedir. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu bölümde, iki tarafın birbiriyle savaşması ve bu savaş sonunda da Sürhibâd’ın Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest’i mağlup etmesi anlatılmaktadır.

Eserin onuncu bölümünden sonra “*Der-Beyân-ı Temsilât-ı Mâzî*” başlığıyla on birinci bölüm gelmektedir. Bu bölüm aruzun “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” vezniyle oluşturulmuş 13 beyitlik bir bölümdür. Eserin geneline bakıldığı zaman bu başlığın her meclisin sonundaki hikâyeden hemen sonra geldiği görülmektedir. Bunun hemen ardından “*Der-Beyân-ı Meclis-i Âher*” başlığı ile on ikinci bölüm gelmektedir. Aruzun “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” vezniyle oluşturulmuş ve 11 beyitten oluşan bu bölümde müellif bu başlıkta Allah’a şükrederek 336. meclisin bittiğini dile getirmektedir.

Hamd-i bî-ḥad ol Ḥudâ’ya daḥı hem

Üç yüz otuz altı meclis buldı tam

Söyledük bu meclisi oldı temâm

K’olupdur nazm u neşri emlah kelâm (s. 99)

Eserin ilk meclisi bu şekilde tamamlandıktan sonra “*Süleymân-nâme'nin Üç Yüz Otuz Yedinci Meclisinin Zikrindedir*” başlığıyla yeni bir meclis açılmaktadır. Bu bölüm eserin on üçüncü başlığıdır. Bu bölüm mesnevi nazım biçimiyle oluşturulmuş ve aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle yazılmıştır. Firdevsî burada kendisini ve şâirliğini övmektedir.

Harfîne başmaya barmaq çün qalem

Sehvin ıslâh eyleye kılup kerem

Sözlerüm emlah kelâm ahsen hadîs

N'ola kim ta'n eylese her bir habîs

Gerçi sözde bulunur lâ-büd ü sehv

‘Ârif ol kim düzedüp ider ‘afv

Bu nigârı zeyn ki itdüm yâ ilâh

Ƙıl melâhat kişverine anı şâh (s. 101)

Üç yüz otuz yedinci meclisin ilk bölümü “*Der-Beyân-ı Kıssa-i Sürhibâd-ı Cinnî ve Ceng-i Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest*” başlığıdır. Bu bölüm eserin on dördüncü başlığıdır. Bu bölüm, dokuz ve onuncu bölümlerin devamı niteliğindedir. Bu bölümde taraflar arasındaki çatışmalar daha da şiddetlenmektedir. Ayrıca bu bölümde de abartılar ve tasvirler ön plana çıkmaktadır. Özellikle Sürhibâd’ın anlatıldığı sahne oldukça dikkat çekicidir. “*‘Âr u nâmûs gözleyüp tırdı dağı diğkatle nazâr kılup Sürhibâd’uñ şekline göz urdı ki bu kızıl Cehennem odı gibi ‘alevüñ içinde bir ‘acâ’ib korğunç şekil görünür ki külhan içinde yanar çınâr u şâm ağacı omcası gibi başdan ayağa dek a‘zâsını od bürümüş yağar. Dûd-ı siyâhı birinci kat felege dek çıkar ve ammâ ki âteş içinde a‘zâsı gâyet heybetlü, şalâbetlü, şecâ‘atlü nite başı tokuz başlu evren şeklinde durdı sağ omuzunda durdı. Şol omuzunda ve ammâ ki orta yirinde gibi başı gâyet ‘azîm ‘arş-ı ‘azîmi yedi kerre kuşadup tokuz kat Ƙarnı altına alan ejderhâ başına beñzer gevdesi pul pul evren pulı gibi rengi kızıl od şeklinde bir ‘aceb dağı bu ki her pulunuñ aralığından buğâr yirine ‘alev çıkar a‘zâsını od bürür. Cehennem Ƙapusu gibi nefesi taşra virdükçe ağızlarından ‘âleme âteş saçar ve çünki nefesin içerü çekse burnı delüklerinden duğân felek yüzine çıkup düttün cihânı tutar ve bir ‘aceb dağı bu ki dörd Ƙanadı evren Ƙanadların gibi yaraşa Ƙanadı vaz‘ında perr ü bâli yok et ile deri ve lâkin rengi şaru altına beñzer, şu‘le virür ve çünki Ƙanadlarını açar. Hayy-ı şiddetinden bir âteş zâhir olur ki a‘zâsını derisü bürür. Kürre-i nâr şanur her ki anı görür ve andan ‘aceb ter dağı bu ki iki eli var âdem eli gibi*” (s. 102). Bu bölümden sonra gelen ve on beşinci başlık olan “*Kıssa-i Süleymân Âmeden ve Ageh Şoden-i Ez-Ahvâl-i Semendûn ve Sürhibâd-ı Cinnî*” başlığında ise her iki taraf arasındaki savaşın sonlandığı anlatılmaktadır.

Firdevsî 9-10-14-15. başlıklarda Semendûn ile Sürhibâd arasında cereyan eden savaşı anlattıktan sonra eserin 16. başlığı olan *“Der-Beyân-ı Kıssa-i Zecr-i Rûh-ı Şeddâd”* başlığıyla eserin yedinci ve sekizinci bölümlerinde zikredilen Şeddâd’ın kıssasına dönüş yapmıştır. Bu bölümde Hz. Süleymân ile Eşûrnu’il isimli melek arasında uzun süren diyaloglar yer almakta ve hikâye bitmektedir.

Eserin 17. başlığı olan *“Der-Beyân-ı Âmeden-i Sündûs-ı Cinnî Be-Dergâh-ı Süleymân Aleyhisselâm”* başlığında Hz. Süleymân ile Sündûs isimli cin arasında bağ-ı İrem’in zapt edilip edilmemesi konusu tartışılmaktadır. Bu başlığın hemen ardından *“Der-Beyân-ı Ageh Şoden-i Süleymân Ez-Ahvâl-i Ahyâşilun Peygamber ve Zilzâl-i Ekber”* başlığı ile on sekizinci bölüm gelmektedir. Bu bölüm eserin 5 ve 6. başlıkları olan *“Kıssa-i Rüstem Dâsitân ve “Der-Beyân-ı Ageh Şoden-i Süleymân Aleyhisselâm Ez-Sekine-i Mûsâ Be-Girdâb-ı Üftâde Est”* bölümlerinin devamı niteliğindedir. Hikâyenin önceki bölümlerinde zikredilen Rüstem’in gemisinin karaya vurması hadisesi burada da devam etmektedir. Gemisi karaya vuran Rüstem’in “Talishan” isimli peri aracılığıyla Hz. Süleymân’dan yardım istemesi anlatılmaktadır. Rüstem’in yardım isteme amacıyla yazdığı mektubu Süleymân’ın veziri olan Âsaf’ın perinin elinden alması ve kendi ağzıyla Rüstem’e cevap vermesi zikredilmektedir. Bu bölüm Âsaf’ın bölüm sonunda cevap niteliğinde yazdığı 36 beyitlik bir manzum bölüm ile sonlanmaktadır. Bu manzum kısmın hemen ardından *“Der-Beyân-ı Hükem Kerden-i Bi-Müvekkil-i Bâd-ı Berây-ı Âverden-i Keştiyân-ı Bâd-ı Sarsar”* başlığıyla 19. başlık gelmektedir. Bu kısım da Rüstem’in hikâyesinin devamı niteliğindedir ve genellikle Hz. Süleymân, veziri Âsaf ve Ahyâşilun Peygamber arasında geçen konuşmalardan oluşmaktadır. Bu konuşmalar Rüstem’in nasıl kurtarılması gerektiği ile ilgilidir. *“Hükemâ kavline kaçan ki Âşaf bin Berhiyâ, Ahyâşilun Peygamber’ün nâmesini ki oğdı. Süleymân Peygamber ‘aleyhi’s-selâm işidüp yüz hükemâya tutdı ve eyitdi. “Revâ degüldür ki bunca âdemler baħr-ı gird-âbda ve iztirâbda ve ‘azâbda olalar. Lâzım gelen budur ki anları ħalâş itmege çäre kılavüz. Ĥuşuşan ki sekîne-i Mûsâ ve Ahyâşilun Peygamber ve bunca ‘ubbâd u zühhâd baħr-ı gird-âba düşe ve niçe biñ Müslümânlar daħı bile ola.” diyicek Âşaf bin Berhiyâ ve cemî’ hükemâ du’â kırup eyitdiler ki “Yâ nebiyyu’llâh ħüb buyurduñuz anlaruñ ħâlaşına tedbîr itmek vâcibdür ve kırtarmağ farz-ı ‘ayndur.” diyüp bunlar cevâb viricek “Süleymân-ı Nebî ‘aleyhi’s-selâm eyitdi. “Diñ imdi anlaruñ ħalâşına ne tedbîr idersiz ki râst gele?” Âşaf eyitdi. “Cinnîler gönderelüm varalar götüreler anları bunda getüreler.” Loğmân eyitdi “Afârît ehremenler gönderelüm ki cinden anlar kıuvvetlüdür varup getürsünler.” Süleymân eyitdi “Eyleyse yıl cemî’sinden kıuvvetlüdür. Allâh’uñ fażl u keremi birle evvel gird-âba sürüp ileten bâd-ı şarşar getürdüp bî-kuşur bunda getürdeyin. Şol kavlı ile ki Ĥağ sübhânehü ve*

te‘ālā baña tahtum getürmege belî müsahhar itdi” (s. 115). Bölümde anlatılan son husus ise Hz. Süleymân’ın rüzgar meleğine kaç türlü yele hükmettiğini sorması, rüzgar meleğinin yirmi dört türlü yele hükmettiğini ve hangisinin ne özellikler taşıdığını anlatması ve Hz. Süleymân’ın bunların içerisinde “Rih-i Lakıh” isimli yel ile Rüstem’in gemisini kurtarmasını istemesi anlatılmaktadır.

Eserin 20-21-22-23-24.bölmeleri sırasıyla, “*Der-Beyân-ı Zikr-i Riyah Be-Kavl-i Ulemâ ve Be-Kavl-i Hükemâ*”, “*Der-Beyân-ı Âverden-i Keştiyân-ı Bâd-ı Sarsar*”, “*Kıssa-i Süleymân ve Marifet-i Esmâ-ı Revâiyih*”, “*Der-Beyân-ı Âverden-i Müvekkil-i Bâd Sekine-i Mûsâ ve Keştiyân-ı Zilzal-i Ekber*”, “*Der-Beyân-ı Kavl-i Diğer*” şeklinde devam etmektedir. Bu bölümler metnin 5-6 ve 17-18. başlıklarında anlatılan Rüstem’in gemisinin karaya vurması ve gemisinin kurtarılması için Hz. Süleymân’dan yardım istediği hikâyenin devamı niteliğindedir. Bu bölümlerde genel olarak Hz. Süleymân’ın rüzgar meleğinden Rüstem’i ve gemisini “Rih-i Lakıh” isimli yel ile kurtarmasını istemesi, rüzgar meleğinin bu yelin özelliklerinden ayrıntılı olarak bahsetmesi, rüzgar meleğinin Süleymân’ın emri doğrultusunda yola çıkması ve Rüstem’in gemisini kurtarması anlatılır.

Eserin 25. bölümü olan “*Kıssa-i Sâm-süvâr*” başlığında yeni bir hikâyeye giriş yapılmaktadır. Bu bölümde, Sâm-süvâr’ın Zengileri gergeden-serlerden kurtarması anlatılır. Gergeden-serlerin başı olan Kantılan sürekli Zengilerle uğraşmaktadır. Onun tahrik ve taarruzlarına dayanamayan Zengiler, Sâm-süvâr’dan yardım istemeye karar verirler. Sâm-süvâr yardım isteklerini geri çevirmeyip gergeden-serler ile savaşmak için hemen ordusunu toplar ve gergeden-serler üzerine yürür. Savaşta yenilen gergeden-serlerin reisi Kantılan Sâm-süvâr’ın isteği üzerine imân getirir.

Eserin 25. başlığından sonra “*Der-Beyân-ı Temsilât-ı Mâzî*” başlığı gelmektedir. Bu bölümaruzun “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” vezniyle oluşturulmuş 11 beyitlik bir bölümdür. Bunun hemen ardından “*Der-Beyân-ı Meclis-i Âher*” başlığı ile eserin 27. başlığı gelmektedir. Aruzun “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” vezniyle oluşturulmuş ve 11 beyitten oluşan bu bölümde müellif Allah’a şükrederek 337. meclisin bittiğini zikretmektedir.

Haqq’a minnet oldurur Rabbü’l-enâm

Üç yüz otuz yedi meclis buldı temâm (s. 134)

Firdevsî her zaman olduğu gibi bu bölümde de yazarlığını övmekte ve bu kitabı okuyanların kendisine dua etmelerini istemektedir.

Eyleye Firdevsî rûhına du‘â

Hâcetin Allâh kıla tâ kim revâ

Her ne söz kim söyledüm gevher durur

Lü 'lû 'ün menşür hoş cevher durur

Kıymet içre sözlerüm yâkût olur

Cāna kuvvet virür ol yâkût olur

Sözlerüm dürr yâhūd ol āb-ı hayāt

Mürde sāmī' cismine virür hayāt (s. 134)

Eserin bu kısmında Firdevsî, eser bittikten sonra Sultân Bâyezîd'in okuyacağını söylemekte ve ona övgüler yağdırmaktadır. Bu durum bize eserin yazıldıktan sonra Yıldırım Bâyezîd'e sunulacağını ve eserin yazar tarafından tasarlandığını göstermektedir.

Ildırım Hân'a 'imāret yapıduran

Cem gözün efrenc içinde kıpduran

Ildırım Hân Bâyezîd'i iden emîr

Devleti şimşîr kılan anuñ münîr

Bu kitāb itmāmını eyle mezîd

Tā ki oқыya Şāh Sultān Bâyezîd (s. 135)

“Süleymân-nâme'nin Üç Yüz Otuz Sekizinci Meclisinin Zikrindedir” başlığı ile eserin 28.başlığı gelmektedir. Bu bölümde aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle oluşturulmuş 11 beyitlik “gamdan n'idem” redifli bir gazel bulunmaktadır. Gazel 338. meclisin ilk hikâyesine geçiş görevi görmektedir.

338. meclisin ilk hikâyesi “Der-Beyân-ı İgvâ'-ı İblis ve Dîden-i Saltanat-ı Süleymân Aleyhisselâm” başlığıyla anlatılmaktadır. Bu hikâye hem eserin 25. başlığı olan “Kıssa-i Sâm-süvâr” başlığında yer alan hikâyenin devamı olup hem de yeni bir hikâyenin başlangıcı niteliğindedir. Bu başlığın girişi “Kıssa-i Sâm-süvâr” hikâyesi ile ilgili olup bunun hemen ardından yeni bir hikâye anlatılmaktadır. Hikâyenin 25. başlıktaki kısmında Sâm-süvâr ile Kantılan arasındaki savaş ve savaş sonunda Kantılan'ı esir eden Sâm-süvâr'ın ondan imân getirmesini istemesi ve Kantılan'ın can korkusundan imân getirmesi anlatılmış idi. Hikâye bu bölümde Sâm-süvâr'ın Kantılan'a düşmanının olup olmadığını sorması ile başlamakta ve sonrasında ise aralarında bir paragraflık bir konuşma geçip hikâye sonlanmaktadır. “Loqmân-ı Ekber ol hakîm-i pür-hüner kavlince erbâb-ı tahkîk u aşhâb-ı suffe-i şafâ ve ahhâb-ı telkîk u elbâb-ı zâviye-i vefâ ol vechle hikâyet iderler ki ve Eflaṭun-ı Yunanî ol feylesof-ı cihân naqlince süḥan-mendân-ı hükemâ ve hüner-mendân-ı rücemâ ya'nî ki râviyân-ı ahhâr ve nâkilân-ı muhtâr ve Muhammed-i şâni rüzgâr ol vechle emlah rivâyet kıurlar ki kaçan ki

Süleymân-ı pehlevânî Sām-süvâr, gergedan-serler melikin ki kendüye ki rām itdi dağı dönüp su ’âl itdi ki “Senüñ dağı düşmenüñ var mıdur ki anı feth idevüz?” diyicek Cevâb virdi ki. “Yâ pehlevân-ı cihân benüm bir oğlum oğlı vardur. Baħr-ı ‘Ummân kenârında ƣal‘a-i ‘Ayyûƣ‘da tutsaƣdur luƣf idüp anı baña ģalâş eyle tâ olunca saña ƣul olam.” diyicek. Sām‘uñ göñline oğlı Destân ile ciger kûşesi Rüstem öñine düşe geldi. Derünından âh itdi ve göñlinde eyitdi. “Bir ģayvân-şıfat nesne ciger kûşesin eger ben n‘içün añmayam?” didi (s.136). Bu paragrafın ardından diğerk hikâye başlamaktadır. Diğerk hikâye de ise şeytanın Sürhibâd isimli cin komutasında bir ordunun Hz. Süleymân‘ın “Sahr-ı Cinnî ve Ekvân-ı İfrît” isimli iki cinini esir etmesi hikâyesine giriş yapmaktadır.

29. başlıkta giriş yapılan hikâye “*Der-Beyân-ı Kazıyye-i Kiflis-i Cinnî ve Kündük-i Dîv*” başlığıyla devam etmektedir. Bu başlıkta Sürhibâd esir ettiğeri Sahr-ı Cinnî ile Ekvân-ı İfrît isimli cinlere Süleymân‘ın saltanatının nasıl olduğı, memleketinin durumunun ne olduğı, emrinde bulunan insan dışı yaratıkların ne kadar olduğı gibi sorular sormakta ve esirlerin bu sorulara cevap vermesi istenir. Ardından “*Der-Beyân-ı Kıssa-i Süleymân Aleyhisselâm*” başlığı gelmektedir. Bu bölüm Hz. Süleymân‘ın yeryüzünde bulunan tüm insan dışı varlıklara savaş için hazırlanmalarını söylemesi ve bu emir doğrultusunda yapılan hazırlıkları anlatmaktadır. Hikâyenin son başlıkları ise “*Der-Beyân-ı Azamet-i Asker Hezâr Yek Ümmet ve Zeyyinet-i Saltanat-ı Süleymân Memleket u Vasef-ı Mahlûkât ve Envâ‘-ı Mevcûdât*” ve “*Der-Beyân-ı Asker-i Hayyât u Efâ‘î*” başlıklarıdır. Bu bölümlerde savaş hazırlıklarının tamamlandığı, Hz. Süleymân‘ın orduyu teftiş etmesi ve savaş sonunda her iki esirin kurtarıldığı anlatılmaktadır. Bu bölüm eserde şöyle zikredilmektedir. “*Ĥakîm ƣavlince çünki Süleymân Peyğamber‘üñ ‘aleyhi‘s-selâm cemî‘ ‘askeri yilden üyeze dek ve şeh-bâzdan siñege dek ve simâkdan semege dek ol gice şubĥ-dek ki ģâzır oldı. Evvel ‘Acem sulţânı Keykāvüs ve ‘Amâlika meliki Sührâp Şâh ve Tûrân meliki Afrâsyâb ve Mışır sulţânı Celâle‘d-dîn ve benî Aşfer meliki Bilâd-ı Aşferî ve mağrib zemîn pâdişâhı Ĥüsrev Şâh birle yedi iklîm serverleri pehlevânları şâhib-ƣırânları birle cem‘ olup geldiler, şaf bağlayup ƣarşu turdılar” (s. 144).*

Süleymân-nâme‘nin “*Der-Beyân-ı Kıssa-i Rüstem ve Kıssa-i Şemâyîl Câzû*” şeklinde olan 34. başlığında Şemâyîl Câzû, Rüstem ve Şemâyîl Câzû‘nun dadısı olan Mahmaha ekseninde gelişecek olan hikâyeye giriş yapılmaktadır. Bu bölümde Mahmaha, Şemâyîl Câzû‘dan Rüstem‘i kaleye çağırmasını ve ona darı vererek sarhoş edip hapsedmesini istemektedir. Bu hikâye aynı zamanda 338. meclisin son hikâyesidir. “*Der-Beyân-ı Ceng-i Rüstem ve Âheng-i Şemâyîl Bânû vü Âheng-i İşân*” başlığında ise Şemâyîl, Mahmaha‘nın dediklerini kabul edip hemen dadısına birkaç asker toplamasını, Rüstem‘in yanına gidip kendisini kalede ağırlamak

istediğini iletmesini söyler. Rüstem, dadının dediklerini duyunca çok sinirlenir ve hemen Şemâyîl Câzû'nun oturduğu Mıknatıs Kalesini almak için savaş hazırlığı yapar. Kalenin önüne geldiklerinde Rüstem'in askerleri Şemâyîl'in oturduğu kalenin çok yüksek olduğunu, buranın alınmasının mümkün olmadığını ve geri dönmek istediklerini ağlayarak Rüstem'e söylerler. Bu bölüm böylece bittikten sonra “*Der-Beyân-ı Hezimet Şoden-i Sâhirân*” başlığı gelmektedir. Bu bölümde her iki tarafın savaşa giriştiği anlatılmaktadır. Ayrıca savaşın başlarında Şemâyîl Câzû'nun büyücüleri yaptıkları büyüler sonucu Rüstem'in zor durumda kaldığı, ordusunun büyücüler karşısında zorlandığı ve bunun sonucunda Rüstem'in ellerini Allah'a açıp yalvarması anlatılır. Aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle oluşturulmuş olan bu şiir münâcât özelliği taşımaktadır.

*İy cihâni yaradan vâhid İlâh
Kün dimekden durudan şemsle mâh
Hâki hûndan yâradansın âdemi
Mâ'-i fînden yaradansın 'âlemi
İy Süleymân'ı cihâna hân iden
İns u cinni hükmine fermân iden
Ol nübüvvet hâteminüñ resmiçün
Nağş olan kaçındağı Hağ ismiçün
İşbu sâhirler şerrinden kıl halâş
Kim helâke varmaya 'âm ile hâş (s. 158)*

Rüstem'in bu münâcâtından sonra bölüm sonlanmakta ve “*Der-Beyân-ı Hile-i Sâhire Verâ-yı Pehlevenân*” başlığı gelmektedir. Bu bölümde Rüstem'in içten yalvarmasını duyan Allah savaşın ibresini tersine çevirip büyüü bozar ve Rüstem savaştan galip ayrılır.

34-35-36-37. başlıklarda Rüstem ile Şemâyîl Câzû'nun hikâyesi anlatıldıktan sonra eserin 38. başlığı olan “*Der-Beyân-ı Temsilât-ı Dâsitân-ı Mâzî*” başlığında aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle ve mesnevi biçimiyle yazılmış 12 beyitlik bir manzum parça bulunmaktadır. Bu manzum parça da daha öncekilerde olduğu gibi anlatılan hikâyenin genel bir özetini vermektedir. Bunun hemen ardından “*Der-Beyân-ı Meclis-i Âher*” başlığı gelmektedir. Bu bölüm 13 beyitten oluşur ve aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle ve mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. Firdevsî bu bölümde 338. Meclisin bittiğini “*Çün 'inâyet itdise rabbü'l-enâm / Üç yüz otuzla sekiz oldı temâm*” beytiyle dile getirmektedir. Bunun dışında Firdevsî Allah'tan kendisine eserini tamamlamak için güç kuvvet vermesini dilemektedir.

“Süleymân-nâme'nin Üç Yüz Otuz Dokuzuncu Meclisinin Zikrindedir” başlığıyla yeni bir meclise giriş yapılmaktadır. Bu bölümde “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle yazılmış 18 beyitlik bir münâcât bulunmaktadır. Bu şiirde Firdevsî eserini tamamlamak için Allah'tan kendisine güç vermesini, ölmeden eserini bitirmek istediğini ve bunu görmek istediğini samimi bir dille ifade eder.

Ol Hudâ'dan isterem vüs'at vire

Tâ kıtâb itmâmını gözüm göre

Yâ ilâhî gönçe ümidüm luğf it aç

Âb-ı rahmet şebnemin yu yine saç

Bâd-ı luğfuñ birle şerh it şadrımı

Qıl sa'âdetle müyesser qadrümi (s. 164)

Süleymân-nâme'nin 339. meclisi toplam 17 başlıktan (41-57) oluşmaktadır. Burada anlatılan hikâyeye çerçeve hikâyeye özelliği taşımaktadır. Ayrıca bu bölümde yer alan başlıkların hepsi Sürhibâd isimli cin ile Hz. Süleymân arasında gerçekleşen savaşı anlatmaktadır. Bu bölümde bazen birkaç başlık beraber değerlendirilicaktır.

339. meclis “Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Asker-i Süleymân ve Envâ'-ı Mahlûkât” başlığıyla açılmaktadır. Sündüs-ı Cinnî, Sürhibâd'ın Mısır'dan Şam'a geldiğini Hz. Süleymân'a haber vermesi üzerine, Hz. Süleymân yeryüzünde yaşayan ve emrinde olan ne kadar insan dışı varlık var ise savaş için hazırlanmalarını ister. Yani bu bölüm gerçekleşecek savaşın ilk aşamasını anlatmaktadır. Bu bölüm eserde “*Andan her birisi serheng-i rüy-ı zemînleri cem'idüp cebe-hâneler kuflın açup ser-firâzlar kîneler üzerine sîm u zerler saçup otuz altı pâre ceng âletini merd u meydânlara şâhib-kırânlara cengcü pehlevânlara yarağ ulaşırdılar dağı ser-askerler düşmân kanın dökücü dilâverlere haymelü haymesine ve bâr-gâhlu bâr-gâhına varup cübbe vü cevşenlerin geyüp başlarına Dimişki ışıklar urunup billerine Şirâzî hançerlerin şokunuben kan dökücü Mısri kılıçların hamâ'il gibi taqınup Sîmurğ yeleklerin başına şokunuben muhaşşal-ı kelâm her birin pehlevân-ı benâm hem çü Rüstem-i Zâl, Destân-ı Sâm otuz altı pâre ceng âletin kıdd u kâmetlerine ârâyda kıilup âhen-püş olup yirlü yirinde sedd-i İskender gibi turdılar. Üç siñirlü gergedan şâhından düzülmiş yaylar kabzalarına ism-i a'zâm yazılmış şâhları üstüne nâm-ı Süleymân kazılmış kavş-i kûzah şifât-kemân Mirrîh-hey'et yayların kurbândan çıkarup diz urup kurdılar. Yidişer kanadlu, bir ayaklu, 'uqqâb u senkür yeleklü, la'lin dudaklu, gümüş bileklü, elmâs demrenlü, kan içici evren seyrânlu okların birbirine yanaşdurup bir ok başına biñ düşmân kurbân itmek için kurbâna koydılar” (s. 166)*

şeklinde geçmektedir. Ayrıca bölüm sonunda geçen bir kıt'a bu durumu özetleme mahiyetindedir.

Cenge hâzır oldı tırdı cümle server ser-firâz

Hep bahâdır pehlevân şâhib-ķıran gine sâz

Geçse arslan önlerinden ķan ķuşanur nûnlaruñ

Per döker üstünden uķsa gökdeki şeh-bâz-ı bâz (s. 166)

41. başlıkta hikâyeye giriş yapıldıktan sonra “*Der-Beyân-ı Perriyân Askeri*” başlığında periler sultanı Hümâyûn Hân öncülüğünde perilerin hazırlanışı, “*Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Asker-i Cinniyân*” başlığında cinler sultanı Hasîsa'nın Hz. Süleymân'dan icazet alıp savaş hazırlığına başlaması, “*Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Asker-i Ervâh*” başlığında Rûşşâh öncülüğünde meliklerin hazırlanması, “*Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Asker-i Ehremenân ve Afârît u Gûlân Berây-ı Ceng-i Sürhibâd*” başlığında Ca'ca'a-ı Dîv, Kahtân-ı İfrît, Buskas-ı Gûl ve Samasam-ı Dîv öncülüğünde ehremen sınıfının hazırlanması, “*Der-Beyân-ı Tâ'ife-i Bahriyân Hâzır Şoden-i Berây-ı Ceng-i Sürhibâd*” başlığında denizde yaşayan hayvanların ve hayvan dışı varlıkların hazırlanması, “*Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Hayvânât-ı Kibâr*” başlığında yeryüzünde bulunan vahşi hayvanların hazırlanması, “*Ender Sıfât Şoden-i Mürğ-i Hevây*” başlığında gökyüzünde bulunan kuş sınıfının hazırlanması, “*Ender Sıfât Hâzır Şoden-i Haşerât-ı Zebûr u Zübâb*” başlığında uçucu cins hayvanların (haşerat, böcek, sinek vs) hazırlığı anlatılmaktadır. Bölümün son iki başlığında olan “*Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Ef'ıyyât-ı Hayyât Berây-ı Ceng-i Sürhibâd*” ve “*Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Mârân*” başlıklarında ise yılanlar şahı olan Şahmaran öncülüğünde gerçekleşen hazırlık anlatılmaktadır. 42 ve 51. başlıklarda savaş hazırlıkları yapıldıktan sonra “*Der-Beyân-ı Ceng-i Melik Ahmer ve Âheng-i Keyvân-ı İfrît*” başlığında Sürhibâd'ın ordusunun başındaki Keyvân-ı İfrît ile Süleymân'ın ordusunun başındaki Melik Ahmer ile arasında savaş anlatılmaktadır. Firdevsî bu bölümdeki savaş sahnelerini daha detaylı anlatmaktadır. Savaş sonunda Melik Ahmer'in ordusunun galip gelmesi, Elhenc-i Cinnî'yi esir etmesi ve Elhenc-i Cinnî'yi Kuds-i Mübâreke getirmesi olayı eserin 53. Başlığı olan “*Der-Beyân-ı Hışm Kerden-i Süleymân Aleyhisselâm Bâ-Elhenc-i Cinnî Berây-ı Kazâ vü Kader-râ Ki İnkâr Kerde Bûd*” başlığında anlatılmaktadır. Ardından “*Der-Beyân-ı Nasîhat Kerden-i Rûşşâh-ı Cind Bâ-Elhenc-i Cin*” başlığında periler sultanı Hümâyûn Şâh ile meliklerin öncüsü olan Rûşşâh'ın Elhenc-i Cinnî'yi siyaset meydanına getirip yargılamaları anlatılmaktadır. Bu kısımda Süleymân ile veziri Âsaf arasında geçen konuşmalar bulunmaktadır. Âsaf, Elhenc-i Cinnî'ye eğer geçmişte kendisine yaptığı tevbe telkinlerini tutup hatalarından bağışlanma talep etseydi bu düştüğü duruma düşmeyeceğini ifade eder.

Bunun ardından Elhenc-i Cinnî'nin Âsaf'a dediklerine cevap verdiği bölüm olan "*Cevâb Dâden-i Elhenc-i Cinnî*" başlığı gelmektedir. Bu bölümde Elhenc-i Cinnî'nin Allah'a ve Süleymân'a şirk koşarak hata yaptığını, şeytana uyup cahillik yaptığını, yanlış yola gittiğini anlayarak tevbe edip özür dilemesi ve Hz. Süleymân'dan kendisini affetmesini istediği anlatılır. Hikâyenin 16. başlığı olan "*Siyâset Fermûden-i Süleymân*" başlığında Hz. Süleymân'ın Elhenc-i Cinnî hakkındaki kararı anlatılmaktadır. Hz. Süleymân "*Soñ peşimânlık aşşı kılmaz, nuşhumuz evvel işitmedi tevbesi Allâh katında kabûl olmayınca benüm katumda günâhından geçilmez*"(s. 191) diyerek Elhenc-i Cinnî'yi hapsedmesi anlatılır. Anlatılan bir diğer husus da hapsedilenlerin içlerinden birinin magrib padişahının oğlu olduğu, onun suçunun olmadığı, sevgilisinin yanına giderken denize düşmesi ve onların arasına yanlışlıkla girmesi ve Melik Ahmer'in onu kurtarmasıdır. Hikâyenin son başlığı olan "*Der-Beyân-ı Kıssa-yı Kazâ vü Kader-i Sîmurg*" başlığında melik-zâdenin Süleymân'ın huzuruna getirilmesi ve melik-zâdenin başından geçenleri Hz. Süleymân'a anlatması yer alır.

Eserin 58. başlığı olan "*Der-Beyân-ı Temsilât-ı Mâzî*" başlığında aruzun "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezniyle mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınmış 13 beyitlik bir manzum parça bulunmaktadır. Bu manzume melik-zâdenin kendi başından geçenleri özetlediği bir bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eserin 59. başlığı olan "*Der-Beyân-ı Azamet-i Taht-ı Süleymân ve Reften-i Be-Cânib-i Şehr-i Şâm Berây-ı Sürhibâd-ı Cinnî*" başlığı 41-57 başlıklarda anlatılan hikâyenin devamı niteliğindedir. Bu kısımda bir önceki hikâye sonlanarak yeni bir hikâyeye başlanmaktadır. Bölümün yeni başlayan hikâyesinde Hz. Süleymân'ın Şam şehrini yağmalayan, insanlara eziyet verip katleden Sürhibâd-ı Cin üzerine savaş kararı alması ve bu savaş için yapılan hazırlık anlatılmaktadır. Ayrıca bu bölümde anlatılan bir diğer husus Hz. Süleymân'ın ordusunu 7 bölüğe ayırıp orduyu teftiş etmesidir. Hikâyenin geri kalan başlıkları olan "*Der-Beyân-ı Reften-i Süleymân Be-Cânib-i Şehr-i Şâm Berây-ı Ceng-i Sürhibâd*" ve "*Kıssa-i Girdâb-ı Bahr ve Kıssa-i Aca'ib-i Haset*" başlıklarında Hz. Süleymân'ın ordusuyla Şâm şehrine gelip şehrin genel durumuna bakması, ardından her iki tarafın savaşa tutuşması ve Hz. Süleymân'ın gerçekleşen savaşı gökyüzünde kurulu olan tahtından izlemesi anlatılır.

Süleymân-nâme'nin 62. başlığı olan "*Der-Beyân-ı Kıssa-i Sâm-süvâr*" başlığında da iki durum söz konusudur. Birinci durum, metnin 25 ve 26. başlıkları olan "*Kıssa-i Sâm-süvâr*" ve "*Der- Beyân-ı İgvâ-ı İblîs ve Diden-i Saltanat-ı Süleymân Aleyhisselâm*" başlıklarında anlatılan hikâyenin devamının bu bölümde olması, ikincisi durum ise yeni bir hikâyenin anlatılmasıdır. Hatırlanacağı üzere 25 ve 26. başlıklarda Sâm-süvâr, Zengîleri rahatsız eden gergeden-serlerin reisi olan Kantılan ile savaşmış ve onu esir etmişti. İman getirmesi

karşılığında canının bağışlanacağını söylemiş ve gergedenlerin reisi can korkusundan iman getirmişti. Ardından Kantılan, Sâm-süvâr'a bir oğlunun olduğunu ve onu kurtarması için ona yalvarması anlatılmış idi. Bu bölümde ise Sâm-süvâr, Kantılan'ın oğlunu tutsak olduğu kaleden kurtarması anlatılmaktadır. Bu bölümde anlatılan bir diğer durum ise; Sâm-süvâr Kantılan'ın oğlunu kurtardıktan sonra mecliste otururken Hz. Süleymân'dan kendisine bir mektup gelmesi, mektupta Sâm-süvâr'ın emrindeki tüm ordu ile Mıknatıs kalesinde tutsak olan Rüstem ve arkadaşlarını kurtarmasını istemesi anlatılmaktadır.

“Der-Beyân-ı Hâzır Kerden-i Geştîyân ve Reften-i Be-Rûy-ı Bahr-ı Berây-ı Yaften-i Rüstem” başlığında ise Sâm-süvâr'ın mektubu getiren “Acacil” isimli cinne Rüstem'in gemisinin nerede kaybolduğu, geminin içerisinde kaç kişi olduğu ve ne zamandır Rüstem'in gemisinin ortalıkta gözükmeyeceği gibi sorular sormaktadır. Bu bölümde bu durumla ilgili karşılıklı konuşmaların olmasının yanı sıra Sâm-süvâr'ın aldığı cevaplar doğrultusunda sefer hazırlığı yapması da anlatılır.

“Der-Beyân-ı Dîden-i Mâhî-i Bezrûn Der-Bahr-ı Hind” başlığında Sâm-süvâr'ın savaş hazırlıklarını tamamlaması ve ordusu başında sefere çıkması, denizde giderken karşılaştıkları olağanüstü durumlar anlatılmaktadır. Ayrıca anlatılan bir diğer husus, Sâm-süvâr'ın ve İlyâv Şâh'ın sefere giderken karşılarına Fanusiyye Kalesinin çıkması, kale padişahının zalim Fevrâk Şâh olduğunu öğrenmeleri ve bunun sonucunda gerçekleşen bazı münasebetler de anlatılmaktadır. Bu münasebetler İlyâv Şâh'ın Fevrâk Şâh'ı İslam dinine davet etmesi, Fevrâk Şâh'ın bunu kabul etmemesi üzerine gelişmektedir.

“Der-Beyân-ı Temsilât-ı Mâzî” bölümünde aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle mesnevi nazım şeklinde yazılmış bir manzume bulunmaktadır. Bu manzume Fevrâk Şâh ile İlyâv Şâh arasında geçen mektuplaşmalar, birbirleri arasındaki mücadeleler ve birbirlerine üstünlük sağlama çabalarının özeti niteliğindedir.

68. cildin son iki başlığı olan 66 ve 67. başlıklar eserin hatime bölümleridir. *“Ender Münâcât-ı Firdevsî Der Hatm-i Kitâb”* şeklindeki 66. başlıkta Firdevsî Allah'a şükürler etmekte, O'nun gücünün ve kuvvetinin sonsuz olduğu, rahim ve rahman olduğunu anlatmaktadır. *“İlâhî seyyîd-i mevlâ-yı pâdişâh-ı kuvâ-nâysın. Ol sulţân-ı lâ-yezâlsin ki mülküñe kaç'a hâlel yok. Sen ol 'alîmsin ki âyîne-i ma'rifetüñde esrâr-ı nihânî vü muğayyibât-ı dü cihânî ve çehre-i rûz-ı rüşenî gibi lâyih ve sen ol raḥîmsin ki nesîm-i raḥmetüñ dimâğî ins ü cân meşâm-ı ervâh-ı 'âlemiyânda râyiḥa-ı 'anber-eşhep gibi fâyiḥdur. İlâhî sen ol kâdir ü kadîm ve şâni' u ḥakîmsin ki ezel ü ezâlde celâyib-i astâr-şifât ve ḥucb u eḥadiyyet-i zât ile mestûr olmuş bir kenz-i maḥfî iken diledi ki ḥazîne-i in'âm u sehâ açılıp ve ebr-i icâd u raḥmet saçılıp ḥurşîd-i*

çarh-ı lem yezel maşrıq-ı ezelden t̄ali‘ ve feyz-i envār kadem ‘arşa-i ebedden lāmi‘ eş‘a-i levāmi‘ zātdur”(s. 232).

Eserin son başlığı “*Der Du‘â-yı Sultânü’l Garratü’l-Mücâhidîn Pâdişâhü’l-İslâm ve’l Müslimîn Sultân bin Sultân Bâyezîd bin Muhammed Hân Ebede Devletehü”* başlığıdır. Bu bölümde Firdevsî Süleymân-nâme-i Kebîr’in 68. cildini bitirdiğini ve fırsat bulursa 69. cildi de yazacağını “*Bu Süleymân-nâme-i Kebîr’üñ altmış sekizinci mücellid kitābuñ āhirin müyesser itdi ve bu târih-i a‘zam-ı dil-pezirüñ üç yüz kırkıncı meclisinüñ itmāmını muqadder itdi. Min ba‘d inşā’ allāhu te‘ālā Haq’dan ‘ināyet, erenlerden hidāyet olup ecilden mühlet zemāneden vüs‘at bulursam altmış toközuncü cildi dağı pâdişāhuñ devām-ı devletinde ve eyyām-ı rif‘atinde kaleme getürüp imlā raqama yitürüp inşā idevüz* (s. 233)” ifadeleriyle dile getirmektedir.

Ayrıca eserin sunulduğu Sultân Bâyezîd’i “*Ol Süleymân-ı saltanat İskender-i ma‘delet cem‘-i ma‘rifet sulţân-ı ‘ādilüñ hākān-ı kāmilüñ nām-ı nigūsı bu Süleymân birle illerde meşhūr dillerde mezkūr ola. Hemîşe Allāhü te‘ālā kalb-i şāfi pâdişāhuñ emirü’l-mü‘minîn-i şehensāhuñ mülk-i ‘ālem cemāl-i ‘adl ile ārāste olsun. Düşmenleri nuşret kılıcı altında şikeste olsun, ‘aql-ı ‘āşir ve çapısına mülāzım heft ekālīm halkı çapısına müsahhar olsun. ‘Askeri mansūr-ı muzaffer t̄ali‘î ferhunde ve bahtı sa‘id olsun, tâ kıyāmet devlet ile şehriyār hükmince küllî begler ‘abîd olsun”*(s. 233) ifadeleriyle övmektedir.

2.2. Şekil Özellikleri

Firdevsî-i Rûmî tarafından ele alınan Süleymân-nâme'nin 68.cildi 336. meclisle başlayıp 340. meclisde bitmekte ve eserde 125 manzum, 67 mensur bölüm başlığı bulunmaktadır. Ayrıca eserde;

“Bu Târîh-i Azam Süleymân-nâme'nün Üç Yüz Otuz Altıncı Meclisinün Zikrindedür,

Der-Beyân-ı Kurbân Kerden-i Süleymân Be-Cây-ı Kuds-i Mübârek,

Kıssa-i Rüstem-i Destân,

Der-Beyân-ı Âgeh Şoden-i Süleymân Aleyhisselâm Ez Sekine-i Mûsâ Be-Girdâb-ı Üftâde Est,

Dâsitân-ı Süleymân ve Kıssa-i Bâg-ı İrem ve Kazıyye-i Şeddâd,

Der-Beyân-ı Târîh-i Şeddâd İbni Âd,

Der-Beyân-ı Ceng-i Sürhibâd ve Âheng-i Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest,

Der-Beyân-ı Gâlib Şoden-i Sürhibâd-ı Cinnî ve Hezîmet Şoden-i Semendûn-ı Cinnî,

Der-Beyân-ı Temsilât-ı Dâsitân-ı Mâzî,

Der-Beyân-ı Meclis-i Âher,

Süleymân-nâme'nün Üç Yüz Otuz Yedinci Meclisinün Zikrindedür,

Der-Beyân-ı Kıssa-i Sürhibâd-ı Cinnî ve Ceng-i Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest,

Kıssa-i Süleymân Âmeden ve Âgeh Şoden-i Ez Ahvâl-i Semendûn ve Sürhibâd-ı Cinnî,

Der-Beyân-ı Kıssa-i Zecr-i Rûh-ı Şeddâd,

Der-Beyân-ı Âmeden-i Sündûs-ı Cinnî Be-Dergâh-ı Süleymân Aleyhisselâm,

Der-Beyân-ı Âgâh Şoden-i Süleymân Ez Ahvâl-i Ahyâşilûn Peygamber ve Zilzâl-i Ekber,

Der-Beyân-ı Hüküm Kerden-i Bi-Müvekkil-i Bâd-ı Berây-ı Âverden-i Keştiyân-ı Bâd-ı Sarsar,

Der-Beyân-ı Zikr-i Riyâh Be-Kavl-i Ulemâ ve Be-Kavl-i Hükemâ,

Der-Beyân-ı Ber-Âverden-i Keştiyân-ı Bâd u Sarsar Ez Bahr-ı Girdâb,

Kıssa-i Süleymân ve Marifet-i Esmâ-i Revâiyih,

Der-Beyân-ı Âverden-i Müvekkil-i Bâd Sekine-i Mûsâ ve Geştiyân-ı Zilzâl-i Ekber,

Der-Beyân-ı Kavl-i Diger,

Kıssa-i Sâm-süvâr,

Der-Beyân-1 Temsilât-1 Dâsitân-1 Mâzî,
Der-Beyân-1 Meclis-i Âher,
Süleymân-nâme'nün Üç Yüz Otuz Sekizinci Meclisinün Zikrindedür,
Der-Beyân-1 İgvâ-1 İblis ve Dîden-i Saltanat-1 Süleymân Aleyhisselâm,
Der-Beyân-1 Kazıyye-i Kiflis-i Cinnî ve Kündük-i Div,
Der-Beyân-1 Kıssa-i Süleymân Aleyhisselâm,
Der-Beyân-1 Azamet-i Asker Hezâr Yek Ümmet ve Zeyyinet-i Saltanat-1 Süleymân Memleket
u Vâsf-1 Mahlûkât ve Envâ-1 Mevcûdât,
Der-Beyân-1 Asker-i Hayyât u Efâ'i,
Der-Beyân-1 Kıssa-i Rüstem ve Kıssa-i Şemâyil Câzû,
Der-Deyân-1 Ceng-i Rüstem ve Âheng-i Şemâyil Bânû vü Âheng-i İşân,
Der-Beyân-1 Hezimet Şoden-i Sâhirân,
Der-Beyân-1 Hile-i Sâhire Verâ-yı Pehlevânân,
Der-Beyân-1 Temsilât-1 Dâsitân-1 Mâzî,
Der-Beyân-1 Meclis-i Âher,
Süleymân-nâme'nün Üç Yüz Otuz Tokuzuncı Meclisinün Zikrindedür,
Der-Beyân-1 Hâzır Şoden-i Askeri Süleymân ve Envâ-1 Mahlûkât Havyân,
Der-Beyân-1 Perriyân Askeri,
Der-Beyân-1 Hâzır Şoden-i Asker-i Cinniyân,
Der-Beyân-1 Hâzır Şoden-i Asker-i Ervâh,
Der-Beyân-1 Hâzır Şoden-i Askeri Ehremenân ve Afârit u Gûlân Berây-1 Ceng-i Sürhibâd,
Der-Beyân-1 Tâife-i Bahriyân Hâzır Şoden-i Berây-1 Ceng-i Sürhibâd,
Der-Beyân-1 Hâzır Şoden-i Hayvânât-1 Kibâr,
Der-Beyân-1 Hâzır Şoden-i Efıyyât-1 Hayyât Berây-1 Ceng-i Sürhibâd,
Der-Sıfât-1 Hâzır Şoden-i Mârân,
Ender Sıfat Hâzır Şoden-i Mürg-i Hevây,
Ender Sıfat Hâzır Şoden-i Haşerât-1 Zenbûr u Zübâb,

Der-Beyân-ı Ceng-i Melik Ahmer ve Âheng-i Keyvân-ı İfrit,

Der-Beyân-ı Hışm Kerden-i Süleymân Aleyhisselâm Ba-Elhenc-i Cinnî Berây-ı Kazâ vü Kâder-râ Ki İnkâr Kerde Bûd,

Der-Beyân-ı Nasihat Kerden -iRûh-Şâh-ı Cind Bâ-Elhenc-i Cin,

Cevâb Dâden-i Elhenc-i Cinnî,

Siyâset Fermûden-i Süleymân,

Der-Beyân-ı Kıssa-ı Kazâ vü Kader-i Sîmurg,

Der-Beyân-ı Temsilât-ı Dâsitân-ı Mâzî,

Der-Beyân-ı Meclis-i Âher,

Süleymân-nâme'nün Üç Yüz Kırkırcı Meclisinün Zikrindedür,

Der-Beyân-ı Azamet-i Taht-ı Süleymân ve Reften Be-Cânib-i Şehr-i Şâm Berây-ı Sürhibâd-ı Cinni,

Der-Beyân-ı Reften-i Süleymân Be-Cânibi Şehr-i Şâm Berây-ı Ceng-i Sürhibâd-ı Cinnî,

Kıssa-ı Girdâb-ı Bahr ve Kıssa-i Acâyibi Hâset,

Der-Beyân-ı Kıssa-i Sâm-süvâr,

Der-Beyân-ı Hâzır Kerden-i Geştiyân u Reften-i Be-Rûy-ı Bahr-ı Berây-ı Yâften-i Rüstem,

Der-Beyân-ı Dîden-ı Mâhî-i BeZRün Der-Bahr-ı Hind,

Der-Beyân-ı Temsilât-ı Dâsitân-ı Mâzî,

Ender Münâcât-ı Firdevsi Der-Hatm-i Kitâb,

Der-Duâ-i Sultânü'l-Garrâtü'l-Mücâhidin Pâdişâhül-İslâm Ve'l-Müslimin Sultân Bin Sultân Bâyezid bin Muhammed Hân Ebede Devletehü." şeklinde 67 adet bölüm başlığı bulunmaktadır.

Eserin manzum bölümleri mesnevi, kıt'a ve kaside nazım şekilleriyle yazılmıştır. Manzumelerde nazım birimi olarak beyit ve aruzun daha çok "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" ve "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıpları kullanılmıştır. Bunlar dışında eserde iki adet "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün" vezniyle bir adet de "Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Fe'ülün" vezniyle yazılmış şiir bulunmaktadır. Ancak, eserin ilk şiiri olan "Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Fe'ülün" kalıbıyla yazılan bu manzume teknik açıdan oldukça kusurludur. Her ne kadar şiirin vezni bu şekilde bulunmuş olsa da şiirin tamamında

bu vezne tam anlamıyla uyan mısra sayısı oldukça azdır. Manzumelerin kafiyelenişi mesnevilerde olduğu gibi “a-a, b-b, c-c...” gazeller ise sıklıkla karşımıza çıkan “a-a, b-a, c-a...” şeklinde kafiyelenmiştir.

*Bize bir destān rivāyet eylegil
Hikmet-āmīz söz hikāyet eylegil
Kim kemāl ehli idincek istimā‘
Kıla aḥsen şad hezārān bī-nizā‘
Luḫ idüp söyle Süleymān kışşasın
Gūş iden def‘ ide ‘ālem gūşşasın (s. 65)
Çeşmümüz ḥūn-rīz olur āteş-feşān ğamdan n’idem
Çün şürāḫī kan yudaram her zemān ğamdan n’idem
İtmeyelden meyl o gül-ruḫ bülbül-i cān āh idüp
Murğ-zār-ı dīdemüz oldu revān ğamdan n’idem
Raḥm idüp mihr-i felek şefkat kıllur gökde şafaḫ
Eşkūmi çün itdise ol nā-mihrbān ğamdan n’idem
Za‘ferān şād oturur illā ğamum benüm ziyād
Beñzümüz reng’olduğınca za‘ferān ğamdan n’idem
O şacı miskīn idelden dil perīşān gönlümi
Çarḫa irür āhumuz dūdı duḫān ğamdan n’idem
Gözlerümüñ yaşı seyl-āb olmasa yanardı āh
Dutışup ‘aşkı odına dille cān ğamdan n’idem
Kaddümi duta kıllıpdur ta‘n-ı ḫāsīd şad dirīğ
İrgürür feryādımı çarḫa āsmān ğamdan n’idem
Nā-ḫū yārūñ vuşlatına dille cān buldı vuşul
Ne ḫalāş olmasına buldum zemān ğamdan n’idem
Bir taraftan derd-i dilber bir yañadan cevri-ı çarḫ
Bilmezem ki n’ola ḫālüm şeh cihān ğamdan n’idem
Kāmīle kemlik virür cāhillere çāh-ı felek
Kim dönüpdür ‘aksine devr āsmān ğamdan n’idem
Çarḫ-ı ğaddār işbudur kıyalum tursun anı*

Manzum kısımların aruz kalıplarına göre sayıca dağılımı şu şekildedir.

Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün/ Fâ’ilün = 35 şiir

Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/ Fâ’ilün = 86şiir

Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Fe’ülün = 2 şiir

Müstef’ilün / Müstef’ilün / Müstef’ilün / Fe’ülün = 1 şiir

2.3. Dil ve Anlatım

Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymân-nâme isimli eseri 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında manzum mensur olarak kaleme alınmıştır. 16. yüzyıl, devlet yönetimi, eğitim, kültür, tarih, edebiyat gibi bir çok alanda önemli ilerlemelerin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde padişah ve diğer pek çok devlet adamının sanatçılara destek vermesi sonucu ortaya konan eserlerin sayısında önemli bir artış olmuş ve eserlerin dil, üslûp, konu bakımından belli bir seviyeye ulaşmasında ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu dönem eserlerinde Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan dil özelliği hâkimdir. Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymân-nâme’si de Eski Anadolu Türkçesi dil ve üslûp özelliklerini genel olarak bünyesinde barındırmaktadır. “15. yüzyıla kadar yazılan eserler, genellikle dinî-tasavvufî bir nitelik taşımaktadır. Bu tür eserlerde amaç, halkın din ya da tasavvuf hakkında belli bilgileri almasını sağlamaktır. Bu nedenle bu tarz eserlerde halkın anlayabileceği sade bir dil kullanılarak öğretim amacı ön planda tutulmuştur. Bu dönem eserlerinin genellikle tercüme olması ve mütercimlerin eserlerinin dillerini konuşma diline yaklaştırma çabaları dönem imlâsının tutarsızlığını da beraberinde getirmiştir. Özellikle Türkçe kelimelerin imlâsında, aynı metin içinde bile birkaç ayrı yazılışa rastlamak mümkündür” (İsen 2006: 547). “İmlâda karşılaşılan bu problemlere, üslûp konusunda da rastlanılmaktadır. Bu dönem üslûbunun yazardan yazara değişen özellikleri olmakla birlikte, devir üslûbu diyebileceğimiz bir ortak özellikten bahsetmek mümkündür. Dönem özelliğinin en dikkat çekici özelliği, konuşma diline yakın ve folklorik özelliğidir” (İsen 2006: 547). İsen’in ortaya koyduğu bu özellikler Süleymân-nâme’nin dil ve üslûp özellikleriyle örtüşmektedir. Nitekim Süleymân-nâme’nin dil ve üslûbu dönemine göre sade denilebilecek düzeydedir. “16. yüzyıla gelindiğinde, edebiyatın genel karakteristiğini oluşturan sâde dil tercihi yerini sanatlı, süslü anlatımlara bırakmış, eserlerde sanatlı üslûp daha makbul hale gelmiştir. Fakat halka bilgi verme amacını taşıyan ve genellikle dinî-ahlâkî nitelikli eserlerde sâde nesir özellikleri görülmeye devam etmiştir” (İsen vd 2006: 24).

Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'si dil ve üslûp yönünden değerlendirilecek olursa gerek nüshalar arasında gerekse nüshaların kendi içerisinde yazım yönünden tam bir tutarlılık olmadığı görülecektir. Bunun nedeni nüshalarda karşılaşılan yazı karakterlerinin değişiklikleri olduğu düşünülmektedir. Farklılıkların bir başka sebebi ise harekelerdir. Yazarın harekelerde yapacağı en küçük bir dikkatsizlik sözcüğün anlamının değişmesine sebep olmaktadır.

“Klâsik Türk edebiyatı dairesinde kaleme alınmış eserlerin mukaddime ya da dibace kısımlarında sanatçının gayesi dile olan hakimiyetini ve sanatını göstermek olduğu için bu bölümlerde süslü bir üslûp tercih edilir” (Bülbül 2011: 40). Süleymân-nâme'de bu gelenek değişmemiştir. Firdevsî eserin dibacesi olarak kabul edebileceğimiz giriş bölümünde “Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Fe'ülün” kalıbıyla yazılmış 42 beyitlik bir tevhid ile başlamaktadır. Bu tevhid de yazar Allah'ın birliğini, yüceliğini, sıfatlarını, kuvvetini ve sonsuzluğu dile getirmiş ve dile olan hâkimiyetini gözler önüne sermiştir.

*Allāhü vāhidküm yezel ki ol Hāq durur gāffār
Kün didise kevn ü cihān icāda geldi izhār
Qayyūm u kādir bī-bedeldür şāni' bī-çün ilāh
Quddūs u Hālīk bī-'alel Cebbār u hem o Qahhār
'Arşī mu'allākdur müşebbaq bī-sütūn-ı a'lā
Ferşī muṭabbākdur muḥaqqāq merkezī-i ebḥār
Eflākidür gāyet muraşşa' hem çü cāmī nilgūn
Bu ḥākidür zībā muşanna' bāğī İrem gülizār
Hem ḳubbe-i Mīnā'da ḥurşīdi eyledi enver
Hem şuffe-i ḡabrādaduryāḳūt-ı la'l-i āb-dār
Seyyāreme mihre viren kim sīm ü zer-i ḳandīl
Ekvār-ı sāl eyyāmı yaḳandan bulur [ki] edvār
Bu ḥuşk u ter dökerem cem'ī 'aceb kimden
Ya āb u ḥāk ü yada kim hem-dem ider yanar
Kimdür ḳuran miskīn ḥayme hevāda geh gāh
Kimdür viren bārān-ı raḥmet ḳaṭre-i midrār
Bād-ı nesīm eṭrāfa ḳandan virür 'abher
Bād-ı 'aḳīm eknāfa yaḳılmaḳ ne 'anber-bār
Geh nev-'arūs-ı 'ālemi anuñ ile mu'aṭṭar*

Geh bu ‘abūs-ı lā’imi bunuñ ile olur h̄ār

Geh nev-bahārı efşān ider evrāk-ı gül sīmīn

Faşl-ı hazān ihsān ider eşcāra gehi dīnār

Ol kādīr-i kudret-nümā vāhid ezel Allāh

Levlāk dir iken Hāḡ aña Hā Mīm ile tekrār (s. 61)

Süleyman-nâme’de “hakim kavlince, hükemâ kavlince, ittifak bir gün” gibi kalıp ifadelerden sonra anlatılan hikâye ya da olaylarda sanatlı ve süslü söyleyişlere oldukça sık karşılaşılmaktadır. “Bu kısımlarda amaç anlatılmak istenen olay ya da durumun okuyucuya aktarılmasıdır” (Bülbül 2011: 42). Bu durum eserin en önemli anlatım özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Hükemâ kavlince emr-i Rabbānī mu‘ciz-i Süleymān Rīh-i Lākīh kırk dört pāre gemileri içi tolu yigirmi iki biñ nefer ādemleri bahr-ı gird-ābdan kaldurup götürmekde, yir ile gök arasında uzluḡ ile alup Ḳuds-i Mübārek’e yitürmekde ve ra‘d-ı felek daḡı bulutları cem‘ idüp gemiler üzerine ağdurmaḡda, karañulıḡ ‘ālemi dutup gemilerdeki ḡalk birbirin görmeyüp yağmurlar daḡı yağmaḡda ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Süleymān ḡazretine geldi ki müvekkil-i bād ile müvekkil-i şehāb gemileri getürmege sekīne-i Mūsā’yı nazarına yetürmege ḡükm idicek yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḡlūkāt ve ḡāzır olan biñ bir ümmet dillerine yigirmi dört dürlü yilin āvāzesi düşdi ve re‘is-i ḡükemā ve a‘lem-i ‘ulemā yıl ḡaḡkında birbirine su ‘āl itmege mübāḡase kıilup ḡil ü ḡāl itmege başladılar” (s. 122).

“Hakīm kavlince çün kim Süleymān dīvānı tırdı, andan ḡükm idüp buyurdi. Yehüyāda‘ beglerbegisi ve ḡapucı kethüdāsı Kil‘ād-ı Barçalı ve kilercibaşı Aḡī Serke on biñ koyun ve biñ deve ve biñ nefer şıḡır alup ḡurbān yirine getürdiler. Süleymān nazarına yitürdiler, andan Süleymān Peyḡamber ‘aleyhi’s-selām ḡükm eyledi. Ḳuds-i Mübārek seyyidleri ol ḡurbāndan kırk erkek koyun ḡoçların çıkarup boḡazlayup temiz idüp etlerini nīme nīme ḡurbān yirine iletdiler daḡı bākīsın yedi baḡş itdiler” (s. 66).

“Hakīm kavlince ḡaçan kim ol zıll-ı meb‘ūd melik-i maḡmūd sulḡān-ı mevcūd Süleymān bin Dāvud ‘aleyhi’s-selām bu vech ile kim ḡuḡbe oḡudı. Melā’ike-i muḡarrebīn müvekkilün-ı tekvīnī enbiyā’-ı mütteḡkīne etḡiyā-yı ber-güzīn server-i selāḡīn birle ser-cümlesi Süleymān’uñ feşāḡatine, ‘ibāretine, leḡāfetine, ‘adāletine, firāsetine, kıyāsetine taḡsīn-i belīḡ kılduḡdan soñra ol meclisde ḡāzır olan ḡükemā, ‘ulemā, fuḡalā, ‘uḡalā, kümelā, ümerā, vüzerā, zürefā, şu‘arā ile Süleymān’uñ devām-ı devletine ve eyyām-ı rif‘atine ḡenā kıilup ‘ilm-i kemālātına aḡsened ve zihni idrāk-i ma‘deletine āferīn itdiler ve andan soñra Mūsā Peyḡamber ḡarındaşı Hārūn-ı Nebī neslinden ve İbrāḡīm ḡalīl aşlından ve Ya‘ḡūb-ı Nebī sıbtından ve Yūsuf-ı

Şiddik elinden ve Yehūdā evlādından ve Yūşa‘ bin Nūn ceddinden ve İsmū‘il Peygamber nesebinden ne kadar kim seyyid-i sādāt-ı ve ekmel-i mevcūdāt var ise benī İsrā‘il ‘ubbādı ve ‘Arab u ‘Urebā zühhādı birle ayağ üzre kalçup Nāşen Peygamber ve Kāz Peygamber ve Evyāşer Peygamber kurbān yirine cem‘ olan enbiyā ile ve Loqmān Hākīm ve Āşaf bin Berhiyā ile cem‘ olup Süleymān’a karşı şaf bağlayup tırdılar”(s. 70).

“Hükemā kavlince bād-ı şarşar esmekde, bulutlar gök ile deryā yüzün kaplayup güneş şu‘ā‘ın mahv idüp kesmekde, cür‘eti olan pehlevānlar Allāh’a niyāz idüp miñnetlerüñ tūfān korqusından cānı çıkup ditreşmekde ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib müvekkil-i bād Nağmagā‘il melek birle müvekkil-i şehāb ra‘d emr-i Rabbānī izn-i yezdānī ma‘rifet-i Mikā‘il-i rūhānī ve mu‘cize-i Süleymānī birle kim sebt günü şubh-dem şahrā-yı Kudsi Mübārek‘den dīvān-ı Süleymān-ı Nebī-i tebārekden kudret kanadların açup “Bismi‘llāh.” diyüp uçup a‘vānlar ile yirle gök arasına geçüp tarafetü‘l-‘ayn içinde deryā-yı mağribe mukābil ki virdiler”(s. 120).

Eserde yer alan Farsça başlıklardan ve genellikle “Der-Beyan-ı” şeklinde başlayan ana başlıklardan sonra hikāye girişleri oldukça uzun cümlelerden oluşmuştur.

“Der-Beyān-ı Kurbān Kerden-i Süleymān Be-Cāy-ı Kudsi Mübārek

Loqmān ibn ‘Ād ol hākīm ü hāzık ve tabīb ü üstād Eflaṭun-ı Yunanī ol re‘īs-i şābitü‘l-evtād server-i bülegā ve ‘āliyyetü‘l-‘imād naḳlince naḳl-i bendān-ı reyhān-ı haḳāyık ve çehre-küşāyān-ı şuver-i deḳāyık ve ārāyāndegān-ı encümen-i esrār ve pīrāyendegān-ı çemen-i ihtiyār ya‘nī ki mütekellimān-ı muşaddık-ı rāviyān-ı aḳbār ve müte‘allimān-ı muḳaḳḳık-ı nākilān-ı muḳtār ol vechle şaḳīḥ hikāyet ve meliḥ rivāyet kılup eydürler ki ol zemān ki zıll-ı meb‘ūd ve melik-i maḳmūd Süleymān bin Dāvud ‘aleyhi’s-selām Ḥayl cezāresinüñ atlarını ki kendüye rām eyledi ve mu‘cize-i Süleymān zāhir olup Ḥaḳ te‘ālā güneşi Süleymān-ı Nebī ḫātır için yine yirine getirüp öyle namāzın ki kıldı”(s. 65).

“Der-Beyān-ı Ceng-i Sürḫibād ve Āheng-i Semendün-ı Hezār Yek-Dest

Hükemā kavlince Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām müvekkil-i rūḥ-ı Şeddād ile kelimātda ve Aḫyāşilūn Peygamber ‘aleyhi’s-selām kırk dört pāre geminüñ ḫalkı birle Zilzāl-i Ekber ile ve cebbār-ı ḳahrla gird-āb-ı baḫr-ı ekberde Ḥaḳ te‘ālā‘ya münācāt itmekde ve Ruḳ‘ā‘il-i Perrī Aḫyāşilūn Peygamber‘üñ nāmesin alup Süleymān’a gelmekde ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib Sürḫibād-ı Cinn’e geldi ki Mışr şehrinde Semendün-ı Cinnī ile ceng idüp Keylān-ı Cinnī dutup Sürḫibād otağına konup ḫaber şorup Keylān-ı Cinnī Süleymān ḫazretin bir vechle medḫ idicek işidüp gāyet ḳocundi”(s. 90).

Eserde özellikle diyalogların bulunduğu kısımlarda cümle yapısı kısaldır. Bu diyaloglar metin içerisinde anlatımı tekdüzelikten kurtarmış ve esere anlatım çeşitliliği katmıştır. “*Andan yine Süleymān emr itdi. Tevrāt-ı Mūsā’yı ve Zebūr-ı Dāvud’ı ‘ulemā sekine ile başlar üzre götürdiler. Allāh’a tekbir ü tehliil idüp geçmiş peygamberler ervāhına şalāvāt getürdiler. Süleymān nazarına yitürdiler. Kıbleye qarşu qurbān yirine yakın kenārda qodılar*” (s. 66).

“*Andan Süleymān Peygamber ‘aleyhi’s-selām yine su ’āl itdi. “Yā melek haber vir ki ol şehre pādīşāh kimse vardı mı ya içine kimse girdi mi?” Cevāb virdi ki “Yā habību’llāh Şeddād olaldan rūhına müvekkilem. Cehennem’de cānına ‘azāb olur. Bāg-ı İrem’i gördüğüm yok. Bilmezem haberin dağı bilmezem. Ammā ki haber bilmek diler iseñ müvekkil-i hākdan teftiş eyle ma’lūmuñuz ola.” diyicek yine Süleymān su ’āl itdi. “Yā müvekkil-i rūh-ı Şeddād haber vir baña ki Şeddād’uñ rūhına ne vechle ‘azāb olur?” diyicek Cevāb virdi ki “Yā nebiyyu’llāh çünkü Şeddād bāg-ı İrem’e ki ‘azamet ile geldi dağı atından inmek istedi. Hiç ölümden bī-haberken bulut gibi göge gögsin gererken hemān-dem melekü’l-mevt bir ‘Arab şeklinde geldi. Harbesin Şeddād’a havāle kıldı*” (s. 108).

“*Huşūşan ki sekine-i Mūsā ve Ahyāşilūn Peygamber ve bunca ‘ubbād u zühhād baħr-ı gird-āba düşe ve niçe biñ Müslümānlar dağı bile ola.” diyicek Āşaf bin Berħiyā ve cemī’ hükemā du’ā kıllup eyitdiler ki “Yā nebiyyu’llāh, hūb buyurduñuz. Anlaruñ hālīşāne tedbir itmek vācibdür ve kırtarmaq farz-ı ‘ayndur.” diyüp bunlar cevāb viricek “Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām eyitdi. “Diñ imdi anlaruñ hālāşına ne tedbir idersiz ki rāst gele?” Āşaf eyitdi. “Cinniler gönderelüm, varalar götüreler. Anları bunda getüreler.” Ve Loqmān eyitdi “Afārīt ehremenler gönderelüm ki cinden anlar kuvvetlüdür, varup getürsünler.” Süleymān eyitdi “Eyleyse yıl cemī’sinden kuvvetlüdür. Allāh’uñ fażl u keremi birle evvel gird-āba sürüp ileten bād-ı şarşar getürdüp bī-kuşūr bunda getürdeyin” (s. 115).*

“*Cemī’ milketin ‘arz idüp ‘ömrden zemān istedi. Melekü’l-mevt eyitdi. “Yā zālīm ben māl ü mülki neylerem, mülk Allāh’uñdur ki hālīq-ı Rabbü’l-‘ibāddur. Mülküñde senüñ neñ var ki yapduğun şehirde halkuñ mālīdür ki adı “İremā zātü’l-‘imād.” diyicek Şeddād ol kadar tazarru’ idüp eyitdi ki “Yā melekü’l-mevt şol kadar emān vir bārī ki yapduğum şehir içine girem. Teferrüc kıllup bir sāt görem.” Melekü’l-mevt cevāb virdi ki “Yā la’in emr-i Rabbānī budur ki at üzerinde cānuñ alam, tenüñ toprağa şalam.” diyüp ‘Azrā’il Şeddād’uñ gerdānına yapışup nice urdı. Şeddād eyitdi. “Bārī atdan ineyin.” didi. Çāre olmadı. ‘Azāb ile cānın aldı” (s. 108).*

Kısa cümle yapısının, eserin anlatımının ve üslûbunun oluşmasında önemli etkileri olmuştur. Uzun cümlelerle giriş yapılan hikâyelerde giriş cümlesi bittikten hemen sonra iki kişi

karşılıklı konuşarak bu uzun girişin monotonluğu kırmış, metnin tekdüze kalıplar içerisinde sıkışıp kalmasını önlemiş ve eserinin anlatım çeşitliliği bakımından zengin bir hal almasını sağlamıştır.

Süleymân-nâme, gerçek dünya ile fantastik dünyanın aynı havuz içerisinde yoğrulduğu bir eserdir. Eser, Hak dinini yaymaya çalışan Hz. Süleymân'ın ve Hz. Süleymân'a inanan kimselerin olağanüstü güçlerle savaşlarını mübalağalı bir şekilde anlatmaktadır. Hz. Süleymân Hak dinini yayarken çokça savaşlar yapmıştır. Bu savaşlar eserde anlatılırken betimlemelere sıkça başvurulmuş ve bu betimlemeler eserin üslûp ve anlatımının oluşmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserdeki tasvirler bazen yüzeysel olurken bazen de detaylı bir şekilde olabilmektedir. Örneğin; savaş sahneleri, at tasvirleri, şahıs anlatımı ve savaşa hazırlık sahnelerinde tasvirler ayrıntılı bir şekilde yapılırken; yolculuklar, ön planda olmayan cinlerin fiziksel özellikleri, hayvan betimlemelerinde yüzeysel tasvirler kullanılmıştır. Hz. Süleymân'ın Beytü'l-Mukdis'in yanındaki bir bostanı cinlerine tarif ederken çok ince ayrıntılara inmesi oldukça dikkat çekicidir. “*Şöyle kim ağaçları özdeki kızıl altundan idi ve yaprakları yeşil zümürüdden ve zebercedden, şükûfeleri dürr-i yetimden, enârları yâkût-ı rummâniden, kirasları la‘l-i Bedaḥşâni‘den, nârenleri şaru yâkûtdan, encirleri elmâsdan, hayvaları dürr-i Neced‘den ve Yaraḫan‘dan, benefşeleri lâciverd taşından, nergisleri zer-i şâfiden, şüsenleri hacet-i elmâsdan, zanbaḫları şadefden, servileri zümürüdden, ḫurmâ ağaçlarının özdekleri ak ruḫâmî gümüştan ve yaprakları yeşil zebercedden, ḫurmâları ‘aḫîḫ-i Yemeni‘den ve gülistânı gülleri daḫı envâ‘-ı cevâhirden, ak gülleri billûrdan ve kızıl gülleri yâkût-ı aḫmerden ve şaru gülleri yâkût-ı aşferiden ve lâleleri la‘l-i bedaḥşâiden düzülmüş idi” (s. 73).*

Süleymân-nâme’de kişi tasvirleri oldukça sık yapılmıştır. Şahıslar genellikle detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu tasvirler nitelenen unsurun daha ayrıntılı olarak anlatılmasını sağlamış ve farklı bir üslûp tavrı ortaya çıkmasını sağlamıştır. Örneğin; Mıknatıs kalesinin melikesinin tavsiri yapılırken sıfatların sıkça kullanılması oldukça dikkat çekicidir. “*Yâ pehlevân-ı cihân ḫal‘adan bir bölük maḫbûbe-i cevâr ile bir nigârın serv-ḫâd, lâle-ḫad, mâh-ı ruḫsâr-ı âfitâb, ḫal‘at-pervîn, dendân-sünbül, mûy-benefşe, zülf-nergis, çeşm-tend, ḫuy-‘aḫîḫ, leb-beste, dehân-sîb, zeneḫdân-sîmîn, bir nâz-ı bostân, bistân-ı mûmiyân, ârâm-cân, maḫbube-i zemân dilber bir ata binmiş” (s. 160).* Bu durum ifritler bölümündeki komutan ifritlerin tasviri sırasında da karşımıza çıkmaktadır. “*Hakîm ḫavlince ‘ifritler böligine Kenderüş-ı ‘İfrit’e ve daḫı Muḡayyirât-ı ‘İfrit’e ve Ma‘ḫibât-ı ‘İfrit’e, Ḫurnâsa ve Mihrnâsa ve Ca‘ūs-ı ‘İfrit’e ki her birisinini niçe biñ ‘afârit ḫükmindedir. Eyle ‘ifritler ki her birinün ḫâmetin bergüşa ve dişleri bedene beñzer ve başları ḫara öyüke, gözleri yanar külḫâna ve kolları şâm*

agacına, ayaları hırmene beñzer. Bâzuları bezir-hâne sütünına, kılları dikene beñzer. Yüzleri şaru aguya, gözleri sirkene beñzer. Baldırları menâre gibi kafaları kubbe-i hırmâna beñzer. Turuşları kaplan gibi cünbüşleri yidi başlu evrene beñzer”(s. 170).

Diğer taraftan Sürhibad isimli cin tasvir edilirken sadece “Sürhibad isimli cin” denilip geçilmemiş, onun fiziksel görüntüsü en ince ayrıntısına kadar anlatılmıştır. “*‘Ār u nāmūs gözleyüp tırdı, dağı dikkatle nazār kıllup Sürhibād’uñ şekline göz urdı ki bu kıızıl Cehennem odı gibi ‘alevüñ içinde bir ‘acā’ib korğunç şekil görünür ki külhan içinde yanar. Çınār u şām ağacı omcası gibi başdan ayağa dek a‘zāsını od bürümüş yağar. Dūd-ı siyāhı birinci kat felege dek çıkar ve ammā ki āteş içinde a‘zāsı gāyet heybetlü, şalābetlü, şecā‘atlı nite başı toğuz başlu evren şeklinde durdı sağ omuzında durdı. Şol omuzında ve ammā ki orta yirinde gibi başı gāyet ‘azīm ‘arş-ı ‘azīmi yedi kerre kuşadup toğuz kat karnı altına alan ejderhā başına beñzer gevdesi pul pul evren pulı gibi rengi kıızıl od şeklinde bir ‘aceb dağı bu ki her pulunuñ aralığında buhār yirine ‘alev çıkar a‘zāsını od bürür. Cehennem kapısı gibi nefesi taşra virdükçe ağızlarından ‘āleme āteş şaşar ve çünki nefesin içerü çekse burnı delüklerinden duhān felek yüzine çıkup dütün cihānı tutar ve bir ‘aceb dağı bu ki dörd kanadı evren kanadların gibi yaraşa kanadı važ‘ında perr ü bāli yoğ et ile deri ve lākin rengi şaru altına beñzer. Şu‘le virür ve çünki kanadlarını açar. Hayy-ı şiddetinden bir āteş zāhir olur ki a‘zāsını derisü bürür. Kürre-i nār şanur her ki anı görür ve andan ‘aceb ter dağı bu ki iki eli var ādem eli gibi”*(s. 102).

Süleymân-nâme’de at tasvirleri de önemli yer tutmaktadır. Özellikle savaşa hazırlık sahnelerinde atlar tasvir edilirken bütün uzuvlarının sıfatlarla bir arada kullanılması dikkat çeken bir üslup ve anlatımözelligi olarak karşımıza çıkmaktadır. “*Kiş ağzına kesmelerin dize kodılar ve toğsan eriş özünü ejdehā dillü berzi-hâne sütünü pülād sünülerin yire şançup ‘aşkar tolu, düldül şifātlu, pıl kuvvetlü, gergedan kulağlı ve deve tutağlı, katır toynağlı, aslan göğüslü, geyik sağrılu, tavşan ucalu, kolan arkalu, evrişim yillü, ef‘i gözlü, ra‘d āvāzlu, semender tüllü, berç-rü, seher-hiz-i revişde hem çü şeb-diz mişl atlarıñ ‘inānın urup ve zeyn-i zerrin urup kulagin çeküp licāmından eyer kaşına kaza kodılar ve müheyyā cenge hāzır oldılar”*(s. 166).

“*Hakīm kavlince insan melikleri ‘askerlü ‘askerin hāzır kılıcağ perriler sultānı Hümāyun Hān perrī dağı dīvān-ı Süleymānī’den çıkup dört kanadlı, ‘uğāb-ı felek şüretlü perrī atına süvār olup perī ser-firāzları önüne düşüp vezir ü vüzerā yanına düşüp geçüp hademi haşemi kanad açup ‘araşāt ile gelüp üç biñ üç yüz kubbelü kıızıl atlas çādır kapusunda atından yir yüzine kondı”*(s. 166).

Eserde savaş ile ilgili unsurların anlatımında da betimlemelerin yapıldığı görülmektedir. *“Yidişer kanadlu bir ayaqlu ‘uqāb ve senqūr yelekli, la‘līn dudaqlu, gümüş bilekli, elmās demrenli, kan içici evren seyrānlu oqların birbirine yanaşdurup bir oq başına biñ düşmān qurbān itmek için qurbāna koydılar”* (s. 166). *“Keyvān-ı şā‘iqa demrenli, qarǵu şabtalı, ef‘ī dillü, uzun kollu, ince billü, ecel ellü sünülerin ellerine aldılar”* (s. 167).

Bir diğer örnek “Nerre” isimli cin grubunun savaşta tasvir edilmesiyle karşımıza çıkmaktadır. *“Ancılayın Nerreler, gül ‘ifritlerdür ki her biri ki İskender seddi gibi yirinde turmuş idi. Ayagın yidi başlu evren gibi yire başup başlunu qubbe-i keyvāna irürmiş idi. Her birinün gevdesi Kūh-ı Elburz’a, başı kafası qule-i Qāf’a, gözleri Mirriḡ yılduza beñzer ve ba‘zınun başı qubbe-i ḥirmāna, gözleri yana külhāna, kāmēti mināre, ağızları gāra, beñizleri siyāh, barmakları dögere beñzer ve ba‘zınun daḡı qadd u kāmēti yidi başlu evrene, baqışları arslana ve cünbüşleri kaplana, heybetleri Mirriḡ-i keyvāna beñzer”* (s. 169).

Süleymān-nāme’de Hz. Süleymān olağanüstü unsurlarla mücadele ettiği için eserde olağanüstülükler ve abartmalar sıkça karşımıza çıkmaktadır. *“Ġayret-i ḥamiyyet kırup evi üzre cān u başdan geçüp na‘ra urup dört yüz oǵlı dört biñ dört yüz torunı otuz kırk biñ gergeden-serler serhengleri birle Süleymānī’leri qarşuladı”* (s. 132). *“Ol zemān gergeden-serlerün bir sultānı var idi, adına Qantılān dirlerdi, üç yüz yaşında idi. Dört yüz kırk dört oǵlı dört biñ dört yüz oǵul oǵlanları var idi”* (s. 128). *“Ol kadar bahri kuşlar geldi ki şaka kuşlarından ve kazdan ve ördekden ve turnadan ve qarabataqdan ve balkan qazlarından ve delilü’l-bahrdan ve gāvvaşdan ve murǵ-i timsāhdan gökyüzi görünmez oldu”* (s. 146).

Esere üslup ve anlatım çeşitliliği kazandıran durumlardan birisi de ikilemelere sıkça başvurulmasıdır. “İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır. İkilemede ses güzelliğinin, tekrardan doğan anlam gücünün, birlikte yan yana kullanıldığı görülür. Bu bakımlardan ikileme, ses uygunluğu ve ezgi ile yoğunlaştırılmış bir anlam gücüdür. İyi kullanılan ikilemenin anlatıma kattığı güç, başka yollarla kolayca sağlanamaz. Özellikle şiirde ses açısından uyum yaratarak anlamın daha etkili bir biçimde sunulmasını sağlar. İkilemeler, şiirde türlü çağrışımlar yaratmak açısından da yararlı olur” (Hatiboğlu 1981: 12; Dilçin 2010: 110). “Söz tekrarları, anlamı düzenleyen, açıklayıp genişleten, vurgulayıp pekiştiren, birbiriyle karşılaştıran; anlamda dalgalanmalar yaratan, söz öbekleri arasında türlü eşitlik ya da karşıtlık ilişkisi kuran bir özellik taşımaktadır” (Dilçin 2010: 63). Eserdeki ikilemeler genellikle mensur parçalarda kullanılmıştır. İkilemelerin sıkça kullanılmasıyla anlatılmak istenen şeyin etkisi daha da kuvvetlendirilmiştir. Eserde “güm güm”, “dürlü dürlü”, “āheste

âheste”, “dizek dizek”, “katı katı”, “handân handân”, “hıramân hıramân”, “pul pul”, “kat kat”, “tuş tuşa”, “döne döne”, “tırak tırak”, “az az”, “çâğ çâğ” gibi genellikle aynı kelimelerin tekrarından oluşan ikilemeler kullanılmıştır. “*Andan naẓar kıluḡ görđi ki bir kırkunç yüzlü nâr gözlü ejdehâ hey’et-i rabbânî şüret melek kim sözi şadâsından güm güm öter*” (s. 84). “*İllâ ki dürlü dürlü maḥlûkât birle bu rub’-ı meskûn ‘âlemi taldı ve boşaldı*” (s. 150). “*Ol tül-i ‘arz elli mil olan mürebbî’ taḥtuñ dört küşesinden girüp götürmege ḥadem ü ḥaşemi Süleymân ile Sürḥibâd-ı Cinnî ordusına yitürmege muntazır olup âheste âheste esmege başladılar*” (s. 144). “*Daḥı dizek dizek kıluḡ sekîne-i Mûsâ olduğı ve Aḥyâşilün gemisini öñce bâkîsini ‘akabince Ürdün Irmağı şuyı üstine kondurđı*” (s. 125). “*Bulutları cem’ ider kaçan katı katı esse yağmur yağar ve daḥı anuñ bir ḥâşşası budur ki deñizleri ḥarekete getirür, yirden nem çıkarur*” (s. 124). “*İblîs’üñ telbîsini begenüp handân handân gülmegi koyup kahkaha ile gülüp eyitdi*” (s. 138). “*Andan İblîs-i pür-telbîs hırâman hırâmân yirinden kalḡup yürüyüp handân handân gülüp zürriyât-ı şeyâtin birle a’vânı iki mülâ’in birle yürüyüp Sürḥibâd-ı Cin meclisine geldi*” (s. 138). “*Şol omuzında ve ammâ ki orta yirinde gibi başı ġâyet ‘azîm ‘arş-ı ‘azîmi yedi kerre kuşadup toḡuz kat ḡarnı altına alan ejderhâ başına beñzer gevdesi pul pul evren pulı gibi rengi kıızıl od şeklinde bir ‘aceb daḥı bu ki her pulunuñ aralığında buḥâr yirine ‘alev çıkar, a’zâsını od bürür*” (s. 102). “*‘Âlem yüzünü baḥr-ı zulümât deñizle gök arasın kara bulutlar katı katı tutmağâ başladı ve deñiz kuşları çağrışup kaçışup ötmeye başladı*” (s. 120). “*Sâm-süvâr derbendi geçüp gergeden-serler diyârına girdüğü dem ol kavm görüp ürküḡ tuş tuşa sürü beglerine vardılar*” (s. 128). “*Gürz-i gerânlarla tırak tırak farḡ üzre döğüşdiler*” (s. 130). “*Süleymânî’ler daḥı atlu çeriyle tağ etegin kat kat kuşayup tırdı*” (s. 132). “*Süleymân ḥazreti üzerine güneş toḡunmasun diyü kanad kanada virüp velek velege çatup çift çifti ve cins cinsi birle sâyebân ḡurmuşlardı*” (s. 182).

Örneklerde görüldüğü üzere eserin içerisinde ikilemelere sıkça yer verilmiştir. Yukarıda da anlatıldığı gibi bu ikilemeler metin içerisinde vurgulanmak istenen durumlarda anlatım gücünü artırmış, anlamı pekiştirerek metne renklilik kazandırmıştır.

Süleymân-nâme 16.yüzyılda kaleme alınmış manzum-mensur karışık eserlerdendir. Bu dönemde yazılmış olan eserlerde görülen Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri Süleymân-nâme’de de karşımıza çıkmaktadır. Eserde yer alan yardımcı fiiller dönem özelliklerine uygun olarak kullanılmıştır. “*Nite ol zemân ki şehir-i Mısr üzerinde Semendün-ı Hezâr Yek-Dest ile ceng idüp muḡâbil ü mu’arız olduğı ḥinde ol ‘adû-yı sinnî serhengi cinnî kaçan kim ceng yüzinde Sürḥibâd-ı Cinnî bu vechle lâf urup Semendün-ı Cinnî’ye ‘itâb idüp Semendün-ı Hezâr Yek-Dest ol pîl-i sermest Ekvân-ı ‘İfrît ve Şaḥr-ı Cinnî’yi tıutup on kez yüz biñ cin çerisiyle Sündüs-ı Cinnî’ye işmarlayup muḡaddemâ Süleymân bin Dâvud’a gönderdikim*

mübādā Sürhibād gālib olup “Elümüzden almasun.” diyü ammā ki Kıttu’l-esvedi ve Kāşıt Ber-kāmeṭ’i alıkoḍı” (s. 101). “Bunuñ ‘akabince laḳlaḳ geldi ki haşerāt kanın içmekden ağız burnı ayağı kana ğark olmuş idi” (s. 177). “‘Akabince ğarāb geldi ki kızbi ucından kuşlar şafında tıracak yir bulmaz idi” (s. 177). “Cinniler ħabsine iletüp ħabs itdiler. Bu eṣnāda yigen Cābir-i Cinnī daḫı çıkageldi” (s. 111). “Rüstemāne bebr u peleng postın çignine salmış idi ve Afrāsyābī ħançerlerin kaynağına almış idi” (s. 176). “Rüstem’den alvır ki ħizmete varalum diyü beni gönderdiler.” diyüp icāzet diler” (s. 160).

Eserde cümle başında “hakim kavlince, çün, hükemâ kavlince, pes, çün kim, nite, nitekim gibi kalıp ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. “Pes devletüñe lāyık ve sa’adetüñe muṭābık dīn ü diyānetüñe muvāfık budur kim sözüñüz dutasın şevābı dü cihānı ħāşıl idüp ütesin” (s. 71). “Pes ben n’içün Süleymānıgumla la’l ü gevāhir ve dürr-i cevāhir birle mescid yapmayam. Zühhād ü ‘ubbād ile içine girüp ħaḳḳa tā’at itmeyem.” diyüp Beytü’l-Muḳdis bināsını ne vechle yapacağın göñlinde muḳarrer tutdı” (s. 75). “Pes tāvūs-ı ḳudsī söziyle Süleymān ħazretinüñ ‘aleyhi’s-selām ma’lūmı olup müvekkil-i bād-ı şarşara ḫükm itdi” (s. 82). “Cün kim ol gün geçüp ‘ale’s-şabāḫ ki oldı. Süleymān-ı Nebī şubḫ namāzuñ kılp cüng-i İşḫāḳ’a süvār olup enbiyā, etḳiyā, ḫükemā, ‘ulemā, fuḫalā, zurefā, kümelā, ümerā, şu’arā cem’ olup ‘izzet için Süleymān öñince yüridiler” (s. 65). “Cün kim ol şu kenārındaki kalıp sīnesindeki beyān kim işitdi. Didi kim ‘İy serverler yakın şöyledür kim eṭrāḳ-ı Zengī, gergedan-serlerden ḳorḳmuşdur” (s. 127). “Cün Süleymān daḫı du’āsın temām idüp el yüze kim sürdi. Andan yirinden tırup yedi ayağ nerdübān ile çıkılır zerrīn minber ḳodılar” (s. 67). “Nite ol zemān ki Sürhibād-ı Cīn yanından Süleymān’ı görmege cāsūsıḳa kim gitdi. Daḫı Ḫannās ile Vesvās ile İhdināş ile Sırsād ile Minsād ile Kenis ile Denis ile dem çeküp uçup gitdiler” (s. 136). “Nite ol zemān ki İblīs-i la’īn ve racīm-i bī-dīn gelüp Loḳmān şekline girüp Ḫannās, Vesvās şıfatıyla Batlamyus Ḫakīm şekline girüp daḫı Ekvān-ı Dīv’i ve Şaḫr-ı Cinnī’yi ḳurtarup Semendün-ı Cīn’e gelüp ana daḫı iğvā virüp ḳaçırıp çerisin göçüp andan Sürhibād’a varup bu sözlere söyleyicek bildiler” (s. 141). “Nitekim Mūsā Peyğamber zemānında ‘aleyhi’s-selām Fir’avn-ı la’īn imāna gelmedüğü için gāḫ bit virürdi. Bağların tereklerin yidürürdi” (s. 151). “Hakīm kavlince kaçan kim ol zıll-ı meb’ūd melik maḫmūd sulṫān-ı mevcūd Süleymān bin Dāvud ‘aleyhi’s-selām bu vech ile kim ḫuṭbe oḳudı” (s. 69). “Hakīm kavlince Loḳmān Ḫakīm, Şeddād yatduğı bāğ-ı İrem’den ve sedd-i Ye’cüc’dan ḫaber viricek Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām su’āl itdi” (s. 77). “Hükemā kavlince Ruḳ’ā’il-i Perrī Ḫuds-i Mübārek’e gelüp Hümayyūn Şāḫ otağına itmekte, perriler serhengi arasına ḳonmaḳda ammā ki bizüm ḳışşamız ez ān cānib Süleymān ħazretine geldi” (s. 84).

Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini tümüyle taşıyan Süleymân-nâme’de birinciçokluk şahıs eki olan “-vuz, vüz-” ekine sıkça rastlanmaktadır. “*Bunuñ aşlı budur ki bunda duravüz, üstümüze düşmen gelürse kılıca dutup kıravüz, ba‘zısın dağı tutup dutsağ kılavüz, esirler ile değışüp pehlevānları alavüz” (s. 155). “*İlyāv Şāh eyitdi “Devlete lāyık oldur ki hişāra yürüiğ gösterevüz, darb-ı dest ile bu hişāri alavuz, düşmānuñ boynın başını hāke salavuz” diyicek Caliyus Hakīm eydür. “Şāhā evlā budur hişāra ilçi gönderevüz, Fevrāk Şāh’uñ haberin alavuz. Ümīddür kim at u er hasāret olmadın bu hişāri alavüz, andan yolumuza gıdevüz” didi (s. 230). “İmdi “İy pehlevānlar gayret demidür. Ya budur ki bunda baş vırevüz, ya budur ki baş alavüz.” diyüp pehlevānları kıvandırup cenge niyyet idicek zerrīn-tāc bağş itdi” (s. 157).**

Eski Anadolu Türkçesinde bu ekin “-yuz, -yüz” şekli de bulunmaktadır, fakat eserde ekin bu haline rastlanmamıştır. Diğer taraftan bu ekin “-zuz, -züz” şeklieserde yer almıştır. “*Biz bu kal‘aya zafer bulamazuz. Yağın varursağ ki Miķnāñis taşı yarağlarımızdan alur. Anuñ için kal‘aya muķābil olmazuz” (s. 155). “*Şimdiden şoñra hayātumuz mevte, fırsatumuz fevte mübeddel oldı. Kağ‘ā bu derdden halāş olmazuz.” diyüp zārī kıldı” (s. 79).**

Süleymân-nâme’de yer alan ve kısmen de olsa karşılaşılan eklerden birisi eşitlik eki olan “-layın, -leyin” ekidir. Bu ek eserde yer yer “gibi” anlamını karşılayacak şekilde kullanılmıştır. “*Altı kez yüz biñ erüñ sancağları dibinden mīr ü mihterler tağ ü nağkāreleri çalup ra‘ dlayın gürlēdi. Ger şurna ve nağirler ecel irin ırlatdılar. Bu yañadan gergeden-serler sultānı dağı deñiz gibi turan çeri bağr-ı cūsānleyin gürlēyü gümledi gözleşdiler” (s. 130). “*Sām-süvār çerisi geldi kiş u bağreyinleyin birbirine irüp çarişup çatışup cenge tırdılar. Kim seyf kim şalığ urdılar” (s. 131). “*Bu yañadan ceş-i Sām-süvār dağı ol gülüvve beş kez yüz biñ arğır yıkılıp bağr-ı muğitleyin mevc urup ırup çarişup çatışup şıyup tağ depesinden sürdiler” (s. 133). “*Bu zıkr olan server-i selāñinler memālik-i rüy-ı zemīnler ancılayın pādışāhlardur ki her birisinüñ yüz kerre yüz bin āhen-püş server-i ser-firāz ‘askeri var” (s. 203). “*Ancılayın ‘azīm-i saltanat rüzı kıldı ki bundan ağdem kimseye müyesser ve bundan şoñra dağı hiçbir şāha müyesser ola” (s. 189). “Ancılayın Nerreler, gul ‘ifritlerdür ki her biri ki İskender seddi gibi yirinde tırmış idi. Ayağın yidi başlu evren gibi yire başup başlunu kubb-i keyvāna irürmiş idi” (s. 169). “*Nemrūd yarım siñek birle helāk itdüğine dāl odur ve dağı eger kim olsa idi buncılayın saltanatı ins ü cin hükümātını ve çār ‘unşur hizmetini bu za‘if ħor-ı ħaķir Süleymān’a virmeye idi ve dünyā pādışāhları dağı bu za‘ifüñ ef‘ālinden aħvālinden ‘ibret alsunlar ki bu kadar saltanat içinde kendözümü görmezem” (s. 117).******

Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman ekleri olarak kullanılan “-ısar, -iser” ekine Süleymân-nâme’de rastlamak mümkündür. Bu ek mensur kısımlardan ziyade manzum kısımlarda karşımıza daha çok çıkmaktadır. Yazar hikāyeye geçmeden bu ekleri manzum

parçacıkların içerisinde kullanarak eklere bir anlamda geçiş görevi yüklemektedir. Bu ekin metin içerisinde geçiş görevi gördüğü durumlarda yazar bu durumu okuyucuya sezdirir.

Diñle imdi n'olısar ceng-i kırān

Vir şalāt Aḥmed'e ammā key cihān (s. 95)

Neşr: “*Hakīm kavlince Semendūn-ı Cinnī Sürḥibād ile ol gice ceng itmekte şubḥ olunca ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib Sündūs-ı Cinnī ḥākim olduğu elli kez yüz biñ cinnilere geldi ki beş bölük oldı idi, nite her bölügi bir hizmete konmuş idi. Evvel on kez yüz biñ cin çerisiyle hüküm itdi, Raqīm bin ‘Aqīm ki anlara baş idi. Ne kadar Mısr şehrinde Ādem-i Şafī nesli ve benī İsrā’ıl aşlı var ise hüküm itdi evlü evinde bulup getürdiler, Ḥumus şehrine iletdiler” (s. 95).*

Diñle imdi āhir kışşa n'olıсарdur şāhimen

Lik virgil sen şalāvāt Muştafā'ya her zemān (s. 185).

Neşr: “*Hükemā kavlince Rūḥşāh-ı Cinnī böyle diyicek Elhenc-i Cinnī cevāb virdi ki “Yā melik-i ervāḥ ‘ālem-i kā’inātuñ ḥālī budur ki sākī felek kişiye gāh zehr, gāh şeker şunar ve kimdür ki Haḫ te‘ālānuñ kazāsına karşulıḫ eyleye. Benüm gibi bilmezlik kıla ve bu ‘ālemde kendü re’yiyle bir ‘ālī menzile ire ve kimi gördüñ bu dünyā ni‘metinde ki anuñ eline bir şerbet vireler” (s. 186).*

Böyle diyüp hoş naşīḫat virdi anda Küstehem

Diñle imdi n'olıсарdur işbu kışşa daḫı hem

‘Ākil ol duta naşīḫat görmeye ‘ālemde elem

Cāhil ol ki ide cidāl u kazana derd elem (s. 155)

Neşr: “*Hükemā kavlince Küstehem sözünü Rüstem kabül idüp alayın bağlayup ḥāzırlıḫ ile turınca ez in cānib Maḫmaḫa Cāzū daḫı üzerine Maḫmaḫa dāye sürüp ḫal‘adan inüp yüz mīkdārı er ile Rüstem’e geldi, yakın gelicek merkebinden indi. Ḫal‘a erenleri öñine düşüp piyāde yürüdiler. Tā kim gelüp Rüstem’e yakın irdiler. Andan Maḫmaḫa Cāzū Rüstemi hey’etinden, ḫadd u ḫāmetinden ve şavletinden, şecā‘atinden, şalābetinden bildi” (s. 155).*

Bu ek aynı zamanda mensur kısımlarda anlatılan olayların özetlenmesi niteliğinde olan manzum kısımlarda da kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte Hz. Süleymân, Rüstem’in gemisini kurtarır ve büyük bir daḫ yamacına getirir. Bu daḫı gören askerler birbirlerine ve re’islerine sorular sorarak durumu anlamaya çalışırlar. Uzunca bir konuşma yapıldıktan sonra durum iki beyit ile özetlenmiştir.

“Ammā ki gāyet ulu re ’ise sordılar ki “Bu ne tağdur? Yoğsa Hāḡ Te‘ālā bizi kenāra çıkardı ki bu görinen tağ bir cezireye beñzer.” diyüp ḡalḡ sevinüp şād olıcaḡ re ’is āh idüp ağlayup eyitdi. “Bu görinen ḡaraltu ki görünür tağ degüldür. İllā ki gird-āb-ı ekberüñ ağzıdır ki bu görinen derḡistān mişālī ḡaraltu baḡr-ı gird-āba düşen gemilerdür ki ḡalḡı açlıḡ ile helāke varup gemileri zemān ile çüriyüp aḡarşunun çevliçindeki ḡār u ḡāşākı gibi bir yire cem‘ olup turur” (s. 79).

İşbu tağ gibi görinen baḡr-ı gird-āb olısar

Bundan özge miḡnet olma göresiz ki n’olısar

Her kimi bunda ḡaluben ādemisi olısar

Hālümüz müşkül olupdur tutmuşuz olma ki yüz (s. 80)

Yapılan tespitlere göre bu ek mensur kısımlarda sadece “Şehr-i Mısr içinde ne kadar ki ādem aşlı varısar cümlesin getürmege ḡaleb şahrāsına yitürmege emr itdi” (s. 91) cümlesinin içerisinde geçmektedir.

Süleymān-nāme’de yer alan eklerden birisi de şimdiki zaman eki olan “-yor”dur. Bu ek Süleymān-nāme’de “-yorur” şekilde kullanılmıştır. Eserde bu ek sadece bir yerde geçmiştir. “Süleymān ‘aleyhi’s-selām su ’āl itdi. “Ol bāḡ-ı İrem şimdi ḡandedür, bilinmez mi?” Loḡmān cevāb virdi. “ḡükemā ḡavlınce bāḡ-ı İrem Şām’dur ki Cennet-mişāl şehrdür ki yirinde turıyorur” (s. 78).

Eserde kullanılan eklerden birisi de “-ınca, -ince” ekidir. Bu ek eserde “e-göre ve e-kadar anlamıyla karşımıza çıkmaktadır” (Bülbül 2011: 45). Eser bu ek bakımından oldukça zengindir. “Pes bu tarıḡ ile bināya başladuḡı tārıḡden yigirmi yıla varınca ‘asker çeküp kendüsi taḡşil-i māl idüp şerkeşlerüñ memleketin yıḡup yaḡmada oldı ve eline giren mālī ḡarındaşı Şedid’e gönderürdi” (s. 87). “Ben Sürḡibād üzerine leşker çeküp varayın, şubḡ olınca anları cenge tutayın, tā kim bu sırta anlar vāḡıf olmaya” (s. 92). “Ol gice tā şubḡ olıncaya dek ol ḡadar ceng itdiler ki yetmiş kerre Sürḡibād-ı Cinnī çerisin Semendün şıyup üstine iletdi ve yetmiş kerre daḡı Sürḡibād’ı, dīv ü ‘ifrīt cinnileri Semendün-ı Hezār Yek-Dest çerisin şıyup üstine bıraḡdı” (s. 94). “On kez yüz biñ cin çerisiyle uşaḡı ve irisiyle Ekvān-ı ‘İfrīt leşkeri üzerine siḡr ile āteş yaḡdurup ‘ifrīt çerisin münhezim kılınca ceng içinde Ekvān-ı ‘İfrīt Semendün-ı Hezār Yek-Dest’e tuş geldi” (s. 93). “ḡumus şehrine yitürdi ve on kez yüz biñ cinnīye daḡı Sündüs-ı Cinnī baş diküp ol yapıcılara yardım ḡılıp ol gice tā şubḡ olıncaya dek şehr-i Mısr’da her kişinüñ ne vechle evi var ise ol tertib üzerine yaydılar” (s. 95). “Gemilerle baḡr-ı gird-āb-ı āsiyāb gibi döndükçe bunlar her dört rek‘at namāzı kılduklarıncaya

sekîneyi kıbleden yaña döndürüp mihrâb yirinde koyup ve yanından kıble-nümâ koyup Ahyâşilün Peygamber namâz kılip selâm virdükce kıble-nümâyâ nazar kılırdı”(s. 120).

Süleymân-nâme’de kullanılan eklerden birisi de emir üçüncü teklik şahıs eki olan “-gıl, -gil” ekidir. Bu ek genellikle manzum parçacıklar içerisinde ön plana çıkmaktadır. “-gıl, -gil” eki mensur kısımda sadece “Yâ nebiyyu’llâh bilgil ki Allâhü te’âlâ celle celâluhü şuyı dürrden yaratdı, yili anuñ buğârından yaratdı”(s. 123) ifadesinde geçmektedir.

Sâz u söz ile gönül bezm eylegil

Cümle ‘uşşâkı hevâ kerem eylegil

Gâh efsün gâh fesâne söylegil

Dürlü dürlü ma‘nîyi şerh eylegil(s. 100)

Dürlü cevher birle zînet eylegil

Her birin Firdevs-i Cennet eylegil(s. 77).

Bize bir destân rivâyet eylegil

Hikmet-âmîz söz hikâyet eylegil(s. 64).

Künc-i halvetde kanâ‘at eylegil

Nefsi râm idüp riyâzet eylegil(s. 231).

Eski Anadolu Türkçesinde üstünlük bildiren “-rak, -rek” ekine eserde rastlamak mümkündür. Bu ek eserde sadece küçük anlamına gelen “kiçi” kelimesinde kullanılmıştır. “*Pes kâdir degül mi ol Allâh bir kaçre nuşfeden anuñ gibi cemâl yaradur ve bir dağı Yūsuf’ı görmedünse Süleymân hazretin göre turursın ki DāvudPeygamber‘aleyhi’s-selâm on oğlu var idi, cem‘īsinden Süleymân-ı Nebî kiçirek idi*”(s. 189).

Süleymân-nâme’de Eski Anadolu Türkçesinde görülen “işbu, şol, uş, ol” gibi işaret, sıfat, zarf ve zamirlerine rastlamak mümkündür. Bunların eser içerisinde yoğun bir kullanımı söz konusudur. “*İşbu hünerle mi meydân-ı hevâda merdâne câde-i dîv u cin leşkeri arasında kara bulutlar yöresinde ceng itmek dilersin.*” diyüp *hançer-i âb-dâr çeküp demlenüp kuvvetlenüp dağı hemân-dem Hazlân-ı Dîv’i hançer ile gögsinde mıhladı* (s. 179). “*İmdi uş vezirüm Loqmân Hakîm’le ve İsmü’îl oğlu Aşaf bin Berhiyâ’yı ve Batlamyus Hakîm ile o cinnî bile gönderdüm ki Semendün-ı Cinnî lutf idüp sözüm tuta*” (s. 138). “*Şol kadar oldu ki şol memleket şâhlarınuñ barmağında altun yüzük bulunmaz oldu degül ki bay u yoşsulda bulına*” (s. 87). “*Zirâ ki bu salţanat şol salţanatdur ki niçeleri Nemrüd Fir‘avn gibi gurūr-ı salţanat yoldan çıkarup azdurdı ve Şeddâd-ı Hâmân’ı tâ‘at-i Hağ’dan bezdürdi ve Cemşid gibi rubûbiyyet da‘vâsın kaldurup gurūr itdi*” (s. 117). “*İllâ bunlar şöyle taşavvur itdiler ki*

gemilerini baħr-ı gird-āb yüzinde yürür ve ammā şol vaqtin bu sırra vāķıf oldılar ki vaqtā ki yıl bunlaruñ gemilerini ve her geminüñ içi tolu ādemlerini baħr-ı gird-ābdan ki izn-i Rabbānī birle götürdi ve ma‘rifet müvekkil-i Mikā‘il-i raħmānī birle Ķuds-i Mübārek şahrāsına ki yitürdi” (s. 126). “Ĥaķ sübhānehu ve te‘ālā bu Süleymān selim olduğı ecilden şol saltanat rūzı kıldı ki biñ bir ümmet emrine fermān ve yetmiş iki dürlü millet ĥükmine maħkūm ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maħlūķāt emrine mā‘-i mūr ve musaħħar olup ins u cin, vaħş u tayr, mūr u mār, çerende vü perende cemi‘ muṭi‘-i münķād olduğdan soñra ma‘āđine, cemādāta, nebātāta, çār ‘unşura ĥükmi geçer ve yıl taħtını felekde götürür diledüğü yire yetürür” (s. 189). “Pes yā Elhenc şol Allāh kim ķādir-i ber kemāldür, güci yitürmeğe görmez misin ki bir kaçre şudan ĥüb şüretler yaradur ki ay u güneş anuñ ĥüsninde ĥacil kıılır” (s. 188). “Allāh ‘uñ emrine muħalefet itdün şol kadar bilmedün ki taķdir-i Allāh olsa gerekdür” (s. 188).

Eserde küçültme bildiren “-cik, -cık, -cuk, -cük, -cağız, -ceğiz, -cuğaz” gibi küçültme ekleri kullanılmıştır. “Bir baħşu insān cinsinüñ fuķarāsına, ‘ulemāsına, etķiyāsına, kısmet kıldılar ve ikinci baħşu daħı yırtıcı, tartıcı cānverlere kısmet itdiler ve üçüncü baħşını me‘külāt iden ehremen şınıfına baħş itdiler ve dördüncü baħşu deryā maħlūķātına ve deñiz meliklerine kısmet itdiler ve beşinci baħşını Sīmurğ ile yırtıcı şikār-bāz kuşlara baħş itdiler ve altıncı baħşını ĥākī cānvercuklara zübāb ü zebūr cinsine taķsīm itdiler ve yedinci baħşını şāh-mārān ‘askerine ĥayyāta kısmet itdiler” (s. 66). “Zerrīn-i muraşşa‘ libāscuķların çignine şalışup aķ gümişden ķanadcuķların perrān kılıp şalışup elvān elvān envā‘-ı ra‘nā müntehā çiçeklerden kand u nebāt lezzet virür, lezzetlerden çāšnī dutup fażla götürüp şehdī muşaffā düzedüp müseddes ĥoķķalar içinde Süleymān için zaħire şaķlayup қаpaķların aķ kāfurī mūm ile қаplayup üzerlerine mühr-i Süleymān ile mühürleyüp ĥıfz itmeğe başladılar” (s. 178). “Vaqtā kim bād-ı şabā seħer ki eserdi ol kuşcuğazlar nesīm ĥareketinden ‘andelīb-i cān-dār ve ṭūṭi-i murğ-dār gül-zārī zār içinde zārī zārī dile gelüp oturdı” (s. 73). “Ol demürce Dāvud oğlı zebīl ile urucu Süleymāncuğazdan deve südin emici şıħr-i kāhin ile Süleymānlık mertebesin umucu muğaylān dikenin yaķıcı gögsin gerüp kendözün görüp tāt u taħta baķıcı cāncuğazuñ ol dün toğup dünle büyüyen oğlancuğazuñ bu kadar ķadd ü ķāmet ile utanmayup ĥükmine müsahħar olup daħı benüm üzerüme gelüp ceng idüp dīv serhenglerin ṭutup dil-teng idesin” (s. 97). “Bir za‘īf sivrisiñekcük yaradup öküzüñ dimāğ içine girüp nīze urdı” (s. 152). “Gördi ki bir kızcugazuñ kıulağında buçuķ dirhem miķdārı altundan bir küpecüğü var” (s. 87).

Süleymāne-nāme’nin yazarı olan Firdevsī Osmanlı devletinin önde gelen tarihçileri ve edipleri arasındadır. “Yaşadığı dönemde özellikle mensur tarihî eserleriyleadından söz ettiren Firdevsī, nazımda o kadar başarılı değildir. Ancak ansiklopedik bilgi açısından hatırı sayılıp takdir edilen bir muharrirdir. Firdevsī’den söz eden kaynaklar, yazarın tarihî, destanî ve

mitolojik ögelerle yetkinliğini inkâr etmemekle beraber şairlik yönünün zayıf olduğu yönünde müttefiktir” (Tanyıldız 2007: 165). Firdevsî, küçük yaşta aldığı eğitim itibariyle Arapça ve Farsça kelimeleri eserlerinde kullanması önemli bir anlatım unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında eserde bugün kullanımdan kalkmış Türkçe kelimelere rastlamak mümkündür. Eserde “Çekzinmek” (çekinmek), “kocunmak” (alınmak, çekinmek, kaçınmak), “sıdamak” (korkmak), “sıdalanmak” (üzülmek, ağlamak), “eslemek” (aldırış etmek, önem vermek), “kavınmak” (kavramak, tutmak), “sançmak” (saplamak), “gızgınmak” (ateşlenmek, kızmak), “azırganmak” (yoldan çıkmak, şaşırarak), “turgurmak” (durdurmak), “sokunmak” (bir şeyi sokmak, itirmek), “gözleşmek” (gözlemek gözlemlenmek), “denşürmek” (bir şeyin yapısını bozmak, değiştirmek), “dirneşmek” (derlemek, toplamak), “beliñlemek” (korkmak), “sanışmak” (istişare etmek, danışmak) gibi şu an yazı Türkçesinde kullanılmayan fiillere rastlanmaktadır. “*Tā ki zehrleri kâtil ola diyü hüküm idicek hemân dem ol yedişer başlu, toközür kanadlu evrenler kazâ vü kader gibi ol yidi kuleli Kâf tağı gibi başların kaldurup birinci kat felege ırgürdiler*” (s. 174). “*Ammā ki bu gird-âb-ı bahre bunlaruñ gemileri ki düşdi şeh çekzinmege başladı*” (s. 80). “*Mısr şehrinde Semendün-ı Cinnî ile ceng idüp Keylân-ı Cinnî dutup Sürhibâd otağına konup haber sorup Keylân-ı Cinnî Süleymân hazretin bir vechle medh idicek işidüp gâyet kocundi*” (s. 90). “*Gergedan-serler kayadan çomaklar birle ururlardı, atı ve eri hurd kılurlardı. Ancaları ceng yüzinde nîzeler ile sançup düşürürlerdi. Ancaları kolından ve buından dutup yırtarlardı. Sām-süvâr serhengleri dağı Gergedan başluları sünü birle sînelerinde sançup yıkarlardı*” (s. 131). “*Selām virüp el kavşurup per ü bāl denşürüp eyitdi*” (s. 147). “*Andan Süleymân Peygamber hazreti müvekkil-i bād-ı Nağmağâ’îl kığırdı nazarına geldi eyitdi*” (s. 115). “*Andan turup Mikâ’îl hazretiyle yirine oturdu Mikâ’îl hazreti ‘aleyhi’s-selām müvekkil-i bād Nağmağâ’îl kığırdup a’vânlarından dört kimesne koşdı ki sercümlesi tekvîn-i riyâhdur. Evvel Şanveneş, ikinci Rahyüş, üçüncü Fîlîş, dördüncü Fırşînüş ve andan soñra müvekkil-i şehâb-ı emtârı kığırttı kim adı Ra’d’dur*” (s. 119). “*Azırganup ve sihrine tayanup sâhirlerine güvenüp mekrine ol la’ine Lahlağa Cāzû’ya hüküm itdi ki a’vân ile varup ceng itdi*” (s. 156). “*İşbu hünerle mi meydân-ı hevâda merdâne cādde-i dîv u cin leşkeri arasında kara bulutlar yöresinde ceng itmek dilersin.*” diyüp hançer-i âb-dâr çeküp demlenüp kuvvetlenüp dağı hemân-dem Hazlân-ı Dîv’i hançer ile gögsinde mihladı” (s. 179). “*Ya budur ki bunda baş virevüz, ya budur ki baş alavüz.*” diyüp pehlevânları kıvandırup cenge niyyet idicek zerrîn-tâc bahş itdi” (s. 156). “*Semendün-ı Cinnî sen sıduñsa ben varup Süleymân gönlin sıdum*” (s. 105).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Metin

3.1. Nüsha Tavsifi

Yapılan katalog taramaları sonucunda Süleymân-nâme'nin 68. cildinin İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü Nu: H.1535 ve Nu: K.892 olmak üzere iki nüshası tespit edilmiştir. Bunlardan H.1535 numarada kayıtlı nüsha 595 varaklık bir cildin, diğeri ise 470 varaklık başka bir cildin içerisinde yer almaktadır.

H.1535 numaralı cildin içerisinde eserin 67-68-69-70-71-72 cildleri mevcut iken K.892 numaralı cildde ise 67-68-69-70-71. cildleri mevcuttur.

İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Nu: H.1535 (H)

Baş: İnnehū min Süleymāne ve innehū Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm illā ta' lū 'aliyye ve atūnī müslimīn.

Son: arn iinde bāī al oldua Zū'l-arneyn yād
Çün Süleymān alka dād it tā kıyāmet ıl akem
Āmīn yā Rabbe'l-ālemīn

Bu nüsha 21 satırda 98 varaktır. Ölçüsü 350x260 mm'dir. Yazı türü nesih, kağıt türü aharlı kalındır. Serlevha müzehheb ve cetveller yaldızlıdır. Bölüm başlıkları, ayetler, hadisler, özel isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Miklepli ve şemseli koyu kırmızı deri cilde sahiptir.

İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Nu: K.892 (K)

Baş: İnnehū min Süleymāne ve innehū Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm illā ta' lū 'aliyye ve atūnī müslimīn.

Son: utmayan gūş emrūne hem çün benefşe ola ker
ükümüni gözlemeyen nergis bigi kör ola hem

Bu nüsha 21 satırda 97 varaktır. Ölçüsü 312x220 mm'dir. Yazı türü nesih, kağıt türü aharlı kalındır. Serlevha müzehheb ve yaldızlıdır. Miklepli kahverengi deri cilde sahip olup bölüm

başlıkları, ayetler, hadisler, özel isimler, kelâm-ı kibarlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. K.892 numaralı cildin içerisinde yer alan 68. cild dışında 67-69-70-71. cildler de mevcuttur.

3.2. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

1. Çalışmada H.1535 arşiv numaralı nüsha H, K.892 arşiv numaralı nüsha ise K şeklinde gösterilmiştir.
2. Metinde geçen Arapça ayet, hadis ve ibareler metin içerisinde eğik olarak çeviri yazıyla verilmiş, anlamları dipnotta yine eğik yazıyla verilmiştir.
3. Metinde okunmasından şüphe duyulan ifadelerin yanına (?) işareti konulmuştur.
4. Farsça “vâv-ı madule” “h” şekline gösterilmiştir.
5. “*Aleyhi’s-selâm*”, “*radiya’llahü anh*” gibi saygı bildiren Arapça ifadelerin anlamları, sadece metinde ilk geçtikleri yerlerde verilmiştir.
6. Çalışmada hemzeli ve “y” li şekilleri olan kelimelerin hemzeli olanları tercih edilmiştir. (dâyimâ, dâ’imâ / dâ’yire, dâ’ire / fâyide, fâ’ide gibi)
7. Çalışmada, varak numaraları koyu olarak köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Nüshaların kısaltmaları da varak numaralarının yanında gösterilmiştir ([H-14a], [K-55b], [H-36a] [K-47b]) gibi.
8. Anlam kargaşası doğmaması için metinde noktalama işaretleri kullanılmış, konuşmalar tırnak (“ ”) işareti içerisinde gösterilmiştir.
9. Nüshalarda olmayan fakat anlam itibariyle olması gereken ve metne ilave edilen ibareler “[]” işareti içerisinde gösterilmiştir. (Asaf Berhiyâ / Asaf [bin] Berhiyâ) gibi.
10. Metin içerisinde geçen özel isimlerde müellif genellikle harekeleri yanlış koyarak bir ismin birden fazla şekilde okunmasına sebebiyet vermiştir. Metinde yazım birliği olması için özel isimler tek bir şekilde okunmaya çalışılmıştır. Örneğin; Sürhibâd, Sürihbâd, Sürhbâd, Sürühbâd şeklinde harekelenen isim “Sürhibâd” yazılarak yazım birliği yapılmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde Elhenec, Elhinc, Elhenc gibi şekillerde harekelenen bu isim “Elhenc” olarak okunmuştur.
11. Metnin genelinde yazım birliği sağlanmaya çalışılmıştır.
12. Dipnotta metne alınan kısımdan sonra “[]” işareti konmuş, ardından nüsha farkı gösterilmiştir.

13. Dipnotta kullanılan “-” işareti ibarenin söz konusu nüshada olmadığını göstermektedir (-H, -E).

14. Metnin manzum kısımlarında oldukça fazla vezin hatası yapıldığı için metin tamiri yapılması gereken beyitlerde metin tamiri yapılmış ve bu durum dipnotta belirtilmiştir.

15. Manzum kısımlarda beyit içerisinde vezne uymayan bir mısra var ise dipnotta “Bu mısranın vezni bozuktur.” ifadesiyle gösterilmiştir.

16. Metnin ilk girişinde yer alan kasidenin vezni “Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün Fe’ülün” olarak tespit edilmiş, fakat bazı beyitlerde aksamalar olduğu için vezni boş bırakılıp durum dipnotta belirtilmiştir.

17. Metnin okunması sırasında büyük oranda harekelere sadık kalınmıştır.

18. Metnin okunmasında Eski Anadolu Türkçesi imlâsı gözetilmiştir.

3.3. Tenkitli Metinde Kullanılan Çeviriyazı Alfabeti

ا a, ā

ذ z

ع ʿ

أ d

ص ş

غ ğ

ث s

ض d, z

ق k

ح ħ

ط t

ك k, ñ, g

خ ħ

ظ z

خوا ħ̃

3.4.Süleymân-nâme (68. Cild) Tenkitli Metni

[H-83b] [K-84b] *İnnehū min Süleymāne ve innehū Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm illā ta'lū
‘aliyye ve atūnī müslimīn*²

Allāhü vāḥidküm yezel ki ol Ḥaḳdurur ğaffār³
Kün didise kevn ü cihān icāda geldi izhār
Ḳayyūm u ḳādir bī-bedeldür ṣāni‘ bī-çün ilāh
Ḳuddūs u ḥālīḳ bī-‘alel cebbār u hem o ḳahhār
‘Arşı mu‘allaḳdur müşebbaḳ bī-sütün-ı a‘lā
Ferşi muṭabbaḳdur muḥaḳḳaḳ merkezī-i ebḥār
Eflākidür ğāyet muraşşa‘ hem çü cāmı nilgün
Bu ḥākidür zībā muşanna‘ bāġ-ı İrem gülizār
Hem ḳubbe-i Mīnā’da ḥurşīdi eyledi enver
Hem şuffe-i ğabrādatur yāḳūt-ı la‘l-i āb-dār
Seyyāreme mihre viren kim sīm ü zer-i ḳandīl
Ekvār-ı sāl eyyāmı yaḳandan bulur [ki] edvār
Bu ḥuşḳ u ter dökerem cem‘i‘ aceb kimden
Ya āb u ḥāk ü bāda kim hem-dem ider yanar
Kimdür ḳuran miskīn ḥayme hevāda geh gāh
Kimdür viren bārān-ı raḥmet ḳaṭre-i midrār
Bād-ı nesīm eṭrāfa ḳandan virür abher
Bād-ı ‘aḳīm eknāfa yaḳılmaḳ ne‘anber-bār
Geh nev-‘arūs-ı ‘ālemi anuñ ile mu‘aṭṭar
Geh bu ‘abūs-ı lā’imi bunuñ ile olur ḥ’ār
Geh nev-bahārı efşān ider evrāḳ-ı gül-sīmīn
Faşl-ı ḥazān iḥsān ider eşcāra gehi dīnār
Ol ḳādir-i ḳudret-nümā vāḥid ezel Allāh
Levlāk dir iken Ḥaḳaḥna *Ḥā Mīm* ile tekrār

² Mektup, Süleyman’dan gelmiştir. O, Bismillahirrahmanirrahim diye başlamakta ve içinde “Bana büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin.” denilmektedir (Neml 30-31).

³ Bu şiirin vezni “Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün/fe’ülün” olarak tespit edilmiş, fakat şiirin bazı beyitlerinde vezin çıkmamaktadır.

Maḥmūd-ı Qāsım Muştafā mürsel Nebī Aḥmed
Şallū ‘alā ḥayrū’l-verā ḥātem-i rusūl muḥtār
O faḥr-ı ‘ālem medḥini kāmīl diye mi ekmel
Muḥtār-ı fā‘il fi‘lidür añla ḳamu āşikār
Raḥmān iken ta‘līm adın ümmī ḳodı adın
Sultān iken kevneyne geydi bir ‘abā şalvār
Cem‘ eyleyüp küllī kemālāt ol Ḥudā ḳādir
Adın ḳodı ol zāt-ı ekmelüñ Aḥmed Rusul-i muḥtār
Ger nerdübān-ı tāsi‘ felek idinse ‘aḳl ü küll
Mi‘rācinuñ bir pāyına irişmeye istizḥār
Ol seyyid-i evlād-ı ādem şāfi‘-i ümmet
Ol ḥāce-i faḥr-ı cihān maḥbūb-ı Ḥaḳ settār
Ol bī-bedel dürr-i yetīmüñ ḥoḳḳası eflāk
Ol pāk rūḥuñ cismidür her dü cihān kim var
Ger bu ehb-i münker ise taḥḳīḳ añā şāhid
Biryān-ı bere sūsmār üştür ḡazāl-i aḥcār
Yüz biñ selām aşḥābına evlādına her dem
Kim şer‘ için zaḥmet çeküpdür küllisi aḥyār
O zıll-ı Ḥaḳ sultān-ı ‘ālem āl-i ‘Oşmān Ḥān [H-84a] [K-85a]
Şāhib-ḳırān Şeh Bāyezīd a‘zam melik-i tāc-dār
İskenderi Dārā vü rādār-ı (?) āb-ı ‘ālemdür
İsfendiyār-ı ma‘reke Ḥaydar-şıfat kerrār
Deryā-yı cüdi içre her ḳatresi baḥr-ı aḥzar
Ḳadri sarāy içinde anuñ ḳubbe çarḥ-ı edvār
Dünyā mübārek ism ile çün rūḥ-ı ten zinde
Baḥtı sa‘ādet devlet ile devrinde⁴ hem-vār
Mihrüñ nesim eserse ger Kevşer şaça düzaḥ
Ḳahruñ yili doḳunsa ḥuşk olur behiş-i envār
Barmaḳda şāhā ḥātemüñ görse Süleymān ger

⁴ Devrinde] devrindedür K.

Ağzında barmaq qaldı hâtem-i mişâl izmâr
Müsâ Kelîm'üñ Tûr'ı mişli meskenüñ a' lâ
'îsâ Nebî sedri gibi tahtuñ yüce kâm-kâr
Bâzûña alsuñ bâz eger şeh-per döke ' Anqâ
Tiğı şalarsañ haşmuña Mirrîh ider âh u zâr
Qaşuñ kemân kırsa ider hâr-püşt ü pest
Zülfüñ kemîn açarsa süst olur idi mekkâr
Beñzer zamîrüne güneş olmasa ger naqş
Beñzer yemînüñe ' abûs olmasa idi emtâr
Hâküñdür a' yân çeşmine kuşlı cevâhir hûb
Devlet yedine dergehüñ tozı durur nazzâr
Minberde nâmuñ yâd iderse ger hâtib ey şâh
Hürşid olur minber aña meşid tolar envâr
Çarhı felek çinî siper tutduğı bu dâ'im
Mirrîh-i ne yirüñden şakınur ya' nî kim devvâr
İskender ü Dârâb u Qayşer Sencer ü Dârâ
Dergâhuñ kim bendesi ' acz ile ider ikrâr
' Adl ile Rûm'üñ mülkin âbâd itdise ol şeh
Süñlüñ ile turnaya bâz urmadı hîç minqâr
Sultân-ı ' âlem Bâyezîd ol şeh cihân-ı ' âdil
Eyler qazâ ile qader ' adline anuñ ikrâr
Gâh o boşaldur dâmenin ider tehî dürden
Geh fazl ile kâne virür in'âm idüp dînâr
İllerde Sultân Bâyezîd añıldıqça her dem
Dillerde anca kim Süleymân-nâme oğur simsâr
Yüzi qararsun hâsidüñ çün zülfi maşbübân
' Ömri durulsun düşmenüñ çün nâme-i tûmâr
Hor itmegil Firdevsî kim nazmıdur cevher
İqbâl ü devlet gûşınadur nazm-ı dürr-i şehvâr
Mülhide ' adü çün gam yime Haq münhezim olmaz

Hāşā ki haḫ bāṭıl ola ʿālemde iy tāc-dār

Bu Tārīḫ-i Aʿzam Süleymān-nāme'nüñ Üç Yüz Otuz Altıncı Meclisinüñ Zikrindedür

[Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün]

Şubḫ-demdür irdi çün ıutlu seḫer
Nuṭḫa gel murġ-i seḫer söyle ḫaber

Bir nebīnün ḫışşasın eyle beyān
K'ola rāġīb diñlemege ins ü cān

Bize bir destān rivāyet eylegil
Ḥikmet-āmīz söz ḫikāyet eylegil

Kim kemāl ehli idincek istimāʿ
Ḳıla aḫsen şad hezārān bī-nizāʿ

Faşl-ı güldür irdi çünki nev-bahār
Ḳutlu sâʿ at döneriken rüzgār

Luṭf idüp söyle Süleymān ḫışşasın
Güş iden defʿ ide ʿālem ġuşşasın

Dem geçer devrān döner ādem ölür
İrişür faşl-ı ḫazān gül ḫāk olur

Bitmedi bāġ-ı cihānda ġonçe gül
Gül gül-āb olup yitüp olmaya kül

Belki ol evvel toġan soñ anneden
Göre gitmez şey mi vardur ḫāneden [H-84b] [K-85b]

Gökyüzinde bāda şalan ol serīr
Sinlere yatur bugün yirde çürir

Ol göge taşnīf ile çıkanı gör
Şimdi yatur yirde çeşmin şıġdı gör

Dimezem ki ādemün cismi ḫalur
Ādemī gider velī ismi ḫalur

Dünyādan sulṭān gider adı ḫalur
ʿĀlem içre ʿadlile dādı ḫalur

Ḳanı sulṭān ḫān Muḫammed yā Murād

Gitdi anlar lîk qodı yahşı ad
Yirde anlar yatduğınca sāl ü mäh
Bākî dursun İldırım Hân pâdişâh
İy şühân-ver qo şoñuñda bir nişân
K'ide yād aduñ cihānda dūr feşân
Di Süleymān-nāmesin qo yādgār
Vir şalāt Aḥmed'e ammā bî-şümār

Der-Beyān-ı Qurbān Kerden-i Süleymān Be-Cāy-ı Quds-i Mübārek

Loḡmān ibn ʿĀd ol ḥakīm ü ḥāzıq ve ṭabīb ü üstād Eflaṭun-ı Yunanī ol reʿīs-i şābitü'l-evtād server-i büleḡā ve ʿāliyetü'l-ʿimād naḡlınce naḡl-i bendān-ı reyḥān-ı ḥaḡāyık ve çehre-küşāyān-ı şuver-i daḡāyık ve ārayendegān-ı encümen-i esrār ve pīrayendegān-ı çemen-i ihtiyār yaʿnī ki mütekellimān-ı muşaddıḡ rāviyān-ı aḡbār ve müteʿallimān-ı muḥaḡḡıḡ nāḡilān-ı muḡtār ol vechle şaḡiḡ ḡikāyet ve meliḡ rivāyet ḡılup eydürler ki ol zemān ki zıll-ı meʿbūd ve melik-i maḡmūd Süleymān bin Dāvud ʿaleyhi's-selām⁵ Ḥayl cezāresinüñ atlarını ki kendüye rām eyledi ve muʿcize-i Süleymān zāhir olup Ḥaḡ teʿālā güneşi Süleymān-ı Nebī ḡatırını içün yine yirine getirüp öyle namāzın ki ḡıldı, istedi ki bu şükrāneye ḡurbān yirine ḡıḡup ḡurbān ḡıla. Andan Ḥāzret-i Süleymān ʿaleyhi's-selām ol gün ḡurbān yaraḡın görüp Kilʿād-ı Barçalı'ya ki vekil-i ḡarābdur ve kilercibaşı ki Aḡī Serke'dür. Bunlara emr itdi ki ḡurbān yaraḡın göreler. Çün kim ol gün geḡup ʿale's-şabāḡ ki oldu, Süleymān-ı Nebī şubḡ namāzın ḡılup cüng-i İşḡāḡ'a süvār olup enbiyā, etḡiyā, ḡükemā, ʿulemā, fuḡalā, zurefā, kümelā, ümerā, şuʿarā cemʿ olup ʿizzet içün Süleymān öñince yüridiler, çünki ḡurbān yirine geldiler. Süleymān atdan inüp seccāde-i Ḥalīl üzre ḡıldı. Andan şaḡ ṭarafında on iki biñ muʿcizātı zāhir olmuş enbiyālar ve etḡiyālar seccāde-nişin ʿubbād u zühḡād Süleymān ile oturdılar ve şol ṭarafında benī İsrāʿil'üñ on iki sıbṡınıñ dilāverleri, ʿArab u ʿUrebā mehterleri, Mekke ve Medīne bihterleri on dört biñ taḡt-nişin dünyā pâdişāhlarıyla mesnedlü mesnedinde ḡarār itdiler. Andan şoñra dört yüz ḡırḡ dört Beytü'l-Muḡdis seyyidlerini diz çöküp Süleymān nazarına ḡarşu ṭurdılar, devām-ı [H-85a] [K-86a] devletine duʿā ḡılup yüz yire sürdiler. Andan şoñra yedi kez yüz biñ daḡı yetmiş biñ ve yedi biñ ʿasker insān pīr ü cüvān erkān-ı salṡanat ve aʿyān-ı memleket-i cumḡūr ile ṭurıncāḡ bir mil miḡdārı yirden cin ʿaskeri insān leşkerin iḡāṡa ḡıldı ve bir mil miḡdārı yirden daḡı cin çerisin cān ulusu ḡaplayup iḡāṡa itdi ve bir mil miḡdārı yirden daḡı perī ʿaskerin ʿafārīt ḡavmi iḡāṡa itdi ve bir mil miḡdārı yirden daḡı ʿafārīt ü ehremen ʿaskerin yırtıcı ve ṡartıcı cinsi iḡāṡa itdi ve bir mil miḡdārı yirden ḡayvānāt şınıfı

⁵Allah'ın selamı onun üzerine olsun.

efā'î vü 'aķārib ve ĥayyāt cinsi ihāta itdi ve anları daĥı ejdehālar ve evrenler ihāta itdi ve kuşlar daĥı Sîmurġ-ı Kāf ile raĥne vü kaķnūs ile ve ĥubūbāt yiyen murġān re'îsi Cennet'den çıkan fāvus ile Süleymān üzerine hevā-yı fenāda fevķa'l-'āde beyne's-semā'-i ġabrāda ķanad ķanada ķetüp yelek yelege ķitüp turdılar, cinsi cinsi birle ve ķifti ķifti birle baş başa ķatup pervāz urdılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Turdı çün dīvānı şāhı ol zemān
Cem' olup geldi ķamu pîr ü cüvān
İns ü cinnüñ begleri cem' oluben
Per-i atyār ile taldı āsmān

Nesr: Hākīm ķavlince çün kim Süleymān dīvānı turdı, andan ĥükm idüp buyurdu. Yehüyāda' beglerbegisi ve ķapucı ketĥüdāsı Kil'ād-ı Barçalı ve kilercibaşı Aĥî Serke on biñ koyun ve biñ deve ve biñ nefer şıġır alup ķurbān yirine getürdiler, Süleymān nazarına yitürdiler. Andan Süleymān Peyġamber 'aleyhi's-selām ĥükm eyledi. Kuds-i Mübārek seyyidleri ol ķurbāndan kırķ erkek koyun ķoçların çıkarup boġazlayup temiz idüp etlerini nîme nîme ķurbān yirine iletdiler daĥı bākîsin yedi baĥş itdiler. Bir baĥşı insān cinsinüñ fuķarāsına, 'ulemāsına, etķiyāsına, ķismet kıldılar ve ikinci baĥşı daĥı yırtıcı cānverlere ķismet itdiler ve üçüncü baĥşını me'külāt iden ehremen sınıfına baĥş itdiler ve dördüncü baĥşı deryā maĥlūķātına ve deñiz meliklerine ķismet itdiler ve beşinci baĥşını Sîmurġ ile yırtıcı şikār-bāz kuşlara baĥş itdiler ve altıncı baĥşını ĥākî cānvercuķlara zübāb ü zembūr cinsine taķsîm itdiler ve yedinci baĥşını şāh-mārān 'askeri ĥayyāta ķismet itdiler. Çünki ķurbānlar yirleşildi. Süleymān yine ĥükm itdi, biñ deve yüki 'ud u [H-85b] [K-86b] 'anber u kāfūr getürüp cinler serhenglerine virdiler ve meliklerine ve cān meliklerine ve cān ķavmi mehterlerine de ve me'külāt itmeyüp tıyle-i buĥürdan ġidā-yı rūĥānî taĥşîl itdiler⁶. Andan yine Süleymān emr itdi Tevrāt-ı Mūsā'yı ve Zebūr-ı Dāvud'ı 'ulemā-yı sekîne ile başlar üzre götürdiler, Allāh'a tekbîr ü tehlîl idüp geķmiş peyġamberler ervāhına şalavāt getürdiler, Süleymān nazarına yitürdiler ķibleye ķarşu ķurbān yirine yakın kenārda ķodılar. Nāşen Peyġamber ve Evyāşer Peyġamber, Kāz Peyġamber⁷ benî İsrā'îl'üñ on iki sıbtınıñ içinde mu'cizātı zāhir olup enbiyā birle ve Loķmān Hākīm ve Āşaf bin Berĥiyā birle ve on iki biñ vilāyete ķadem başmış evliyā vü etķiyā birle 'ulemā vü ĥükemā ve zurefā vü süĥerā birle ayaġ üzre tırup Süleymān nazarına gelüp sekîne-i miĥrāba ķarşu koyup Süleymān-ı Nebî ĥazreti miĥrāba imāmete geķüp saġ tarafında on iki

⁶ ġidā-yı rūĥānî taĥşîl itdiler] taĥşîl iden maĥlūķāta baĥş itdiler K.

⁷ Kāz Peyġamber] -H.

biñ enbiyā ve şol tarafında on iki biñ evliyā turup ve ikinci şafda hükemā vü ‘ulemā, nücüm u zurefā turup ve üçüncü şafda server-i selātin ü ümerā ve vüzerā vü vükelā turdılar ve dördüncü şafda aġniyā vü pīr ü bernā nādān u gedā vü tüvānā beşer kısmında hāzır olan ekābir-i eşyā turdılar. Beşinci şafda cin kavminüñ ‘ulemāsı ve cān neslinüñ fuzalāsı periler eşnāfinüñ kümelāsı şaf bağlayup kıyāma turdılar. Ammā ki melā’ike-i müvekkilün hāzırları ve tekvīnlerüñ bile bulunan ekābirleri Süleymān hāzretinüñ ‘aleyhi’s-selām şaġında ve şolında şaf bağladılar. Hızır Peyġamber daġı yitişdi, Mūsā Peyġamber şerī‘ati mūcibince Tevrāt hükmince ezān okuyup kāmēt getürdi. Süleymān hāzreti daġı “Allāhü ekber.” diyüp kāmēt getürince anı gördi kim İsrāfil ve Cebrā’ıl şaġ tarafında Mikā’ıl ve ‘Azrā’ıl şol tarafında ‘aleyhimü’s-selām⁸ kāmēt getürüp namāza turdılar iki rek‘at hācet namāzın kıldılar. Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām her rek‘atda kırk süre Tevrāt’dan otuz süre Zebūr-ı Dāvud okıyup namāzı ki temām kıilup edā itdi. Haġġ’uñ ġudreti birle gökyüzinden per-i fāvūs şeklinde od gelüp nūr-ı envār zāhir olup ġurbānı yakdı. Hācet-i Süleymān Haġ dergāhında müstecāb olduġın ki gördiler, Allāh’a tekbir ü tehlil idüp geġmiş peyġamber ervāhına şalavāt getürdiler. Andan Süleymān Peyġamber [H-86a] [K-87a] du‘ā diledi. Hāzır olan müttakīler melā’ike-i muġarribīnle ve aşfiyā-yı muġarrebīnle ve aşfiyā-yı müttakīn ile ve sādāt-ı ‘ābidīn ile ve e’imme-i ehl-i dīn “Āmīn.” diyüp el getürdiler. Çün Süleymān daġı du‘āsın temām idüp el yüze kim sürdi. Andan yirinden turup yedi ayaġ nerdübān ile çıġılır zerrīn minber ġodılar. “Bismi’llāh.” diyüp minbere çıġup Süryān dilince bir ġuġbe okudı ki Eflaġun-ı Yunanī muġaddemā bu Süleymān-nāme’nüñ muşannifidür, bu ġuġbeyi lisān-ı Süryānī’den zebān-ı ‘Arabī’ye terceme itmiş. Ba‘dez’ān kemīne-i Firdevsī bu kitābı Türkī’ye terceme kıılıncaġ bu ġuġbe-i Süleymānī daġı ‘Arabıyye’den terceme olundu. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Ol cihetden anuñ içün şehriyār
Tercem’oldı Türkīye ġuġbe ki var
Türkī dilce söyledüġüm aşlı bu
Muġtali‘ ola kebīr ü ger şıġār

Bismi’llāhi’r-raġmāni’r-raġīm⁹

Elġamdüli’llāhi rāfi‘a ġumme’l-ġammi ‘an ‘ibādihi ve dāfi‘ zulmü’z-zulm ‘an bilādihi ve nāşıra men seleke muġcenne ve ġāhir men yütrike ve ya‘mirü’l-mi‘māru’l-‘ālemi bi’l-‘adli ve’l-iġsāni ve müdemmirü’l-müdebbiri yüsfiķü’d-dimā’i bi’z-zulmi ve’l-‘udvāne hüve’l-

⁸ Onlara selam olsun.

⁹ Esirgeyen ve baġışlayan Allah’ın adıyla.

‘azîmü’l-lezî lâ-yuḡher sultānehû ve’l-ḡakîmü’l-lezî lâ-yubhira bürhānehû külle emrin fi ḡabzati ḡudrethi esîrin ve küllu ḡayra ‘asîrin ma‘a bastehi raḡmetih yesîrinbi-ḡükmi’l-kevākib bi-emri’l-kevākib illā lehu’l-ḡalḡu ve illā emru tebāreke Allāhü rabbü’l-‘ālemîn. Ba‘de’ş-şalātu ve’s-selām‘alā cemî‘ü’l-enbiyā’i ve’l-mürselîn.¹⁰ Evvel Âdem-i Şafîyyu’llāh ve Nûḡ-ı Neccîyyu’llāh ve İbrāhîm-i Ḥalîlu’llāh ve Mûsâ-yı Kelîmu’llāh ve ‘îsâ-yı Rûḡu’llāh ervāḡına olsun ki min ba‘d âḡîr zemānda devr-i ḡamerde gelecek ḡātemü’n-nebiyyîn ve imāmü’l-müttaḡîn olıcaḡ meḡḡar-ı mevcûdātuñ ve şefî‘ü’l-‘araşātuñ rûḡ-ı pāk-ı muḡahhar-ı mu‘atḡar-ı münevverine olsun ki ya‘nî *levlake lemā ḡalaḡtü’l-eflāk*dur¹¹. İlāhî melikā pâdişāḡ sen ol pâdişāḡsın ki cemî‘ yaradılmış emrûne me’mürdur, bu za‘îf, faḡîr, ḡaḡîr Süleymān dergāhuñda kem mürdur. İlāhî iki cihānuñ maḡālîdi öñüñde ve dünyā vü âḡîretüñ kilîdi eyledükde diledüñ dünyā virürsün ve diledüñ âḡîret virürsün, dileseñ ikisin daḡı virürsün. Devlet dilerseñ bir gedāyı ‘āleme şāḡ idersin ve isteseñ bir pâdişāḡı ḡāk-i rāḡ idersin. Her devlet ü iḡbālî virmek elüñde ve her ni‘ metüñ zevālî gine dilüñde. İlāhî pâdişāḡlıḡ [H-86b] [K-87b] saña yaraşur ki cihān pâdişāḡluḡını kime dilerseñ virürsüñ ve kimden dilerseñ alursın. Gāḡ Fir‘avn-ı la‘îni server-i serîr-i melik-i Mışr idüp Mûşâ-yı kelîmi külbe-i aḡzān-ı ḡurbetde mübtelā idersin ve gāḡ gine ol mel‘ûnî ḡahruñ deñizine ḡarḡ idüp Mûsâ’yı memlekete pâdişāḡ idersin. Gāḡ Yûsuf-ı Şıddîḡ’ı ḡased çāḡına ve belā zindānına giriftār idersin ve gāḡ gine çıkarup Mışr taḡtında sultān idersin. İlāhî sen ol mâlikü’l-mülk ezel ü ebedsin *ḡuli’l-lāḡümme mâlike’l-mülki*¹². Her kime dilerseñ taḡt u memleketi virürsün *tu’ti’l-mülke men teşā’u*¹³ ve her kimden dilerseñ tâc u devleti alursın ki *ve tenzi‘u’l-mülke mimmenteşā’u*¹⁴. Her kimi isteseñ derecāt u ‘izzete yitişdirürsün ki *ve tü‘izzu men teşā’ü*¹⁵ her kimi dilerseñ derecāt-ı mezellete bıraḡursın ki *ve tuẓillu men teşā’ü*¹⁶ ve mefātîḡ ü ḡayr u sa‘âdet ḡabza-i iḡtiyār ve yemîn-i irâdetüñdedür ki *bi-yedike’l-ḡayru*¹⁷ ve nevāḡî-i kâ’inât taḡt-ı ḡudretüñde maḡḡur ve selâsil-i taşarrufātuñda me’sûrlardur ki *inneke ‘alā külli şey’in ḡadîr*¹⁸ nûr-ı zülme müşāḡḡar âşār-ı ḡudret ü ḡikmetüñdür. Rûmî-i rûz-ı Hindî şeb-i pesende-i dergāḡ-ı ‘izzetüñdür ki

¹⁰ Hamd Allah’a aittir, kullarından tozu dumanı kaldırır ve şehirlerden zalimin zulmünü def et ve eğilip bükülene yardımcı ol, bırakıp terkedenleri kahret. Alimlerin kafa bulanıklığını adalet ve ihsan ile onar. Düşmanlık ve zulm ile kan akıtan öldürücüleri helak et. O, azimdir ki gücüyle kahretmez. O, hakimdir ki delillerini yok etmez, bütün işleri kendi kudreti altındadır. Hiç zorlaştırıcı değildir, rahmeti bollukla birlikte kolaycadır. Gezegenler ve işler ancak O’nun yaratmasıdır ve onun emridir. Alemelerin rabbi olan Allah ne yüce bereket sahibidir. Nebiler ve resullerin hepsine selam olsun.

¹¹ Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım (Kutsi Hadis).

¹² De ki “Ey mülk ve hakimiyet sahibi Allah’ım (Ali imran 26).

¹³ Mülkü dilediğine verirsin (Ali imran 26).

¹⁴ Dilediğinden onu çeker alırsın (Ali imran 26).

¹⁵ Dilediğini aziz edersin (Ali imran 26).

¹⁶ Dilediğini zelil edersin (Ali imran 26).

¹⁷ Hayr senin elindedir (Ali imran 26).

¹⁸ Gerçekten sen her şeye kâdîrsin (Ali imran 26).

tū'licu'l-leyle fī'n-nehāri ve tū'licu'n-nehāre fī'l-leyl¹⁹. Gāh olur ki perçem-i 'ālem-i şeb-i deycūrī riş-i Fir'avn gibi cevāhir-i zevāhir-i kevākib ile muraşşā' u zībā idersin ve gāh olur ki 'amūd-ı sīmīn şubḥ-ı şabīḥi 'ayn-ı Mūsā gibi nūr-ı ḥurşid-i tābān ile yed-i beyzā idersin ve gāh olur ki sevdā-yı rūy-ı şeb-i nuḥūseti riyāz-ı rüz-ı mülk-i devlete Fir'avn-vār mālīk ü mütevālī idersin ve gāh olur ki beyāz çehre-i rüz-ı sa'ādeti süvār-ı şeb-i belā vü miḥnet üzerine Mūsā-şıfat gālib-i müsta'lı idersin. Gāh olur ki bir kāfir meyyitūñ bilinden Āzer ve 'Abdu'llāh gibi bir ḥayy u 'ālim çıkarup iki cihānda ḥabīb ü ḥalīl idersin ve gāh olur ki bir ḥayy-ı 'ālimūñ şulbinden Nūḥ-ı Neciyyu'llāh gibi bir kāfir meyyitin getirüp dü 'ālemde ḥor-ı zelīl idersin ki *tuḥricū'l-ḥayyā mine'l-meyyiti ve yuḥricū'l-meyyite mine'l-ḥayy²⁰*. İsteseñ bir kimesneye ni' metler virüp rızķını bī-şümār idersin ve dileseñ bir nāna muḥtāc idüp ḳapularda zār idersin ki *ve terzuḳu men teşā'u bi-ğayri ḥisābi²¹*. İlāhī Dāvud ođlı Süleymān ḥükmüne ki [H-87a] [K-88a] me'mūr efgendedür, ol 'ālī dergāhuñda za'if ü naḥif mūr u dil-bendedür. İlāhī bizüm saña zārumuz ola. İlāhī bizüm senüñle ne bāzārumuz ola. İlāhī za'ifleri redd itmek kerīmlīk şānı degıldür. İlāhī üftādeleri yire şalma raḥīmlik nişānı degıldür. İlāhī senüñ aduñ muḥsin u cevāddur. Ḳullarıñ işi bilmezlik ve 'ināddur. Senüñ aduña lāyıķın it. Bizüm ḥālümüze göre itme senüñ zātuñ raḥmānidur. Bizüm fi'lümüz 'ışyāndur. Sen zātuña münāsibin it, bizüm fi'lümüze göre itme. İlāhī 'ināyet ḳıl ki yetmiş iki millet ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūķāt ve biñ bir ümmet arasında ḳavlehü te'ālā *inna'llāhe ye'muru bi'l-'adli ve'l-iḥsāni ve itā'izi'l-ḳurbā ve yenḥā 'ani'l-faḥşā'i ve'l-münkeri ve'l-bağy²²* mūcibince 'amel ḳılup 'adl ü dād idem. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Vir 'ināyet ins ü cinnüñ içre 'adl ü dād idem

Heft kişver rub'-ı meskūn içini ābād idem²³

Nesl-i şeyḫān şıfın eyleyeyin bī-ḥad cezā

Ādem oğlanın cihānda 'adlüm ile şād idem

Dest-gir ola ben ḳuluña iy Ḥudāvend-i cihān

Bu mübārek ḳudsi yapup mescidüñ bünyād idem

Nesr²⁴: Ḥakīm ḳavlince ḳaçan kim ol zıll-ı ma'būd melik-i maḥmūd sulḫān-ı mevcūd Süleymān bin Dāvud 'aleyhi's-selām bu vech ile kim ḥuḫbe ođdı. Melā'ike-i muḳarrebīn,

¹⁹ Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın (Ali imran 27).

²⁰ Ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın (Ali imran 27; Rûm 19).

²¹ Dilediğine hesapsız rızık verirsin (Ali imran 27).

²² Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı emreder; hayâsızlığı, fenâlık ve azgınlığı da yasaklar (Nahl 90).

²³ Ābād idem] ābādān H.

müvekkilün-ı tekvîn, enbiyâ-ı müttakîn, etkiyâ-yı ber-güzîn, server-i selâfîn birle ser-cümlesi Süleymân'ıñ feşâhatine, 'ibâretine, le'âfetine, 'adâletine, firâsetine, kiyâsetine taḥsîn-i belîğ kılduğdan şoñra ol meclisde ḥâzır olan ḥükemâ, 'ulemâ, fużalâ, 'uçalâ, kümelâ, ümerâ, vüzerâ, zürefâ, şu'arâ ile Süleymân'ıñ devâm-ı devletine ve eyyâm-ı rif'atine şenâ kılip 'ilm-i kemâlâtına aḥsened ve zihn-i idrâk-i ma'celetine âferîn itdiler ve andan şoñra Mūsâ Peyğamber qarındaşı Hârûn-ı Nebî neslinden ve İbrâhîm-i Ḥalîl aşlından ve Ya'qûb-ı Nebî sıbtından ve Yûsuf-ı Şiddîk elinden ve Yehüdâ evlâdından ve Yûşa' bin Nûn ceddinden ve İsmû'îl Peyğamber nesebinden ne kadar kim seyyid ü sâdât ekmel-i mevcûdât var ise benî İsrâ'îl 'ubbâdı ve 'Arab u 'Urebâ zühhâdı birle ayağ üzre kalçup Nâşen Peyğamber ve Kâz Peyğamber ve Evyâşer Peyğamber qurbân yirine cem' olan enbiyâ ile ve Loqmân Ḥakîm ve Âşaf bin Berḥiyâ ile cem' olup Süleymân'a qarşu şaf bağlayup turdılar. Devleti ziyâde ḥaşmı üftâde dostânı dil-küşâde [H-87b] [K-88b] olmağ için cümle-i maḥşûdını Rabbinden bulmağ için Süleymân Peyğamber ol nebiyy-i rehber için el getürüp Ḥaḳ te'âlâya şıdḳ u ihlâş ile cân kavminüñ 'ulemâsı, perîlerüñ kümelâsı, cinnîlerüñ fużalâsı, biñ bir ümmetüñ efdali 'uçalâsı birle²⁵ dillü dilince cân-ı gönülden zıkr olan enbiyâ-yı enâs ile ḥayr du'â kıldılar. Vaqtâ ki fâtiḥatü'l-kitâb okuyup tiğ u tevḥîdler racîm boynın tokıyup du'âdan kim fâriğ oldılar. Andan ol zemânenüñ enbiyâsınıñ Dâvud Peyğamer'üñ ḥ'âcesi etkiyânuñ yüzi şulusı Loqmân-ı 'âdil ile ve ol ḥakîm-i üstâd ile ve Âşaf bin Berḥiyâ ile ol ser-defter-i aşfiyâ ile ve Kâz Peyğamber ve Evyâşer bu beş nefer peygamber 'aleyhimü's-selâm Süleymân ḥazretine ilerü gelüp eyitdiler kim "Yâ nebiyyu'llâh, benî İsrâ'îl enbiyâları ve on iki sıbtuñ etkiyâları ve 'Arab u 'Urebâ 'ulemâsı ve Yunan u mağrib ḥükemâsı ve Mekke vü Medîne 'uçalâsı Ḳuds-i Mübârek zühhâdlarıyla Şâm ve Ḥaleb 'ubbâdlarıyla ser-cümle Hârûn nesli seyyidleri 'âlî ḥazretüñden temennâ iderler ki Ḳuds-i Mübârek yapmağa himmet idesin. Atañ Dâvud²⁶-ı Nebî vaşiiyetin yirine yitürüp binâya himmet ü niyyet idesin ki Ḥaḳ te'âlâ devletüñi, saltanatunuñi, memleketüñi, tâc u taḥtuñi ve sa'âdet-i baḥtuñi ziyâde kıla. Bu fânî dünyâda ol ḥallâḳ-ı 'âlem 'ömri Nûḥ'ı ve mâli Ḳârûn'ı müyesser, âḥiretde Cennet-i Firdevs'i mesken ola ve ḥür u ḡilmânı muḳadder kıla." 'Ale'l-ḥuşuş ki ol rezzâḳ-ı benî âdem ki 'âlî ḥazretüñe nübüvvet ḥâtemin iḥsân ve cemî' maḥlûkât emrüne fermân eyledi. Ol ḳâdir-i ber-kemâl ol şâni'-i zü'l-celâl kim *Allâhü vâḥidü şameddür, lem yelid velem yüleddür ve lem yekun lehü küfüven eḥaddür*²⁷. Pes ol baḥş-âyende-i baḥşâyış ger egerçi ki *innâ ce'alnâke fi'l-arzi ḥalîfeten*²⁸ mücibince atañ Dâvud Peyğamber'e ol nebiyy-i ma'bûd rehberine ḥilâfet-i memleket muḳadder

²⁴ Neşr] Nazm K.

²⁵ Birle]-H.

²⁶ Dâvud-ı Nebî] Dâvud H.

²⁷ Allah tektir. Allah sameddir. O, doğurmadı ve doğurulmadı. O'na bir denk de olmadı (İhlas 1-2-3-4)

²⁸ Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık (Sad 26).

kılmış idi, velâkin ol kird-gâr-ı a^c zâam ve perverdigâr-ı mu^c azzam ‘âlî hazretüñe bir salânat u tâc u tahtu ve devlet-i mülk-i mâl ve memleket-i iqbâl ü sa^c âdet ü şehâ vü vefâ vü ma^c delet rûzî kıldı ki ins ü cin ve vuḥuş u tayrun ve mûr u mâr çerende vü perende emrüne me^c mûr olupdur. Yüz yigirmi dört dürlü sıfat-ı maḥlûkât yetmiş iki milletle ve deñizde ve kırada mevcûd olan biñ bir ümmet emrüne fermân-ber olmışdur. Ḥuşuşan ki yıl tahtuñı felekde getirür, diledüğüñ yire ger meğârib ve ger meşâriḳ yitürür. Pes nedendür kim Dâvud Peygamber vaşiyetin tutmayasın, Beytü’l-Muḳdis [H-88a] [K-89a] binâsına niyyet itmeyesin. Pes devletüñe lâyıḳ ve sa^c âdetüñe muṭâbıḳ dîn ü diyânetüñe muvâfiḳ budur kim sözüñüz dutasın, şevâb-ı dü cihânı ḥâşıl idüp ütesin. **Nazm:**

[Fâ^c ilâtün / Fâ^c ilâtün/ Fâ^c ilâtün/ Fâ^c ilün]

Ol benî İsrâ’îl içre tâ ki varsa enbiyâ

Etḳiyâ vü aḡniyâ vü pîr ü bernâ aşfiyâ

Böyle diyüp Şeh Süleymân hazretine cümlesi

İtdi ilḥâḥ aña ḳudsî kıla binâ pâdişâ

Neşr²⁹: Ḥakîm ḳavlince Süleymân hazreti ‘aleyhi’s-selâm ol peygamberler sözin kim işitdi *semi^c nâ ve aṭa^c nâ³⁰*. “Benüm daḡı göñlümde bu niyyet var idi.” diyüp Beytü’l-Muḳdis yapmaḡa himmet itdi daḡı ḳurbân ḡalkın taḡıdup ‘ulemâ-yı Tevrât-ı Mûsâ’yı ve Zebûr-ı Dâvud’ı sekîne ile başları üzre getürdiler. Süleymân Peygamber daḡı Tevrât’a ve Zebûr’a ḡürmetine yayan yürüyüp cemî^c enbiyâ vü etḳiyâ, ḡükemâ vü ‘ulemâ, server ü selâḡin ü vüzerâ yayan yürüyüp gitdiler. Gelüp Ḳuds-i Mübârek’de ḳubbe-i şahrâ yirine yitdiler, Allâḡ’a tekbîr u tesbîḡ itdiler ve geḡmiş mürsel peygamberler ervâḡına şalavât getürdiler. Andan Süleymân Peygamber Nâşen Peygamber’e eyitdi. “Yâ Nebî Nâşen, varuñ cemî^c peygamberlerle ve zâhidlerle bir ḡalvet yirde oturuñ ve Ḳuds-i Mübârek yapılmış sözüni dilüñüze getirüñ, ne vechle göñlüñüz isterse binâ kılayın. Allâḡü te^c âlâ rızası için bir mescid yapayın ki anuñ mişâli beytu’llâḡa dünyâ içinde³¹ yapılmış olmasun ve ne ḡod benden şoñra kimse aña hem-tâ mescid yapmaḡa ḳâdir olmasun, siz ol mescidüñ evzâ^c ını fikr idüñüz. Ben daḡı binâsı yaraḡını insân meliklerine ve cinler serhenglerine ḡükm ideyin yaraḡında olsunlar ve daḡı yedi iḳlîm beglerine ve rub^c -ı meskûn yeklerine ḡaber göndereyin. Eṭrâf-ı ‘âlemde mermer ma^c denleri ve envâ^c -ı cevâhir meskenleri ne yirde bulunursa cinnîlere götürdüp ve ehremenlere getürdüp cem^c ideyin.” **Nazm:**

²⁹ Neşr] Nazm K.

³⁰ İştittik ve itaat ettik (Bakara 285).

³¹ İçinde] arzında K.

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Böyle diyüp ol zemānda Şeh Süleymān hazreti

Nāşen ile enbiyāya kıldı bî-ḥadd ' izzeti

Cān u dilden tālib oldu Beyt-i Kudsi yapmağa

Diñle imdi kışşa nedür vir şalavāt ümmeti

Nesr: Ḥakīm kavlince Süleymān hazreti Nāşen Peygamber'e böyle diyüp veda' laşup gitdi. Cüng-i İshāq'a süvār olup devleti ile gelüp taht-gāhına yitdi, şām vaḳti daḫı irdi, ḥāşlarıyla aḫşam namāzın kıldı, andan ḥalvetine girüp oturdu. "Beytü'l-Muḫdis'ine vech ile binā kılam ve ne üslüb üzerine bünyād idem?" diyüp fikre [H-88b] [K-89b] vardı. Andan Aḫī Melīḥ'i gönderdi, Loḫmān Ḥakīm ile Āşaf bin Berḫiyā'yı varup götürdi. İçerü ḥalvetine girüp anlar daḫı Süleymān hazretin görüp selām virüp sağ sol geçüp yirlerine oturdılar, andan Beytü'l-Muḫdis bināsı sözün dile getürdiler. Andan Süleymān su'āl itdi kim "Beytü'l-Muḫdis bināsı yarağın ne vechle görmek gerek ki şoñra bināya başlayıcaḫ zārüret çekilmeye, ālet ü esbāb eksük olmaya?" Loḫmān Ḥakīm eyitdi. "Yā nebiyyu'llāh, ben ' azīm binālar yapılduğın ' ömr-i tavīl içinde iki kerre görmişem. Evvel bu kim Şeddād bin ' Ād zemānında Cennet-i Firdevs diyü bir sarāy yaptı kim yedi ḫat ḫal' ası vardı ve her bir ḫal' ası bir dürlü ma' dendendi." Süleymān didi kim nite Loḫmān eydür. "Çünkü Şeddād azup *ene rabbüküm*³² da' vāsın kıilup Cennet diyü ol sarāyı yapmağa tālib kim oldu. Yedi fersaḫ āb-ı revānı laḫif ve maḫām-ı şerīfi hevāsı ḫüb her cānibi mergüb yiri āhen ḫişār ile yapup çevre alup ihāḫa itdi ve anuñ içinde ḫāş pūlādı ve Dımışḫi'den mücellā vü muşaffā bir ḫal' a daḫı yaptı kim ādemüñ yüzi içinde görünürdi ve anuñ içinde üçüncü ḫal' ayı aḫ billür taşından yaptı ki baḫmağa gözler ḫamaşurdu ve dördüncü ḫal' ayı yeşil yeşimden yaptı ve beşinci ḫal' ayı dürr-i Necef'den yaptı ve altıncı ḫal' ayı ruḫāmī aḫ gümüşden yaptı ve yedinci ḫal' ayı ḫāş kıızıl altundan yaptı. Çün kim yedi ḫal' a temām oldu, içinde yedi ḫaşrlar yaptı la' l ü cevāhirden." Süleymān didi kim "Nite?" Loḫmān cevāp virdi ki "Yā nebiyyu'llāh, evvelki ḫaşrı yeşil zebercedden yaptı ve ikinci ḫaşrı şaru yāḫūtdan yaptı ve üçüncü ḫaşrı Fağfūr-ı Çini'den yaptı ve dördüncü ḫaşrı aḫ billürdan yaptı ve beşinci ḫaşrı kıızıl la' l-i Bedaḫşī'den yaptı ve altıncı ḫaşrı pīrüzeden yaptı yedinci ḫaşrı lāciverd taşından yaptı. Ammā kim her bir ḫaşruñ yetmiş ḫalvet-i ḫāşı var idi. ḫapuları kıızıl altundan, cāmları elmāsdan ve cemī' sinüñ örtüsü aḫ ruḫāmī gümüşden ve ḫaşruñ ḫandīlleri şeb çerāḫdan eyle. Gevher-i şeb çerāḫ kim gice ile ḫaşr içinde gün gibi şu' le virürdi ve bir ' acīb daḫı bu kim ya Süleymān her bir ḫaşruñ civārında bāğ-ı Cennet mişāli bāğ u bostān-ı naḫlistān ve gülistān dikmişler idi. Ammā ki cemī' si la' l ü cevāhirden [H-89a] [K-

³²Ben sizin rabbinizim (En'am 8, Enbiya 92, Mu'minun 52).

90a] ve kıymetî gevâhirden zevâhirden idi. Şöyle kim ağaçları özdeki kızıl altundandı ve yaprakları yeşil zümürüdden ve zebercedden şükûfeleri dürr-i yetîmden, enarları yâkût-ı rummânîden, kirâsları la‘l-i Bedaḥşânî‘den, nârencleri şaru yâkûtan, encirleri elmâsdan, hayvaları dürr-i Necef‘den ve Yaraḫan‘dan, benefşeleri lâciverd taşından, nergisleri zer-i şâfiden, şūsenleri ḫacer-i elmâsdan, zanbaḫları şadefden, servileri zümürüdden, ḫurmâ ağaçlarının özdekleri aḫ ruḫâmî gümüşden, yaprakları yeşil zebercedden, ḫurmâları ‘aḫîḫ-i Yemenî‘den ve gülistânî gülleri daḫı envâ‘-ı cevâhirden, aḫ gülleri billûrdan ve kızıl gülleri yâkût-ı aḫmerden ve şaru gülleri yâkût-ı aşferîden ve lâleleri la‘l-i Bedaḥşî‘den düzülmüştü ve bir ‘acîb daḫı bu kim üstâdlar altundan ve gümüşden müzehheb ü muşanna‘ ve müretteb ü muḫaṭṭa‘ ṭāvuslar ve ḫumrîler ve tūṭîler ve bülbülî hezâr dâsitânlar düzmişler ki servi tallarında ve naḫlistân bahâlarında ve gülistân eṭfâllerinden muḫkem berkitmişlerdi. Ḳanadçukları açılmış hey‘et ü evzâ‘ı seçilmiş şanasın kim cānı var uçmaḡa ṭurur per açup perrân olup kaçmaḡa ṭurur. Vaḫtâ kim bād-ı şabâ seḫer-geh eserdî, ol ḫuşcuḡsular nesîm ḫareketinden ‘andelîb-i cān-dâr ve tūṭî-i murḡ-dâr gül-zâr-ı zâr içinde zârî zârî dile gelüp oturdî. Güş iden bî-hüş olup âhî dūd-ı felekde düterdi. Vaḫtâ ki nesîm sâkin olurdu ol atyâr peykerler sükût itdüḡin ‘âḫîl nazâr ḫılıp deñerdî ve daḫı ya Süleymân andan ‘aceb terânî gördüm ki ol binānuñ bennâsı olan üstâd-ı mi‘mâr kâmil-i irşâd idi. Dürlü me‘âdinüñ gevâhirinden ve ebḫâr-ı sâbi‘uñ cevâhirinden müretteb ü müzehheb muşanna‘ u muḫanna‘ muḫarnes ṭāvuslar düzetmişler. Cübbesini³³ kızıl altundan ammâ ki şeh-perlerine perr ü bâline la‘l-i gevher dürr ü cevher örtünmüşler. Şöyle ki perr ü bâlin açmış cevelâne ṭurur şanasın ki rûḫı var raḫş urmaḡa meydâna ṭurur. Vaḫtâ ki bād-ı nesîm esüp cān dimâḡın mu‘atṭar ḫılıp bedene ki ḫayât virürdi. Ol ṭāvuslar daḫı ötişüp raḫşa girüp birbiriyle ötişüp perr açup kâkülî tâc ile farḫına şeh-per saçup cevelân iderlerdi. ‘Âḫîlleri deng u ḫayrân iderlerdi.” **Nazm:** [H-89b] [K-90b]

[Fâ‘ ilâtûn / Fâ‘ ilâtûn/ Fâ‘ ilûn]

Yâ Süleymân şöyle bil kim bî-gümân

Bunca yaş kim yaşamışam key cihân

Aña hem-tâ görmedüm ra‘nâ ḫuşûr

Bulmadı bennâ aña hergiz ḫuşûr

Çünkü yapıdı şâh-ı Şeddâd anı pes

Ḳaşd ḫıldı göre anı bir nefes

Begleriyle çün yaraḡ itdi melik

³³ Cübbesini] ḫabbesini K.

Salṭanatla ḳaṣrına yitdi melik
‘Azrā’ ile ḥükm ider rabbü’l-enām
Didi aña lâyıḳ olmaz ol maḳām
Tiz iriṣüp cānını alḡıl anuñ
Ṭamu içre cismini ṣalḡıl anuñ
Cānına itsem gerek anuñ ‘azāb
Rūḥın alur eylegil taḥtın ḥarāb
Emr-i ḥaḳḳı iṣidüben ‘Azrā’ il
İrdi Ṣeddād’uñ ḳatına hem çü yil
Bu ṭaraf Ṣeddād-ı kāfir ol la‘ in
İrdi ḳaṣruñ ḳapusına çün yaḳın
Ṣeh rikāba baṣdı muḥkem ayaḡın
Diledi atdan ine kāfir aḡın
Bir ayaḡı yirde biri ber-rikāb
İnmedi Ṣeddād atdan kām-yāb
Cānalıcı cānını aldı hemān
Virmedi bir dem aña ‘ömr-i zemān
Ne ki varsa beglerinüñ daḡı hem
Cānı vardan ne ki var ḡayl ü ḡaṣem
Cümlesinüñ rūḥın alup ol melek
Ḥükm-i Ḥaḳla küllisin itdi helāk
Çünki Ṣeddād öldi mülki ḳaldı pes
Oḡlı Mihrāb itdi ol ḳaṣra heves
Pes ‘Amāliḳ begleriyle ol süvār
Gitti ḳaṣruñ cānibine nām-dār
Geldi ḳaṣr bulımadı yirinde ol
İtdi teftiṣ her cihetden ṣaḡ u ṣol
İtmedi gerçi istemekde ol ḳuṣūr
Lik olmadı müyesser ol ḳuṣūr
Ol ḳuṣūrı ḳādir ü ḳudret-nümā

İl gözinden itdi pinhân bî-riyâ
Âdemîden kimse anı görmedi
Her nişânın dağı kimse virmedi
Eyle diyüp oldu hâmuş ol hâkîm
Vir şalavât Muştafâ'ya sen delîm

Nesr: Hâkîm kavlince Süleymân hazreti ‘aleyhi’s-selâm Şeddâd bin ‘Âd’uñ Cennet-mişâl yapduğı kaşruñ vaşfını gûş idicek be-gâyet ta‘accübe varup gönlinde kendü kendüye eyitdi. “Çün kim bir kâfir kâfırlığıyla bunuñ gibi kaşr yapa la‘l ü cevâhırla zînet kıla. Pes ben n’içün Süleymânlığumla la‘l ü gevâhir ve dürr-i cevâhir birle bir mescid yapmayam, zühhâd ü ‘ubbâd ile içine girüp Hâkîk’a tâ‘at itmeyem.” diyüp Beytü’l-Muqdis binâsını ne vechle yapacağıñ gönlinde muqarrer tutdı. Andan soñra Loqmân Hâkîm’e su’âl itdi kim “Yâ hâkîm bu kaşr-ı Şeddâd’ı Sikender-i Kübrâ dağı görmedi mi?” diyicek Hâkîm cevâb virdi. “Yâ nebiyyu’llâh, İskender bin ‘Abdu’llâh bin Daḥḥâk bin Sâim bin Nûḥ Peygamber’uñ ki dört yüz yıl ‘ömri sürdi. Bulut [H-90a] [K-91a] tahtın götürdi, meğârib ü meşâriḳa yitürdi. İşbu dört yüz yıl ‘ömr içinde iki nesne ârzü itdi. Birisi kaşr-ı Şeddâd ki bulup kapusın açmaduğı ḥasretinden gam-gîn ü dil-şikeste idi ve ikinci Zulumât’da âb-ı ḥayâtı bulamayup içemedügi cihetden cânı ḥaste olup ölüp gitdi. Gör felek aña dağı n’itdi.” **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Şeh Sikender dilegince devr iderken nüh felek
Muqtezâsı üzere seyir kıılırken meh melek
Gökde tahtın götürürken bu şehâb anuñ begüm
Müddet-i ‘ömri dükenüp mevt anı itdi helek
Çok Sikender tâcını başdan alur dest-i ecel
Çok Süleymân hâtemin gülsüz budur ḥâki semek
Niçe Behmen Keyḳubâd’uñ ḥâkini tozudı bād
Niçe Hüsrev toprağın elden geçürdür her elek
İy menîden ḥilkat olan aç gözün itme gurūr
Çünkü sinde mesned olur baḥn-ı ‘aḳreble siñek

Nesr: Hâkîm kavlince Loqmân Hâkîm böyle diyicek Süleymân-ı Nebî kalbinde kaşr-ı Şeddâd maḥabbeti yirlendi ve anı bilüp görmek hevesinde oldı. Andan Loqmân Hâkîm’e yine su’âl itdi kim “Ol iki binânuñ ki birisi kaşr-ı Şeddâd’dur beyân eyledüñ işitdük, ammâ kim ikinci

binā ne binādur söyle kim işidelüm?” Hākīm cevāb verdi. “Yā nebiyyu’llāh, İskender-i Kübrā’nuñ Ye’cüc’a sedd itdügi binādur ki hîç dünyāda bir pādişāh anuñ bigi sedd çekmemişdür. Egerçi ‘ālemde binā çok ve lākin bu binā-ı Şeddād ile sedd-i İskender her kitābda añılır tā hattā ki Tevrāt, Zebūr ve Furqān İncil’de.” **Nazm:**

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātü / Fā’ ilün]

Gerçi vardur ‘ālem içre çok binā
Anlara beñzer velī yoğ müntehā

Sedd-i Ye’cüc u Sikender bellüdü
Bāğ-ı Firdevs’i mücevher tellüdü³⁴

Ne anuñ mişli yapıldı bāğ-ı İrem
Hāki misk ü sengi cevherle direm

Gör ne şehlerden qalupdur memleket
Gör ne hānlardan qalupdur saltanat

Niçe Şeddād u Sikender şāhı Cem
Şeh cihān iken zemān tıldı ‘adem

Bu cihāndur bir kebüter hāne pes
Mesken olmaz hîç ebed bir hāne bes

Her qonan uça gerek hem çü tıyūr
Her gelen göçse gerek nā-çār u qor

Ger haqıqat gözleseñ gör hānede
Gör ne şehler yatur ol gūr-hānede

N’ola şehseñ virme dil devrānda
Kim yitürür şehleri vīrānede

Yā Süleymān söyle bil kevnı fesād
Günde biñ kez turgurur şetri fesād

Hāsf-ı şemse naqş şalar mihrine
Qahr-ı mihre bağılu şehdi zehrine

Ādemüñ degmez hayātı mevtine
Devr-i ‘ālem fırsatı da fevtine

³⁴ Bellüdü] tellüdü K.

Dehre çünki kâmil itmez i‘ tibār [H-90b] [K-91b]

Kim degüldür bir qarāra rüzgār

Ġarre olma rūḥa çürür bu cisim

Cehd idegör ço cihānda bir isim

Kâmil ol ki kendüden kıoya nişān

Tā kıyāmet yād ide her dūr-feşān

Vir zekāt u yap ‘ imāret kııl ḥayır

Kim bilürsin bākī kıalmaz bu deyir

Çün zirā‘ at yiridür mülki cihān

Ekdügin biçer kışı anda hemān

Ḥayr u şerden itdügin bulur beşer

Cehd idegör ḥayr idesin itme şer

Yā Süleymān Kıuds’i yapmak cehdin it

Yarağın görmege neyse kıaşdın it

Ḥaķ tebārek emri birle ya hümām

Bu mübārek mescidi eyle temām

Çünki Dāvud özne Allāḥ ḥazreti

Didüñ oğluñ Kıuds’e urur bünyeti

Ger dilerseñ imdi Allāḥ raḥmetin

Mescid-i Kıuds’i yapur bünyetin

Dürlü cevher birle zīnet eylegil

Her birin Firdevs-i Cennet eylegil

Bir binā ur görmeye mişlüñ felek

Gökden ide anı ziyāret her melek

Böyle diyüp anda Loķmān ibn ‘ Ād

Oldı sākın vir şalavāt ḥoş-nihād

Neşr: Ḥakīm kıavlince Loķmān Ḥakīm Şeddād’un yatduğı bāğ-ı İrem’den ve sedd-i Ye’cüc’dan ḥaber viricek Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām su’āl itdi. “Yā Loķmān Ḥakīm, Şeddād’uñ yapduğını sen gözüñle gördüñ mi?” Cevāb virdi kim “Ben ol vaķt kı mevlāma ḥizmet iderdüm, nā-bāliğ idüm. Ammā kı Hüd Peyğamber’uñ ‘aleyhi’s-selām ḥizmetine varurdum, du‘āsın almağa rāğıbdum. Anuñ meclisinde bāğ-ı İrem kıaziyyesi añılurdu

diñlerdüm ve lâkin varup görmedüm.” diyicek yine Süleymân ‘*aleyhi’s-selâm* su’âl itdi. “Ol bâğ-ı İrem şimdi қandedür bilinmez mi?” Loqmân cevâb viridi. “Hükemâ қavlince bâğ-ı İrem Şâm’dur ki Cennet-mişâl şehrdür ki yirinde тұrıyorur. Ammâ ki ‘ulemâ naқlince Hақ te’âlâ bâğ-ı İrem’i feriştelere buyurdi getürüp dördünci қat göge iletdiler, Firdevs ki dirler odur ve lâkin muhâққıқlar eydürler ki Firdevs uçmağı yirindedür. Tılsımât ile zemâne hükemâsı pinhân itmişlerdür, hақ gözinden maҳcübдur ki kimse göremez. Āhir zemân peygamberi ümmetinden çâr-ı yârdan Hâzret-i ‘Ömer zemânında ‘Abdullâh bin Selâme nâm kimesne devesin yavı қılıp ararken ol bâğ-ı İrem’e girüp ba’zı cevâhirinden nişâne alup hâlîfesine iletse gerek. ‘Ākıbet ‘askerle ol bâğ-ı İrem’i arayup bulamayup her biri [H-91a] [K-92a] te’essüf itse gerek. Pes bu delile ma’lûm oldu ki henüz bâğ-ı İrem yapılduğı yirde ma’mûr u âbâddur, ol bâğ ki Cennet’e beñzer.” “*İreme zâti’l-‘imâd*’dur³⁵” diyicek Süleymân hâzreti ‘*aleyhi’s-selâm* ta’accüb idüp eyitdi ki “Şübheyle bu su’âlüm müşkilâtı hâll olunmadı niçe ola ki hâқıқatin bilem?” diyicek Āşaf bin Berhiyâ eyitdi. “Süleymânlıқ hâtemi elüñde emr-i Hақ ile da’vet-i ervâh dilüñde müvekkil-i ervâh Şeddâd’ı da’vet eyle hem Şeddâd’uñ çekdügi ‘azâb-ı şedîdden ve hem yapduğı kuşurı yoқ kuşur-ı meşîdden hâber vire.” diyicek Süleymân Peyğamber ‘*aleyhi’s-selâm* iki rek’at hâcet namâzın қılıp nübüvvet hâteminden da’vet-i ervâhı okuyup müvekkil-i rûh-ı Şeddâd’ı da’vet itdi. **Nazm:**

[*Fâ’ ilâtün / Fâ’ ilâtün/ Fâ’ ilâtün/ Fâ’ ilün*]

Қoyalum тұrsun Süleymân қışsasın bunda hemân

Naқl idelüm Rüstem’i destân sözün işbu zemân

Lîk virgil sen şalavât cân u dilden Aҳmed’e

Tâ mezîd ide Hудâvende ura Cennet cinân

Қışsa-i Rüstem-i Destân

Hâkim қavlince Hâzret-i Süleymân ‘*aleyhi’s-selâm* müvekkil-i rûh-ı Şeddâd’ı da’vet itmekde ammâ ki bizüm қışsamuz ez ân cānib Rüstem-i Tehmeten’e geldi. Nite ol zemân ki қал’a-i Miқnāţis’deki Rüstem ақranları, yoldaşları, pehlevānları ile тұрмақда, Şemāyil Cāzū Rüstem’i el ile ele getürmekde ammâ ki bizüm қışsamuz Zilzāl-i Ekber’e geldi ki Ahyāşilūn Peyğamber ile ve sekīne-i Mūsā ile қahhār-ı cābir’le kırқ дөрт pāre gemi ve bir niçe Cezāyir begleri ve ihtiyār ile Rüstem’den ayrılıp ‘azm-i Sām-süvār idüp gitmek dileyicek Hақ tebāreke ve te’âlâ bād-ı şarşar esdirüp rüzgār-ı muhālif қıқup gemileri öñine қatup sürüp yedi gün ve yedi gice bād-ı şarşar ki esdi, тоқузuncı gün ‘ale’ş-şabāh olıcaқ baҳr-ı maғribe getürdi ve gird-āb-ı ekber kenārına yitürdi. Naқar қılıp şubh-dem gördiler ki deryā-yı maғrib cūşa

³⁵ *Yüksek binalarla dolu İrem şehrinde oturan (Fecr 7).*

gelüp kaynar ve emvâcî evc-i felekde oynar ve ammâ ki bu deryânuñ yüzini baħr-ı zulumât bürümüŝ. Şöyle ki deryâ yüzinde göz gözi görmez ve daħı bu deryâ nûrında limân-gâh ata belürmez ve bir ‘aceb daħı bu ki gemiler ol araya gelecek yıl diñdi, kať â esmez oldu. Yıl gürüldüsi sözi savı kesmez oldu ve lâkin bu deryâ Nil-i Ceyħun gibi mevc urup aħar. Şöyle ki aħındusı çağıldusı felek-i ‘ayyûka çıkar. Kačan ki re’is Rüstem ki [H-91b] [K-92b] re’is Zilzâl-i Ekber gemisinde kalmıŝ idi. Qal’ a-i Miķnâfîs bile varmayup sekîne ħizmetin kabûl kılınıŝ idi. Vaķtâ ki ŝubħ-dem nazâr kılup deryâya kim baķdı ağlayup eyle âħ itdi ki dūd-ı âħi felege çıķdı. Aħyâŝilûn Peyğamber su’âl itdi. “Yâ re’is nite âħ idersin?” “Ĥaķ te’âlâ ħod bize bir ħıŝm virdi Rüstem’den ayırdı, gemimüzi sürüp bunda getürdi. Bilmezüz ki yolumuz kañkı cānibe çıkar gözümüz ne görür?” diyicek, re’is eyitdi. “Yâ nebiyyu’llâħ, niçe âħ itmeyem ki gemimiz gird-âb-ı ekbere çıķdı. Őimdiden ŝoñra ħayâtumuz mevte, furŝatumuz fevte mübeddel oldu, kať an bu derdden ħalâŝ olmazuz.” diyüp zârî kıldı. Zilzâl-i Ekber³⁶ ile cemîc gemide olan mülük-ı tavâ’if Aħyâŝilûn Peyğamber gemisine cemîc olup danıŝıĝa düŝdiler ve gird-âb-ı ekbere girdüklerine ĝâyet³⁷ ĝam-gîn olup efgân itdiler, andan re’ise eyitdiler. “Ger deñiz ‘ilminde sen bizden mâhirsin bu gird-âba düŝmemege çäre var mı?” Cevâb virdi ki “Emr idüñ gemilerin yelkenini indirsünler.” diyicek cemîc yelkenleri indürdiler ve dümenleri yirinden kaldurdılar. Andan re’is eyitdi. “Gemilü gemiñüzi gözedüñ ki deñiz yüzinde nice gider?” Nazâr kılup gördiler deñiz ile gök arasında rüzĝâr yoĝ iken baŝda sereni ve kıçda dümen yelkenle eyle gider. Bu gemi cānib-i maĝribe ki oķdan kaťı ve yıldırımdan âti andan re’is eyitdi. “İy Süleymân serhengleri ve ey deñizde nehengi ve ħuruda avlayan pelengleri taħķîķ bilüñ ki gemimüzi çeküp alup giden gird-âb-ı ekberdür ki biñ mil miķdârı yirden gemiyi alup kendüye çeker. Tecrübe olunmuş ħisâbdur ve sözlerüm ŝaħîħ cevâbdur. Üç gün baña mühlet virüñ dördünci gün gird-âb-ı ekberi göresiz.” diyüp ŝaħîħ ħaber viricek cemîc server-i ser-firâzlar ađlaŝup her birisi Ĥaķķ’a itdi niyâzlar. Muħaŝŝal-ı kelâm üç güne dek gemilü gemisinde tûrup dillerince Ĥaķķ’a nâliŝ idüp yüz sürüp niyâz itmekde iken gemiler daħı gird-âb aĝzında kaźâ vü kâder gibi gitmekde iken dördünci gün olıcaķ maĝrib cānibinden bir kara taĝ görüñdi. Ammâ ki [H-92a] [K-93a] ĝâyet ulu. Re’ise sordılar ki “Bu ne taĝdur yoħsa Ĥaķ te’âlâ bizi kenâra çıķardı ki bu görinen taĝ bir cezîreye beñzer?” diyüp ħalk sevinüp ŝâd olıcaķ re’is âħ idüp ağlayup eyitdi. “Bu görinen ħaraltu ki görinür taĝ degüldür, illâ ki gird-âb-ı ekberüñ aĝzıdır ki bu görinen dirâħtistân miŝâli ħaraltu baħr-ı gird-âba düŝen gemilerdür ki ħalkı açlıĝ ile helâke varup gemileri zemân ile çürüyüp aħarŝunun çevliçindeki ħâr u ħâŝâki gibi bir yire cemîc olup tûrur. **Nazm:**

³⁶ Ekber]- H.

³⁷ Ğayb] K.

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

İşbu tağ gibi görinen baħr-ı gird-āb olısar

Her gemi bunda aluben ādemīsi olıser³⁸

Hālümüz müşköl olupdur tıtmışuz olmege yüz

Bundan ozge miħnet olmaz goresiz ki n'olısar

Nesr: Hākīm avlince re'īs boyle diyicek cemī' begler ve server ü selātınler pehlevān-ı ry-ı zemınler mā-ħaşal ol gemide olan serverler ile Aħyāřilun Peygamber ile nazār ılıp gordiler. Gemileri daħı yakın gelp baħr-ı gird-āb ağızına ki girdiler, bu araltu tağ gibi görinen gird-āb-ı gird-āb evlugine duşp ğara varan gemilermiş. Ba' zı gemiler var ki henz tāze ğara varmamış iindeki ādemī ve ħayvānātı helāk olmiş. Deñiz uşları iine girp leşin yirler ve gemi var ki zemānla eskıyp urımış, hemān ağıaçları almış. Ammā ki bu gird-āb-ı baħre bunlaruñ gemileri ki duşdı řeh ekzinmege başladı. Āsiyāb bigi ve deñiz uşları bunlaruñ gemilerine uşdiler, řol řāhın başına uřer ğurāb gibi uşdiler, zaħmet virmege başladılar. Pehlevānlarına adar kim o ile atarlardı ve gemileri cevzinp mevc-i gird-ābla donerlerdi. Birbirine olan gemiler řıķılmıř idi zencir³⁹ zencire idp baqladılar, cemī' pehlevānlar merd-i merdānlar⁴⁰ daħı Aħyāřilun Peygamber gemisine cem' olup ağılaşmağı başladılar. Ol adar danışdılar ki gird-āb-ı ekberden hālāř bulmağı hi tedbir idemediler, zirā re'īs eyitdi. “Yedi baħruñ yedi gird-ābı vardur. Altısı gird-āb-ı şağırdur, yedinci gird-āb-ı ekberdur ki budur. Zirā ki ol altı deryānuñ gird-ābınuñ aşlı bu ki cānib-i maşrıdan mağrib arafı aladur. Anuñ iun cemī' ebħāruñ aındusı maşrıdan mağribedur ve bir daħı bu ki āftābī miķnāřis-ı ābdur şardan tul idp mağribde ğurb iduği ecilden ebħārı āb-ı meğāribden meřārıa ekicidur ve daħı baħr-ı evvel ki deryā-yı Hind'dur altından alar gelur Māin'de ıar. Hem yiryzinde aar hem yir dibinden ıar. Pes her deryānuñ bu tadirce bir gird-ābıvardur. [H-92b] [K-93b] Mağribden maşrı yce olduği ecilden yir altından ba' zı deryānuñ a' rını rıh-i şarşar buħārı uvvet ile eřp yirp uvvet ile raħne itduği yiri baħr yol bulup alup yir iine girp aar gelp bu deryānuñ dibinde daħı baħre ıar. Bu zıkr olan tadirce altı baħruñ her birinun raħnesi ağızından bir gird-āb vāı' oldu. Her gemi ki ol baħr-ı gird-āba gelur duşer, bir tedbirle her biri ol gird-ābdan hālāř olur, řol arı ile ki ır ādem lsin veya gemide bulunan cānver lsin alup iine tuz oyup gemi urғанlarına bağlayup deñize atarlar, 'aźim ulu balılar ol gevdeyi yudarlar, tuz ħarāretinden atlu řu aleb idp imege ki 'azm idp giderler, ağızlarında yutduğu gevdelerun ipiyle nā-ār olup gemileri yiderler. Bu arı ile gird-ābdan

³⁸ Her gemi bunda aluben ādemīsi olıser] -H.

³⁹ Zencir]-H.

⁴⁰ Merd-i merdānlar]-H.

h al aş olurlar ve amm a bu ba r-ı gird- b-ı ekberdür ki vardur cem i yiry zindeki altmış bir de iz gelüp bu ba r-ı gird- ba  oyulur. Bu ba r-ı gird- bdan ařaĝa yedi  at yiri g t re  de ize ulaşup g vı semegi  olaşup  okuz  at felekleri  arnına alup başı yedi  at yirden ařaĝa  k zden balıĝdan h al  v  mel dan taht 's-şer dan 'arş-ı 'az me  uyruĝ ile çenber  ılup  olanduran kendüyi bu 'azamet ile  adir n  udret-i ber-kem li şani' n şun'-ı cel li birle yatup  olanduran 'az m ejdeh nu  aĝzındaki yedi  aba a-i Cehennem ki vardur. H kem   avlince ki o kürre-i n rdur. Bu altmış bir de iz ki ba r-ı gird- bdan ařaĝa Cehennem  aba ası üzerine ki açar, şol oca da  ızarmış sac üzerine şu sepilmiş gibi 'alevi n r-ı Cehennem ba r-ı gird- b de izini ma v idüp ya ar. Pes bu ba r gird- b-ı ekberden hiçbir r y-ı tedbirle  ıĝmaĝa yol yo dur kim bu gird- b aĝzına de iz c nveri uĝramaz, ger balıĝ cinsi ve ger ĝayrı ma l kdur. Meger kim gökyüzinden mel 'ikeler gelüp gemimüzi götüreler veya cin t 'ifesi gelüp götürüp S leym n nazarına yit reler. Bu niyyet  zerine H k te' l ya tevekkül  ılalum ki görelüm n'olur kim 'u al  eydür. "H k 'a tevekkül iden mur da irer." Nitekim eydür *tevekkeltü 'ala'll h  yekfike*⁴¹ ve niyyet m z bu h yra  ılup  al d rtel m⁴² görelüm ki All h ne  ılır kim hçyr  al dutan h yra irer. Nitekim eydür *tef'el bi'l-h yri tenlihi*⁴³. H k te' l  çünki bizi bu  az ya uĝratdı,  az ya rız  virmek gerekdür ki [H-93a] [K-94]  alb n dev sı odur. Nitekim eydür *dev ' l- alb 'r-rız  bi'l- az *⁴⁴.

Nazm:

[F 'il t n / F 'il t n/ F 'il t n/ F 'ilün]

  n felekden n zil olsa emr-i H k'la ol  az 

  re yo dur def' ine virmek gerek l -b d rız 

Kim  az dan  a maĝ ile olmadı kimse h laş

Kim yirine gelse gerek her ne emr itdi H d 

Der-Bey n-ı Aĝeh şoden-i S leym n 'aleyhi's-sel m Ez Sek ne-i M s  be-Gird- b-ı  ft de Est H kem   avlince re'is böyle diyecek ve A y şil n Peyĝamber daĝı 'aleyhi's-sel m re'is n sözin kim işitdi, dönüp Zilz l-i Ekber ile h zır olan beglere eyitdi. "Ben bir nesne fikr itdüm eger ki sözüm dutarsa uz bu gird- bdan All h fazlıyla  urtuluruz daĝı ĝayrı   re yo dur. All h  te' l nu  ir detinde var ise bu vartadan h laş olav z, S leym n derg hında varup işiginde h ş olav z." Begler bu sözi ki işitdiler ş d olup eyitdiler. "Y  nebiyyu'll h, her ne kim buyurursu  emr ne ferm nuz, ne var başka p diş lalar yasa . Sen n hükmünde

⁴¹ şüphesiz ki Allah'a tevekkül et ve O, sana yeter (Hud 56).

⁴² D rtel m] dutalum K.

⁴³ H yra acele et!

⁴⁴ Kalplerin ilacı kazaya razı olmaktır.

derbānuz, buyur ne kim dirseñ ‘āmil olalum tek bu varıdan ḥalāş bulalum.” diyüp niyāz itdiler. Aḥyāşilün Peyğamber cevāp virdi ki “Bi-ḥamdili’llāh hep Müslümānuz, Allāh’a ‘ibādet kıluruz, ehl-i imānuz. Dāvud Peyğamber şerī’atine girdük muḥibb-i Süleymānuz. Gird-āb şuyından āb-dest alup bir nice gün riyāzet çeküp Allāh’a ‘ibādet idelüm, gündüzün şā’im, giceler şubḥa dek tã’ate kã’im, münācāt idelüm. Ümīd-vārım ki Allāhü te’ālā bu sekīne-i Mūsā ‘izzetine bizi baḥr-ı gird-ābdan ḥalāş ide. Süleymān-ı mürsel nazarına yitişüp ittibā’ı aşḥābı arasında ḥāş ide.” diyüp naşihat idicek bilesince olan ‘ubbād u zühḥād, ümerā vü vüzerā sözi müstaḥsen görüp Aḥyāşilün Peyğamber’üñ sözin dutdılar. Bir yire gelüp gird-āb şuyından āb-dest alup ‘ubbādları sekīneyi kıbleden yaña koyup Aḥyāşilün Peyğamber ile niçe gün temām tã’at ü münācāt kıldılar ve bākī begler daḥı gemilü gemisinde o kırkı dört keşti üzerinde gündüzden oruç dutup riyāzet çeküp riyāsız Allāh’a tã’at itdiler ve zārılık kılip tazarru’la münācāt iderlerdi. Zīrā ki dimişlerdür. Ḥaḥ te’ālādan sen rāḥatlıg iste sa’yuñ emekde zāyi’ olmaya. Nitekim eydür *semre fi talebü’l-Cenneten*⁴⁵. Ammā ki her ümīd kişide şıdḡ u iḥlāş ile gerek. Nitekim ‘uḡalā eydür *şıdḡü’l-mera’ necātühü*⁴⁶. [H-93b] [K-94b]

Nazm:

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Şıdḡ ile tã’at idüben Ḥaḥḡ’a kılan i’ timād
Şek degül dergāh-ı Ḥaḡ’da bulısar neyse murād

Bende ḥālin ‘arz idicek şıdḡ ile sulṡānına
Ḥāşā kim maḡbün ide dünyā dānī rabbü’l-‘ibād

Neşr: Ḥükemā ḡavlince Aḥyāşilün Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* bu vechle niçe gün ki temām-ı tazarru’ birle Allāhü te’ālā’ya niyāz itdiler. Ḥaḡ sübhānehü ve te’ālā bunlaruñ niyāzı bir ḡavilde yil sem’-i Süleymān’a yitişdürdi. Ammā ikinci ḡavilde rivāyet-i şaḡiḡ budur ki çünki bunlar niçe biñ kişi Allāh’a tazarru’ kim kıldılarsa ve Aḥyāşilün Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* şıdḡ ile münācāt kim itdiyse Ḥaḡ sübhānehü ve te’ālā du’āsın cümlesinüñ ol nebī yüzi şuyına ve Mūsā Peyğamberüñ ‘*aleyhi’s-selām* sekīnesinde olan Tevrāt ‘izzetine du’ālarını müstecāb kıldı. Cebrā’ıl, Ḥazret-i Süleymān Peyğamber ‘*aleyhimü’s-selām*’a gelüp cānib-i Ḥaḡ’dan selām kıldı. Süleymān ‘*aleyk* alup ikrām kıldı. Pes ṡāvus-ı ḡudsī söziyle Süleymān ḡazretinüñ ‘*aleyhi’s-selām* ma’lūmı olup müvekkil-i bād-ı şarşara ḡükm itdi. Emr-i Rabbānī ve mu’cize-i Süleymānī birle bād-ı şarşar deryā-yı gird-ābdan zıkr olan gemileri sekīne-i Mūsā ile Aḥyāşilün Peyğamber olduḡı gemiyi öñce ve Zilzāl-i Ekber gemisin ‘aḡabince bākī gemileri

⁴⁵ *Cennet’i istemekte kolları sıva!*

⁴⁶ *Kişinin hayrı onun kurtuluşudur.*

dağı der-peyince götürüp getürdiler ve Kuds şahrāsına yitürdiler diyü rivāyet olunur. Ammā ki Seyyid Nesr-i Bağdādī kavlince çünkü bunlar nice gün gird-ābdan gündüzün aḥşama dek riyāzetle şā'im ve giceler şubḥa dek 'ibādet üzre kâ'im olup gird-ābdan ḥalāş bu 'azābdan necāt bulmağa kâdiyyü'l-ḥacāta ḥāllerin 'arz idüp şıdḳ ile münacāt ki itdüler. Meger kim Ruḳ'ā'il-i Perrī perriler sultānı Hümāyūn Şāh'uñ emriyle ḳal'a-i Gevher-nigīn şehrinden 'azm-i taḥt-ı Süleymān kılup per açup uçarken yir ile gök arasından Sīmurḡ-vār geçerken deryā-yı maḡrib üzerine uğrayup baḥr-ı gird-āba tuş gelüp anı gördi ki baḥr-ı gird-ābda kırık elli miḳdārı gemi gird-āba düşmiş ve deñiz kuşları ḳalmayup üzerlerine üşmiş. Her gāḥ ki kuşlar hevā yüzinden gemiye ki inerler, tūr-endāzlar oḳ ile atup ḫaḡıdup def' iderler. Pes Ruḳ'ā'il-i Perrī diledi kim bu gemilerden ḫaber [H-94a] [K-95a] bile ḫalk gözünden nihān gelüp deryā yüzine indi ve nazār ḳıldı. Gördi ki bu gemi ḳavmi tazarru' idüp Allāh'a niyāz iderler ki *yā Rabbe'l-ālemīn yā ḫayru'n-nāşirīn*⁴⁷ eger kim bizi Rüstem'den ayırduñsa baḥr-ı gird-āba düşürüp bu muşibete irgürdüñse o Süleymān nübüvvet ḫaḳḳı için ve Aḫyāşilūn Peyḡamber'i gemisinde olan sekīne-i Mūsā 'izzeti için ve anuñ içinde olan Tevrāt ḫürmeti için bizi bu gird-ābdan ḫalāş eyle, Süleymān dergāḫında her birimüzi ḫāş eyle." diyüp niyāz iderler. Ruḳ'ā'il-i Perrī bunlaruñ niyāzın kim işitdi Rüstem-i Destān'uñ refiḳlarıduḡına 'ilmi yitdi. Diledi ki Aḫyāşilūn Peyḡamber'e bulaşa, ḫayr du'āsın alup bilişe. Pes per açup⁴⁸ gemisine indi re'isūñ üzerinde ḳondı. Andan kendüyi āşikāre kılup ilerü vardı, Aḫyāşilūn Peyḡamber'e selām virdi. 'İzzet idüp ḫālin ḫātırın şordı, Aḫyāşilūn Peyḡamber dağı ol perriyi bildi. 'İzzet idüp kenārına aldı ve "Ḳandan gelürsin?" diyü su'al ḳıldı. Perrī dağı ḫālin ḫikāyet eyledi. Ḳal'a-i Gevher-nigīn'den 'azm-i Süleymān idüp giderken yolu baḥr-ı gird-āba uğraduḡın rivāyet eyledi. Aḫyāşilūn Peyḡamber ḫaḳḳ'a şükr idüp eline kāḡıd ḳalem alup Süleymān-ı Nebī ḫazretine bir nāme yazdı, söz yirine dürr-i gevher dizdi. Üzerine mühr urup perrinüñ eline virdi. Eyitdi ki "Şimdi Süleymān ḳandadır?" Cevāb virdi ki "Şimdi Kuds-i Mübārek'dedür." Yine şordı ki "Bundan aña ḳaç menzildür?" Cevāb virdi ki "Perrī gidişine üç günlük yoldur ve ādemī-zād gidişine üç aylık yoldur." Perrī böyle diyicek Aḫyāşilūn Peyḡamber Zilzāl-i Ekber'e ve cebbār-ı a'zama ve cemī' gemide olan serverlere ḫaber itdi. Geldiler Ruḳ'ā'il-i Perrī'yi görüp 'izzet ḳıldılar ve perrinüñ Süleymān'a gitdüḡinle işidüp bildiler, ḫaḳḳ'a şükrler idüp şādīlık ḳıldılar. Andan Aḫyāşilūn Peyḡamber eyitdi. "Yā Ruḳ'ā'il-i Perrī bizüm muzlimemüz şimden soñra senüñ boynuñadur. Eger üç güne dek Süleymān'a varmayasın nāmemüz şunup ḫālümüzden ḫaber virmeyesin, kırık beş gündür ki gird-āba düşdük şuyumuz azuḡumuz dükendüḡi ecilden buñalup şaşduḡ, luḫf idüp bize dest-gir ol." diyüp ol ḳadar tazarru' [H-94b] [K-95b] itdiler kim Ruḳ'ā'il-i Perrī bunları ḡāyet

⁴⁷ *Ey ālemlerin Rabbi ve ey yardımcıların en hayırlısı.*

⁴⁸ Açup] alup K.

esirgedi. ‘Ahd eyledi ki üç güne dek vara bunların nâmesin Süleymân’a vire. Andan bunlarınla veda‘laşup baş kaldurup boyun uzadup bâl ü perr düzedüp kanad açup uçdı, baħr-ı gird-âb ile gök arasına kara bulutlar arasında geçdi. Andan ‘azm-i Süleymân kılp gitdi. Üçüncü gün olıcağ gelüp şubħ-dem Kıuds-i Mübârek’e yitdi. Bizüm kışşamız ez ân cânib Süleymân’a yitdi. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Ol perî Kıuds’e gelüben gitmede
Perr açup ‘azm-i Süleymân itmede
Bu tarafından Şeh Süleymân’ı işit
Vir şalavât şadıma ki n’itmede

Dâsitân-ı Süleymân ve Kışşa-i Bağ-ı İrem ve Kıziyye-i Şeddâd

Ĥükemâ kavlince Ruḡ‘â‘il-i Perrî Kıuds-i Mübârek’e gelüp Ĥümâyün Şâh otağına itmekte, perriler serhengi arasına ḡonmağda ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Süleymân Ĥazretine geldi. Nite ol zemân ki Süleymân-ı Nebî ‘aleyhi’s-selâm rûħ-ı Şeddâd’ı müvekkil melegi ki da‘vet itdiyse izn-i yezdânî emr-i Rabbânî birle gelüp görüñdi ve Süleymân Ĥazretine ‘aleyhi’s-selâm selâm virdi, ‘aleyk alup ‘izzet itdi. Andan nazâr kılp görđi ki bir ḡorḡunḡ yüzlü nâr gözlü ejdehâ-hey’et Rabbânî-şüret melek kim sözi şadâsından güm güm öter tās-ı felek. Andan Süleymân Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm su’âl itdi ki “Ĥazretüñ kimdür ve aduñ nedür ve ne Ĥizmete geldüñ?” Cevâb virdi ki “Benüm adum Eşirnü’îl Melek’dür, Şeddâd’uñ rûħına müvekkilem ki ‘azâbdadır, Ĥazretüñ da‘vet-i izn-i Rabbânî ile Ĥizmete geldüm.” diyicek Süleymân Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm su’âl itdi ki “Saña üç nev‘ ile su’âlüm var baña cevâb vir. Evvel su’âlüm budur ki “Şeddâd kimüñ oğlıdur ne vechle salḡanat sürđi ve ikinci su’âlüm budur ki bağ-ı İrem’i kim yapığı, şimdi ol bağ-ı İrem ḡandadır bize gösteresin varup seyr idevüz ve üçüncü su’âlüm budur ki Şeddâd dünyâdan âĤirete ne vechle gitdi ve rûħına Cehennem’de ne vechle ‘azâb oldı, rûħı ve cismi Ĥâlinden Ĥaber viresin?” **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Böyle diyüp Şeh Süleymân itdi aña çün su’âl
Ol melek güş itdi çekdi Ĥaylî bârî infi‘âl
Bu su’âle diñle imdi niçe virür şaħħ cevâb
Lîk virgil hoş şalât Aħmed’e itme kıl ü kıal

Der-Beyān-ı Tārīḥ-i Şeddād İbni ‘Ād

Ḥükemā kavlince müvekkil-i Şeddād eyitdi. “Yā nebiyyu’llāh, vaḳtā kim ‘Ād öldü [H-95a] [K-96a] iki oğlu ḳaldı. Ulusınıñ adı Şeddād, kiçisinüñ adı Şedīd-i Şeddād. Atası yirine melik oldı ḳarındaşın vezīr idindi. Eger kim Şeddād’uñ ecdādı rivāyetine ‘asker çeküp cihān mülkin başdan beşer ne vechle tutduḡın ḥikāyet ḳılup rivāyet idersem şerḥi ṭavīldür. Bu yakında olmaz ḥizmet-i Ḥaḳ’dan ḳaluram, dergāḥ-ı Ḥaḳ’da günehkār oluram. Ammā ki bu ‘Ād oğlu Şeddād ‘asker çeküp meḡārib ü meşāriḳı ki temām tutdı, yigirmi sekiz yılda yedi iḳlīme ucdan uca ders ü ḥükm itdi. Velī Şeddād-ı la‘in Nemrūd bigi peleng südin emdügi ecilden dimāḡında ḡurūr var idi. Salṭanat-ı ḳuvveti ile māl ü memleket taḳviyyetiyle İblīs-i la‘in şirretiyle, fitne-i şeyṭanetle Şeddād’ı azıdup rubūbiyyet da‘vāsın itdi.” Şālih Peyḡamber ‘aleyhi’s-selām gelüp Şeddād’ı ki Ḥaḳ dīne da‘vet itdi. Şeddād eslemeyüp istihzā ḳılup aña zaḥmet itdi daḡı su‘āl ḳıldı ki “Senüñ Rabb’üñ kendüye ṭapanlara ne vechle ri‘āyet ider ve ṭapmayanlara ne ṭarīḳ ile zaḥmet virüp ḡāret ider?” Şālih ‘aleyhi’s-selām cevāb virdi ki “Benüm Rabbüme ‘ibādet iden ḳulı Cennet’e ḳoyar.” diyüp Cennet evşāfın beyān itdi ve “İṭā‘at itmeyenleri Cehennem’e ḳoyar.” diyü nār-ı neyyirān ḥālin ‘ayān itdi. Şeddād eyitdi. “Eyleyse ben daḡı uçmaḳ ve ṭamu yapayın ḥavāşlarum⁴⁹ uçmaḡ içine getüreyin ve düşmenlerümi Cehennem odına ḥarḳ ḳılup yitüreyin.” diyüp ḳarındaşı Şedīd’e ḥükm itdi. Yedi iḳlīm bir yıl muttaşıl gezüp hevāsı laṭif yir işitdi. Yemen-i Tā’if ile Şām arasından bir laṭif hevālu, ābı revānlu şerīf yir buldılar, andan gelüp Şeddād’a ‘arz itdiler. Andan Şeddād tevārīḥ kitāblarında uçmaḡuñ vaşfı ne vechle ise ressāmlar getürüp resm itdürdi ve ne ḳadar māl var ise bācdan, ḥarābdan cem‘ itdürdi. Biñ nefer mi‘mār ve üç yüz biñ mühendis-i kāmīl ve kırḳ biñ ḥaccār ve kırḳ biñ neccār ve yedi biñ daḡı cevāhir yotıcı ḥakkāk ve yüz kerre yüz biñ ırḡad ve kırḳ biñ āhenger ve yedi biñ zerger cümlesin şerḥ idersek söz uzar. Mā-ḥaşal yetmiş Şedīd üzerine ṭurup ol bāḡ-ı İrem’i yapandırı. Nite evvel [H-95b] [K-96b] yedi ḳat burc-ı bārū yapıldı. Evvel yetmiş ferseng ṭül-ı ‘arzını āhendin sedd-i İskender gibi bir ḳal‘a yapdurdı ki yetmiş eriş uzunı ve yigirmi sekiz eriş ini var idi ve bu āhen ḥişāruñ içinde kızıl baḳırdan bir ḳal‘a daḡı yapdurdı ṭül-ı ‘arzı altmış ferseng ve anuñ içinde tuncdan bir ḳal‘a daḡı yapdurdı elli ferseng anuñ daḡı ṭül-ı ‘arzı var ve anuñ içinde bir ḳal‘a daḡı yapdurdı heft cūşdan anuñ daḡı ṭül-ı ‘arzı kırḳ ferseng idi ve dördüncü ḳal‘anun içinde rūḥāmī ḡümişler bir ḳal‘a daḡı yapdurdı otuz fersah ṭül-ı ‘arzı var idi. Beşinci ḳal‘anun içinde altıncı ḳal‘ayı kızıl altundan yapdurdı ṭül-ı ‘arzı yigirmi fersah ve yedinci ḳal‘ayı yedi dürlü cevherden. Meşelā bir ṭaşını aḳ billürdan, ikinci lāciverd ṭaşından, üçüncü yeşil yeşimden, dördüncü Yarakan’dan beşinci dürr-i Necef’dan, altıncı feyleḳosdan, yedinci ḥacer-i Yehūd’dan. Çünki bu yedi ḳal‘a

⁴⁹ Ḥavāşlarum] dostlarum K.

temām oldu, Şeddād-ı ‘āşinüñ dağı mālī dükendi. Andan hîle kılup yedi iqlīm beglerine nāme gönderdi ki her melik kendü ilin iqlīmin şatun ala bahāsına sīm ü zer vire velākin şol kadar ağır bahā istedi ki ol meliküñ hazīnesi vefā itmeyüp halkına şalgun şaldı. Her kişiye kendü melikin bāğ bağçesin şatup bahāsın aldı. Kendü hazīnesine katup Şeddād’a gönderüp emān istedi ve her ki bu huşuşda Şeddād’a ‘inād itdiyse ‘asker çeküp üzerine varup cemī‘ mālīn elinden aldurup helāk iderdi. Pes bu tarīķ ile bināya başladuğı tārīħden yigirmi yıla varınca ‘asker çeküp kendüsi taħşil-i māl idüp şer-keşlerüñ memleketin yıķup yaķmada oldu ve eline giren mālī karındaşı Şedīd’e gönderürdi. Ol dağı bāğ-ı İrem’i yapmaķda oldu. Nite yedinci kaşruñ tül-ı ‘arzı ki on fersaħ idi. Üç fersaħ yirine bāğ-ı İrem bünyādın itdi. Servilerüñ özdeki kıızıl altundan, yapraķları yeşil zebercedden ve güllerüñ nihālleri kıızıl altundan ve aķ gül yāķüt-ı sepīdi ve kıızıl gül la‘l-i Bedeħşānī’den terkīb olundu ve enar ağaķları kıızıl altundan, nārları hoķķası yāķüt-ı aħmerden ve içindeki dāneleri la‘l ü mercāndan. [H-96a] [K-97a] Fi‘l-cümle ne kadar eşcār-ı eşmār var ise ba‘zınuñ özdeki rüħāmī gümüşden ve ba‘zınuñ sürħ-i zerden ve yapraķları zebercedden ve firūzeden ve yemişleri rengine nisbetdür. Cevherden ve yāķüt-ı aħmerden ve elmāsdan ve Çin u Māçin’den nāfelerle tabla tabla misk getürtdi. ‘Udķārīye mülemma‘ kılup toprak yirine bāğ ezelerine düşdi. Şöyle ki müşk ü ‘anber koħusından içine girenüñ dimāğı mu‘atţar olurdu. Ma‘a‘l-kışşa otuz yıl temām olunca māl-i Şeddād dükendi, hücerāt yapmağa sīm ü zer la‘l ü cevāhir bulunmadı. Havāşın cem‘ idüp eyitdi. “Ne tedbīr ola ki cihānda hiç māl kıalmaya, cemī‘ benüm elüme gire.” Tedbīr bunı itdiler ki eţrāf-ı ‘ālem meliklerine nāme perākende kıldılar ki memleketüñüzde ne kadar altun gümüş cinsi var ise ve ne kadar la‘l ü cevāhir sınıf var ise bahāsıyla defter kılup ümenā ile kapuma gönderesiz. Bahāsına kıul kıaravaş nefis kıumāş, esb astar ma‘ādīn cinsinden ğayrı göñli her ne kim isterse virelüm.” diyüp bu tarīķ ile māl-i ālemi eline getürtdi. Bir ħabbe virmeyüp eyitdi ki “Ben anlaruñ için çalışup uçmaķ yaparam ehl-i dünyā ħod uçmağa girmez terk itmeyince.” diyüp bu şüretle cem‘-i ‘ālem halkınuñ mālīni alup kimsede bir ħabbe dirhem altun, gümüş, la‘l ü cevāhir kıomayup alup karındaşı Şedīd’e gönderdi. Yigirmi yıl dağı üç biñ ħāne-i hücerāt yapıldı. Bāğ-ı İrem kenārındaki tül-ı ‘arzı üç fersaħ idi. Kıaşlar eyvānlar şeh-nişinler Şeddādī şuffeler envā‘ dürlü köşķler ser-cümlesi zerrīn, sīmīn cevherle muraşşa‘ medħine meşğul olursaķ zikri tavīldür, ħizmet-i Ħaķ’dan kıaluru. Çünkü otuz yıl binā olduğı tārīħden bāğ-ı İrem ki işlendi, yigirmi yıl dağı şoñra ki üç biñ hücerāt yapıldı māl-i Şeddād yine dükendi. Kıataħāt adlu bir peħlevāna kıırķ biñ serhengi koşup eţrāf-ı ‘āleme gönderdi. Yedi yıl temām olunca yedi eķālīm gezdi, her kimde ki bir dirhem gümüş ve bir çekirdek altun ki sezdiiler veya bir kııraţ cevheri taş varduğın ki bildiiler, zorla cemī‘ sin aldılar. Şol kadar oldu ki şol memleket şāħlarınuñ barmağında altun yüzük bulunmaz oldu, degül ki bay u yoħsulda

bulına. Ol mâli dağı Şeddād getürüp qarındaşı Şedīd'e gönderüp ol üç biñ hücerātuñ üsti yanındaki dört fersah yir [H-96b] [K-97b] hālī qalmış idi. Kendü için dört sarāy hüküm kılılmışdı. Ol māl ile ol yile varınca sarāyuñ birisi⁵⁰ temām oldı. Altmış yıl yapıp cümle müretteb olıcağ üç sarāy bākī qaldı. Andan vüzerāyı cem' idüp taşşil-i malden söz açıldı. Cevāb virdiler ki “Yā şah-ı cihān, dünyā halkında bir dirhem gümüş qalmamışdur, cümle saña gelmişdür. Şimdiden soñra ne çäre?” diyüp haber viricek Şeddād ğam-gin olup def'-i melāl için tenhā şikāra bindi, yolu bir köye uğradı. Gördi ki bir kızcugazuñ kulağında bucuğ dirhem miqdarı altundan bir küpecügi var. Vezīre hışm idüp didi. “Şor kızuñ şahibine ki bu altunı qanda buldı baña getürmedi?” Meger ki ol kız ehlu'llāhdan bir 'azizüñ kıızı idi, Şālih Peygamber'e yakın hışm idi. Şeddād emr itdi, kızuñ kulağından ol küpeyi çeküp zorla aldılar, andan sürüp atası qatına geldiler. “Bu küpe qanda bulduñ?” diyü su'al itdiler. Cevāb virdi ki “Yir altın qazarken bir maqbere çıqdı dağı içinden bir gümüş sağrağ ile bu altun küpecük bulundu.” diyüp gümüş sağrağı dağı teslim itdi. Vüzerā alup gelüp Şeddād'a 'arz itdi. Didi ki “Ol küpeyle bu sağrağ definde bulunmuş.” Şeddād didi ki “Definenüñ aşlı nedür?” Vezīr cevāb virdi ki “Āteş-perestler dīninde resm-i āyīn budur ki ne qadar dünyāda bir pādīşāh hīn-i mevtinde mālın ki cem' itmişdi, yir altına tılsımāt idüp kendüyi dağı bile qorlardı. Mezhebleri budur ki bu dünyāda ne qadar māl cem' iderse ol dünyāda dirilicek ol mâli harcansa gerek. Pes muqaddem gelen āteş-perest pādīşāhların 'ādeti böyle olduğı ecilden zemānesi halkınıñ dağı bir kimsesi vefāt itse tenini oda yaqup külını küpe qoyup ve altundan gümüşden la'l ü cevāhirden neye ki güci yiterse üç başş iderlerdi. Bir başşı kendü ile bile qorlardı ki sīm ü zer cevher cinsi ola. İkinci başşını āteş-gedede-i cān için rūhbānlara üleşdürürlerdi ve üçüncü başşı vārişine kısmet olurdu. İmdi bu küpeyle sağrağ dağı bir āteş-perest qarınıñdur ki bile qomışlardır.” diyüp vezīr cevāb viricek Şeddād şād olup emr itdi, iklim beglerine nāmeler gönderdi. Ne qadar yir altında [H-97a] [K-98a] defīneler ve maqābirler varise cemī'sin bozdılar ve sızdikleri yiri dağı qazdılar. Ol ölü mâli bulundu ki bī-nihāye getürüp Şeddād'a 'arz itdiler. Ol dağı qarındaşı Şedīd'e gönderdi, ol sarāy kim bākī qalmış idi. Anı dağı la'l ü cevāhirden sīm ü zerden temām itdiler. Şöyle ki cihān sarāyında anuñ mişli sīm ü zerden, la'l ü cevāhirden kimse bir şehir qal'a bünyād itmedi. Nitekim Allāhü Te'ālā celle celāluhü kitāb-ı temcīdinde ve hitāb-ı tevhīdinde buyurur ki *elem terā keyfe fe'āle Rabbüke bi-'ādin İreme zātü'l-'imād elleti lem yuħlaq mişluhā fi'l-bilād⁵¹*. “Yā Süleymān qaçan Şeddād-ı pelīd ve qarındaşı Şedīd-i yezīd emri mūcibince ol şehri ki yetmiş yıl yapıp temām itdi dağı qarındaşına haber gönderdi ki şehri temām oldı dağı ne buyurursın?” Şeddād işidüp ferah kesb

⁵⁰ Birisi]- K.

⁵¹ *Rabbīnin (Hūd kavmi) Ād'e, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan sütunlarla dolu İrem'e ne yaptığın görmedin mi? (Fecr 6-7-8).*

idüp etrâf-ı ‘âlem beglerine nâmeler perâkende idüp peykler gönderdi. Her kankı şehre ve kûyda bâkire kızlar ve maḥbûb oğlanlar varise ser-cümlesin cem‘ idüp emînler, ḥâdimler koşup Şeddâd’a gönderdiler. Yedi biñ bâkire kızlar ile yedi biñ maḥbûb oğlanlar gönderdi qarındaşı Şedîd’e ki ol şehre koydı. Kızları bir sarây içine ḥūrân yirine ve oğlanları daḥı bir sarây da vildân yirine. Ammâ ki Şedîd’den ğayrı kimse ol şehre içine girmede, ḳapusunda ḥâcibler bekledi. Andan Şeddâd âdem gönderdi ki Cehennem’i daḥı yapasın. Yedi ulu ḳubbe yapıdı od taşından ve her ḳubbenüñ vasaṭında bir ‘azîm ḳuyı kazdurdı, kibrit ile ḳaṭranı zifti ḳarışdırup od şaldı, yalını ol oduñ ḳubbeler dühenginden felege çıḳdı. Cehennem daḥı temâm olucaḳ Şeddâd ‘azamet ile dünyâ beglerin cem‘ idüp atlandı, taḥt-gâhından çıḳup daḥı sürüp Şâm ḥaddine geldi. Şâm’dan göçüp bâĝ-ı İrem cânibine gitdi ki henüz binâ olaldan görmemişdür. Şeddâd’uñ ṭamu uçmaḳ yapup rubûbiyyet da‘vâsın itdüĝin ol zemânuñ ehlu’llâhından işidüp bir yire cem‘ olup Allâhü te‘âlâya niyâz idüp eyitdiler ki “Yâ ilâhü’l-‘âlemîn revâ mı görürsin bir kâfir ü la‘în ki cihân ḥalḳınuñ dirisinden, ölüsinden ḳulm ile mâl cem‘ idüp anuñ gibi ‘azîm şehri yapa, bâṭıla uyup Ḥaḳ ḳapusın yapa? İlâhî isterüz ki anı ol murâda irgürmeyüp dünyâdan [H-97b] [K-98b] âḥirete maĝbûn gönderesin” diyüp du‘â ki itdiler. Du‘âları müstecâb olmayıcaḳ ol zemânuñ ḳuṭbı gelüp cem‘ olan ehlu’llâha şöyle ḥaber virdi ki “Ol ma‘şûm-ı pākûñ ḳulaĝından ki ol zâhidüñ kızıdır, ḳulm ile küpesin ki aldı.” Ol kız “Ol zâhid du‘â dilesün tâ ki du‘âñuz dergâh-ı Ḥaḳ’da müstecâb ola.” diyicek anuñ gibi idüp ol kızcuĝaz ki zâhidüñ kızıdır. Pāk şudan âb-dest aldı, yüz yire sürdi, iki rek‘at namâz ḳıldı ve el du‘âya götürüp eyitdi. “İlâhî ‘allâmü’l-ĝuyûbsın, keşşâfû’l-kurûbsın, settârü’l-‘uyûbsın, ‘âlî ḥazretüñden dilerem kim ol cihân ḥalḳınuñ ol dirisinüñ ḳulm ile mâlin alan ve andan ölüsünüñ sinlerin ḳazup merḳadin bozup esbâbın alup ḥarca şalan ve rubûbiyyet da‘vâsın ḳılup uçmaḳ ṭamu yapan ḳulm odın göge aĝdurup siyâset yaĝmurın yire yaĝdurup bâṭıla uyup Ḥaḳ ḳapusın yapan zâlim Şeddâd’uñ kâfir-i bî-dâduñ bir nefes daḥı mühlet virmeyüp cânını al, cânın Cehennem’e gönderüp tenin ṭopraĝa şal.” diyüp niyâz itdüĝi ḥinde Allâhü te‘âlâ ol ma‘şûm yüzi şuyına cem‘ olan zühhâduñ du‘âsın müstecâb idüp ḳabûl itdi, ‘Azrâ’îl’e Şeddâd’uñ cânın almaĝa ḥükm itdi. Ḳabız-ı ervâḥ gelüp Şeddâd’a yitdi. Ez îñ cânib Şeddâd bin ‘Âd daḥı yedi iḳlîm begleriyle ve rub‘-ı meskûn ḥalḳı yegleriyle sürüp bâĝ-ı İrem ḳapusına geldi. Begler gelüp rikâbın ṭutdılar. Şeddâd’ı yapıduĝı uçmaĝına ḳoymaĝa niyyet itdiler. Ḳabız-ı ervâḥ def‘î geldi. Şaĝ ayaĝın Şeddâd üzengüden çıkarup yir yüzine inmedi, ‘azâb ile cânın aldı ve tenin ṭopraĝa şaldı ve ne ḳadar ki Şeddâd ile begler var ise kendü ile uçmaĝa girmeye umarsa cümlesini bâd-ı şarşar çıḳup esüp her birisini uşaĝını irisini götürüp hevâ yüzine çıkarup dönüp yire urup cümlesin helâk itdi. Andan ḥiç kimesne ḳurtulmadı. İllâ ki Şeddâd’uñ qarındaşı Şedîd’le sekiz yüz nefer ṭutsaḳlar ki ser-cümlesi Allâh’ı bir bilüp

Müslümānlar idi, Şeddād'a tapmayup ehl-i imānlar idi. Şeddād anları şol kaşd üzerine getürdi ki anları Cehennem'e koyup kendü Cennet'e gire. [H-98a] [K-99a] Ya'nī ki ol mel'ün murādına ire ve qarındaşı Şedīd'ün hālāş olduğına dahı sebep bu ki gerçi qarındaşı qorkusından yetmiş yıl miqdārı zahmet çeküp bu bināyı ki yapdurdı. Uğurlayın Temūd Peygamber dīnin tutup Allāh'a tapardı ve dā'im gönül içinde eydürdi ki "Yā Rab, pādīşāhlık saña yaraşur ki kün dimekden 'ālem-i kevn ü fesādı icāda getürdüñ. Halka rızq hāşıl olmağ için gökden yağmur yağdurup yirden hūbūbāt bitürdüñ. Ne gökçek şābir pādīşāhsın ki rubūbiyyet da'vāsın iden Şeddād'ün zūlmin götürdüñ. İlāhī seyyid ü mevlā bu maqāmı aña müyesser itme." diyüp dā'im niyāz iderdi. Yā nebiyyu'llāh, Şedīd ol hinde Müslümān idi. Qarındaşınıñ begleriyle helāk olduğın ki gördi, ol hālāş olan dutsaqlar ile sürüp Şām'a gelüp qarındaşı Şeddād yirine pādīşāh oldı. Ol dutsaqların her birisin bir vilāyete vālī vü hākim kıldı ve andan şehr-i zerrīne ve bāğ-ı İrem'e ādemler şaldı ki hıfz idüp bekleyeler, varup şehrün yirün bulamadılar, qanda idüğün bilemediler. Zīrā ki yā nebiyyu'llāh Hāq tebāreke ve te'ālā celle celāluhū vaqtā ki melekü'l-mevti gönderüp Şeddād'ün cānın ki aldı. Emr itdi Mikā'il'e ki a'vānlarına cemī' Şeddād'ün her kişiden ki eger erkek ve ger dişiden ki cebren ve qahren sīm ü zerden, la'l ü gevherden ki almış idi, cemī' sin bāğ-ı İrem'den yirlü yirinden bozup alup⁵² 'aynı birle şāhiblü şāhibine bī-kušūr teslīm itdiler. Şöyle ki ol zūlm ile alınan mālün şāhibleri şubh-dem uyanup yirlü yirinden ki durdılar, Şeddād aldığı mālī yanlu yanında buldılar. Şöyle ki ol sīm ü zerden bir dirhem ve la'l ü cevherden bir qırağ eksük degül. Pes bu taqdırce Şeddād'ün zūlm ile aldığı māller hayātda olan kimsenün bu vechle şāhiblerine teslīm oldı ve şol la'l ü cevher sīm ü zer ki kendü cihetinden harc olmuş idi ol şehr-i zerrīnde qaldı. Ammā ki Hāq tebāreke ve te'ālā ol şehri halk gözinden pinhān kıldı. Henüz bākī qalanı yirindedür, ammā ki yetmiş başdan bir başı qalmışdur, qalanı şāhiblü şāhibine teslīm olmuşdur. Yā nebiyyu'llāh "Bu degüldür ki hallāq-ı 'ālem ve rezzāq-ı benī ādem ol bāğ-ı İrem'i gökyüzine ilede, dördünci qat felekde [H-98b] [K-99b] uçmaqlar yanında qoya ve Firdevs uçmağı ol ola. Bu i' tiqād dürüst degüldür ki bir kāfirün haqq-ı 'abd ile zūlm idüp yapduğı uçmağ ola. Yā nebiyyu'llāh, Firdevs uçmağı bir mülk-i 'azīmdür ki Şeddād yapduğı bāğ-ı İrem şems-i Firdevs'ün hāki derresi ve kevşer-i muhtinün qatresi qadar yoqdur, Haqq'ün ne ihtiyācı vardur ki bir kāfirün bāğın Cennet'ine zamīme ide." **Nazm:**

[Fā'ilātün / Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün]

Kün dimekden halk iden Hāq işbu kevn ü 'ālemi

Mā'-i tinden düredüben oradan nesl-i ādemi

⁵² Alup]- H.

O dikenden gül viren taşdan güher şudan dürer
Kara topraktan çıkarın sım ü zerle dirhemi
Bâg-ı Şeddâd'a ola mı ihtiyâcı ol Hâk'ıñ
Çıkarup evc-i felekde Cennet ide mahremi
İşbu sözi söylemek düşvâr olur gâyet temâm
Hâşâ kim Cennet ola Şeddâd-ı bâğuñ râtı mı
Böyle diyüp oldı sâkin ol müvekkil rûh pes
Diñle imdi kışşa nedür vir şalavât bu demi

Der-Beyân-ı Ceng-i Sürhibâd ve Âheng-i Semendün-ı Hezâr Yek-Dest

Hükemâ kavlince Süleymân-ı Nebî 'aleyhi's-selâm müvekkil-i rûh-ı Şeddâd ile kelimâtda ve Ahyâşilün Peygamber 'aleyhi's-selâm kırk dört pâre geminüñ halkı birle Zilzâl-i Ekber ile ve cebbâr-ı kâhrla gird-âb-ı baħr-ı ekberde Hâk te'âlâ'ya münâcât itmekde ve Ruķ'â'il-i Perrî Ahyâşilün Peygamber'üñ nâmesin alup Süleymân'a gelmekde ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Sürhibâd-ı Cinn'e geldi ki Mışr şehrinde Semendün-ı Cinnî ile ceng idüp Keylân-ı Cinnî'yi dutup Sürhibâd otağına konup haber şorup Keylân-ı Cinnî Süleymân hazretin bir vechle medh idicek işidüp gâyet kocundı daħı cinne buyurup Ekvân-ı 'İfrît'e ve Şalşâl-ı Dîv'e ve İsteħir-i Cinn'e ve Demürbâğ-ı Dîv'e ve Şaħr-ı Cinn'e eyitdi ki "İy dîv ü cin serhengleri ve gül u' ifrît merdekleri ol Semendün-ı Hezâr Yek-Dest'i egerçi kim bizümle ceng itdi çün pîl ü ser-mest ve ammâ ki çin seħer vaķtı irsün, ins ü cin yiryüzünü görsün. Temâşâ kılasız ki ol biñ bir budaķlu çinâr ağacın ne vechle kaħrum odına yaķaram." diyüp lâf urdı. Bular bunda İblîs-i pür-telbîs lâf u güzâf urmaķda ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Semendün-ı Hezâr Yek-Dest'e geldi ki nite çünki Sürhibâd-ı Cinnî çerisin şikest itdi, vaķt-i şâm daħı yitdi qaravulı koyup hevâ yüzinden yire indi, Mışr'ıñ ğarbîsinden yañasına ķondı. Andan cin serhenglerin [H-99a] [K-100a] ķatına cem' idüp eyitdi ki "İnşa'a'llâh ki yarın ola âftâb-ı neyyir-i a'zam nûrî birle cihân sarâyı kim ĩola, kendüm meydâna girüp Sürhibâd'ı da'vet kılam ümîd-vârum ki şıyup leşkerini hezîmet kılam velâkin bir tedbîrüm vardur. Dilerem ki 'Acriyâhû bin Şâdıķ kim dâ'ire çizüp kendü mürîdleri birle bunca zemândur ki Sürhibâd-ı Cin çerisiyle ceng iderler, hâlleri gâyet za'îfdür. Anları bir niçe biñ serhengler ile dâ'ireden çıkarup şubħ olmadın Süleymân nazârına iletisiz, bu vartadan hâlâş kılasız." diyicek Sündüs-ı Cinnî cevâb virdi ki "Yâ Semendün-ı Hezâr Yek-Dest, bu rây ki itdüñ çöp fikrdür. Eger kim 'Acriyâhû bin Şâdıķ uyarsa evvel anuñla buluşup haberin alayım, hâtırından ne geķer göreyüm aña göre gelüp saña haber vireyin." diyüp icâzet alup dem çeküp uçup gitdi, dâ'ire ķatına yitdi. Bu yañadın 'Acriyâhû bin Şâdıķ daħı Mışr halkınuñ 'ulemâsıyla

ekmel ü fużalāsıyla vü hükemāsıyla hālīka ‘ibādet kırup Sürhibād-ı Cin elinden halāş olmağa ihlāş ile münacāt iderler ve Semendün-ı Cin geldüğine Sürhibād-ı Cin şerrin üzerlerinden irdüğine şükr-i yezdān ve gönüllerin şādān ideler dağı ‘Acriyāhū bin Şādık baş kaldurup eyitdi ki “Yā Mışr erenleri, Süleymān’dan gelen Müslümān cinnilere bulışup haber alsak neye geldüklerin bilüp hāllerine muṭṭalı‘ olsağ Süleymān hāzreti dağı gelür mi gelmez mi bilesüz aña göre yarağumuz kılsavuz.” diyüp söyleşürken Sündüs-ı Cinnī dağı dā’ire kenārına varup āvāz-ı bülendi insān⁵³ dilince çağırup eyitdi ki “Yā ‘Acriyāhū bin Şādık bu ‘azā’im ile çizilmiş dā’ire kenārına gel ki saña Süleymān pehlevānı Semendün-ı Hezār Yek-Dest’den ilçiyem haberleşmege geldüm.” diyicek zāhid-i şādık işidüp şād olup ehibbā vü etkiyā birle dā’irenüñ üç kenārına gelüp Sündüs-ı Cinnī’ye haber şordı. Sündüs-ı Cinnī dağı ādem şekline girüp haber virüp eyitdi ki “Süleymān hāzreti ‘aleyhi’s-selām sizüñ üzerüñüze şeyṭān leşkerin geldügin işitdi. Semendün-ı Hezār Yek-Dest ile kırk kez yüz biñ cin çerisin gönderdi. İmdi beni sizlere ilçilige gönderüp eydür ki [H-99b] [K100b] eger isterse ‘Acriyāhū bin Şādık’ı kavm ü kabilesi birle ve cemī‘i mürīdi ve ehibbāsı birle bu gice getürdelüm. Nişfu’l-leyl olmadın Süleymān nazarına yitürelüm cemī‘i kaydın eksüksüz görelüm. Her ne vechle hizmet dirse eksüksüz yüz sürelüm.” didi. Sündüs-ı Cin böyle diyicek zāhid-i şādık ehibbāsı birle tanışdı, ba‘zı gitmege rızā virdi. Ammā ki ba‘zı eyitdi. “Dā’ire içinde giden ğayr-ı şehri içinde benī İsrā’īl kavminden çok Müslümānlar vardur. Anları kıoyup gitmek mezhebümüzde yokdur. Eger kim çāre var ise ne kadar şehri içinde ādemī-zād var ise benī İsrā’īl⁵⁴ aşlı kim var ise añup gitmesi mümkün ise rızā virürüz.” didiler dağı Sündüs-ı Cinnī yine Semendün-ı Hezār Yek-Dest’e gönderdiler. Semendün-ı Cinnī ol haberi işidüp ‘Acriyāhū bin Şādık sözün müvecceh görüp yine Sündüs-ı Cinnī birle haber gönderdi ki yigirmi kerre yüz biñ cin çerisini göndereyin, Mışr içinde ne kadar Ādem-i Şafī nesli ve benī İsrā’īl aşlı var ise anı vaḳt içinde yirli yirinden kıopup getürsünler, tavarı rüzī birle Haleb şahrāsına yitürsünler, belki şubḫ oluncaya dek ol şahrāda bir şehri yapsunlar, tā kim anlar varduğı yirde güneş te’şirinden incinmesünler.” diyüp ‘Acriyāhū bin Şādık’uñ icāzetin alup Sündüs-ı Cinnī yine gelüp Semendün’a haber viricek Semendün-ı Cin dağı elli kez yüz biñ cin serhengini beş bölük eyledi. Bir bölügin ki on kez yüz biñ cinnīdür, şehri Mışr içinde ne kadar ki ādem aşlı varısar cümlesin getürmege Haleb şahrāsına yitürmege emri itdi. Anlara Raḳīm bin ‘Aḳīm baş dikdi ve ikinci bölügi esbābların getürmege emri itdi Behelhel-i Cinnī anlara baş dikdi. Üçünci bahşına emri itdi. Her kişinüñ evinde olan tavarın rüzın getüreler, be-şarṭ-ı ān ki birbirine kıarışdurmayalar. Anlara ‘Aḳḳarḳarrḫā’-ı Cinnī baş dikdi ve dördüncü bölügi ki ol dağı on kez yüz biñ cinnīdür. Anlara dağı şöyle emri itdi ki “Ol götürülen ādemilerüñ evlerinüñ taşın

⁵³ İnsān]- H.

⁵⁴ Benī İsrā’īl]- H.

toprağın ağacın cemî^c rahtların bir eksüksüz getüreler. Be-şart-ı ān ki birbirine karışdırmayalar. Bir şāhib-hānenüñ esbābın bir şāhib-hānenüñ esbābına karışdırmayalar.” Anlara ‘Aclān-ı Cinnī’yi baş dikdi ve on kez yüz biñ cin çerisine dağı şöyle emr itdi. “Haleb şehrine yakın bir [H-100a] [K-101a] şehir binā olacaq yirde bu halāyıkı eletdüklerinden soñra el uş idüp yardım kıllalar, her kişiyi ki şehir-i Mısr’dan kapup alalar, kaşırına ve sarāyına nazır kıllalar, göreler ki ne vaż^c ile ve ne tertīb ile yapılmışdur, aña göre yapıvireler⁵⁵. Yine kendü taşı ve ağacı birle şöyle kim yapusunda ve kapusunda tefāvüt olmaya, kuşūrında kuşūr bulunmaya mübaşşırına kadar nazır kılla. Mısr’dağı ev midür yāhūd yeñi mi yapıldı bilinmeye?” Pes Semendün-ı Cinnī ol beş nefer cin serhenglerine elli kez yüz biñ cin çerisin beş bölük kıllup ve ‘azīm hizmete ki buyurdi, andan soñra elli kez yüz biñ cin çerisiyle dağı kendüsi yirinden kaıkup uruñurdi, Sündüs-ı Cinnī’ye eyitdi. “Ben Sürhibād üzerine leşker çeküp varayın şubh olunca anları cenge tutayın, tā kim bu sırra anlar vākıf olmaya, arduñuzca ‘asker gönderüp sizi telef kılmaya.” diyüp Sündüs-ı Cinnī’yi ‘Acriyāhū bin Şādiq’a gönderüp cemî^c sin üstine emān u nazır kodı dağı Semendün-ı Hezār Yek-Dest ol karañu gice içinde elli kez yüz biñ cin çerisin çeküp gitdi. Mısr’uñ teşriķından yaña dem çekişüp uçuşup birbirin geçüşüp ellerine ceng yarağın alışup gürz-i gerān şalışup ol şeb-i tārik içinde Sürhibād-ı Cin çerisi üzerine hücum idüp vardı ki ez ān cānib İsteħir-i Cinnī dağı gökyüzinde on biñ cin serhengleriyle gözcilige tururken Semendün-ı Hezār Yek-Dest’ün şeb-i hūn itmege geldügin kim gördiler. Süfliden ‘ulviye ve ‘ulviden süfliye döndiler. Dem çeküp uçup kal‘a-i Hiremān u Nasrān üzerine kondılar ve andan dağı sorup Sürhibād-ı Cin meskenine gelüp itdiler, düşmān hücumetinden ve tāli^c nuhūsetinden ve rüzgār şudūdetinden ve faşl-ı zemistān bürūdetinden Semendün-ı Hezār Yek-Dest huşūmetinden haber virdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Böyle didi Sürhibād’a İsteħir
Başuña geldi każā şanma ki hayr
Elli kez yüz biñ hezārān cin ile
Geldi kāfir leşkerüne sinile
Kim şeb-i hūn kaşdın itdi saña yil
Def in anuñ itmesine çāre kıll
Diyü cinnün leşkerin dürüp hemān
‘Ākil iseñ eylegil ceng-i gerān

⁵⁵ Yapıvireler] yatıvireler K.

Gāfil olma düşmenüñden kııl hāzer
Kim uşañ baş terküde olur nām-ver
Düşmenüñ görme za‘if dime ħor
Kim yaķar bir şehri oda kemce ķor
Ne yatarsın dur yuķaru eyle ceng
Ĥaşmuña vāsi‘ cihānı eyle teng [H-100b] [K-101b]
Böyle diyüp İsteħir virdi cevāb
Vir şalavāt müstemi‘ bulup şavāb

Neşr: Ĥakīm ķavlince İsteħir böyle diyiceķ Sürħibād-ı Cinn’üñ cān başına şıçrayup ħükm itdi diyü cin ķerisi cem‘ olup yanına geldi. Şağ tarafında Demürbāt-ı Dīv ile Ekvān-ı Dīv ve Şalşāl-ı Dīv tırdılar, ellerin gürz-i gerāna urdılar ve şol tarafında İsteħir-i Cinnī ile Şaħr-ı Cinnī tırdı daħı cenge ĥāzır olıcaķ bu yañadan Semendün-ı Hezār Yek-Dest daħı elli kez yüz biñ cin ķerisiyle uşağı ve irisiyle üzerine varup cenge tırdılar. Nite evvel Ekvān-ı Dīv ķerisi gürz-i gerānlar ķeküp yürüdi, ‘ālemi dīv nefesini baħr-ı zulumāt gibi bürüdi. Ez in cānib Semendün-ı Hezār Yek-Dest daħı Daķāķ-ı Cinn’e emr itdi, on kez yüz biñ cin ķerisiyle uşağı ve irisiyle Ekvān-ı ‘İfrīt leşkeri üzerine siħr ile āteş yağdurup ‘ifrit ķerisin münhezim kıılınca ceng içinde Ekvān-ı ‘İfrīt Semendün-ı Hezār Yek-Dest’e tuş geldi. Nite Ekvān-ı ‘İfrīt ķulle-i Ķāf gibi ķadd ü ķāmetle Kūh-ı Elburz mānendi elinde sengin gürz şalātla cin ķerisi kıırarken ķanlarını ķara yire ķararken nā-gehān gördi kim bu ‘aźim ulu cinnī biñ bir eline biñ dürlü yaraķ alup ehremen ķerisi ĥamle iderken ba‘zı elinde şalıķ getürür her kime urursa cānın alup yitürür. Ba‘zı elinde seyf-i ‘uryān-ı bürrān getürür, ĥaşmānı cinnīlerüñ şalup başın bedeninden götürür ve ba‘zı elinde top tūfengi var düşmen cānına atar. Niçe biñ düşmān cānların alup tıraķasından çarħ-ı felek tıası gümleyüp öter ve ba‘zı elinde daħı đarb-ı zen birle tūfek götürür, Ĥaşm-ı Cinnī’ye đarb urup derd-i merg yitürür ve ba‘zı elinde tır ü kemān var, Ĥaşm anuñ oķından cān ķurtarmağa gümāndur. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Biñ bir elinde götürür ol zemān biñ bir yaraķ
Yedi başlu evrene binmiş gelürdi ittifaķ
Dīv-i Ekvān göriceķ ĥayrān olup ķaldı ķadīd
Ķorķusından oldu ‘ifritüñ hemān ķāt ķāt

Neşr: Ĥakīm ķavlince Ekvān-ı ‘İfrīt Semendün-ı Hezār Yek-Dest’i görüp heybetinden yacanup diledi kim ķaça velī mecāl bulamayup zārürī cenge tırdı daħı elindeki seng-i āsiyābī

gürzi kaldurup Semendün'a bir gürz urdı. Semendün-ı Hezār Yek-Dest'i kırk elinün ayasın birbiri üstine koyup Ekvān gürzini ayasına aldı. Darbı ayaya toķınup [H-101a] [K-102] daķı Ekvān'ın gürzini çeküp elinden aldı daķı mecāl virmeyüp Ekvān'ı tutdı, ejdehā derisinden kemend ile bende çeküp cins itdi. Anı görüp Ekvān çerisi şınup İsteķir üzerine döküldi. İsteķir-i Cin ğazāba gelüp kaķıdı, ra' d-ı felek gibi şaķıdı daķı cin çerisine emr itdi. Daķāķ-ı Cinn'ün on kez yüz biñ āteş yağduran cinnilerün üzerine tūfānlar ķoparup ķar u tolu ve yağmur yağdurup āteş yağdurmak siķrini anlarun siķri ibtāl itdiler, söyündürdiler çok cin çerisin helāk itdiler. Semendün-ı Cinnī anı görüp Şaķr-ı Cin üzerine yürüdi. Şaķr-ı Cin tākāt getirimeyüp Sürķibād'dan yaña kaķdı. Semendün-ı Hezār Yek-Dest daķı zenberek birle atup kafasında urup Şaķr-ı Cinnī'yi mecrūh itdi, cinniler yitişüp Şaķr'ı tutdılar, muķkem bend itdiler. Ol gice tā şubķ olıncaya dek ol ķadar ceng itdiler ki yetmiş kerre Sürķibād-ı Cinnī çerisin Semendün şıyup üstine iletđi ve yetmiş kerre daķı Sürķibād'ı dīv ü ' ifrīt cinnileri Semendün-ı Hezār Yek-Dest çerisin şıyup üstine bıraķdı. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Bir ' acā'ib ceng olupdı ol zemān
Cin çerisinden ķopup zūlmet zūlmān
Dīv ü cinni ķalışuben itdi ceng
Nil-i Mışr'ın ķandan oldu lāle-reng
Dīv ü ' ifrīt urduğınca gürzini
Darb-ı sevrün ğāk iderdi mağribi
Cinnī āteş yağdururđı mekr ile
K'irmez idi ' aķl-ı insān fikr ile
Ba' zı ķarlar yağdururđı ba' zı od
Şan cihāna şaķılur nār-ı Şemūd
Başda beyni tağıdup gürz-i gerān
Dīv ü cinnī itdi bī-ħad çok ķırān
Dīv deminden mihr ü meh oldu siyāh
Cin ķanından lāledi yirde giyāh
Yirde ' ifrīt urduğınca na' rasın
Gökde keyvān ğāk iderdi zūhresin

Diñle imdi n'olısar ceng-i kırān

Vir şalāt Aḥmed'e ammā key cihān

Nesr: Ḥakīm kavlince Semendūn-ı Cinnī Sürḥibād ile ol gice ceng itmekde şubḥ olunca ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib Sündūs-ı Cinnī ḥakim olduğı elli kez yüz biñ cinnilere geldi ki beş bölük oldu idi, nite her bölüğü bir ḥizmete ḵonmuş idi. Evvel on kez yüz biñ cin çerisiyle ḥükm itdi Raḵim bin 'Aḵim ki anlara baş idi. Ne ḵadar Mısr şehrinde Ādem-i Şafi nesli ve benī İsrā'ıl aşlı var ise ḥükm itdi evlü evinde bulup getürdiler, Ḥumus şehrine iletdiler ve ikinci [H-101b] [K-102b] bölük ki on kez yüz biñ cinninüñ serhengi adı Mühelhel-i Cinnī emr itdi ne ḵadar esbābları varise getürdiler, tā ḥattā bir çöp ve bir igne ḵomadılar. Şāḥiblü şāḥibi yanına bī-ḵuşūr iletdiler ve üçüncü bahş cinnī ki anlar daḥı on kez yüz biñ cinnī idi. Emr itdi ol getürdükleri ḥalkuñ tavarların ve rüzların bī-ḵuşūr getürdiler, şāḥiblü şāḥibine yanına yitürdiler ve dördüncü bölüğü ki anlar daḥı on kez yüz biñ cinnidür, serhengleri 'Aclān-ı Cinnī idi. Ol daḥı cinnilere ḥükm itdi. Ol getürülen ādemilerüñ evlerinüñ taşları ve ağaçları tertib ü āyınleri ne vechle yapılup tırursa yirlü yirinden ırup getürdiler. Şöyle kim taşlarından bir dirhem ḵomayup ve ağaçlarından taḥtalarından bir çöp miḵdārı alıḵomayup toprağından ğayrısın bī-ḵuşūr getürdiler. Ḥumus şehrine yitürdi ve on kez yüz biñ cinnīye daḥı Sündūs-ı Cinnī baş diküp ol yapıcılara yardım kıilup ol gice tā şubḥ olincaya dek şehr-i Mısr'da her ḵişinüñ ne vechle evi var ise ol tertib üzerine yaydılar. Şöyle kim yapusunda ḵapusında zerrece ḵuşūr ḵomadılar ve raḥtların yirlü yirinde yağıdılar ve tavarların rüzların yirlü yirinde bağıladılar ve zaḥirelerin anbāra ḵoydılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Ol gice tā şubḥ olıcaḵ cinniyān
Şehr-i Ḥums'ı yapıdı cümle key inan
Ḥums bölük cinnī idi cümlesi pes
Şehrüñ adı ḵondı Ḥums-ı ḥoş nefes
Ḥums şehrüñ adına Ḥums oldu nām
Şanma yañlış añla şāḥdur bu kelām
Şubḥ olunca şehri cinnī yapıdı hep
Bī-ḵuşūr itdi müretteb luḥf-ı Rab
Şubḥ olunca Sündūs-ı Cinnī pes
Çekdi leşker itdi 'azm-i pīş ü pes

Şeh Semendün hazretine irdiler
Şubh-ı kâzib şehri-i Mısr'a girdiler
Bir gicenün içre halkı kapdılar
Şubh olunca şehri-i Hums'ı yaptılar
Şubh-ı kâzib vakti Mısr'a geldiler
Cümle cinnî anda hazır oldılar
Şeh Semendün hazretine vardılar
Sürhibâd'la cengin anuñ gördiler
Yardım idüp pes Semendün'a kamu
İtdiler haşmâne cengi ya 'amū
Gör ne kuvvet virdi cinne ol āgeh
Fi'l-i cinden 'ākıl iseñ ol āgāh
'Aql u 'ākıl diñleyüp hayrān olur
Fehm-i dil hep bunda ser-gerdān olur
Baħr u berde ne ki var biñbir ümem
Her yirinde hāşa komış zü'l-kerem
Kuş uçar hayvān göçer insān yürür
Ef'ī ilan karnını yire şürer [H-102a] [K-103a]
Şuda aşdāf karnına virdi güher
Kirpiye oğ yayına hūta siper
Aruya şehdi virür kirme harir
Nāfeye miski virür verde serir
Buña hem-tā çoğdur anuñ kudreti
Muṭṭali' ol oğı dā'im hikmeti
Hikmetinden olduñ ise ger habir
Vir şalavāt Muştafā'ya lā-nažir

Der-Beyān-ı Ğālib Şoden-i Sürhibād-ı Cinnî ve Hezimet Şoden-i Semendün-ı Cinnî

Ğakim kavlince çün kim ol gice şubh olincaya değ Semendün-ı Hezār Yek-Dest ve ol pıl-i sermest Sürhibād-ı Cinnî ile ceng idüp Ekvān-ı Dīv'i ve Şahr-ı Cinnî'yi dutup dil-teng idüp 'azim ceng ü cidāl idüp Sürhibād'a haber oldu. Hemān-dem ol mel'un Ğüryād, Allāh'ün

hışm-ı kazāası odundan yaradılmış Sürhibād Cehennem āteři gibi nefesi odı yalıñlanup hevāya çıkdı. şoluğda bulutlardan ğayrısın gökde uçar kuşdan ve perriden bulduğın yağdı dūd-ı āteři Keyvān burcına çıkdı. Andan sürüp Semendūn-ı Hezār Yek-Dest şatına gelüp řadd ü řāmetine ve hey’etine bağdı. Nite gördi ki pīl-pā, ejdehā-serīr, ‘azīm heybetlü cinnīdür ki biñbir ellerine biñbir dürlü yarağlar alup řazā vü şader gibi gökyüzine götürmüş řaşmāne cinniler anuñ heybetinden ceng itmeyüp deng ü řayrān şalup her birisi ‘ağlların yitürmüş.

Nazm:

[Fā’ ilātūn / Fā’ ilātūn/ Fā’ ilātūn/ Fā’ ilūn]

Kūh-ı řāf’uñ řallesine beñzer anuñ řāmeti
Biñ bir eli şağ kazāası ya şaderdür āfeti

Heybetinden yirde insān gökde cinnī şavf ider
Mirriř’uñ beñzin ođurmuş ol Semendūn řavleti

Neřr: řakīm řavlince Sürhibād-ı Cinnī ol ‘adū-yı sinnī Semendūn-ı Hezār Yek-Dest’uñ ol pīl-i sermestūñ mehābetine, řalābetine, řecā’atine řayrān řalup dađı ađız ađup ‘ālem-i eřrāfa vādī-i veylūn gibi odlar řađup çağırup eyitdiler ki “İy elleri çok içi kođ çınar ađacı, senūñ ne řaddūñdür ki benden řorķmayasın. Ol demürce Dāvud ođlı zenbīl urucu Süleymāncuđazdan deve sūdin emici řiřr-i kāhin ile Süleymānlıķ mertebesin umucu muđaylān dikenin yađıcı göğsin gerüp kendözün görüp tāc u tahta bađıcı cāncuđazuñ ol dün tođup dünle büyüyen ođlancuđazuñ bu řadar řadd ü řāmet ile utanmayup řükmine müsāřřar olup dađı benüm üzerüme gelüp ceng idüp dīv serhenglerin tūtup dil-teng idesin. İmdi řāzır ol ki [H-102b] [K-103b] vardur.”

Nazm:

[Fā’ ilātūn / Fā’ ilātūn/ Fā’ ilūn]

řāzır ol kim saña varam bu zemān
řahrūm odına yanasın bī-gümān

hışmı odından yaradı şağ beni
Nite yađmayam Semendūn u seni

Bir degil biñbir ola cānuñ elem
Cismūñi yađup irürem ben elem

Ne seni kim leřkerūñ küllī yađam
řanma cengūñden dönüben ben bađam

Āteřümden gökde řorķar řā’ iķa

ahr odı şuda irişür balıa
Azum aup od şaarsam dehre men
‘ Arřuñ ejderde yaaram zehre men
Kürre āteř ahrum odından yanu
orusından gökde Behrām uyanu
Hāzır ol ki o elüñ yasam gerek
Bařuña odla şem‘-veş ısam gerek
Azum asam şaaram nār-ı şemüd
Yamadu sende oyam mı ben u‘ üd
Böyle diyüp azın adı Süribād
şadı āteř ol Semendün’a ziyād
Diñle imdi bu ‘acā’ib cengi sen
Amed’e ammā řalāt vir yā Hasan
Der-Beyān-ı Temřilāt-ı Dāsitān-ı Māzī
[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]
Müstemi‘ señ sözlerüme iy nām-ver
Saña senden diñle emşali haber
Ter cihāndur cān Süleymān bil enām
Göñlüñ olur fi’l-mişil ol şehr-i řām
Süribād’uñ ‘ayn-ı řeytāni’r-racīm
Göñlüñe girmek diler cehdi delīm
Beyt-i Hā’dur ün göñül iy nām-ver
oma ki İblīs eyleye anı maar
ünkü mü’min albine ol Hā ilāh
Günde yetmiş biñ kez ider pes nigāh
Kim göñüldür beyt-i ramāni’r-raīm
ıl hāzer girmeye řeytān-ı racīm
Bir daı budur mişil iy hoş nihād
Nefs-i emmāre durur ol Süribād

Şeh Süleymān rūḥ olur ḥātem ‘aql

‘Aql ile rūḥuñ birikdür pāk-dil

Ḳıl riyāzet tiĝ ile nefsüñ helāk

Ḳurb-ı Ḥaḳḳ’ı tā bulasın zāt-ı pāk

Tābi‘ī nefsüñ durur buḥl ü ḥased

Nefse ḳuvvet virmeki gör it cehed

Kes ḳavā-yı nefsi ḳāni‘ tiĝ ile

Şal riyāzet tiĝini alup ele

Gerçi olmaz nefsi hem çün Sürḥibād

Saña çāker ile ammā hoş nihād

Çek riyāzet nefsüñi eyle zebün

Kim ḳanā‘ at nefsi iderser sükün

Der-Beyān-ı Meclis-i Āḥer

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Ḥamd-i bī-ḥad ol Ḥudā’ya daḥı hem

Ki üç yüz otuz altı meclis buldı tam

Söyledük bu meclisi oldı temām

Kim olupdur nazm u neşr emlaḥ kelām

Ne Nizāmī ne Ḥucāmī Enverī

Buña hem-tā bağlamadı defteri

Bu Süleymān-nāme’sidür gizlü genc

Anuñ için oldı ḫālib pīr ü genc

Buña hem-tā kim görüpdür dāsitān

Kim cihānı cev ü necv ider beyān

Şeh Süleymān gördüğünü Ḳāf-be-Ḳāf

Kimse hergiz görmemişdür şanma lāf [H-103a] [K-104a]

Bu kitābı oḳıyan başdan başa

‘Ālemi görmüş gibidür iy paşa

Her kim ider bu kitāba pes nazār

‘Ālemüñ ḥālin biliser mā-ḥazar

Müstemi‘ den budurur ammā murād
Ḥayrla Firdevsī’yi eyleye yād
İy meni gūyā kılan kâdir ilāh
‘ Aql-ı rûhı baḥşîş iden pâdişāh
Nūr-ı Aḥmed ḥaḳḳı luṭf it bu kitāb
K’āḥir ola oḳına andan bāb bāb

Süleymān-nāme’nün Üç Yüz Otuz Yedinci Meclisinün Zikrindedür

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

İy süḥan-ver söze gel āgāz kııl
Ma‘ nā sözine sözüñ dem-sāz kııl
Sāz u söz ile gönül nerm eylegil
Cümle ‘ uşşākı hevā germ eylegil
Zeyn kııl ma‘ nā nigāri cāna hoş
Cevherün naẓmına ‘ ārif ṭuta gūş
Di Süleymān sergüzeşti kışşasın
Def‘ idüp dilden cihānuñ guşşasın
Zeyn kııl bir dāsītānı key şaḥîḥ
Kim müretteb oḳıya anı faşîḥ
Gāh efsün gāh fesāne söylegil
Dürlü dürlü ma‘ nāyı şerḥ eylegil
Tā kitābuñ oḳıyan biliş ü yād
İde taḥsîn eylük ile kııla yād
Ger ḥaṭāsına olursa ba‘ zı ṭuş
İdüp ıslāḥ eyleye gönlümi hoş
Ḥarfine başmaya barmaḳ çün qalem
Sehvin ıslāḥ eyleye kıılup kerem
Sözlerüm emlaḥ kelām aḥsen ḥadîş
N’ola kim ṭa‘ n eylese her bir ḥabîş
Gerçi sözde bulınur lâ-büd ü sehv
‘ Ārif ol kim düzedüp ider ki ‘ afv

Bu nigârı zeyn ki itdüm ya ilâh
Kıl melâhat kişverine anı şâh
Hüsn-i Belkıs'ı gören şâh ittifâk
Vire âhîr hûbına def'î talâk

Der-Beyân-ı Kışsa-i Sürhibâd-ı Cinnî ve Ceng-i Semendün-ı Hezâr Yek-Dest

Loqmân Hâkîm kavlınce mücerrebân-ı ahvâl evşâ'-ı rûzgâr 'uqde-i küşâyân-ı esrâr kaşâş-ı aḥbâr ve Eflaṭun-ı Yunanî naḳlınce hey'et-i mâziyye-i gerdün-ı erġanün şâz u perde-i dâ'ire-i buḳalemün kânün-âvâz bu üslûb üzerine ḥaberi taḳrîr ü taḥrîr kılup rivâyet iderler ki ve bu minvâl üzerine eṣaḥḥ-ı kavlı ile kışsa-i Süleymân'ı ta'bir iderler ki nite ol zemân ki şehir-i Mısr üzerinde Semendün-ı Hezâr Yek-Dest ile ceng idüp muḳâbil ü mu'arız olduġı ḥinde ol 'adû-yı sinnî serhengi cinnî kaçan kim ceng yüzinde Sürhibâd-ı Cinnî bu vechle lâf urup Semendün-ı Cinnî'ye 'itâb idüp Semendün-ı Hezâr Yek-Dest ol pîl-i sermest Ekvân-ı 'İfrît ve Şahr-ı Cinnî'yi tûtop on kez yüz biñ cin çerisiyle Sündüs-ı Cinnî'ye işmarlayup muḳaddemâ Süleymân bin Dâvud'a gönderdi [H-103b] [K-104b] kim mebâdâ Sürhibâd ġâlib olup elümüzden almasun diyü ammâ ki Kıştu'l-esved'i ve Kâşıt Ber-kâmeṭ'i alıḳodı Elvân bin Ekl ile deġişem diyü. Pes bu tedbir ile çin şehir-gâh ceng iderken Sürhibâd-ı Cinnî'ye tuş gelüp nazar kılup gördi ki Cehennem odı 'alâmetinden bir kızıl od yaluñı ki ins ü cinne ḳorḳu düşer. Heybeti belki bu kızıl od yaluñı içinden ra'd-ı felek ḥayḳırur gibi bir âvâz gelür ve Süleymânî cinnîlerden her kime kim uğradiysa ḳarara, yaḳup kül itdi. Semendün-ı Cinnî bildi ki Hâḳ sübhâneḥü ve te'âlâ'nuñ ḥışmı odından yaradılmış Sürhibâd-ı Cinnî budur. Ġâyet vehme varup diledi ki kaçâ, yüz şuyın yire şaçâ, velâkin yine ġayret kılup Allâh'a şıġındı. 'Âr u nâmûs gözleyüp tûrdı daḥı diḳḳatle nazar kılup Sürhibâd'uñ şekline göz urdı⁵⁶ ki bu kızıl Cehennem odı gibi 'alevüñ içinde bir 'acâ'ib ḳorḳunç şekil görünür ki külḥan içinde yanar. Çınar u şâm ağacı omcası gibi başdan ayaġa dek a'zâsını od bürümüş yaḳar, dūd-ı siyâhı birinci ḳat felege dek çıkar ve ammâ ki âteş içinde a'zâsı ġâyet heybetlü, şalâbetlü, şecâ'atlı nite başı ṭoḳuz başlu evren şeklinde durdı sağ omuzunda varurdu. Şol omuzunda ve ammâ ki orta yirinde gibi başı ġâyet 'azîm 'arş-ı 'azîmi yedi kerre ḳuşadup ṭoḳuz ḳat ḳarnı altına alan ejdehâ başına beñzer gevdesi pul pul evren pulı gibi rengi kızıl od şeklinde bir 'aceb daḥı bu ki her pulunuñ aralıġından buḥâr yirine âteş 'alevi çıkar, a'zâsını od bürür. Andan daḥı ġarâ'ib bu ki vaḳtâ kim ol ejdehâ ser-aġızlarını kim açar Cehennem ḳapusu gibi nefesi taşra virdükçe aġızlarından 'âleme âteş şaçar ve çünki nefesin içerü çekse burnı delüklerinden duḥân felek yüzine çıkup dütün cihânı tûtar ve bir 'aceb daḥı bu ki dörd ḳanadı evren

⁵⁶ Göz urdı] gördi K.

kanadların gibi yaraşa kanadı vaż'ında perr ü bâli yoķ. Et ile deri ve lâkin rengi şaru altına beñzer şu'le virür ve çünki kanadlarını açar. Rih-i şiddetinden bir âteş zâhir olur ki a'zâsını derisü bürür, kürre-i nâr şanur her ki anı görür ve andan 'aceb ter dağı bu ki iki eli var âdem eli gibi. Bir elinde âteş-i tiğ tutar ve bir elinde âteş-i siper tutar ve ayakları dağı şütür-pâ ammâ ki ğâyet 'azîm tırnaķlı ve kaynaķlı gerçi vaż'ı şütür-pâ ammâ ki evren ayağına mâ'il.

Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Şan Cehennem âteşidür şekl içinde Sürhibâd
Kim yanar levn-â-levin külhan mişâli ki ziyâd
Heybetinden kan kaşanur Mirrih-i keyvân anuñ [H-104a][K-105a]
Mişlini görmüş degül şekl-i cihân kevn-i fesâd

Neşr: Hâkîm kavlince Sürhibâd-ı Cinnî'nüñ 'alâmetini Semendün-ı Hezâr Yek-Dest göricek ğâyet ta'accüp idüp dehşet aldı ve ammâ ki 'ibret alup Allâh'a tevekkül idüp diline yedi âyet Zebûr alup biñbir ellerinde biñ bir dürlü yaraķ müheyvâ kı lup Sürhibâd-ı Cinn'üñ öñin alup didi kim⁵⁷ "Yâ cinnî âteşi, senüñ ne miķdârüñ var ki baña muķâbil ü mu'arîz olasın ve yâhüd lâf u güzâf urasın ve ammâ ki hâml-e-i ceng-i âşüb niçe olur göresin, ÷arb u cümle benden yâdgâr alup aķrânuña haber viresin." **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Men Semendün olmuşam serheng-i cân
Heybetümden Mirrih ister gökde emân
Biñ bir elüm ne ki varsa müntehâ
Her biri olur muķadder bir każâ
Her bir elümde tutaram bir yaraķ
Cânın alup haşma iderem firâķ
Heybetümden yacanur keyvân benüm
Hilķatüm hayrândur gerdân benüm
İns ü cinn ü ejdehâ evren mesâr
Hiç benümle ceng idemez âşikâr
Sen nesin ki lâf urursın key ziyâd
Tayanursın od ile iy Sürhibâd

⁵⁷ Didi kim] dir kim K.

Püf idersem oduñı söyündürem
Cānuñ alam şanma nāruñ yanduram
Böyle diyüp pes Semendün ol zemān
Urdı na‘ ra ötdi güm güm āsmān
Diñle imdi Sürhibād’uñ cengini
O Hezār Yek-Dest cin ile hengini
Şerh ideyin diñler iseñ ya şafā
Vir şalavāt lik yād it Muştafā

Neşr: Hakīm kavlince Semendün-ı Hezār Yek-Dest ol pīl-i sermest bu vechle lāf urup dağı Sürhibād üzerine biñ bir ellerin qaldurup biñ bir yarağ ile hamle qılup urmağ dileyinced Sürhibād-ı Cinnī ol ‘adū-yı sinnī evren qanadların açup ‘uqāb gibi yirinden qalkup uçup Semendün-ı Hezār Yek-Dest kafasına geçüp ağızından şiddet-i nefes ile nār-ı veylün mişl od saçup dağı bir niçe yirini ellerinden ve sağ omuzundan hark idüp mecrūh qılınca Semendün-ı Hezār Yek-Dest dağı Sürhibād’uñ farkına biñ bir elinüñ biñ bir yarağından iki yüz elli yarağı tuş gelüp iki yüz otuz yirde darb urdı velī eyle darb urdı ki Sürhibād’uñ qāmetini dāl qılup derde mübtelā itdi dağı Semendün-ı Cin nazārına gelmege dehşet kıldı, ammā Süleymānī cinnīlerüñ arasına ki girdi, qanad açup uçup dem-i nefesi şiddetiyle ağızından āteş saçdı. Uğraduğı cinnīyi yaqup bī-cān [H-104b] [K-105b] ve kimin mecrūh idüp felege efgān çıkardı ve bu yañadan Semendün-ı Hezār Yek-Dest dağı biñ bir elin qaldurup biñ bir yarağ ile Sürhibād-ı Cin dīvlerine, cinnīlerine girüp envā‘ī yarağ ile darb ki ururdu, her hamlede biñ eliyle biñ bir yarağ urduqça biñ bir dīv ü cin öldürüp helāk iderdi. Bu düzene Semendün-ı Cinnī Sürhibād çerisin kırmağa başladı ve Sürhibād dağı Semendün çerisin hark idüp kırup qanların qara yire qarup yaqup efgānların göge çıkarup ceng iderdi ve iki düşmen çerisi uşağı ve irisi birbiriyle anuñ gibi ceng ü cidāl itdiler ki dīv ü cin qanlarından yiryüzün kızıl la‘ l rengin al itdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Bir ‘acā’ib ceng iderdi Sürhibād

Kim yaqardı āteşile cin ziyād

Aña beñzer cengi görmemişdi cin

Ne turaldan cānver kevn-i fesād

Her kime uğradı ise itdi hark

Şan Şemūd’ı āteş oldur hoş nihād

O Hezār Yek-Dest cinnî dağı hem
Haşmı kırup eyler idi çok fetād
Diñle imdi bir ‘acā’ib cengi pes
Vir şalāt Ahmed’e ammā eyle yād

Neşr: Hakīm kavlince bir taraftan Semendün-ı Cinnî, Sürhibād-ı Cinnî’sin ve dīv u ‘ifrîdin kırup ve çalup gevdesinden başını şakķ itmede ve bir taraftan Sürhibād-ı Cin dağı Semendün çerisin dem-i âteşle sūzān-ı hark itmede tā vaķt-i nīm-cāşt geçüp gün ķubbe-i felege dikilince ceng-i ‘azīm oldu. Egerçi ki Semendün-ı Hezār Yek-Dest ğayret kırup çok cin serhenglerin helāk itdi velākin Sürhibād-ı Cinnî, Süleymānî cinnîleri dem-i âteş saçup ol ķadar hark itdi ki ‘ākıbet tākāt getürmeyüp kaçdılar, yüz şuyın yire saçdılar. Anı ğörüp Semendün-ı Cinnî dağı tākāt getürmeyüp çerisi kaçduğın ki ğördi, çār u nā-çār şerm-sār olup kaçan leşkerüñ ardınca ķaravul ğibi olup ceng iderek ‘azm-i Şām kırup gitdi. Sürhibād-ı Cin anı ğörüp çıkarup dīv ü ‘ifrît ü cin çerisiyle der-pāyına düşüp sürdi. Eline giren Süleymānî cinnîleri kırdı, vaķt-i şām yitişince şehr-i Şām’a ğelüp yitdiler. Semendün-ı Cinnî ğördi ki eger Şām şehrinde тұrmayıncaķ olursa koyup gide, Sürhibād-ı Cin halkı Şām’ı yakup helāk ider. Hāzır olan cin çerisini cem‘ idüp Şām şehriniñ teşriķından yaña bir yüzine cin çerisin indürüp ķondurdu ve dağı Cābir-i Cinnî ile Süleymān’a [H-105a] [K-106a] hezimet olduğın bildürdi ve yardım istedi. Anlar Süleymān’a ğitmekde bu yañadan Sürhibād-ı Cin dağı Semendün-ı Cinnî der-pāyın sürüp eline giren cinnîsin kırup şehr-i Şām cānibine irüp felek yüzinden yire nażar şalup ğörüp Semendün-ı Cin çerisini cem‘ olduğın ki bildi, dört fersah miķdārı yirde yiryüzine ‘askerin indürüp ķondurdu, ‘ilme’l-yakın bildi ki Semendün-ı Hezār Yek-Dest, Süleymān-ı Nebî ķorķusından Şām şehrini hıfz itmege тұrdı. Pes Sürhibād dağı Demürbāt-ı Dīv’le on biñ ehremen çerisin ķaravul koyup ārām itdi ve bu taraftan Semendün-ı Hezār Yek-Dest dağı Mühelhel-i Cinnî birle on biñ cinnî ķaravul koyup ķarār itdi ve Şām şehriniñ ‘ulemāsına, vüzerāsına, ümerāsına⁵⁸ ğaber ğönderdi. ‘Ulemāsı cem‘ olup ‘azā’im hūnlarıyla şehr-i Şām’ı dā’ireye alup yir yir ‘azā’im hūnlar okıyup teşhîr içinde māhir-i zū-fünūnları bekçi koyup vaķtlerine hāzır olup durdılar, Zebūr u Tevrāt āyetlerin okumağa tiğ u tevĥîd birle dīv ü şeytān-ı racīm tōķumağa meşğul oldılar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Hakķ’a bunlar cān u dilden şığınuben tā ki var
Şuhuf-ı Tevrāt okınup itdi nāliş bî-şümār

⁵⁸ Ümerāsına]-H.

Haqq'a her kim şıdık ile şıgınsa düşmenden kaçup
Şek degül bulur halâşı şaqlar anı kird-gār

Nesr: Hakīm kavlince bunlar bunda ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Sürhibād-ı Cinn'e geldi ki dīv ü 'ifrīt serhengleriyle cin melikleriyle oturup Semendün-ı Hezār Yek-Dest'i hezimet itdüğine kaçarken Şām şehrinde ardından yitdüğine feraḥ kesb idüp şādān olup meclis kurup 'ıyş iderken a'vānlarından birisi eyitdi. "Ne 'acebdür İblīs-i pūr-telbīs ki şeytān-ı la'īndür ve merdūd-ı rabbü'l-'ālemīndür, bu 'acebdür kim igvāyı virür ve fitneyi kıparar, ḥased kelbin turgurur ve ammā ki ḥīn-i cengde mu'āvenet idemeyüp kaçır. Hiç bize mu'āveneti yok ceng u cidāilde fitnesi çok ammā kıl u kıalde." diyicek anı gördi⁵⁹ kim İblīs-i la'īn ḥāzır oldı. Sürhibād 'izzet idüp taḥt kenārına aldı. Su'al kıldı ki "Vaḳt-i cengde kıdayduñ ki seni göremedüm ef'ālūne ve aḳvālūne iremedüm?" diyicek racīm eyitdi. "Yā Sürhibād, ben senüñ devletüñem, illā ki kıadrüm bilmezsin. Semendün-ı Cinnī sen şıduñsa ben varup Süleymān göñlin şıdum. Senüñ evşāf-ı zıkrüñ idüp şol kıadar medḥ itdüm ki Süleymān senden vehm idüp ḥāzer kıldı. Yā Sürhibād, eger ki sen Süleymān üzerine varasın hiç gümān [H-105b][K-106b] yokdur ki tāc u taḥtın saña virecekdür, emrūne maḥküm fermān-ber olacaḳdur." diyüp ol kıadar igvā virdi ki Sürhibād-ı Cinnī şeytāndan rāzī oldı. Sözlerin rāst şanup ve şād olup güvendi. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Gör ne ḥāsıd kimsedür şeytān racīm
Lu' b ider gāyet cihān fitne delīm
Ger şerinden ister iseñ sen necāt
Vir şalavāt Muştafā'ya ya nedīm

Kışşā-i Süleymān Āmeden ve Āgeh Şoden-i Ez Ahvāl-i Semendün ve Sürhibād-ı Cinnī

Hakīm kavlince şeytān-ı la'īn böyle diyicek Sürhibād eydür. "Yā re'īs-i şeyātīn, bize ne naşīḥat idersin ki Süleymān'a fırsat bulavüz, ḥātemi elinden alup serīrinden yire şalavüz?" Racīm cevāb virdi ki "Benüm naşīḥatüm işidürseñ çeri şikest olmadın Süleymān'ın üzerin başaḳ dūş-ı Sām-süvār ile' Arab çerisi yanında degüldür. Senüñ cümleñe ḥod anlar tāḳat getürmez, getürse Semendün-ı Hezār Yek-Dest getürürdi, hiç gümān itme ki fırsat senüñdür zīrā ki ben 'ilm-i ledün ile bilmişem ki ḥātem-i Süleymān elüñe girecegin."didi. Andan Şalşāl-ı Dīv daḳı eyitdi. "Yā mel'ün u merdūd, senüñ bunuñ gibi sözlerüñ çokdur. Ādem-i Ḥātem-i Şafī uçmaḳdan çıkaraldan berü ḥātem Süleymān eline girmesün diyü ve cin nesline

⁵⁹ Gördü] gördüler K.

fermān virmesün diyü ol vaq̄tden bu vaq̄te dek h̄atem ucından ne kadar ne kadar fitneler kılup durursın. Niçe server ü selāṭinleri h̄atem ucından ser-nigün idüp durursın. ‘İlm-i ledünni sen nice bilürsün ve ğayba nice hükm kılursın ve felegüñ esrārına kim muṭṭali‘ olur.” diyü verhem idicek racīm ğazāba gelüp eyitdi. “Bende ol kadar ‘ilm var ki ‘ālemdede her gün ve her gice ne h̄adiṣe k̄opduĝın bilürem, olmiş olacaĝa muṭṭali‘ oluram, ğaybı siz bilmezsiiz ki bu gice Mıṣr Őhrinden Semendün-ı Cinnī ittifaḳ ile elli altı bin evi ve h̄alkını Ādem-i Şafi neslini ve benī İsrā’ıl aṣlını ser-cümlesin evi bir kıla. Esbābı raḥş ile ve tavarı rüzī ni‘ met ile ve zaḥiresi ve anbārıyla elli kez yüz biñ cinnī beş bölük idüp getürtdi, Haleb Őaḥrāsına yitürtdi. Őubḥa dek anda bir Şehr yapıdılar, her kişinüñ Mıṣr’da nenüñ gibi kaşr u sarāyı var ise kendü taşı ve aĝacıyla yapusın k̄apusın temām itdiler. Hiç tefāvüt k̄omadılar ve sizüñle Semendün bu gice ceng itdügi ve ejdehā gibi ĝızgınuş çevre yaña āheng itdügi bu idi kim bu olan h̄adiṣeyi siz tuymayasız. Ol h̄alkı Mıṣr’dan getüren cinnilerüñ [H-106a] [K-107a] ‘aḳabince varup anlara uymayasız. İmdi ben bu h̄adiṣeden vāḳıf oldum, siz bilürsüz veya baña hem-tā bu cihān sarāyında ‘ālim siz bilür misiniz?” **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Böyle diyüp anda İblis ol zemān

Kendözin ta‘ rīf iderdi key cihān

Dīv ü cinnī işidüben sözüni

Key ta‘ accüb eylediler pes hemān

Neşr: Hākim kavlince İblis böyle diyicek Sürḥibād-ı Cinnī ve Őaṣşāl-ı Dīvile racīm sözine inanmayup tefliş itdiler. Vāḳı‘ çıkup ḥaḳikat-i ḥāli bilicek Sürḥibād, İblis sözine inandı. Süleymān h̄atemi eline gire Őandı daḥı dönüp İblis’e eyitdi. “Mıṣr h̄alkı ḥod benüm Őikārum idi Őikār k̄omaḳ olmaz, baña lāzım gelen budur ki Őubḥ-dem olıcaḳ leşkerümi alup ‘azm-i Őehr-i Ḥumus kılup dem çeküp uçup ĝitmek gerek, varup anları ele getürmek gerek. Süleymān daḥı ol Őehre yaḳındur. Üzerümüze gelürse ceng-i gerāna el getürmek gerek.” diyüp İblis-i la‘in Süleymān cānibine cāsūsluĝa ĝönderüp kendüsi a‘vānlarıyla oturup ‘ıyş u nüş itmekde Őubḥ-ı Őādıḳ ĝözetmekde ammā ki bizüm kışşamuz Hāzret-i Süleymān’a geldi ‘aleyhi’s-selām.

Nazm:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Güş-ı hüşuñ baña dut ki müstemi‘ işbu zemān

Söyleyem söz bulmaz iken ĝamraçaldan pes emān

Şeh Süleymān ḥazretinden naql idelüm şubḥ ḥaber
Müstemi‘ señ vir şalāt Aḥmed’e ammā bu zemān

Der-Beyān-ı Kışşa-i Zecr-i Rūḥ-ı Şeddād

Ḥakīm ḳavlince ḳaçan ki Ḥazret-i Süleymān ‘*aleyhi’s-selām* müvekkil-i rūḥ-ı Şeddād bāğ-ı İrem’den bu vechle şahih ḥaber ki virdi, Şeddād’uñ zulum ile ölüden ve diriden alduğı mälleri kim sım ü zerden, la‘l ü cevherden, yāḳūt u gevherden ser-cümlesin bāğ-ı İrem’e zinet idüp ḥarc itmiş idi, Allāhü te‘ālā yirlü yirine bād-ı müvekkil ile teslim itdürdüğünü beyān ki itdi. Andan Süleymān Peygamber ‘*aleyhi’s-selām* yine su’āl itdi ki “Yā müvekkil-i rūḥ-ı Şeddād, ḥaber vir baña ki ol bāğ-ı İrem’uñ ki baḳiyyesi vardur, henüz ma‘mūr olmuş cevāhirlle yirleri var mıdur ḳaşrında ve tākında vü bāğında ve çartākında? Yoḥsa cemī‘ sinüñ sım ü zeri, la‘l ü cevāhiri alındı tehī mi ḳaldı?” Cevāb virdi ki “Yā nebiyyu’llāh, bāğ-ı İrem dört kısım māl ile yapılmış idi. Bir kısım eḳālīm-i seb‘anuñ içinde ne ḳadar ki ādem oğlanı elinde sım ü zer, la‘l ü cevāhir [H-106b] [K-107b] var ise zulum ile Şeddād alup ḥarca sürdi. Anuñ gibi māl Allāhü te‘ālā’nuñ emriyle a‘vān-ı Mikā’il ‘*aleyhi’s-selām* Şeddād vefāt itdükden soñra şahiblü şahibine bī-ḳuşūr teslim olundu. Şöyle ki bir dirhem ḳalmadı sım ü zerden ve bir ḥabbe ḳalmadı cevherden ve ikinci kısım ol mālūñ Şeddād-ı zālīm ḳalmış. Sinle yirden çıkarup zıbt idüp ḥarc itmiş idi. Şol sinlenüñ ki şahibinüñ vārişi ḥayātında idi, ecdādınun sinleleri ḳazılıp bozılıp mālī alınduğuna ki incinmişlerdi. Anlaruñ daḡı mällerini yirlü yirine sinle bu sinlesine ilettiler, vārişleri görüp Ḥaḳḳ’a secde-i şükr itdiler ve üçüncü kısım ol mālūñ ki yir içinde ḳadimden ḳalmış definelere alınmış idi ki şahibleri yoğ idi. Anlar bāğ-ı İrem’de yirlü yirinde ḳaldı ve dördüncü kısım ol mālūñ ki Şeddād’uñ ḥazinesinden çıḳmış idi. Ol cinsden olan la‘l ü cevher aşlı ve sım ü zer şınıḳıdır⁶⁰ bāğ-ı İrem’de ḳaldı. Henüz andadur. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Böyle diyüp ḥazretine ol melek virdi cevāb
Diñleyüp itdi ta‘accüb Şeh Süleymān kām-yāb
Diñle andan şerḥ ideyin bir ‘acā’ib kışşa hem
Tā bilesin rūḥ-ı Şeddād’a nice oldı ‘azāb

Neşr: Ḥakīm⁶¹ ḳavlince ḳaçan ki ol melek bu vech ile Süleymān Peygamber’e ki ḥaber virdi. Andan Süleymān Peygamber ‘*aleyhi’s-selām* yine su’āl itdi. “Yā melek, ḥaber vir ki ol şehre pādişāh kimse vardı mı, ya içine kimse girdi mi?” Cevāb⁶² virdi ki “Yā nebiyyu’llāh, Şeddād

⁶⁰ Şınıḳıdır]- H

⁶¹ Ḥakīm] ḥükemā K.

⁶² Cevāb] şu’āl K.

ölelden rûhına müvekkilem, Cehennem’de cânına ‘azâb olur. Bâğ-ı İrem’i gördüğüm yok, bilmezem haberin dağı bilmezem. Ammâ ki haber bilmek dileriseñ müvekkil-i Hâk’dan teftiş eyle ma’lûmuñuz ola.” diyicek yine Süleymân su’âl itdi. “Yâ müvekkil-i rûh-ı Şeddâd, haber vir baña ki Şeddâd’uñ rûhına ne vechle ‘azâb olur?” diyicek, cevâb virdi ki “Yânebiyyu’llâh, çünki Şeddâd bâğ-ı İrem’e ki ‘azamet ile geldi dağı atından inmek istedi. Hiç ölümden bi-haberken bulut gibi göge gögsin gererken hemân-dem melekü’l-mevt bir ‘Arab şeklinde geldi harbesin Şeddâd’a havâle kıldı. Şeddâd bakup gördi ki bir ‘Arab şeklinde şahş ammâ ki başı hevâda, ayakları tahtü’s-şerâda ra’d-ı felek gibi na’ra urup eyitdi ki “Yâ mel’ün, hâzır ol ki cânuñ almağa geldüm, mülküñi vîrân kıilup cismüñi hâke şalmağa geldüm.” [H-107a][K-108a] diyicek Şeddâd, melekü’l-mevti hey’etinden bilüp heybetinden bilüp bir lahza emân istedi, cemî’ milketin ‘arz idüp ‘ömrden zemân istedi. Melekü’l-mevt eyitdi. “Yâ zâlim, ben mâl ü mülki neylerem, mülk Allâh’uñdur ki hâlîk-ı Rabbü’l-‘ibâddur. Mülküñde senüñ neñ var ki yapduğuñ şehirde halkuñ mâlidür ki adı “*İremâ zâtü’l-‘imâd*.”⁶³” diyicek Şeddâd ol kadar tazarru’ idüp eyitdi ki “Yâ melekü’l-mevt, şol kadar emân vir bârî ki yapduğum şehir içine girem, teferrüc kıilup bir sâ’at görem.” Melekü’l-mevt cevâb virdi ki “Yâ la’în, emr-i Rabbânî budur ki at üzerinde cânuñ alam, tenüñ toprağa şalam.” diyüp ‘Azrâ’îl, Şeddâd’uñ gerdânına yapışup nice urdı. Şeddâd eyitdi. “Bârî atdan ineyin.”didi. Çäre olmadı. ‘Azâb ile cânın aldı. Münker ve Nekir gelüp rûhına su’âl kıldı, ‘aksine cevâb virdüğü için hadden aşa. Âteş-i ‘amûd urdılar, cânına bi-had cezâ virdiler. Andan rûh-ı Şeddâd’ı Cehennem’e iletüp esfelü’s-sâfilîn ka’rında, Fir’avn ve Nemrûd cânları yanında bunuñ cânına dağı cezâ itdiler, kaçtran kıri nâr ile kaynatdılar. Gice vü gündüz ki yigirmi dört sâ’atde yigirmi dört kez cezâ itdiler⁶⁴ “Ol vaqtden berü rûh-ı Şeddâd cezâdadur.” diyüp haber viricek Süleymân-ı Nebî ‘aleyhi’s-selâm yine su’âl itdi ki “Nemrûd, Fir’avn, Şeddâd’uñ bu üç melâ’în-i bi-dâduñ kaçkısına ziyâde ‘azâb olunur?” cevâb virdi kim “Cümlesinden Şeddâd’uñ ‘azâbı ziyâdedür, zâlim olduğı ecilden zîrâ ki Fir’avn ‘âdil idi, anuñ için dört yüz yıl ‘ömr sürdi. Zâlimüñ yırtıcı şeh-bâz gibi ‘ömri kışadur ve mazlûmuñ ‘ömri kerkes gibi keşirdür. Şeddâd hod rubübiyyet da’vâsın itdüğinden gayrı cihân halkınuñ dirisinden gayrı ölüsin bile incitdi ve uçmağ yaparam diyü mâl cem’ itdi ve bir dağı bu ki Fir’avn soñ nefesde imân getürdi ki aña imân-ı be’s dirler, gerçi kabûl olmadı ammâ rûh-ı ‘azâbı Şeddâd’a⁶⁵ nisbet hafîfdür ve ammâ Nemrûd-ı la’înüñ cânına olan cezâ Fir’avn ‘azâbından artuğdur ve Şeddâd rûhına olan ‘azâbdan eksükdür. Zîrâ ki Nemrûd’uñ ne Fir’avn kadar ‘adli var idi ve ne hod Şeddâd kadar ziyâde zulmi var idi. Anuñ için Nemrûd-ı la’înüñ ‘azâbı anlara nispet az oldı. **Nazm:**

⁶³ Yüksek binalarla dolu İrem şehrinde oturan (Fecr 7).

⁶⁴ Yigirmi dört sâ’atde yigirmi dört kez cezâ itdiler] yigirmi sâ’atdür her sâ’atde yigirmi dört kez cezâ itdiler K.

⁶⁵ ‘Azâbı Şeddâd’a]- H

Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Yiridür Şeddād-ı zālīm çekse bî-ḥad ger ' azāb [H-107b] [K-108b]

Zīre k'ol kāfir la' in eyledi ḥalka çok ' iḳāb

Evvel ol ki itdi Ḥudā'lık da' vāsın āşikār

Āḥir ol ki zulmle itdi bu cihān mülkin ḥarāb

İtmedi Daḥḥāk-ı Nemrūd anca zulmi bî-gümān

Dünye ḥalkın anca kimse itmedi ḳahr u tūbāb

Lāyık anuñ cānına olsa zecir ḡāyet ' aẓīm

Cā'iz anuñ üzerine olmaḳ ' iḳāb bî-ḥesāb

Rūḥ-ı Şeddād'a müvekkil olan eyle diyü ben

Sākin oldı pes⁶⁶ edeble vir şalavāt bul sevāb

Der-Beyān-ı Āmeden-i Sündüs-ı Cinnī Be-Dergāh-ı Süleymān 'Aleyhi's-selām

Ḥükemā ḳavlince müvekkil-i rūḥ-ı Şeddād bu vechle ḥaber viricek Süleymān 'aleyhi's-selām işidüp ' ibret alup daḥı ol melege icāzet virüp ḥizmetine gitdi. Andan Süleymān-ı Nebī yüzünü enbiyāya, ḥükemāya, ' ulemāya dutdı. Eyitdi “Bize lāzım geldi ki müvekkil-i ḥāki da' vet idevüz, bāḡ-ı İrem ḳanda idüḡin bulıvire, cin serhenglerin bile ḳoşavuz. Ol ' aẓīm bināyı varup bozup sīm ü zerin, la' l ü cevherin alup bunda getüreler ve Ḳuds-i Mübārek'i mi' mārılar anuñla yapup bitüreler.” diyicek Loḳmān ile Fişāḡoris maḳbül gördiler velākin Nāşen Peyḡamber ile Āşaf [bin] Berḥiyā ve ḥāzır olan enbiyā eyitdiler ki⁶⁷ “Yā nebiyyu'llāh, ' āli ḥazretüñe lāyık degül ki māl-i Şeddād'a getüresin, ol ḥarām māl ile Ḳuds-i Mübārek yapup bitüresin. Zīrā ki Şeddād'uñ cemī' mālī zulm ile alınmışdır. Evvel bu ki bir māl ki zulm ile alınmış ola⁶⁸. ' Ale'l-ḥuşuş ki rubūbiyyet da' vāsıyla uçmaḳ yaparam diyü binā ḳıla. Ol malüñ ḥabbesini alup getürmek ve Ḳuds-i Mübārek'e ḥarc itmek nübüvete muṭābık ve ḥayrāta muvāfık degül. Ḳuds-i Mübārek bir şerīf maḳāmdur ve yapılması emr-i Rabbü'l-enāmdur. Pes ol mescid-i mübāreki beyt-i ḳudsü'llāhi tebāreki şol māl ile yapmaḳ gerek ki ḥaḳḳ-ı ' abd olmaya ve bir ḥabbesine kimse benüm diyü da' vā ḳılmaya. Ne gümüşde, altunda kimesnenüñ bir dirhem ḥaḳḳı ola ve ne ḥod la' l-i cevāhirinde ve yāḳūt-ı gevāhirinde ḥiç bir şeyüñ anda bir ḳıraṭ ḳadar ḥaḳḳ-ı ḥuḳūḳı ola. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

⁶⁶ Pes] kes K.

⁶⁷ Ki]- H.

⁶⁸ Evvel bu ki bir māl ki zulm ile alınmış ola]- H.

Şāh u bende tā ki var şāhib-ḥayır iy kām-kār
Ḥayr içün yapmak dilese bir binā şöyle ki var
Zerrece ḥarc itmek olmaz aña hiç mālī ḥarāb
Tā ki maḳbūl ola Ḥaḳḳ’uñ dergehinde nām-dār
Elli biñ dīnār içinde k’olsa küllisi ḥelāl
Eski pul ḳatsañ ḥarāmı ḥayrı bozup ide tār
Ḥaḳḳ-ı ‘abdiḥayra ḳatma ‘āḳiliseñ kām-yāb
Kendü mālūñ ḥayra ḥarc it tā olasin baḥtiyār
Ḥāşşa kim Ḳuds-i Mübārek mescidin peymāsına
Kimse ḥaḳḳınzerre⁶⁹ ḥarc itmege itme iḥtiyār

Nesr: Ḥükemā ḳavlince Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām ḥāzır olan enbiyā ile Āşaf bin Berḥiyā [H-108a] [K-109a] sözün kim işitdi, ḡāyet müstahsen görüp bunlar bu kelimātı iderken nā-gāh ḳapuda ḡalebe belürdi. Kiflīsīn-i Cinnī gelüp ḥaber virüp eyitdi. “Yā nebiyyu’llāh, Semendūn-ı Hezār Yek-Dest cinnīlerinden Sündūs-ı Cinnī geldi, icāzet ister kim dergāhuña gire.” diyüp ḥaber viricek Süleymān ḥazreti ‘aleyhi’s-selām emr itdi ve içerü girdi dīvān-ı Süleymānī’de baş ḳodı, Ekvān-ı Dīv ile Şaḥr-ı Cinnī ‘arz itdi. Sürḥibād-ı Cinnī ile Mışr üzerinde olan ceng ü āhengi taḳrīr itdi ve Ekvān-ı ‘İfrīt ile İsteḥir-i Cin dutulduḡın ta‘bīr itdi. Süleymān Peyḡamber işidüp şād olup Sündūs-ı Cinn’e cin ḥil‘atlerinden ḥāş ḥil‘at geyürdi ki cinnīler ḥil‘ati ādemī-zād ḥil‘ati gibi degüldür, inşā’al-lāh tafşilin zıkr idevüz. Süleymān ḥazreti bāḡ-ı İrem’e ki Gevher-niḡīn bāḡ-ı İrem’idür. Anda varduḡın andan Süleymān Peyḡamber ‘aleyhi’s-selām Ekvān-ı ‘İfrīt’e nazar ḳıldı. Gördi ki cāmūs-ser pīl-pā ejdehā-dem yüz elli eriş ḳadd ü ḳāmeti var ki elleri arslan pençesin gibi pençelü ve bir ‘aceb daḡı bu ki gevdesinüñ tüsi bebr u yaban tüsi rengine velī ḡāyet ḳorkunç zışt ‘ifrīt nefesin taşra virse a‘zāsın āteş bürür ve eger ki nefesin içerü çekse burnından çıkan düttünler felek yüzün siyāh eyler ve andan Şaḥr-ı Cinnī’ye nazar ḳıldı, gördi ki semender-ser beşer-kālib ‘Anḳā pāları gibi pāları var. Minḳārlu, çaynaḳlu iki elleri ādem elleri gibi ḳafasına baḡlu, ammā dört gözlü, ra‘d-ı felek āvāzlu, at aḡızlu, ḳoşan ḳoşuz eriş ḳāmetlü, Mirrīh felek şavletlü ḡāyet ḳorkunç cinnī andan Süleymān ḥazreti ‘aleyhi’s-selām bunları dīne da‘vet ḳıldı. Gelmediler, ḥükmüne⁷⁰ itā‘at ḳılmadılar, ḡazāba gelüp Ḥazret-i Süleymān ḳaḳıdı. Diledi kim bunları ḳumḳumaya ḳoyup ḥabs idüp deryāya şala velākin Loḳmān Ḥakīm ḳomadı. Eyitdi “Yā nebiyyu’llāh, ḥabs eyle ümīddür ki bunlar imāna gele a‘vānlarıyla emrūne

⁶⁹ Zerre] derece K.

⁷⁰ Ḥükmüne] ḥikmetine K.

maḥkūm olup hizmet kıllalar, mümkün olmazsa siyāset bākī.” diyüp men‘ itdi. Loḳmān Ḥakīm söziyle Ekvān-ı ‘İfrīt ve Şahr-ı Cinnī, Kiflīs’e Miflīs’e ışmarladı, cinniler ḥabsine iletüp ḥabs itdiler. Bu eřnāda yigen Cābir-i Cinnī daḫı çıkageldi, yüz serire sürüp Süleymān’uñ devām-ı devletine du‘ā ve eyyām-ı rif‘atine řenā kıllup [H-108b] [K-109b] eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, Sürḥibād-ı Cinnī Semendūn-ı Hezār Yek-Dest’uñ iki yüz otuz altı elini şiddet-i nefesi āteřiyle dem urup yaḳup mecrūḫ itdi ve Semendūn-ı Cin daḫı Sürḥibād’a üç dōrt yüz miḳdārı yirde arb urup süst kıldı. Egerçi kim alışup çok ceng itdük velākin Sürḥibād-ı Cin erisi gālib dūřup açup Şām şehrine geldük ve ger ki ḥazretuñ yitişmeyecek olursa cemī‘ cin erisin Sürḥibād-ı Cinnī⁷¹ şiddet-i nefesiyle ḥarḳ idüp yardım umup isti‘ānet diledi. Sürḥibād-ı Cinnī’nüñ ‘azametini söyledi. **Nazm:**

[Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilūn]

Şeh Süleymānḥazretinden yardım umup ol zemān
Sürḥibād-ı Cin elinden itdi efġān key cihān
Diñle imdi kışşa nedür aşlile řerḫ ideyüm
Liki virgil ḥoř řalavāt Muřtafā’ya ḥāfidān

Neřr: Ḥakīm ḳavlince Sürḥibād’uñ zulmin işidüp server-i selāṫinlere eyitdi. “İnřā’a’llāḫü te‘ālā Sürḥibād’uñ daḫı üzerine varup ḳaydın ḳayuralum. ‘Askerümüzi cem‘ idüp ġazāya niyyet idicek andan Sündūs-ı Cinnī daḫı cin erisiyle Semendūn-ı Hezār Yek-Dest söziyle Mışr ḫalkını ṫavarı rüzıyla götürüp bir gice Ḥumus şehrine getürdüklerini ve daḫı ol gice Ḥumus şehrini yapduḳları cümle ālet ü esbābile Mışr ḫalkın anda getürdüklerini beyān itdi. Şeh Süleymān işidüp ġāyet feraḫ kesb idüp Semendūn’uñ ‘aḳl ü idrākine taḫřin itdi. **Nazm**

[Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilūn]

İtdi taḫřin anda cin idrākine ġāyet cihān
Ḥāzır oldı yardıma gitmesine ol dem hemān
Diñle imdi bu ‘acā’ib kışşayı sen cān ile
Lik virgil Muřtafā’ya řad⁷² řalavāt key cihān

Der-Beyān-ı Āġāḫ řoden-i Süleymān Ez Aḫvāl-i Aḫyāřilūn Peyġamber ve Zilzāl-i Ekber

Ḥükemā ḳavlince ḳaçan ki Sündūs-ı Cinnī aġzından bu kelimātı iřidüp Süleymān-ı Nebī taḫřin iderken nā-gehān ṫāliřḫān-ı Perrī içerü girüp bař ḳoyup eyitdi. “Yānebiyyu’llāh, Aḫyāřilūn Peyġamber’den bir perī nāme getürdi, icāzet ister ki içerü gire.” diyüp du‘ā kıllıcaḳ

⁷¹ Sürḥibād-ı Cinnī] Sürḥibād K.

⁷² şad]- H.

Süleymān Peyğamber icāzet virdi. Ruḳ‘ā’-il-i Perrī, Ṭālīshān’a varup iḥerü getürdi. Perrī Süleymān dīvānın ki görđi, taht-ı pā öpüp yüz yire urdı. Baş ıaldırup nāmeyi şunup ağız ħaberi eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, Aḥyāşilūn Peyğamber ‘azm-i ħāzretüñe selām du‘ā idüp bu nāmeyi gönderdi ve ağız ħaberi bu ki mübārek elüñüz öpüp eydür. Çarḫ-ı gerdiş-i āsiyāb Rüstem’den beri ayırdı, gemümüzi sürüp baħr-ı gird-āba getürdi [H-109a] [K-110a] azıgumuz dükendi nā-çār ıalduı, ümıddür ki bu dertden bizi ħalāş ide.” diyicek Süleymān Peyğamber ‘aleyhi’s-selām işidüp gönli ħam-gīn olup nāmenüñ mührin götürüp Āşaf bin Berḫiyā eline şandı. Āşaf daḫı yirinden tırup nāmeyi alup mütāla‘a ıılıp⁷³ okuyup cevāb⁷⁴virdi. **Nażm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Böyle diyüp Āşaf anda ol zemān

Nāme iḥre yazılan iy şeh cihān

Nāme evvel nām-ı ħālīı kird-gār

ıullara rızkıñ viren perverdigār

Lafz-ı künden yaradandur ‘ālemi

Mā’-i tından dūr idendür ādemi

Yüridendür gökyüzinde meh ü mihr

Şeh Süleymān’a viren mülk ü mühr

Şāh odur ki ħalk anuñ me’murıdur

Şeh Süleymān dergehinüñ mūrıdur

Nāme benden ħāzretüñe şehriyār

Kimbenem Aḥyāşilūn bendeñ i yār

Ĥükmüñ ile ya Süleymān bu zemān

Ĥıfz iderem bu sekıneyi hemān

ıoşmuş idüñ ben ıuluñı Sām’a sen

Ĥızmet aña ider iken yā ħasen

Kiş ü baħrına varıcaı iy hümām

Rüstem’i baħra şalıcaı cedd-i Sām

Mūsā’nuñ tábütını Rüstem diler

Ben ıuluñı kendüye maħrem diler

⁷³ Mütāla‘a ıılıp]- H.

⁷⁴ Cevāb]- H.

Çün gemiye bindük anuñla bile
Çok cezâ'ir gezdük seyrân kıla⁷⁵
Şâh Adunyâ'yı koyup gider idük
Rüstemile çok ğazâ ider idük
Bād-ı şarşar esdi ahî key katı
Kim gemiye irdi çarhuñ âfeti
Diğkat ile çün esen şarşar idi
Kaynadup yirden şuyı şarşar idi
Bād-ı bî-cân çıkdı çünki ol demi
Mevc-i baħr ile tağıldı hep gemi
Bir n'icemüz Rüstem ile gitdiler
Bilmezüz kim n'oldı anlar n'ittiler
Lîk bizüm geştümüzle çok gemi
Kırk iki merkeb tolıdur âdemi
Bād-ı şarşar sürdi bizi niçe gün
Hâlümüz oldı be-ğâyet ser-nigün
Yil sürüben baħr-ı 'Ummân götürür
Baħr-ı gird-âb içre elbet yitürür
Elli güne yaklaşpdı kām-yâb
Baħr-ı gird-âb içre çekdük çok 'azâb
Bizden evvel baħr-ı gird-âba düşen
Hiç biri kırtulmamış sağ u esen
Cân virüp açlıkla ölmüş âdemî
Baş u leş tolu yatur şuda gemi
Kırk gün artuğ itmişüz Hâkķ'a niyâz
Kim bize çâre kılaydı kâr-sâz
Kırk ikinci günde Hâkķ kıldı yarî
Kim uçup geldi size varan perî
Nâme yazup eline virdük hemân

⁷⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

Var ümîdüm yârî kıla müste‘ân
Sağlığ ile çün perî anda vara
Hâzretüñ eline nâmem çün vire
Var ümîdüm şeh şefâ‘at eyleye
Müsâ Tevrat’ın ri‘âyet eyleye [H-109b] [K-110b]
Bu sekîne kılmaya deryâda pes
Şeh kıla kıllarına feryâd-res
O nübüvvet hâteminüñ ‘izzeti
Hağ naşîb itdügi ‘ilmüñ hürmeti
Bu sekîne içre ol Tevrât için
O Zebûr’uñhağkî şuhf âyât için
Komağıl gird-âb içinde sen bizi
Şâh vâcib bendenüñ geçe sözi
Şu katıldı dükenüpdür hem azıq
Açlığ ile olmasun mü‘min yazuğ
Ol Hudâ’nuñ hağkî imdi şehriyâr
Koma halkuñ bunda kıla âh u zâr
Cümle begler ağlaşup kıılır fiğân
Senden olur çâre bize pes hemân
Nâme yazup dutmuşuz saña ümîd
Eyle himmet koma bizi nâ-ümîd
Böyle diyüp âhîr itmiş nâme pes
Vir şalavât germ idüp hengâm pes

Der-Beyân-ı Hüküm Kerden-i Bi-Müvekkil-i Bâd-ı Berây-ı Âverden-i Keştîyân-ı Bâd-ı Şarşar

Hükemâ kavline kaçan ki Âşaf bin Berhîyâ Ahÿâşilün Peyğamber’üñ nâmesini ki oğdı, Süleymân Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm işidüp yüz hükemâya tutdı ve eyitdi. “Revâ degüldür ki bunca âdemler bağr-ı gird-âbda ıztırâbda ve ‘azâbda olalar, lâzım gelen budur ki anları halâş itmege çâre kılavuz. Huşûşan ki sekîne-i Müsâ ve Ahÿâşilün Peyğamber ve bunca ‘ubbâd u zühhâd bağr-ı gird-âba düşe ve niçe biñ Müslümânlar dağı bile ola.” diyicek Âşaf bin Berhîyâ ve cemî‘ hükemâ du‘â kıilup eyitdiler ki “Yâ nebiyyu’llâh, hûb buyurduñuz anlaruñ hâlaşına tedbîr itmek vâcibdür ve kırtarmağ farz-ı ‘ayndur.” diyüp bunlar cevâb viricek Süleymân-ı

Nebî ‘aleyhi’s-selām eyitdi. “Diñ imdi anlaruñ ħalāşına ne tedbîr idersiz ki rāst gele?” Āşaf eyitdi. “Cinnîler gönderelüm, varalar götüreler anları bunda getüreler.” Loħmān eyitdi “ Afārît ehremenler gönderelüm ki cinden anlar ħuvvetlüdür varup getürsünler.” Süleymān eyitdi “Eyleyse yil cemî‘inden ħuvvetlüdür. Allāh’uñ faẓl u keremi birle evvel gird-āba sürüp ileten bād-ı şarşara getürdüp bî-ħuşûr bunda getürdeyin. Şol ħavlı ile ki Ĥaħ sühbānehü ve te‘ālā baña taħtum götürmege belî müsahħar itdi. Ĥavlehü te‘ālā *fe sehħarnā lehu’r-rîĥa tecrî bi-emrihî ruħā’ en ħaysu eşāb*⁷⁶. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Var ümîdüm izn-i Ĥaħ’la bād-ı şarşar bu zemān
K’ol sekîne birle ħalkı getüre baña hemān

Böyle tedbîr idüben anda Süleymān nām-dār
Ĥaħ te‘ālāya tevekkül itdi olup şādmān

Neşr: Ĥakîm ħavlınce Süleymān-ı Nebî ‘aleyhi’s-selām böyle diyicek evliyā, etħiyā, ħükemā, ‘ulemā Ĥazret-i Süleymān’uñ ‘aħl-ı pākine zihn-i idrākine taħşîn idüp [H-110a][K-111a] ma‘ ħül gördiler ki bād-ı şarşara getürde. Andan Süleymān Peyħamber ħazreti müvekkil-i bād-ı Naħmaħā’îl’e ħıħırdı, nazārına geldi. Eyitdi “Yā müvekkil-i bād, sizden temennāmuz budur ki bād-ı şarşara ħükm idesin, baħr-ı gird-āba düşen gemileri ādemîsiyle ve gemisiyle ve cemî‘ esbābı ile yelkeni sereniyle küregi ve dümeniyle bād-ı şarşar cümlesin uzluħ ile berāber getüre, yirle baħr arasında bu Ĥuds-i Mübārek şahrāsına getüre ve lâkin be-şarħ-ı ān ki ħiħ birisi ol geminüñ yire düşüp şikest olmaya ve içindeki ādeme zarar gelmeye.” diyüp ħükm idicek müvekkil-i bād-ı Naħmaħā’îl melek cevāb virüp eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, egerħi Allāhü te‘ālā’nuñ bu ħavlıyle ki ħavlehü te‘ālā *fe sehħarnā lehu’r-rîĥa tecrî bi-emrihî ruħā’ en ħaysu eşāb* mücibince rîħler ħükmüne fermān-berdür, ben daħı ħükmüne muħkemem velākin bu gemileri bād-ı şarşara götürdüp getürtmek muħālifdür, zîrā ki bād-ı şarşar ħāyet şovuħdur. Evvel bu ki gemi ehli şovuħdan ekşeri helāk olur ve ikinci bu ki bād-ı şarşar bir nesneyi götürürken şarşıcıdur. Mebāzā gemileri şarşup birbirine doħundukda helāk ide ve üçüncü bu ki ħāyet ħatı esici yildür. Deñiz yüzinden gemi ħaldırup felek yüzine aħdurınca gemi içindeki ādemîlerüñ ħorħudan zehreleri ħāk ola, niħesi ol sebebden helāk ola. Ben bu nesneye rızā viremezem, meħer ki ħayrı ile ħükm idem ve yāħūd bād-ı şarşar yanına daħı yil ħoşam. Bād-ı şarşar gemi götüre anlar yanından dutalar gemi şarşılmamaħ için.” diyicek Süleymān-ı Nebî eyitdi. “Yā müvekkil-i bād, şimdiye dek bir yirden bir ulu taħı götürmelü olsam bād-ı şarşara getürdürdük ve yāħūd bir ħal‘a şehri ve memleketi taħı vü rāħı ve şahrāsı ve küy u kendini

⁷⁶ Bizde rüzgârı onun buyruħuna verdik. Rüzgâr, onun emriyle dilediħi yere hafif hafif eserdi (Sad 36).

vilâyetiyle götürdüp nazaruma getürtmek dilesem bād-ı şarşara götürdüp getürdürdük. Bunda nedür ki gemileri bād-ı şarşara götürtmezsin?” diyüp Hâzret-i Süleymân incinicek müvekkil-i bād-ı Nağmağâ’îl ‘*aleyhimü’s-selâm* cevâb virüp didi ki “Yâ nebiyyu’llâh, anuñ gibi tağ, memleket, il, vilâyet, ağır ‘azîm milket götürmege bād-ı şarşar münâsibdür ki kuvvetlü yildür. Hem anlaruñ şarşılmağdan derdleri yoğdur zîrâ ki şaķıldür. Ammâ ki bu gemi hafifdür, görmez misin ki deryâ yüzinde giderken zerre miğdârı terâzûdan ağsa ya’ nî geminüñ deñize alçalup bir tarafı yüksege kim [H-110b] [K-111b] ağar içine şu girüp gemi ğarķa varup âdemisin boğar. Hâl budur ki deñizüñ şuyı gemiye mürekkeb iken ve çünki şarşar hevâya ħaldura. Ma’ lümdur ki hâl n’olur.” **Nazm:**

[Fâ’ ilâtün / Fâ’ ilâtün/ Fâ’ ilâtün/ Fâ’ ilün]

Müşkül işdür gökyüzinde götüre şarşar gemi
Kim içinde ħorhuşından almaya her âdemi
Böyle diyüp ol müvekkil-i bād sâkin oldı pes
Diñle imdi ħışşa nedür vir şalavât bu demi

Fî Ma’rifeti Esmâ’i’r-revâyihi’l-Muhtelifeti’l-letî Tedevvere Fi’l-verâ’⁷⁷

Hâkim ħavlince müvekkil-i bād-ı melek Nağmağâ’îl ‘*aleyhi’s-selâm* böyle diyicek Süleymân ħâzreti ‘*aleyhi’s-selâm* su’âl itdi. “Yâ müvekkil-i bād, ħaber vir baña ki kaç dürlü yillere ħükm idersin?” Cevâb virdi ki “Yâ nebiyyu’llâh, yigirmi dört dürlü yile ħükm iderem. Evvel Şabâ yilidür ki bād-ı şarğdur gün doğusından esen yildür. İkinci Şimâl yilidür ki Rûm ħiblesine ħarşu esen yildür. Üçünci Cenûb yilidür ki Rûm ħiblesinden şimâle ħarşu esen yildür. Dördünci Nesîm yilidür ki nerm ü hoş u yumuşağ yildür. Beşinci Semûm yilidür ki gündüzün esen ıssı yildür. Altıncı Nu’ûc yilidür ki gündüz esen yildür. Yedinci ‘İķâm yilidür ki hünersüz yildür. Sekizinci ‘Aķîm yilidür ki mişlühu. Toğuzuncı Cünkbâ yilidür ki şabâ ile şimâl ortasında esen yildür. Onuncı Nîkbâ yilidür ki yolsuz yildür. On birinci Hüdûc’dur ki ħürüldü ile esen yildür. On ikinci Hârûr yilidür ki gice esen ıssı yildür. On üçüncü Şarşar yilidür ki şovuğ ve ħatı yildür. On dördüncü Ķâşif yilidür ki budaç şıyıcı yildür. On beşinci Hücûm yilidür ki çadır ağdaran yildür. On altıncı Debûr yilidür ki gün batusından esen yildür. On yedinci ‘Aşûf yilidür ki ħatı yildür ifrâtla. On sekizinci Lâķıħ yilidür ki bulutları devşürür daħı ağacı yemişlendürür. On toğuzuncı Sehâm yilidür ki bu daħı şol gice ile esen ıssı yildür. Yigirminci Şafân yilidür ki yağmurla ħatı şovuğ esen yildür. Yigirmi birinci Ruħâ’ yilidür ki nerm ü yumuşağ yildür. Yigirmi ikinci Hâşîb yilidür ki uvağ taşları yuvalar. Yigirmi üçüncü Revah yilidür ki Hâğ te’âlâ yir ehli için yaratmışdur ya’ nî ki yir altındaħı maħlûğ için eser.

⁷⁷ Vera etrafındaki muhtelif güzel isimleri bilmek vardır.

Yigirmi dördüncü Rîh-i Sevdâ'dur ki Hâk te'âlâ [H-111a] [K-112a] celle celâluhü ol Rîh-i Sevdâyı virmişdür. Ehl-i Cehennem'e anuñla 'azâb olunur ve dağı yiri götüren deñizler ol rîhüñ üzerindedür, mürekkebi-rüy-ı zemîndür. Bu yılleriñ kañğısıyla buyurursañ gemileri getürdeyin." **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Bağr-ı gird-âb üzerinden hep gemi götürüp
Cümlesin şahrâ-yı Kuds'e irgürelir bu zemân
Rîhüñ aşı bu ki itdüm hazretüñe men beyân
Kañkı rîhe hükmi idersek iy emîr-i şeh cihân

Neşr: Hâkîm kavlince müvekkil-i bād böyle diyicek Süleymân hazreti 'aleyhi's-selâm sözün müvecceh gördi ve eyitdi. "Yâ müvekkil-i bād, bu zıkr itdügün riyâhdan Rîh-i Lâkıh baña hoş geldi ki rahmet yağmurların emri Rabbânî birle cem' idüp kuru ağaçları yapraqlandırıp yemişlendürmiş. Pes gemileri dağı ol yıl getürsün ve hem müvekkil-i şehâb dağı bile varsun." diyüp ra'd-ı felek dağı bile koşdı ve şöyle didi ki "Vaqtâ kim Rîh-i Lâkıh'a gemileri götürmek dileyesiz bulutlar çevresin kaplaya. Eyle zulümât ola ki âdemî-zâd birbirin görmeyeler ve gemilerini yıl ne vechle felek yüzine kaldurup götürdüğün fark idemeyeler. Vaqt ola ki gönüllerine hevâ yüzinde qorhu gele ve çünki Kuds-i Mübarek şahrâsına yıl götürüp getüre. Yiryüzine indürmelü kondurmalu olıcağ şöyle esenliğ ile yirden yuğaru ve bir mil yirde mu'allağ gemileri bir zemân tutalar, bulutlar üzerinde ırılıp gideler, halıq-ı 'âlem ol gemilere nazâr ideler, Hâk te'âlâ baña müsahhar itdüğü mu'cizâtı gözleriyle görelir. Nefslerine inşâf vireler ve bileler ki ol kâdir-i ber-kemâlün ve ol şâni'-i zü'l-celâlün katında dünyâ saltanatınıñ siñek kanadınca kadri yoğdur. Nemrüd yarım siñek birle helâk itdüğüne dâl odur ve dağı eger kim olsa idi buncılayın saltanatı ins ü cin hükümâtını ve çâr 'unşur hizmetini bu za'if hor-ı haqîr Süleymân'a virmeye idi ve dünyâ pâdişâhları dağı bu za'ifüñ ef'âlinden ve ahvâlinde 'ibret alsunlar ki bu kadar saltanat içinde kendözümü görmezem. Tâc u tahta mağrûr olup göğüs germezem ve devletüme tekye kıılıp nefsüme gurûr virmezem. Zirâ ki bu saltanat şol saltanatdur ki niçeleri Nemrüd-ı Fir'avn gibi gurûr-ı saltanat yoldan çıkarıp azdurdı ve Şeddâd-ı Hâmânı tât-i Hâk'dan [H-111b] [K-112b] bezdürdi ve Cemşid gibi rubûbiyyet da'vâsın kaldurup gurûr itdi. 'Aqıbet dünyâdan imânsuz gidüp Cehennem odına tenlerin gîdâ kıılıp Hâk dergâhında yüzleri kara kendüleri hor itdiler. Hâk tebâreke ve te'âlâ bu za'if kılma bu 'azîm saltanatı ki müyesser itdi, şükürüm aña dur ki halîmlik, selîmlik, düleklik, sâkinlik dağı muqadder itdi. Hâk te'âlâ celle celâluhü halîmdür, hem kendü sever ve

hem kıllarına sevdürür. Nitekim İbrâhîm-i Hâlîl cemî‘ halk sevdüğü gibi.” Nitekim kelâm-ı kâdim ve kitâb-ı kerîm içre gelür ki *inne İbrâhîm ’e va ’llâhü hâlimün*⁷⁸.

Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Ger dilerseñ rahmet ide saña rahmânü’r-rahîm

İtme ‘ucb u kibr ü kîn ü ver‘ selîm çü İbrâhîm

Hod-bîn oldısa la‘ net buldı şeytân-ı racîm

Kim muvaḥḥid mü ’minüñ oldı ne kim kalb-i selîm

Der-Beyân-ı Zîkr-i Riyâḥ Be-ḳavl-i ‘Ulemâ vü Be-ḳavl-i Ḥükemâ

Hakîm ḳavlince Süleymân Peygamber ‘aleyhi’s-selâm müvekkil-i bâda ve müvekkil-i şehâba ḥükm eyledi kim varup ḥizmetlerine gireler. Ammâ ki anlar eyitdi. “Egerçi ḥükmüne Allâh emri birle muḥî‘uz ammâ ki Mikâ’îl ḥazretin da‘vet idüp anlardan bize a‘vân dileseñ bu ḥizmete. Zîrâ ki eger ben ki müvekkil-i bâdam ve bu ki müvekkil-i şehâbdur, cemî‘ ümüzüñ müvekkili Mikâ’îl’dür ‘aleyhimü’s-selâm. Luḥf eyle anuñla meşveret kıll anuñ ma‘rifeti daḥı bile olsun.” diyicek Süleymân Peygamber ‘aleyhi’s-selâm bu sözden bildi ki bu ḥizmet emr-i ‘azîmdür. Ḥalvet-hânesine varup pāk şudan arı âb-dest alup iki rek‘at ḥâcet namâzın kıllup Allâhü te‘âlâya tazarru‘ kıllup eyitdi ki “İlâhî seyyidî ve mevlâyı ‘âlî ḥazretüñden dilerem ki baḥr-ı gird-âbda olan sekîne-i Mūsâ’yı Tevrât ile ve Aḥyâşilün Peygamber’i bilesince ‘ubbâd u zühhâd u sâdât ile ve anda olan Müslümânları ve vaḥdâniyyetüñe ikrâr iden pîr ü cüvânları bâda götürdüp gemileriyle şahrâ-yı Ḳuds’e getürdesin, tâ kim baḥr-ı gird-âbdan ol ‘azîm ‘azâbdan ḳurtılup tâ ölünce ḥizmetüñe yüz sürüp tâ‘at ideler ve eger ki bu za‘îf bî-çâre Süleymân’uñ du‘âsı ḥazretüñde müstecâb oldıysa Mikâ’îl ḥazretin gönderesin, gele müvekkil-i bâda ve müvekkil-i şehâba ḥükm kılla.” diyüp niyâz idicek ol ḳâdiyü’l-hâcât ol ḥâlîḳ u arz u semâvâtı Süleymân du‘âsın müstecâb kıllup Mikâ’îl’i gönderdi. Ḥazret-i Süleymân’a [H-112a] [K-113a] geldi. Halk gözinden nihân, Süleymân ‘aynında ‘ayân nazarına geldi, selâm virdi. Süleymân ‘aleyke alup ‘izzet itdi. Andan Mikâ’îl eyitdi. “Yâ nebî, Allâhü te‘âlâ saña selâm kıllup eydür ki du‘âsın müstecâb itdüm. Ammâ ki sekîne-i Mūsâ’yı şimdiden soñra Tevrât ile ve içinde olan esbâb ile Ḳuds-i Mübârek’den göndermeyesin ve server-i selâtinlerden kimseye virüp ‘asker üzerine göndermeyesin.” diyicek Süleymân-ı Nebî “*Semi‘nâ ve aḥa‘nâ*⁷⁹” diyüp yirinden ḥurup secde-i şükr itdi ve yüz yire sürdi. Andan ḥurup Mikâ’îl ḥazreti ile yirine oturdu. Mikâ’îl ḥazreti ‘aleyhi’s-selâm

⁷⁸ Çünkü İbrahim çok içli ve Allah’a yönelen bir kimseydi (Hüd 75).

⁷⁹ İşittik ve itaat ettik (Bakara 285).

müvekkil-i bād-ı Nağmağā'ıl kığırdup a'vānlarından dört kimesne koşdı ki ser-cümlesi tekvīn-i riyāhdur. Evvel Şanveneş, ikinci Raḥyūş, üçüncü Filīş, dördüncü Fırṭīnūş ve andan soñra müvekkil-i şehāb emṭarı kığırtıdı kim adı ra' d'dur, anuñ daḥı dört a'vānı vardur bile koşdı. Nite evvelkisinüñ adı Mehdedī ve ikinci Behrdūşā'ıl, üçüncü Mehīlāş ve dördüncü Mehlūş'dur ve andan soñra bunlar daḥı ızın-i Rabbānī ḥükm-i Süleymānī emr-i Mīkā'ıl-i rūḥānī birle 'azm idüp baḥr-ı gird-āba gitdiler, çün kim felek yüzine çıkdılar. Müvekkil-i bād, Rīḥ Lākīḥ'a ḥükm itdi esip bulutları cem' itdi daḥı sürüp baḥr-ı gird-ābdan yaña gitdiler. Ammā ki bizüm kışşamız ez an cānib baḥr-ı gird-ābdan olan Aḥyāşilūn Peyğamber'e geldi. Nite çünki Ruḳ'ā'ıl-i Perrī'yi kim yām ile Süleymān gönderdilerdi. “Ne ḥaber gele?” diyüp intizār ile durmuşlardı. Her gün namāza niyāza meşğül olup yüzlerin yire sürerlerdi. Perrī gitdüginüñ dördüncü güninde cem' begler bir yire gelüp Aḥyāşilūn Peyğamber gemisine cem' olup eyitdiler ki “Yā nebiyyu'llāh, azuğumuz şuyumuz dükendi baḥr-ı gird-ābdan ḥiçbir vechle ḥalāş olacağumuz ma'lūm degül, bārī ölmedin yarın gemilü gemimüzüñ serenlerin çekelüm yelkenlerin ḳalduralum ve dümenlerin ṭaḳalum Allāhü te'ālāya baş açup niyāz ḳılalum. Ümīddür ki Ḥaḳ te'ālā Tevrāt-ı Mūsā yüzi şuyına bir yıl vire, gemimüzi baḥr-ı gird-ābdan sürüp çıkara ḳurtılavüz. Eger çäre olmayacak olursa kendümüzi deryāya atavüz, balıḳ ğıdāsı⁸⁰ olup 'aybumuz örteviz.” diyüp bu tedbīr ḳılıp dördüncü gün olıcaḳ gemilü gemisine girüp başda seren çeküp [H-112b] [K-113b] ḳıçda dümen ṭutup yelken gerdiler ve daḥı dillerince Allāh'a niyāz ḳılıp yüzlerin taḥtaya sürdiler. Ḥaḳ te'ālāya tevekkül ḳılıp ḥāllerine şükr itdiler kim 'uḳalā eydür “Ḥaḳḳ'a tevekkül eden murādına ericidür.” Nitekim eydür *tevekkeltü 'ala'llāhi yekfike*⁸¹ ve her birisi itdügi günāha istiğfār idüp āh u efgān itmege meşğül oldılar. Zīrā ki 'uḳalā eydür “Kişi gerekdür ki her günāhın⁸² añup her gün āh ide”. Nitekim eydür *zeletü'l-āḳilü kebīrātün*⁸³ ve bir kişi dilerse ki bir belādan ḥalāş ola. Ḥaḳḳ'a şıdḳ ile göñül bağlaya ki bendenüñ felāḥı şıdḳ iledür. Nitekim eydür *fekāke'l-mer'i bi's-şıdḳi*⁸⁴. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Şādık olan her murāda iriser

Ġam-gīnüñ dil-küşāda iriser

Hind ü Çīn ü Sind'de olsun ol kişi

İstedügi her murāda iriser

⁸⁰ Ġıdāsı] 'azāsı K.

⁸¹ Şüphesiz ki Allah'a tevekkül et ve O, sana yeter (Hud 56).

⁸² Günāhın] günāha K.

⁸³ Akıllının hatası büyüktür.

⁸⁴ Kişinin kurtulması doğrulukladır.

Der-Beyān-ı Ber-Āverden-i Keştīyān-ı Bād-ı Şarşar Ez Baħr-ı Gird-āb

Ĥükemā kavlince cülūs-ı Süleymān'ıñ ibtidā-i tāriħinden bir kavilde altıncı yılda ve bir kavilde sekizinci yılda⁸⁵ kânūn-ı evvel ayınıñ on ikinci güninde ki sebt günüydü. Aħyāşilūn Peyğamber gemisinde olan zühhād ile 'ubbād ile şādāt ile sekīneyi kıbleye qarşu okuyup namāz kılırdı. Gemilerle baħr-ı gird-āb āsiyāb gibi döndükçe bunlar her dört rek'at namāzı kılduqlarınca sekīneyi kıbleden yaña döndürüp miħrāb yirinde koyup ve yanından kıble-nümā koyup Aħyāşilūn Peyğamber namāz kılıp selām virdükçe kıble-nümāya nazār kılırdı. Kıble-nümāya göre sekīneyi kıbleden yaña kırdı ve bākī gemide olan server ü selātinler Zilzāl-i Ekber ve 'imlāk-ı Sindī ve naķnāf-ı Hindī mişli pehlevānlar ma'a'l-kışşa kırk dört pāre gemiden olan yigirmi iki biñ miķdārı merd ü merdānlar Aħyāşilūn Peyğamber'ıñ gemisini gözedüp ve sekīneye nazār kılıp gözedüp yönlerin andan yaña dönüp ol gün tā nīm-çāşt vaktine degin namāz kıldılar ki anlaruñ kıblesi Beytü'l-Muķdis cānibine idi. Çünki kıbleleri rāst-ı Beytü'l-Muķdis cānibine ki ya'nī ki gemilerinüñ yönü cānib-i Beytü'l-Muķdis'e olup toğrulıcaķ gün daħı temām kıubbeyi kıuşluk yirine varup Kāf'dan Kāf'a 'āleme şu'le virürken deñiz yili esmeyüp baħr-ı emvāc fāriğ iken gökyüzinde zerrece bulut yoğ iken rüy-ı dilber gibi cihān [H-113a] [K-114a] yüz açuğ iken nā-gāh anı gördiler ki kıatı kıatı yiller esmege başladı. Mevc-i deryā felege çıkup halk kıorķusından sözi savı kesmege başladı, 'ālem yüzünü baħr-ı zulümāt deñizle gök arasın kıara bulutlar kıatı kıatı kıutmağa başladı ve deñiz kıuşları çağrışup kıaçışup ötmege başladı. Aħyāşilūn Peyğamber ile gemi halkı NūħTūfān'ından ki nişān gördiler, cānlarından ümīd kesüp gemilü gemisine siñüp kıurdılar, kıurduqları yirde el getürüp Allāh'a tazarru' kıılıp yüzlerin gemi taħtasına urup secde yirine sürdiler, Ĥaķ'dan necāt ve tūfāndan emān u ĥayāt dilediler. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Pir ü bernā tā ki varsa ol gemide ādemī

Ĥaķķ'a nāliş itdi ġāyet Nūħ'a kıılıp o demi

Yil esüp bulut bürüdi kıutdı zulmet 'ālemi

K'aķdeñizden göz seçemezdi nedür kıara gemi

Neşr: Ĥükemā kavlince bād-ı şarşar esmekde, bulutlar gök ile deryā yüzün kıaplayup güneş şu'ā'ın maħv idüp kesmekde, cür'eti olan pehlevānlar Allāh'a niyāz idüp muħanneslerüñ tūfān kıorķusından cānı çıkup ditreşmekde ammā ki bizüm kıışsamuz ez ān cānib müvekkil-i bād-ı Nağmağā'ıl melek birle müvekkil-i seħāb ra'd emr-i Rabbānī izn-i yezdānī ma'rifet-i Mīkā'il-i rūħānī ve mu'cize-i Süleymānī birle kim sebt günü şubħ-dem şaħrā-yı Kıuds-i

⁸⁵ Bir kavilde altıncı yılda ve bir kavilde sekizinci yılda] bir kavilde sekizinci yılda K.

Mübârek'den dīvân-ı Süleymân-ı Nebî-i tebârekden kudret kanadların açup “*Bismi'llâh.*” diyüp uçup a'vânlar ile yirle gök arasına geçüp tarafetü'l-‘ayn içinde deryâ-yı mağribe muqâbil ki virdiler. Felek yüzinden nazâr kıllup gird-âb-ı ekberde gemileri ki gördiler. Hemân-dem Allâh'ıñ emri birle evvel müvekkil-i bād-ı felek ya' nî kim Nağmağâ' il melek ‘*aleyhi's-selâm* bāda hüküm itdi, esdi. Andan şoñra müvekkil-i bād-ı şehâb ra' d-ı melek-i kām-yâb hüküm itdi. Bañr-ı zulümâtdan kara bulutlar çıkup gök ile deryâ arasın bürüyüp tutdı. Şöyle ki bañr-ı gird-âbla gemileri zulümât ihâta itdi. Eyle ki Tūfân-ı Nūh'dan nişân virür. Andan müvekkil-i bād Rih-i Lākıh'a hüküm itdi. Ol kırk iki päre gemileri deryâ yüzinden âsânlıgla endāze vü terāzū ile gökyüzine çıkarup ağdurmağa başladı. Mekātā'a' il melek ‘*aleyhi's-selâm* müvekkil-i şehâb ra' d dahı şol Cehennem ağzından çıkan kara düttün şeklindeki esved-i şehâblara kim hevâda gidişi beñzer şehber-i ‘uqâblara ol gemilerün etrafını kuşadup üstine çöküp dahı yağmurların az az yağdurmağa [K-114b] başladı velî bulutlardan anuñ bigi [H-113b] karañuluğ düşdi ‘âleme ki ne gökde felegüñ şems ü mähî belürürdi ve ne deñizde murğ u mähî görünürdi. Gemi içindeki halk bulut karañulıgından biri birini görmezdi, gemi gökde mi ya deñizde mi fark idüp birbirine haber viremezdi, velî bu kadar görürlerdi ki gemilerün yilkeni yille tıldı. Seren ipleri çekilüp yedi siñirlü katı yay kirişine dönüp muhkem oldu ve gemiler Kuds-i Mübârek cānibine katı yaydan çıkmış oğ gibi gider oldu. Bunlar gemiyi bañr-ı gird-âb deñizinden gider şanup her birisi Allâh'a şükr ider oldu velî bulut zulmetinden bir gemideki bir gemiyi bakup göremezdi ve yil esmesinden ve yağmur yağmasından gemiden gemiye kimse haber virmez oldu. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Tutdı zulmet ‘âlem için hem çü kır

Göz gözi görmez olupdı irüdir

Bu sipihrüñ içi olupdı key siyâh

Kim belürmezdi felekde mihr ü mäh

Zulmet-i İskender tı olupdı ‘âleme

Göz diküp bakmazdı âdem âdeme

Mevc uruben kükrer idi çün deñiz

Çorhudan kıalmazdı âdemde beñiz

Gök gögermiş ışılar deryâ yüzi

Bakup ammâ göremezdi göz gözi

Yiller esdi gökde hem çün bād-ı hüd

Çapladı deryā-yı zulmetle bulud

Çalk-ı ‘ālem tā ki geŝt-i ādemi

Çayrete vardı temāmet her gemi

Çükemā kavlince emr-i Rabbānī mu‘ciz-i Süleymān Rīh-i Lākīh kırk dört pāre gemileri içi tolu yigirmi iki biñ nefer ādemleri baħr-ı gird-ābdan çaldurup götürmekde, yir ile gök arasında uzluğ ile alup Çuds-i Mübārek’e yitürmekde ve ra‘d-ı felek daħı bulutları cem‘ idüp gemiler üzerine ağdurmaçda, çarañulıç ‘ālemi dutup gemilerdeki çalk birbirin görmeyüp yağmurlar daħı yağmaçda ammā ki bizüm kıŝsamuz ez ān cānib Süleymān çazretine geldi ki müvekkil-i bād ile müvekkil-i seħāb gemileri getürmege sekīne-i Mūsā’yı nazarına yetürmege çükme idicek yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü ŝıfat-ı maħlūkāt ve çāzır olan biñ bir ümmet dillerine yigirmi dört dürlü yilüñ āvāzesi düŝdi ve re‘is-i çükemā ve a‘lem-i ‘ulemā yil çakçında birbirine su‘āl itmege mübāçase çılıp çil ü çāl itmege baŝladılar. Süleymān Peyğamber [K-115a] ‘aleyhi’s-selām bunlaruñ bu çāline muççali‘ olup yüzün Loçmān Çakīm’e çutup su‘āl idüp eyitdi ki “Yā çakīm, çaber vir baña ki çükemā [H-114a] kavlince yilüñ aŝlı nedür ve kaç dürlüdür ve fā‘idesi nedür?” Cevāb viridi ki “Yā nebiyyu’llāh, çār ‘unŝür ki Allāhü te‘ālā yaratdı, cemī‘ sinden kürre-i nesīm çuvvetlüdür. Naçl-i İdrīs oldur ki kürre-i nesīm altı biñ mil yol durandan yuçaru oddur ve her tağ ki ŝudan çıkıçıdur hevāya çirmiçdür, çaçan ki temevvüc itse yil çāŝıl olur. Nitekim deñiz mevc urisa hevā olur ba‘zın def‘ ider. Pes hevā yildür sākin ve yil hevādur muteharrik ve İbni Cevzī eydür. “Hevā iki çısmdur raçmetdür, ‘azābdur ve her çısmı dört çısmdur. Raçmet bigi rüçha neŝr ü mürselāt ve mübeŝŝirātudur. ‘Azāb yili ŝā‘ıç u‘Āŝıf bu ikisi deñizdedür ve Açaymīr ü ŝarŝar bu ikisi çurudadur ve yilüñ fā‘idesi çayvānuñ cismini muçkem ider ve bulutları bir yirden bir yire iledürler ve ulu yiller kim fā‘idelidür. Dörtüdür Evvel ŝimāl’dür, ol nebātü’n-na‘ŝdan maçribe çider. İkinci Cenüb’dur, ol sehīl çarŝusından maçrıça eser ve üçüncü ŝabā’dur, ol nebātü’n-na‘ŝ çarŝusından maçrıça eser ve dördüncü Debür’dur, sehīl çarŝusından maçribe eser. Ammā ŝimāl ŝovuçdur, çurudur. Anuñ içündür ki ol bir içlimden gelür ki güneŝ ol içlime uçramaz ve çar ve yağmur ve ŝovuç ol içlimde çoğ olur. Yazda ve kıŝda lā-cerem ŝovuç olur ve hem deñize uçramaz. Beriyyeler ve tağlar ve ıssuzlıçlar geçer, lā-cerem ŝovuçdur, çurudur ve Cenüb yilinden çatı eser. Zīrā çar yirlere uçrar, çiddeti kesb ider. Ammā bedeni ŝaħiç çılır ve pāk ider ve dimāğa çuvvet virür ve rengi ŝāfidür ve hevāyı ŝaħiç çılır ve pāk ider ve ŝehveti çarekete getürür ve ammā Cenüb ıssıdur ve yaçdur. Zīrā ki çattı-ı İstivā’dan gelür ve ol vilāyet be-ğāyet ıssıdur. Yilda iki kez güneŝ anuñ üzerinden geçer ve hem deñiz çoçdur, yedi deñiz geçer. Lā-cerem çarāret ü ruçbet kesb ider. Ammā bedeni yumuŝaç ve ādemi kāhil çılır ve hevāsı ağır olur ve deñiz ŝuyın çara çılır ve ekŝer yağmur getürür ve çaçan ki bir vilāyetde

çok esse ekşer toğan dişi olur. Kaçan ki ıssı şuya dokına şovuk eyler ve şovuk şuya dokına ısshı eyler. Şabā i' tidāle yakındur, zīrā ki gününñ evvelinde eser ve hem şovuk yirlere dokınup şovuk eyler [K-115b] ve deñize ve beriyyeye irişüp i' tidāl kesb ider ve ol seher-i nesimdür kim ādeme hoş gelür ve uykuyu tatlu eyler ve hastaya [H-114b] rāhat bağışlar ve cemīc havāşa muvāfiğdur ve ammā Debūr, Şabā'ya muhālifdür. Gününñ āhirinde eser, ğurūba yakın olduğda anuñ için seħūnet kesb itmez ve her hāşşa ki Şabā'da vardur. Debūr'da anuñ zıddıdur. Nitekim muşannif-i kitāb eydür ki Rasūl hazreti 'aleyhi's-şalātü ve's-selām hadişinde buyurur ki *naşrate bi's-şabā ve emleketi 'Ād bi'd-Debūr*⁸⁶ ya' nī baña Allāhü te'ālā şabā ile nuşret viridi, düşmene mukābil olduğumuzda ve 'Ād kavmini Debūr ile helāk eyledi ve yıllerden birisine dağı Vana' a dirler kim aña kaşırğa dirler ve ekşer sebep oldur ki tabī'ati zemherire irişür müdevver yolda berāber gelür. Ol sebebden degirmi olur, ol şıfat üzre yire gider ve ba'zı hākīmler eydür ki "Sebeb oldur ki iki muhālif yıl bir yire cem' olur birbirine qarışur def' idemez döner degirmi olur. Bunuñ hiç hāşıyyeti yokdur, belki ziyānı vardur." Loqmān Hākīm hikmet mūcibince yıllerünñ hākqında bu vechle cevāb viricek andan Süleymān 'aleyhi's-selām yüz 'ulemāya dönüp⁸⁷ su'āl itdi. "Ehl-i sūnnet ve cemā'at mezhebinde haber virünñ baña ki yıl kaç dürlüdü ve aşlı nedendür ve fā'idesi nedür haber virünñ?" diyicek serdefter-i 'ulemā Āşaf bin Berhıyā cevāb virüp eyitdi ki "Yā nebiyyu'llāh, bilgil ki Allāhü te'ālācelle celāluhū şuyı dürrden yaratdı, yili anuñ buhārından yaratdı. Ol yıl için Allāhü te'ālā kanad yaratdı, anuñ kanadınuñ şağışın kimse bilmez illā Allāhü te'ālā bilür. Yine ol yile emr eyledi bu şuyı götüre, götürdi. 'Arş şu üzerindedür, şu yıl üzerindedür. Ba'zı kavm inkār eylediler. Yilün me'mūr olmaqlığın dağı kanadı olmaqlığın pes bu inkāruñ ma'nisi yokdur. Zīrā kaçan cā'iz oldıysa Allāhü te'ālā feriştelere yaratmaqlık nūrdan dağı anlara kanad yaratmaqlık dağı anlar seyr eylemeklik her ne yire dilerse egerçi anları bir görmezüz hıffetden ötürü. Ammā ki ya⁸⁸ Süleymān-ı Nebī 'ālī hazretünñ gözlerinde 'ayān görürsin, zīrā kim mürsel peygambersin her birinünñ sırrına vākıf olursın, bu 'acıbdür ki bilürken su'āl kılırsın."

Nazm:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Bildürürken cümle nesneyi saña Rabbü'l-enām

Pes su'āl itmek neden virgil haber ey nīk-nām

Çün *fe fehhemnā*⁸⁹ didi 'allām-ı ğayb iy şeh saña [K-116a]

Bildüğün nesneyi sormak aşlı nedür di temām

⁸⁶ *Saba rüzgârı rahmet ordusu vazifesi görmüş ve bu rüzgâr Ad kavmi hakkında bir azab ordusu kesilmiş (Hadis).*

⁸⁷ Dönüp] dutup K.

⁸⁸ Yā]- H.

⁸⁹ *Anlattık ve öğrettik (Enbiya 79).*

Nesr: Hükemā kavlince Süleymān-ı Nebī ‘*aleyhi’s-selām* [H-115a] bu haberi kim işitti. *Fetebe’s-seme zāhiken*⁹⁰ mücibince tebessüm itdi dağı eyitdi ki “Egerçi cümlesi ma‘lûmumuzdur velâkin bilmeyen bilsün diyü su’âl iderem.” diyüp cevâb virdi. Nitekim muşannif-i kitâb eydür. Ka‘bü’l-Aḥbâr’dan rivâyetdür ki eydür. Ḥazret-i risâlet ‘*aleyhi’s-selām* şordum ki “Bizümle gök arasında niçe yıl vardır?” Peyğamber ḥazreti eyitdi. “Üç yıl vardır. Evvel Rîḥ-i ‘Aḳîm’dür, ‘Âd kavmine irsâl olundu. İkinci Rîḥ-i Sevdâ’dur, ol ol yıldür ki Cehennem ehli anuñla ‘azâb olunur dağı deñizler anuñ üstindedür. Üçüncü Rîḥ-i Revaḥ’dur yir ehli için. Ba‘zılar eyitdiler “Yıl dördür.” didiler. Sabâ’dur, Debür’dur, Şimâl’dür, Cenüb’dur. Şabâ yili rûhı vardır dağı Nesîm vardır ekşer esmesi anuñ gicedür. Peyğamber ‘*aleyhi’s-salâtü ve’s-selām* eydür “Ben bir dem evlendüm Şabâ ile Allâhü te‘âlâ ‘Âd’ı helâk eyledi Debür ile. Ammâ Debür’uñ kuvveti yirde ol qadardur ki yiri şarşar. Zîrâ ‘Âd kavmi yilile helâk olmaqlıg ile qorquduıldı. Çün kim işitdiler, quyular qazdılar anda sâkin oldılar. Eyle şandılar ki aña yıl girmeye. Allâhü te‘âlâ Debür’ı virdi tâ anları ol quyulardan çıkardı atdı, anları ol vechle helâk eyledi. Ammâ Şimâl yili diyü Füyâze dirler ve ‘Arab buña Şimâl didi. “N’içün?” Anuñ için ki bu muşallînüñ şavlınden gelür, arz-ı Ḥicâz bu Şimâl yili buludla yağmurla gelür şeksüz. Qaçan bunuñ üzerine gece gelse döker, ‘alâmeti budur ki ammâ Cenüb’a Cenüb şöyle eydürler “Ol kıble tarafından esse anuñ kuvveti ‘ulvîdedür, zîrâ bulutlara müvekkildür bulutları cem‘ ider kaçan qatı qatı esse yağmur yağar ve dağı anuñ bir ḥaşşesi budur ki deñizleri ḥarekete getürür yirden nem çıkarur.” **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Cümle yiller bir degüldür bî-gümân

Her birinüñ nef‘ -i zarrı var inan

Şarşar ile bir degül bād-ı nesîm

Farqı vardır cümlesinüñ key cihân

Der-Beyân-ı Äverden-i Müvekkil-i Bād Sekîne-i Mūsā ve Keştîyân-ı Zilzâl-i Ekber

Hükemā kavlince Ḥazret-i Süleymān ‘*aleyhi’s-selām* nübüvvet taḥtı üzerinde oturup hükemâdan ve ‘ulemâdan [K-116b] riyâḥ ḥaqqında bu vechle su’âl cevâb iderken müvekkil-i bād-ı Nağmağâ’ıl ‘*aleyhi’s-selām* gelüp [H-115b] sem‘ -i Süleymān’a baḥr-ı gird-âbdan gemileri götürüp getürdügin haber virdi. Ḥazret-i Süleymān ‘*aleyhi’s-selām* işidüp Müslümânlaruñ sekîne-i Mūsā ile baḥr-ı gird-âbdan ḥalâş olduqlarına şâd olup du‘âsı Ḥaḳ dergâhında müstecâb olduğına şükr itdi, andan dönüp beglere haber itdi. Yirlü yirinden divân ḥalkı hep turdılar, felek yüzine baqup diqqatile nazâr urdılar. Gördiler ki cānib-i mağribden

⁹⁰ O zaman bu üzerine tebessüm etti (Neml 19).

baħr-ı zulümāt ƙopup yiller esdi, gökyüzinden baħr-ı zulümāt belürdi, zemāndan ōñra ƙıble cānibinden yil ƙıƙup esüp baħr-ı zulümātı dağıtdı. ‘Ālem yüzi münevver oldı ve göz gözi gördi. Anı gördiler ki yil hevā-yı fenāda fevƙa’l-‘āde ƙırƙ dört pāre gemileri içi ƙolu ādemleri taħt-ı Süleymānı gibi uzluğ ile götürüp gelür. Her geminüñ yilkeni yil ile ƙolu ve ƙıçda dümen dutulmuş ve başda seren çekilmiş her geminüñ ādemi ‘avāmı ayağın ƙurup hāřları yiryirin otururlar, geçmiş peygamberler ervāhına řalavāt virüp Allāh’a tekbir getirürler. Bu şariş ile yil gemileri bu resm ile getirüp Ƙuds řaħrāsına yitürüp gökyüzinden yire indürdi dağı dizek dizek ƙılup sekine-i Mūsā olduğı ve Aħyāřilün gemisini öñce bāķisini ‘aķabince Ürdün Irmağı şuyı üstine ƙondurdi. Ez ān cānib bu şarafdan dağı Aħyāřilün Peyğamber ‘aleyhi’s-selām baħr-ı gird-ābda ol şedid-i ‘iķābda Hāķ te’ālāya münācāt ƙılup niyāz iderken ve Zilzāl-i Ekber ve cebbār-ı a’zam ve kakhār-ı kührem vesā’ir serverleriyle Dāvud Peyğamber ‘aleyhi’s-selām řeri’atine girmiş dilāverleriyle bu varşadan hālāř olmağa hāllü hālince hāliķa niyāz idüp namāz ƙılurken anı gördiler⁹¹ ki ƙatı ƙatı yiller esüp sözi savı kesüp biħār-ı aħbārdan bulutlar ƙoparup ƙuvvet-i hevā ile gökyüzine ağıdurdi. Bulut ƙarañulığı ‘ālemi dutup susuzlık ƙanduracaķ deñlü yağmur yağıdurdi veli baħr-ı zulümāt anuñ bigi ƙarañulık oldı ki göz gözi görmez oldı ve bir gemiden bir gemiye ādem baķup birbirinden hāber virmez oldı veli řol ƙadar fark itdiler ki yil esüp gemilerini rāst Beytül-Mukdis cānibine döndürdi dağı yiller anuñ bigi esdi ki [K-117a] seren ipleri kemān-ı Rüstem kirişi [H-116a] gibi ötmege başladı ve yil yelkene ƙolup her gemi oķdan ƙatı yil ƙuvvet ile gitmege başladı veli anuñ gibi ƙarañulıķdur ki ne gemiden aşağa deryā-yı āb-ı baħrdan niřān belürürdi ve ne hūd seren ağacından yukāru hevā-yı řems-i āsmān belürürdi. **Nazm:**

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Ne baķup göz gördi baħru ne hū řu içre semek

Ne nazār iden hevāda gün görürdi ne felek

Baħr-ı zulmet ile ƙıtdı ƙarh u deryā arasın

řanki ƙopdı baħr-ı tūfān zulmeti Nūh’ı kömek

Neşr: Hāķim⁹² ƙavlince bu ƙırƙ dört pāre geminüñ her birisini uşağı ve irisini baħr-ı gird-ābdan yil ƙaldurup götürürken Ƙuds-i Mübārek řaħrāsına getürdüğün üç aylık yolu bir gün řabaħdan vaķt-i ‘ařra dek mağrib deñizinden ƙaldırup yire gök arasından getürdüğün Ƙuds-i Mübārek ırmağı arduna getürdüğün Aħyāřilün Peyğamber’den ğayrı kimse bilmedi, bulut ƙarañulığından göz gözi görüp hevādan baħrı seçüp āğāh olmadı. İllā bunlar şöyle taşavvur

⁹¹ Gördiler] gösterdiler K.

⁹² Hāķim] hūkemā K.

itdiler ki gemilerini baħr-ı gird-āb yüzinde yürür ve ammā şol vaqtin bu sırra vāķıf oldılar ki vaqtā ki yıl bunlaruñ gemilerini ve her geminüñ içi tolu ādemlerini baħr-ı gird-ābdan ki izn-i Rabbānī birle götürdi ve ma‘rifet-i müvekkil-i Mikā‘il-i raħmānī birle uds-i Mübārek şahrāsına ki yitürdi. Mu‘cize-i Süleymānī zāhir olmağ için ins ü cin serverleri bu sırra vāķıf u nāzır olmağ için müvekkil-i şehāb melek ya‘nī ki ra‘d-ı felek buludı gemiler üzerinden tağıtdı ve gün şu‘lesi toķınup ‘ālemi rüşen ki eyledi⁹³ yıl gemileri gökyüzinden indürdüğün ki gördiler, Ürdün Irmağına ķondurduğün bilüp birbirine haber virdiler daħı gemi içindeki halk bulutlar tağılduğün ki gördiler, gemileruñ çevresine baķup nazār urdılar. Gördiler ki baħr-ı gird-āb görünmez, illā ki hevā görünür nehr ü deryā yirine dehr ü ķazā görünür. Gemilerin mu‘allaķ görüp ķorķdılar, gemilü gemisine siñüp sükūt idüp baķdılar tā aña dek ki gemiyi yıl yiryüzine indürdi, Ürdün Irmağı şuyına ķondurdu daħı Aħyāşilün Peyğamber ve Zilzāl-i Ekber ve gemide olan serverler gird-ābdan ħalāş olduķların ki gördiler, Allāħ’a şükr idüp secde ķılup yüz yire sürdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Çün selāmet ķurı yirde kendülerin gördiler

Pes kenār-ı baħrı öpüp secdeye yüz sürdiler [H-116b]

Her biri cān u dilden nāliş idüp ħālīķa [K-117b]

Emr-i Ĥaķķ’a virüp anlar ħoş rızāyı ķurdılar

Der-Beyān-ı avl-i Diger

Ĥakīm⁹⁴ ķavlince ba‘zı rāvī eydür ki Süleymān Peyğamber ‘aleyhi’s-selām müvekkil-i bād-ı Nağmağā‘il’e emr itdi. Gemileri baħr-ı gird-ābdan sürüp Endülüs şehri kenārına getürdiler ve andan halk gird-ābdan ħalāş olduķların görüp secde-i şükr idüp bir zemān ol şehirde durup azıķlanup şulandılar ve andan yelken eyleyüp göçdiler, İskender Boğazı’nı geçdiler Aķdeñiz’e girdiler ve andan sürüp Trablus’a geldiler. İskele urup kenāra çıķup gemide olan atları çıķarup Aħyāşilün Peyğamber ‘aleyhi’s-selām ve Zilzāl-i Ekber ve bāķī olan serverler atlu atına süvār oldılar ve merkebi olmayan piyāde öñlerince yürüyüp ‘azm-i uds-i Mübārek ķıldılar. Sekīne-i Mūsā’yı ‘ulemā başlarında götürdiler ve Aħyāşilün Peyğamber ‘aleyhi’s-selām a‘vān-ı sādāt ile geçmiş peyğamberler ervāħına şalavāt virüp Allāħ’a tekbīr getürürlerdi, bu tarīķ ile gelüp Süleymān-ı Nebī ħazretine yitdiler. Ez an cānib Süleymān Peyğamber ‘aleyhi’s-selām Āşaf bin Berĥiyā’yı ve ħāzır olan enbiyā vü evliyāyı Mūsā Peyğamber sekīnesi ħürmetine ve Tevrāt-ı ‘azīm ‘izzetine ķarşu gönderdi. Gelüp Aħyāşilün Peyğamber’i

⁹³ Eyledi] itdi K.

⁹⁴ Ĥakīm] ħükemā K.

karşuladılar ve sekineyi ziyâret kılip ‘izzet ile alup Süleymân’a getürdiler ve pehlevânlar server-i ser-gerânlar dağı Zilzâl-i Ekbere ve bilesince olan beglere karşı vardılar, ‘izzet ile selâm virdiler. Görüşdiler hâl ü hâtır soruşdılar. Andan Zâl-i Destân dağı oğlu Rüstem’ün yârenleri geldügin ki bildi. Rüstem bile degüldügin görüp feryâd u efğân kıldı. Andan Ahyâşilün Peyğamber’e buluşup haber şordı. Ol dağı muhâlif yil esüp gemileri birbirinden ayırduğın ve Rüstem gemisinden bunlar cüdâ düşüp baħr-ı gird-âba girdüklerinden haber virdi, Zâl-i Destân işidüp dil perîşân oldu. Andan sürüp bunlaruñla Süleymân hazretine buluşup dergâhına yüz sürüp devâm-ı devletine du‘â kıldılar. Evvel Ahyâşilün Peyğamber Süleymân ile görüşüp andan Zilzâl-i Ekber ve andan cemî‘ bilesince gelen serverler dīvân-ı Süleymânî’yi ki gördiler, hayrete varup engüşt ber-dehân urdılar. Evvel taht-ı pâ öpüp baş koyup yüz yire [H-117a] sürdiler. Andan baş kaldırıp dillerince Süleymân hazretine [K-118a] alkış virdiler ve andan hâllü hâlince pîş-keşlerin çeküp kendüleri kim idügin bildürüp hizmet-i şerâ’iğin yirine yitürdiler. Andan emr-i Süleymân ile mehterler şandalı getürdiler. Serverler şafında Kührâm ‘Âdî’den aşğa şadra geçüp oturdılar ve sekineyi dağı Kudus-i Mübârek yirine iletüp Allâh’a tekbîr getürdiler. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün]

Çünkü gördi ol melikler Şeh Süleymân hazretin
Cân u dilden pes kabûl itdiler anuñ hizmetin

Bildiler ki aña hem-tâ yoğ cihân içre melik

K’itdi çâker baħr u beruñ milleti vü ümmetin

Ķışsa-i Sâm-süvâr

Hakîm kavlince Süleymân hazreti, Ahyâşilün Peyğamber ile ‘aleyhimü’s-selâm kelimât itmekde ve Rüstem’den haber şorup bunlaruñ gird-âb-ı baħra düşdikleri sergüzeştin işitmekde ve Zilzâl serverlerle Süleymân dīvânın teferrüc itmekde ammâ ki yine bizüm kışşamız Sâm-süvâr’a geldi. Çün kim ol şu kenârındaki kalıp sînesindeki beyânı kim işitdi, didi kim “İy serverler yakın şöyledür kim eṯrâğ-ı Zengî, gergedan-serlerden korğmışdur. Anuñ için bu kavmden döne döne şikâyet itmişdür.” diyüp çeri konmuşdı. Bâr-gâhına geldi selâṯin-i serverler cem‘ olup dīvân durdı kim oturup kim durdı. Andan söz açılıp varıcağ düşmeni añşdılar. Didiler kim “Bir kimse olsa gergedan-serlerden bize haber getürse.” didiler. Sâm eyitdi. “Cinnîler gönderelüm.” diyüp da‘ vet kıldı, ‘Aṯûf-ı Cinnî, Takḍis-i Cinnî hâzır oldılar. Sâm-süvâr tatlu dille didi kim “Yâ cinnîler, kerem idüp varuñ bu varacağumuz gergedan-serleri cüst ü cü kıluñ.” didi. Sâm hükümüyle cinnîler dağı gitdiler, gergedan-serlere yitdiler, görüp yarındaşı çın seħer Sâm-süvâr’a yitdiler. Didiler kim “Yâ pehlevân-ı cihân, gergedan-

serler sizlerün gelişinden bî-haber ferâgat yürürler.” didiler. Andan Sām-süvār ol haberle çeri göçürüp gıtdiler ve becid yürüyüp yedi gün gıtdiler, sekizinci gün deñiz kenârında bir ‘acâ’ib şa‘b der-bende irdiler. Bir yanı deñiz, bir yanı yüksek tağ, tağ ile deñiz arası bir tar der-benddür. Şöyle kim er at bir bir geçer. Tağ der-bend üzre şöyle havâledür kim tağdan der-bende bir taş inse biñ kişi helâk ide. Sām der-bendi [H-117b] görüp biraz tırup vezne urdı. Sām tırıcağ Cālün-ı Zengī ilerü gelüp eyitdi. [K-118b] “İy Sām, cihân ben bende yigitligüm çağında bu gergeden-serler gelüp Zengistân diyârını urup beni esir sürdiler. Ol kavm ile gelüp bu der-bendi geçüp bu diyârı görüp dört yıldan sonra girü kaçup diyâruma vardum, bu der-bendi bu diyârı gördüm. Bu der-bendden gayrı bu diyârın yolu yoğdur, bu diyâra girmeden bu der-bendden hâzer gerek bâkîsin siz bilürsiz.” didi. Sām dağı ol söz ile hüküm kıldı, çeri kondı. Sām-süvār selâfîn-i serverlerle danışdılar, iş şonım şanışdılar, tâ kim ol kavme ne vechle varalar. Her biri bir söz didi. Āhîrinde Sām-süvār eyitdi. “İy hakîmler, gerçi kim her biriñüz ‘ilm ü ‘ağlla zü-fünûnlarsız didiklerünüz sözler devlete lâyıķ sa‘âdete muvâfiğdur. Ammâ İ‘tişâm-ı Erdebîli çeri ‘ilmin yağşı bilür görelüm ol dağı ne dir?” diyüp İ‘tişâm’a teveccüh itdiler. İ‘tişâm dağı du‘â kıilup didi kim “Ey pehlevân-ı cihân, bu gergeden-serler kem vardur, hayvân-şifatdur, bularda ‘ağl ü kifâyet yoğdur. Bizler bu çeriyle bu diyâra giricek bular ittifağ idüp gelüp bu der-bendi bağlayup turalar. Velî ihtiyât için gereği budur kim birkaç biñ er bu der-bendde koyup gidevüz ve bir dağı şöyle varmağ gerekdür kim bu kavm geldüğümüzü tuymadın bir yire cem‘ olmadın bunları başa düşevüz. Bu tedbîrle cân u baş ele alup varmağ gerek bizden tedbîr oñarmağ Hağ te‘âlâ’dan.” diyüp hāmüş oldı. Sām-süvār ile server-i selâfînler bu sözi cümlesi ma‘kül gördiler. Ol gün, ol dün yarağ kıilup altı kez yüz biñ erden on biñ er seçüp der-bendde kodılar. Kûrtûsî-i ‘Ādû bunlara baş diküp der-bende koyup gıtdiler. Sām-süvār derbendi geçüp gergeden-serler diyârına girdüğü dem ol kavm görüp ürküp tuş tuşa sürü beglerine vardılar. Ol zemân gergeden-serlerün bir sultânı var idi, adına Qantılân dirlerdı. Üç yüz yaşında idi, dört yüz kırık dört oğlı, dört biñ dört yüz oğul oğlanları varidi, çün ilinün ortasında bir tağ var idi, anı mekân idinmiş idi. Tağın bir yanı deñiz bir yanı şahrâ idi. Yaz olıcağ ol tağda yaylar idi, kışın deñiz kenârında kışlar idi. Çeri cem‘ itse altı yedi yüz biñ gergeden-serler derilür, gâh gelüp Zengistân [H-118a] diyârını tâlân idüp giderdi. [K-119a] Ol zemân kim Sām-süvār hücum itdi, ol diyâr-ı kavm gelüp Qantılân’ı gergeden-sere haber idüp didiler kim “İy şâh-ı gergeden-ser, bir mu‘teber çeri gelüp der-bendi geçüp bî-ihtiyâr üzerüne gelür gâfil olma.” didiler. Qantılân yağı haberin işidüp kaçdı. “N’içün?” “Anuñçün kim mülkine sultân olalı üzerine yâd yağı gelmemiş idi.” Haykırup yirinden tırup gine oturdı. Bu hâl içre yine haber geldi kim “İy Qantılân düşmen irdi ne oturursın?” didiler. Ol gümrâh, gümreyü yirinden durup dört yüz oğlın, dört biñ dört yüz torunun alup hâzır

çerisin dirüp tağdan inüp çerisin cem' itmek ardınca oldu. Yedi günde dört yüz biñ gergedenser dirdi, gelen düşmeni gözleyüp tırdı. Bu cânıbden dağı Sām-süvār der-bendi geçdüğü dem Cālūn-ı Zengī'ye eydür "İy Cālūn, toğrı yolu gergedenserler sultānı tırdığı mekāna tıt görelüm rāst gelür mi?" diyüp önlerin izleyüp yanların gözleyüp gitdiler. Yedi gün yürüyüp sekizinci gergedenserler sultānı tırdığı tağa yitdiler, kondılar. Andan Cālūn du' ā kılup didi kim "İy pehlevān-ı cihān gergedenserler sultānı Qantılān, işbu görinen tağda olur. Bunca gündür yürürüz hiç gergedenserlerden kimse görünmedi. Yakın budur ki bu kavm bizüm geldüğümüz tıyup sultānları katına cem' oldılar anuñ için görünmezler, bu kavmden gāfil olmamağ gerekdür." didi. Zengül-i Zengī böyle didüğü Sām-süvār'a hoş gelüp buyurdu. Hākīmler ' Aṭūf-ı Cinnī ve Taqdis-i Cinnī'yi da' vet itdiler. Gelüp Sām'a karşı tırdılar. Andan Sām eyitdi. "İy serheng-i cinniyān, kadem-rence kılup varuñ, gergedenserleri görinen tağda görüñ, tız gelüp baña haber virüñ." didi. Cinniler dağı gitdiler. Derhāl görinen tağa yitdiler, eteginde gergedenserler çerisin gördiler. Hadid deñizi gibi bir gürbüz çeri konomuş, inine uzununa göz irmez. Andan yüksek yirlerden gözciler tırup Sām-süvār çerisin gözledürler. Cinniler anları görüp dönüp gelüp gördüklerin Sām-süvār'a haber virdiler. Bildi kim düşmen çerisi geldüklerin bilmiş. Andan Sām-süvār didi kim "İy serverler çın şehir bu kavm ile göz [H-118b] gördüğü dem buluşup dürüşelüm. Görelüm devlet [K-119b] yıldızı ne burcdan toğar?" diyüp bu tedbir üzre yarağ kılup yitdiler. Ol yañadan dağı gergedenserlerüñ gözcileri ceş-i Sām'uñ konomuğın görüp sultānlarına gelüp bildürdiler. Qantılān ol habere yine kağıyup ra' d gibi gümlüyüp berķ-vār şakıdı. Haykırup yirinden durup dört yüz oğlın ve dört yüz biñ dört yüz oğlan oğlın yedi kez yüz biñ gergedenser çerisin alup düşmene karşı gitdiler. Ol taraftan Sām-süvār buyurdu. Hırāşān odın yakup ārām kılup yedi biñ er ile Qahrām-ı Zengī birkaç fersağ yir gidüp durdılar, ol yañadan gergedenserler sultānı dağı çerisi önince süre. Sām-süvār çerisine yakın irüp altı kez yüz biñ erüñ Hırāşān odın gördi, nite yiryüzün yılduzmişāl od tıtmış. Qantılān ceş-i Sām'ı göricek tırup hayrān oldu, yine kendüyi dirüp oğlanlarına eydür. "Bu nedür?" diyü şordı. "Düşmen odıdur." didiler. Qantılān düşmen olduğın bilüp bir kadem dağı ilerü başmadı ardından erin tırdı, gergedenserler çoğalıcak gülvüv oldu. Ol taraftan dağı Sām qaravulı Zengī'ler serveri gergedenserler gülvüvin işidüp birkaç at sürüp Sām'a haber kıldılar. Sām-süvār dağı revān yirinden tırup cübbe vü cevşen geyüp kolluğ, boğluğ taqınup hod urınup tiğ u kumkuma hamā'il kılup halvetden çıkup karşıasına bağdı. Gördi kim server ü ser-firāzlar mübāriz pehlevānlar āhen-püş olup dersūsına siper şalup süñüler tayanup tıurlar. Sām dağı selāmlaşup süvār oldu. Dün dağı sürilüp gündüz irdi. Sām buyurdu altı kez yüz biñ er āhen-püş olup tırdılar, anca kim rağt dirilüp müheyyā oldılar, tā kim güneş dağı Qāf kullerinden baş kaldırup zemīn nūr-ı yezdān birle tıldı.

Zemānuñ ‘abūsı kāmṭarīr şeklin güldürdi. Ol cānibden daḡı gergedan-serler sultānı gün toḡıcaḡ Sām çerisin āşıkāre gördi. Baḡr-ı Bayṭās-mişāl bu çeri süvār olup sedd-i Sikenderleyin kat kat olup ṭurmuş, er āhūsına ışığına güneş toḡınup elmās deñizine dönmiş ṭurur, pūlād şa‘şa‘ası mevc urur. Gergedan-serler çerisin ol heybetde göricek bir zemān ḡayrān olup baḡışdılar. Ol cānibden Sām-süvār daḡı buyurdi. Ser-leşkerler ve çavuşlar raḡş [H-119a] sürüp işāret kıldılar. Altı kez yüz biñ erūñ sancaḡları dibinden mīr ü mehterler ṭabl ü naḡḡāreleri çalup ra‘dlayın güleşdiler. [K-120a] Şurna naḡīrler ecel ırın ırlatdılar daḡı altı kez yüz biñ er bir nefesden ḡırīv kılup düşmeni gözleyüp yüridiler. Bu yañadan gergedan-serler sultānı daḡı deñiz gibi ṭuran çeri baḡr-ı cūşānleyin gürlüyü gümledi, gözleşdiler. Anca kim gözleri Sām çerisinüñ heybetine öğrendi. Andan yedi kez yüz biñ gergedan-ser ders u ḡırīv kılup baḡr-ı ḡadīd gibi Sām-süvār’a karşı mevc urup yürüyüş kıldılar. Sām-süvār daḡı gördi kim gergedan-serler çerisi baḡr-ı muḡīṭ gibi gürlendi gelür. Sām-süvār düşmeni gelür göricek raḡş sürüp serverlere istimālet virüp kıvandurdi, yine sancaḡına gelüp düşmene yürüdi. Sām çerisi Sām-süvār’dan istimālet işidüp kıvanup her biri kendüyi Ḳahramān u Nerīmān şandı. Andan ‘Ummān Deñizi gibi mevc urup yürüdüler, seyl-i ‘azīmleyin süre irüp gergedan-serlere karşıup kıtışup cenge ṭurdılar, birbirine güz şalık tiḡ u teber urdılar, süñüler süñişüp sīneler süñüşdiler. Güz-i gerānlarla ṭıraḡ ṭıraḡ fark üzere döḡüşdiler, elmās kılıçlarla çalışdılar. Birbirinden cān u baş alışdılar, leş başlar andan yire şalışdılar, ecel kuşların tuş tuşa atışdılar, siperleri sīnelere ṭutuşdılar. Ancalar ḡol şınup yaḡa-ber-yaḡa dutuşdılar. Ancalar daḡı hevl-i heybetden şaşdılar. Ancalar daḡı ḡorḡudan derīn yirlere kaçdılar. Ancalar raḡş sürüp seyl gibi seyr iderken toḡınışup düşdiler, her kişi ṭāḡatince duruşdılar. Gün ḡubbe-i felege dikilince bu ḡāl ile duruşdılar, yüz biñ gergedan-serler ve altı kez yüz biñ Süleymānī’ler karşıdılar. Sām-süvār bu resme ceng kim kılırdı, gergedan-serler şafı ardından gelüp çoḡalardı. Çoḡalı çoḡalı Sām-süvār çerisin zebūn kıldılar. Girüsine sürdiler delīm ceng erin kırdılar anca kim sancaḡa irdiler. Sām daḡı anı görüp revān-ı raḡşından inüp raḡş deḡişüp kūh-peyker, bād-siyer, rīḡ-cenāb binüp adlu adıyla serverlere mübāriz mehterlere çağırıp şecā‘atlerin öğüp ḡondurdi. Seyf-i ‘uryān kılup tiḡ-ı sa‘ādet çeküp düşmene at sürdi. Sām’ı gören serverler daḡı kıvanup na‘ra ḡayḡırıp birbirine [K-120b] çağrışup didiler kim “Bugün ol [H-119b] gündür ki Süleymān-ı Nebī yolına ‘aleyhi’s-selām cān u baş oynayavüz.” diyüp düşmene raḡş, fil sürdiler. Serverleri göricek leşker daḡı dersü önlenüp ḡırīv kılup at sürüp ḡaşma kılıç urdılar, gergedan-serleri şıyup girüsine sürdiler. Delīm gergedan-serler kırdılar. Pes gergedan-serler sultānı Ḳantılān gördü kim düşmen maḡlūb iken ḡālib oldu. Çerisin şıyup sürüp gelür, ol gümrāḡ ḡazaba gelüp ra‘d gibi ḡaḡıyup berḡleyin şaḡıdı. Na‘ra ḡayḡırıp dört yüz oḡlın ve dört biñ dört yüzi torunun istimāletleyüp ceş-i Sām-süvār’a döndi dönicek sekiz kez yüz biñ

gergeden-ser dönüp ğırıv kılup Sām çerisin yine dönderüp girüsine sürdiler, çok ceng erin kırdılar. Sām-süvār anı görüp kīş kaçup na'ra haykırup düşmene seyf urup gayret-i hamiiyet itdi. Selāṭīn-i serverler daḡı Sām-süvār'ı görüp dersü na'ra haykırup yine düşmeni şıyup yürüdiler, qovdılar tā kim ol durduqları tağa irdiler. Arqa tağa virüp kaş qarārınca bir ceng-i 'azīm kıldılar kim gözler görmiş degül. Gice olunca tağa atlanup tırdılar, çerilerin dirdiler. İrkek dişi cümle bir yire cem' oldılar, ceng yarağın kıldılar. Ol cānibden Sām-süvār daḡı düşmeni şıyup tağa süricek buyurdu. Altı kez yüz biñ er tağ etegin alup qondılar, düşmene qaravul qodılar, serverleri dükendiler. Gördiler kim zāvid-i zāmin ü peylaş düşmişler, varup rezm-gāhdan ölülerin getürüp cismlerin pāk kılup tābūtlar düzüp erkān ile götürüp āḡır menzillerine yitürdiler. Qara yirüñ qarın yarup ol serverler tenin toprağa qaradılar, defn kılup gitdiler. Şanasın kim cihān sarāyına gelmediler, şöyle kim nā-bedīd oldılar. Sām-süvār ol gice anları defn kılup odun ārām kılup dün sürilüp gündüz irdi, revān-ı zemīn yire revnaq virdi. Cihān nūr-ı yezdān ile tıldı. Sām-süvār tırup ḡālīqına 'ibādet kılup cübbe vü cevşen geyüp sāzu seleb rāst kılup selāṭīn-i serverlerle bulısup selāmlaşup 'izzet kılışup dersü süvār olup altı kez yüz biñ er çādırdan [K-121a] çıkup şaf alaylar bağlayup qoşunlar düzüp sancaq 'alemler diküp düşmeni gözleyüp durdılar. Anca kim düşmen[H-120a] daḡıtağdan cūşān-mişāl gelüp yaraq kılup irkegi dişisi cem' olup on beş kez yüz biñ gergedan-ser olup ğırıv kılup ğürleyüp ğümleyüp tağdan indiler, Sām çerisin müheyyā gördiler. Sām-süvār daḡı düşmen çerisin gördi, tağ eteginden qara deñiz gibi quşayup bir çeri gördi kim inine uzunına göz irmez. Bir zemān baqup taḡl-bāz kaçup raḡş sürüp alay alay seyr kılup selāṭīn ü serverlere mübāriz mehterlere istimālet virüp ğirü sancağına gelüp durdu. Buyurdu mīr ü mehterler sancağ u 'alem şuqqaların çözüp ceng ḡarbīleri çalup süñüler qollara şalup siper sīnelere şalup ve şalıqlar qabzasına el urup kavslar qurup yaraq müheyyā olduğı dem Sām-süvār qol şınup tīğ u qamqamı çıkarup na'ra urup düşmene qarşu sürdi. Çün kim Sām-süvār düşmene qarşu varıcaq altı yüz biñ er dersü ğırıv kılup düş dūşa seyl ü 'arīmleyin ğürleyüp ğümleyü gitdiler. Ol cānibden daḡı gergedan-serler sultānı Qantılān gördi kim düşmen pūlādu qılıç yalıncaq kılup mevc urup gelür. Revān-ı na'ra çıkarup el qayadan ğürze urup dört yüz oğı, dört biñ dört yüz torun ile Sām-süvār'a qarşu gitdi. Anı görüp su-i gergedan-serler daḡı bir uğurdan ğülüvv kılup on beş kez yüz biñ gergedan-serler ğürleyü ğümleyü gitdiler. Bular vardı, Sām-süvār çerisi geldi kīş u baḡreynleyin birbirine irüp qarışup qatışup cenge tırdılar kim seyf kim şalıq urdılar. Gergedan-serler qayadan çomaqlar birle ururlardı atı ve eri ḡurd kılurlardı. Ancaları ceng yüzinde nīzeler ile şaḡcup düşürürlerdi. Ancaları qolından ve buḡından dutup yırtarlardı. Sām-süvār serhengleri daḡı gergedan başluları süñü birle sīnelerinde şaḡcup yıqarlardı ve ğürz şalıq birle qafaların ḡurd kılup tağıdurlardı. Ancaları tīğ

birle urup hıyar gibi iki pāre kılurlardı. Ancaları ecel peyk ile urup bī-cān kılurlardı. Bu vechle ol iki ceş-i bī-gerān bir ceng-i ‘aẓīm kıldılar kim [K-121b] çarḥ-ı gerdūn döneli seyyāre-i felege aḡup ineli ol resme ceng kimesne görmemişdi. Çün kim Sām-süvār gergeden-serlerle ol gün [H-120b] güneş kubbeye-i felege dikilince ceng kıldılar. Güneş zevāle döndüğü dem ol birü bī-zevāl Allāh Sām-süvār’a nuşret virüp gergeden-serleri şıyup seyf önince tağa sürdiler. Ol kavmden ol kadar kırdılar kim yiryüzi leş başıyla tıldı. Tā at oynamaz yire varınca sürdiler. Pes Sām buyurdi. Yüz toḡsan biñ er piyāde olup tağa yürüdiler tā kim cümle gergeden-serleri ele getürelere. Andan gergeden-serler sultānı daḡı dört oḡlı ile dört biñ dört yüz torun ile kaçup taḡ devesinde mekānına gitdi, yitdi. Ehlin cem‘ kılup otuz kırk biñ ölüm eri olup girisin gözleyüp tırdılar. Süleymānī’ler daḡı atlu çeriyle taḡ etegin kat kat kuşayup tırdı, taḡdan inen düşmeni karşı kırdı. Andan Sām-süvār’uñ yüz toḡsan biñ yayan çerisi sürüp tağa çıkdılar. Ele giren gergeden-serleri ortaya getirüp ser-keşlik idenleri depeleyüp emān dileylene emān virdiler. Anca kim taḡuñ kullisine çıkdılar, kulladaḡı ictimā‘ı gördiler. Bir şa‘b kulle-mişāl otuz kırk miqdārı gergeden-serler cem‘ olmuş ceng yaraḡına el urmuşlar. Süleymānī’ler anları görüp seyl-i ‘arīmleyn gürleyü gümlüyü düşmene karşı yürüdiler. Ol cānibden daḡı gergeden-serler begi Kantilān gördi kim düşmen yine irüp havm-ı hücum kıldı, ḡayret-i ḡamiyyet kılup evi üzre cān u başdan geçüp na‘ra urup dört yüz oḡlı, dört biñ dört yüz torunı, otuz kırk biñ gergeden-serler serhengleri birle Süleymānī’leri karşıladı. Ceng kıldılar, kaş kararınca el virmediler, evleri üzre cān u baş oynadılar. Bādpāy-ı Medenī ol ḡālī görüp varup Sām’a ḡaber virüp didi kim “İy pehlevān-ı cihān, düşmen derilüp taḡ başında arḡa bir idüp bizümle ceng kıldılar, el virmediler.” Sām-süvār eyitdi. “Varuñ ol kavmi çevre aluñ ḡaḡ rāst getirür ol kavmi ele getürelüm.” didi Bādpāy’ı gönderdi. Bādpāy daḡı ‘uḡābleyn gitdi, ol dem yitdi. Sām-süvār didügin didi, yine Sām-süvār’a geldi. Ol gice yitdiler. Şabāḡ oldu, Sām-süvār [K-122a] tırup ḡālīka ‘ibādet kılup cübbe vü cevşen geyüp sāz u seleb [H-121a] rāst kılup süvār oldu ve buyurdi. Sām, dersü çerisi hep piyāde olup tağa yürüdiler, gün baş kaldıurup ‘ālemi nūr-ı yezdānī birle tılduḡı dem taḡuñ devesine çıkdılar. Ol taraftan daḡı gergeden-serler dirilüp yüz biñ er miqdārı olup tırup düşmen taraftın gözlediler. Sām-süvār’uñ taḡdaḡı çerisi yürüyüp ceng itdiler, tā kim Sām-süvār daḡı bākī çeri ile irdi. Dört kez yüz biñ er olup ḡirīv kılup deñiz gibi mevc urup tuş tuşa yürüyüş itdiler. Ol yanadan daḡı gergeden-serler daḡı iren çeri göricek iş n’olacaḡın bilüp cān u baş terkin urup ḡayret-i cengde kıldılar. Gün kubbeye-i felege dikilince çalışdılar, zebün düşdiler. Sultānlarınuñ yüz oḡlın ve biñ torunun tıutup kimin helāk itdiler. Andan on beş biñ gergeden-serleruñ dişisi, oḡlı, kıızı ol ḡālī görüp feryād u fiḡān kılışup koyun kıızı gibi meleşüp katışup karşıdılar. Şöyle kim ḡulüvvden yirleri gökleri inledi, gümletdiler. Bu yañadan ceş-i Sām-süvār daḡı ol ḡulüvve

beş kez yüz biñ er ğiriv kılup baħr-ı muħitleyin mevc urup ırup ıarışup ıatışup şıyup tağ depesinden sürdiler. antılān ol ħāli ğörüp elinden ğürzin atup ğelüp emān diledi. Gergeden-serler daħı sultānlarınıñ emān diledüĝin ğöricek tuş tuşa yürüyüp sultānları atına cem‘ oldılar. Ol arafdan Sām daħı ğördi kim gergeden-serler sultānı ceng oyup “Emān.” diyü aĝırdı. Sām daħı Bādpāy’a işāret itdi. Elmās nacaqlı peykerle avuşlarla yürüyüp ceng erinüñ öñine ğelüp ceng yüzinden dönderdi. Andan Bādpāy varup gergeden-serler sultānını üç yüz oĝıyla üç biñ torunı ile alup Sām’a geldiler. Sām-süvār nazarına ğetürüp siyāsete urgurdılar. antılān daħı oĝlanlar ile ğelüp Sām öñinde baş odılar, dillerince du‘ā ıldılar ve emān dilediler. Sām-süvār daħı emān virüp her birisine ħoş-dil virüp ve gergeden-serler sultānına ħil‘at-i ħāş ğeyürüp zerrin şandal odılar, ğeçüp oturdu. Andan dāne da‘vet itdiler, baş orqusından imān ğetürdi. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

ĝör ne a‘ am pehlevāndı ol zemān-ı Sām-süvār [H-121b]

orqusından küllī maħlūk oldı fermān tā ki var

İns ü cin ü dīv ü ‘ ifrīt aña bulmadı afer [K-122b]

ĝālib oldı her kimüñle eyledise kār u zār

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsitān-ı Māzī

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Saña menden diñle yine ħa peyām

Hind olur cismüñ mişilde rūħ o Sām

Gergeden-ser serveridür fi’l-meşel

Nefs-i emmāre durur aña temām

Tābi‘ i nefsüñ uvāsıdur hemān

Buħl ü kibr ü kīn ile ‘ ucb u ħişām

ek anā‘ at ılıcın eyle zebün

Tā ki ser-keş nefsüñ ola saña rām

Nefsüñi bil tā ki Ĥa’ı bilesin

Kim dimişdür *men ‘aref*⁹⁵ Ĥaydar imām

Sen seni fikr eyle kim n’eydüñ ezel

Āħirüñi daħı fikr it iy hümām

⁹⁵ *Kendini bilen (Rabbini bilir).*

‘ Arş-ı a‘ zam idi evvel meskenüñ
Şimdi n’içün süflide tutduñ maķām
Çıkdı yirden göge tã‘ atle racīm
Sen n’içün gökden yire indüñ temām
Aç gözün divşür özüñ cānuñ uyar
Hakķ’a lāyık tã‘ at eyle şubh u şām
Nefs-i mü’min kııl melek hūyın tuta
‘ Arş-ı mesken vire tā Rabbü’l-enām
Süfliden irmek dilerseñ ‘ ulvīye
Vir şalavāt Muştafā’ya nīk-nām

Der-Beyān-ı Meclis-i Āher

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Hakķ’a minnet k’oldurur Rabbü’l-enām
Üç yüz otuz yedi meclis buldı tām
Bu ‘ acā’ibden ġarā’ib dāsītān
Çok şükr ki āhir oldı itdüm beyān⁹⁶
Her ne söz kim söyledüm gevher durur
Lü’lü’-i menşür hoş cevher durur
Kıymet içre sözlerüm yāķūt olur
Cāna kuvvet virür ol yāķūt olur
Sözlerüm dürr⁹⁷ yāhūd ol āb-ı hayāt
Mürde sāmī‘ cismine virür hayāt
Müstemi‘ den bu durur maķşūd hem
Bu ki tā oķınacaķ pīş u kümm
Eyleye Firdevs-i rūhına du‘ ā
Hācetin Allāh kııla tā kim revā
İy dikenden gül viren gülden gül-āb
Leyle meh viren nehāra āfitāb

⁹⁶ Bu mısraın vezni bozuktur.

⁹⁷ Dürr]- H.

Ildırım Hân'a 'imâret yapduran
Cem gözin efrenc içinde kıpduran
Ildırım Hân Bâyezîd iden emîr
Devleti şemsi kılan anuñ münîr
Bu kitâb itmâmını eyle mezîd
Tâ ki oқыya Şâh Sulţân Bâyezîd

Süleymân-nâme'nüñ Üç Yüz Otuz Sekizinci Meclisinüñ Zikrindedür

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Çeşmümüz hün-rîz olur âteş-feşân gamdan n'idem
Çün sürâhî kıan yudaram her zemân gamdan n'idem
İtmeyelden meyl o gül-ruğ bülbül-i cân âh idüp
Murğ-zâr-ı dîdemüz oldu revân gamdan n'idem
Rağm idüp mihr-i felek şefkat kıılır gökde şafağ
Eşkümü çün itdise ol nâ-mihrbân gamdan n'idem
Za' ferân şâd oturur illâ gamum benüm ziyâd
Beñzümüz reng olduğınca za' ferân gamdan n'idem
O şacı miskîn idelden dil perişân gönlümü
Çarğa irür âhumuz düdı duğân gamdan n'idem
Gözlerümüñ yaşı seyl-âb olmasa yanardı âh
Dutışup ' aşkı odına dille cân gamdan n'idem [H-122a]
Çaddümi duta kılıpdur ta' n-ı hâsid şad dirîğ
İrgürür feryâdımı çarğa âsmân gamdan n'idem [K-123a]
Nâ-hû yârüñ vuşlatına dille cân buldı vuşul
Ne hâlâş olmasına buldum zemân gamdan n'idem
Bir taraftan derd-i dilber bir yañadan cevri-i çarğ
Bilmezem ki n'ola hâlüm şeh cihân gamdan n'idem
Kâm ile kemlik virür cāhillere çāh-ı felek
Kim dönüpdür ' aksine devr āsmān gamdan n'idem
Çarğ-ı çaddār iş budur kıoyalum kıursun anı
Söyleyelim kıışsa varken ' ömr emān gamdan n'idem

Der-Beyān-ı İğvā'-ı İblīs ve Dīden-i Saltanat-ı Süleymān 'aleyhi's-selām

Loḳmān-ı Ekber ol ḥakīm-i pür-hüner ḳavlince erbāb-ı taḥḳīḳ ve aṣḥāb-ı şuffe-i şafā ve aḥbāb-ı telḳīḳ ve elbāb-ı zāviye-i vefā ol vechle ḥikāyet iderler ki ve Eflaṭun-ı Yunanī ol feylesof-ı cihānī naḳlince süḥan-mendān-ı ḥükemā ve hüner-mendān-ı rücemā ya'nī ki rāviyān-ı aḥbār ve nāḳilān-ı muḥtār ve Muḥammed-i şānī rüzgār ol vechle emlaḥ rivāyet ḳılurlar ki ḳaçan ki Süleymān pehlevānı Sām-süvār gergedan-serler melikin ki kendüye ki rām itdi daḥı dönüp su'āl itdi ki “Senüñ daḥı düşmenüñ var mıdır ki anı fetḥ idevüz?” diyicek Cevāb virdi ki “Yā pehlevān-ı cihān benüm bir oḅlum oḅlu vardur, baḥr-ı Ummān kenārında ḳal'a-i 'Ayyūḳ'da ṭutsaḳdur, luṭf idüp anı baña ḥalāş eyle tā ölünce saña ḳul olam.” diyicek. Sām'uñ gönline oḅlu Destān ile ciḅer küşesi Rüstem öñine düşegeldi, derünından āḥ itdi ve gönlinde eyitdi. “Bir ḥayvān-şıfat nesne ciḅer küşesin eger ben n'içün añmayam?” didi.

Naẓm:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Kimdür ol kim añmaz ola oḅlın āḥir kām-kār

Çün oḅuldur 'ālem içre atadan pes yād-gār

Atanuñ oḅlu ṭutar şoñında çünki yirini

Cism ü cānuñ vaşlasıdur gözlerinüñ nūrı yār

Neşr: Ḥakīm⁹⁸ ḳavlince Sām-süvār bunda bizüm ḳışşamuz ez in cānib Süleymān'a geldi ki Rüstem'uñ ḥālinden ḥaber bilmeyüp ḡāyet perīşān olup 'Acācil-i Cinnī ḳıḅırup Āşaf'a buyurdi. Bir nāme yazdı ve Süleymān üzerine nübüvvet ḥātemiyle mühr urdı. 'Acācil-i Cinnī'ye virüp eyitdi ki “Bu nāmeyi Sām-süvār'a ilet ve aḅız ḥaberin benden selām ḳılup di ki Hindü-sitān fetḥini ḳosun, oḅlu Rüstem'i bulup ḥalāş itmek ardınca olsun.” diyüp 'Acācil-i Cinnī nāme ile Sām-süvār'a gönderdi. 'Acācil gitmekde bu yañadan Sündüs-ı Cinnī ilerü gelüp eyitdi ki “Yā nebiyyu'llāḥ, baña ne buyurursın?” Süleymān cevāb virdi ki “Şabr it rāy-ı tedbīr ḳılalum ve 'asker cem' idelüm üzerine varalum.” diyüp ḥaber virüp [H-122b] tedbīre meşḅül [K-123b] oldu. Bunlar bunda ammā ki ḳışşamuz ez ān cānib İblīs'e geldi. Nite ol zemān ki Sürḥibād-ı Cin yanından Süleymān'ı görmege cāsüslıḅa kim gitdi daḥı Ḥannās ile Vesvās ile İhdināş ile Sirsād ile Mirsād ile Kenis ile Denis ile dem çeküp uçup gitdiler 'azm-i Süleymān itdiler. Ya'nī kim Ekvān-ı 'İfrītile Şaḥr-ı Cinnī'yi ḳurtaralar. Pes Mışr şehrinden ḳalḳup dem çeküp Ḳuds'e Süleymān leşkerine geldiler. Hevā-yı fenā yüzinde evc-i āsmāndan ḥalā'ıḳ gözinden nihān göz urup yiryüzünde çerende çerisin ve revende leşkerin ḥāzır u müḥeyyā görüp ta'accüb itdiler. Andan şoñra yirle gök arasında perende tā'ifesin ve uçar

⁹⁸ Ḥakīm] ḥükemā K.

kuşlar şınfın dīv u perī cinsin cinsi cinsin birle hāzır baş görüp fikre batdılar. Āhır İblīs-i pür-telbīs a‘vānlarından Hānnās’ı ve Vesvās’ı Baṭlamyus Hākīm ile Āşaf bin Berhīyā şüretine koyup kendüsi Loḳmān şekline girüp İhdinaş, Denis ve Kenis birer şeb-reng katır şıfatına koyup gökyüzinden yire indiler. Hānnās, Vesvās süvār olup sürüp ol ḳarañu gice içinde Kiflīs ile Müflīs meskenine geldiler daḫı ḳatırdan inüp ḫaymesinden yaña gıtdiler, gırdiler. Gördiler kim Ekvān-ı ‘İfrīt ile Şaḫr-ı Cinnī ile ḫabs gördiler. İblīs’ün a‘vānlarından Serşād ile Merşād Kiflīs’e ve Müflīs’e “Vüzerā-yı Süleymān geldi.” diyü ḫaber vırdiler. Anlar daḫı ḳarşu varup Loḳmān ile Āşaf şanup İblīs-i pür-telbīse inanup bunuñ gibi a‘zam-ı vüzerā ve a‘lem-i küberā ḫuşuşan ki Baṭlamyus Hākīm ekmel-i kümelāna “Ḫoş bizüm ayaḡumuza geldi.” diyü sevindiler, ḳıvandılar. ‘Āḳıbet bunlara yir gösterdi, geçüp oturdılar. Andan İblīs eyitdi. “Ḫiç bilür misin ki n’içün geldük?” Kiflīs ü Müflīs eyitdiler. “Bilmezüz buyuruñ işidelüm, emrūñ tutup aña göre bir iş idelüm.” diyicek İblīs eyitdi. “Cebrā’il Ḫaḳ cānibinden Süleymān Peyḡamber’e geldi, Sürḫibād-ı Cinnī’yi men ḫışmum odından yaratdum. Anuñla ‘adāvet itmesün barışsun.” diyü emr olduḡı cihetden üçümüzi daḫı gönderdi ki bizi alup Kündük-i Dīv ile götürüp “Sürḫibād-ı Cinnī’ye alup gidesiz ve bu Ekvān-ı Dīv ile Şaḫşāl’ı ḫalāş idesin.” diyüp inandurup bend ü zencirlerin aldurup Ekvān ile Kiflīs ü Müflīs [H-123a][K-124a] Kündük-i Dīv ile Hānnās, Vesvās ve İblīs şeb-reng ḳatırlarıyla ḳaldırup ṫarafetü’l-‘ayn içinde ol gice Şām şehrinde Semendūn-ı Cinnī nazarına yitürdiler. Ez in cānib Semendūn-ı Cinnī daḫı a‘vānları ile oturmuşdı. Süleymān-ı Nebī’den ‘aleyhi’s-selām söz açup söyleşürken nā-gāḫ ḳapudan ḡalebe belürdi. “Nedür görüñ?” diyince nā-gāḫ Sündūs-ı Cinnī sesleyüp gelüp ḫaber vırdi. “Yā serheng-i cinniyān, Loḳmān Hākīm ile Āşaf bin Berhīyā ve Baṭlamyus Hākīm, Ekvān-ı ‘İfrīt’i alup bendden ḫalāş ḳılıp geldiler, icāzet dilerler kim içerü gireler.”diyicek Semendūn-ı Hezār Yek-Dest yirinden ṫurup ol pīl ü sermest ‘izzet içün ḳapuya vardı. İblīs Hānnās’ı, Vesvās’ı bilemeyüp vüzerā-yı Süleymān şanup ta‘zīm ü tekrīm ile alup gelüp şadra geçürdi ve el ḳavşurdı, ayaḡın ṫurdı. Andan İblīs-i Loḳmān-hey’et eyitdi. “Yā serheng-i cinniyān ve server-i sünniyān revā degüldür kim sen ayaḡ üzre ṫurasın gel otur.” diyüp tekellüf itdiler. Semendūn daḫı oturdı. Andan İblīs-i pür-telbīs eyitdi. “Yā Semendūn-ı Hezār Yek-Dest, Süleymān ḫazreti ‘aleyhi’s-selām saña selām ḳılıp eyitdi ki “Nübüvvet ḫātemin baña müyesser iden ile ve biñ bir ümeme pādişāḫ iden Allāḫ cānibinden ṫāvus-ı ḳudsī geldi. Sürḫibād ile ‘adāveti aradan götürsün Ekvān’ı ve Şaḫr-ı Cinnī ve daḫı Semendūn yanında olan serhengleri ḫabsden ḫalāş itsün ki Sürḫibād’ı ben ḫışmum odından yaratdum, kimse anuñla başa ḳıḳamadı. Kimi istediye Sürḫibād ki dem-i āteşi birle yaḳdı. İmdi uş vezirüm Loḳmān Hākīm ile ve İsmū’il oḡlı Āşaf bin Berhīyā’yı ve Baṭlamyus Hākīm ile üçünü bile gönderdüm ki Semendūn-ı Cinnī luṫf idüp sözüüm ṫuta, ḳatında olan dīv ü cin

serhenglerinden maḥbūs kim var ise ḥalāş ide ve andan şoñra sizlerüñle Sürḥibād-ı Cin tarafına bile vara, bizden ‘özr dileyüp aña yalvara, ceng-i ḥuşümeti aradan götüre. Eger eyelük ile gelürse baña getüre, eger gelmezse barışup şerr-i şürı aradan götüre.” diyüp buyruk buyurdu. “Biz aña geldük, sen daḥı ne dirsın söyle görelüm?” diyüp İblis-i pür-telbīs a‘vān-ı Ḥannās, Vesvās ile çeşm ü güş oldılar. Ammā ki Semendün-ı Hezār Yek-Dest bu nā-ma‘kül sözi kim [H-123b] [K-124b] işitdi, rāst şanup ğāyet ğāzab itdi. Hemān-dem yirinden ‘uḫāb gibi turup ḥabsde olan cinnileri bilesince alup a‘vānlarına ḥaber kıilup cümlesi dergāhına ḥāzır olup daḥı dönüp İblis’e eyitdi. “Yā ḥakīm ben şanurdum ki Dāvud oğlu Süleymān ‘ākıldür ve Ḥaḫḫ’uñ mürsel peygamberi ve biñ bir ümmetüñ serveridür, bilmedüm ki Sürḥibād-ı Cinnī’den ḳorḳa, muḳaddem gelen Süleymānları şöyle gördük ki nübüvvet ḥātemin ellerine ki aldılar, bād üzre serir şaldılar. Salṭanat-ı taḥtın yil felekde ki götürdi, raḥtını cin daşıyup ğarba şarḳa ki yitürdi. Hiçbir kişiye Süleymān zebunduğın görmedüm, mağlūbına daḥı ḥizmet için dergāhına varmadum. İmdi uşta siz, uşta Sürḥibād.” diyüp iki yüz otuz altı mecrūḥ gönüllü ğam-ğın zülf-i nā-mihrbān gibi dil perişān olup a‘vānlarıyla dem çeküp uçuşup birbirin geçüşüp ‘azm-i baḥr-ı zulümāt kıilup gitdi. Gör İblis ki ne mekr itdi. Andan İblis-i pür-telbīs ḥırāmān ḥırāmān yirinden ḳalkup yürüyüp ḥandān ḥandān gülüp zürriyāt-ı şeyāṭin birle a‘vānı iki melā‘in birle yürüyüp Sürḥibād-ı Cin meclisine geldi. Ez ān cānib Sürḥibād-ı Cinnī ḥūñ-ḥār cellād-ı sinnī Semendün cānibine gözciler ḳoyup oturmuş idi. “Ekvān-ı ‘İfrīt ile Şaḥr-ı Cinnī ḥālī nice oldı?” diyüp ğayretinden ğuşşa baḥrına ğarḳ olup ‘aḳlın yitürmiş idi. Nā-ğāḥ ḥaber geldi ki “Semendün-ı Hezār Yek-Dest çerisin alup ḳaçdı. Tarafetü’l-‘ayn içinde baḥr-ı muḥīṭ geçdi.” diyüp ḥaber virince bir ḥaber daḥı geldi ki Ekvān-ı ‘İfrīt ile Şaḥr-ı Cinnī’yi İblis-i pür-telbīs ḳurtarmış. Uş geldi dīvāndan Sürḥibād işidüp şād olunca İblis ile a‘vānları içerü girdiler, yüz yire sürdiler, Süleymān geçilen bendden ḥaberi virdiler. Sürḥibād işidüp İblis’e ta‘zīm kıilup ḳarşu varup görüşüp ḥāl ḥatır şorışup taḥtı kenārına aldı. İblis’üñ telbīsini begenüp ḥandān ḥandān gülmegi ḳoyup ḳahḳaha ile gülüp eyitdi ki. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Diñleyüp telbīs-i İblis’i ziyād

İtdi ta‘rīf anı ol dem Sürḥibād

Didi iy ser-defteri kāfir la‘in

Ḥāsīd ü merdūd-ı Rabbü’l-‘ālemīn

‘Aḳl irürmez kimse hergiz fikrüne

Ekmel ü kāmīl dutılır mekrüne [H-124a][K-125a]

Saña şākir olmaya Hārūt hem

Sihri senden öğrenür Mārūt hem
Şirretüñden evliyā bulmaz necāt
Sence yoğdur bir la‘in u Rabbiyāt
Sen degül mi ādeme iğvā viren
Buğdayı yidürmege fetvā viren
Çün mu‘āvin olduñ Nemrūd’a sen⁹⁹
Atduñ İbrāhīm özünü oda sen
Sen degül mi Nūh’ı giryān eyleyen
Saña uyup baħr-ı tūfān eyleyen
Çünkü sen Fir‘avn’uñ olduñ hem-demi
Şirretüñden çekdi Mūsā çok ğamı
Azdırup Fir‘avn’a virdüñ infī‘āl
İtdi imānsuz cihāndan intiķāl
Çavm-i Lūṭ’ı azdıran sen ya la‘in
K’oldı yiri anlaruñ zīr-i zemīn
Sen degül mi Yūsuf’ı hem şatduran
Meskenin kıyuda bir taş itdüren
Eyledüñ Ya‘kūb’ı a‘mā kıldı āh
Yūsuf’ı zindāna kıoyduñ hem nigāh
Eyledüñ Dāvud özin giryān sen
Kırk yıl artuğ eyledüñ ğayrān sen
Evliyā vü enbiyā vü etķiyā
Bulmadı iğvāndan necāt olmaz rehā¹⁰⁰
Mekr iderseñ ins ü cin ğayvān ola
Siħr iderseñ kırı yir ‘ummān ola
Kimdür itmez ğazretüñden iħtirāz
Kim cihānda sence yoğdur kīne sāz
İns ü cin vaħş u ğayr mūr u mār

⁹⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁰⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

Cümlesi mekrũnde ‘āciz tā ki var
Līk taḥsīn işbu bend itdũgũne
Şeh Süleymān ḳatına gitdũgũne
Şekl-i Loḳmān’a girüp iy ḥoş nihād
Şahr ü Ekvān bendeni ḳıldıñ küşād
Sence yoḳdur hem ‘adũ-yı sinnīde
Kim ḳaçurduñ sen Semendũn Cinnī’de
Sence olmaz ḥileler ṫarrār ḥiç
Bu cihānda fitneler ‘ayyār ḥiç
Böyle diyüp ol racīme Sürḥibād
İtdi ta‘rif ḡāyet oldı dil-küşād
Dil-küşāde olmamaḳçün cin racīm
Vir şalavāt Muştafā’ya sen delīm

Der-Beyān-ı Ḳaziyye-i Kiflīs-i Cinnī ve Kündük-i Dīv

Ḥakīm ḳavline ḳaçan ki Sürḥibād-ı Cinnī İblīs-i la‘inũñ itdũgi telbīsine taḥsīn ḳılup daḫı Ekvān-ı ‘İfrīt ve Şahr-ı Cinnī’ye Süleymān’uñ ‘*aleyhi’s-selām*’ saltanatından ve memleketinden, dīvinden, perīsinden, ḡül-ı ‘ifrīt cemī’ çerisinden, vuḥūş-ı atyāruñ mūr u mārũñ her birisinden ḥaber şordı. Anlar daḫı Süleymān’uñ saltanatından ve biñ bir ümmetũñ keşretinden, ins ü cinne fermān olduḡından, üstine ḳuşlar gökde sāyebān ḳurduḡından, yil felekde taḫtın getürdüḡünden, yetmiş iki millet ḥizmetin yerine yitürdüḡünden ḥaber virüp gördüklerin, işitdüklerin söylediler. Sürḥibād işidüp vālih ü ḥayrān eylediler. Andan İblīs bunlara egri egri [H-124b] [K-125b] baḳdı, lāf urma diyü işāret itdi. Göz ḳaḳdı ve eyitdi. “Siz Süleymān saltanatın ne bilürsüz ki beyān idersiz?” Ferīdũn u Daḫḫāk’ũñ daḫı ḳatında bu ḳadar dīv ü perī var idi, teşḫirle da‘vet olunmuş idi ve yiller taḫtın götürürdi ve biñ miḳdārı arslan, ḳaplan, pīl ḥānesinde beslenürdi ve biñden artuḳ toḡancıları var idi. Yırtıcı ḳuşları şikāra öḡredürlerdi ve biñden ziyāde daḫı cāzũlar var idũgi ki küplerin Süleymān taḫtı gibi yil hevāda götürürdi. Pes bu dün toḡup dünle büyüyen ‘Arab beççe ve muḡaylān dikenin yaḳıcı, çakmaḳ taşın çakıcı, deve de görücü, zembīl urucu demürce Dāvud oḡlı Süleymāncuḡaz için ne ḡam yirsiz ki anı evvel ḳader ṫayaḳ olup taḫta geçüren elin alan Sām-süvār bin Nerīmān idi. Düşmānına ḳılıç uran ol idi, yedi başlu evren idi. Ol ise Hindũ-sitān cenginde Semendũn-ı Hezār Yek-Dest’i ise meydāndan ḳaçurdum gitdi. Pes şimdiden şoñra kim var. **Nazm:**

[Fā‘ilātũn / Fā‘ilātũn/ Fā‘ilũn]

Ġamgîn olma bu zemân ya Sürhibâd
Taht-ı devlet saña dutdı yüz ziyâd
Şeh Süleymân tahtını alsañ gerek
İns ü cinne hükümüñi kılsañ gerek
Lîk alıcağ Şeh Süleymân hâtemin
Ser-te-ser dutınca dünyâ ‘ âlemin
Bu racîmüñ sözüni tutmağ gerek
Haşm oyında mât idüp ütmek gerek
Ġam yime ki tâc ile devlet senüñ
Himmetümüz sañadur nuşret senüñ
Böyle diyüp ol racîm u bed fi‘âl
Sürhibâd’ı şâd ider çekmez melâl
Diñle¹⁰¹ imdi kışşa nice olısar
Vir şalât Aħmed’e ammâ ya püser

Neşr: Ġakîm kavlince İblîs böyle diyicek Sürhibâd şâd oldı. Bular bunda dimekte bizüm kışşamız ez ân cânib Kiflîs’e ve Müflîs’e ve Kündük-i Dîv’e geldi. Nite ol zemân ki İblîs-i la‘în u racîm bî-dîn gelüp Loqmân şekline girüp Ġannâs, Vesvâs şıfatıyla Baṭlamyus Ġakîm şekline girüp dağı Ekvân-ı Dîv’i ve Şahr-ı Cinnî kırtarup Semendün-ı Cinnî’ye gelüp ana dağı igvâ virüp kaçırup çerisin göçürüp andan Sürhibâd’a varup bu sözleri söyleyicek bildiler ki bu gelüp şürete giren şeytân-ı racîm imiş. A‘vânlar ile hemân-dem çeküp uçdılar. Bu yañadan [H-125a] [K-126a] İblîs-i la‘în anları yoqladup hüküm idince bunlar kaçâ vü kader gibi kaçup yıl ile yarışup bād-ı şarşar geçüp bulutdan buluda gizlenürek gelüp Süleymân tahtına irdiler. **Nazm:**

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün]

Şükr-i bî-ħadd itdi bunlar ol zemân ġāyet ziyâd
İblîs’üñ telbîsi birle tutmadıysa Sürhibâd
Buñ deminde kaçmağ olur şaf-şiken içre hüner
Haşm elinden kırtılan lâ-büd olısar dil-küşâd

Der-Beyân-ı Kışşa-i Süleymân ‘aleyhi’s-selâm

¹⁰¹ Diñle] gel e K.

Ḥakīm kavlince Kündük-i Dīv'le Müflis ü Kiflis sürüp Loḡmān ile Āşaf ḡapısına geldiler, İblis'ün telbīsinden haber virdiler. İşidüp te'essüf ḡılıp yirlerinden ṡurdılar. Nāşen ile Kāz Peyḡamber Süleymān dergāhına gitdiler. Bu yañadın Süleymān ḡazreti daḡı 'aleyhi's-selām salṡanat taḡtında aḡşama yaḡın oturmuş idi. Biñ bir ümmet serhenglerin ins ü cin meliklerine "Ḥāzır oluñ." diyü "Leşker ḡorikür ḡāzırılañ." diyüp periler ve dīv ü 'ifrīt serhenglerine haber virmişlerdi. Andan dīvān ṡaḡıdup ḡalvet-i ḡāşına varup tāze şudan pāk āb-dest alup iki rek'at ḡacet namāzın ḡılıp Tevrāt u Zebūr oḡıyup tiḡ u tevḡidile racim-i la'in boynın ṡoḡıyup oturmuşken nā-ḡehān Āşaf bin Berḡiyā ve Loḡmān Ḥakīm ve Kāz Peyḡamber ve Nāşen Peyḡamber 'aleyhimü's-selām dergāhdan iḡerü girdiler. Süleymān devletine du'ā ḡılıp el yüze sürüp daḡı İblis'ün telbīsinden, Ekvān-ı 'İfrīt ile Şaḡr-ı Cinnī'yi ḡalāş itdüğinden, andan soñra Semendün'a iḡvā virüp şerm-sār itdüğinden, Süleymān ḡazretine küsüp şeyṡānı Loḡmān Ḥakīm şanup iḡvāsına aldanup ḡitdüğünü, baḡr-ı zulumāta yitdüğünü, Sürḡibād-ı Cinnī'yi ol 'adū-yı sinnīyi dil-şād itdüğün taḡrİR itdiler. Süleymān ḡazreti işidüp ḡāyetde ḡazaba ḡelüp ḡaḡıdı, yıldırım gibi şaḡıdı, ḡaḡıduğundan beñzi ḡanı ḡaḡdı. Andan Ḥazret-i Süleymān 'aleyhi's-selām Tevrāt'a ve Zebūr'a and iḡdi. Eyitdi ki "Eger Ḥaḡ te'ālā baña nuşret virürse Sürḡibād ile gelen şeyṡān zürriyātin cemī' sin ṡutup ba'zısın ḡumḡumaya ḡoyup deñize atam ve ba'zın daḡı ḡayalar oydurup iḡinde ṡaḡlar arasında ḡabs idem tā ki ol la'in-i racim¹⁰² erba'in-i le'im acısından āhı dütüni ḡöge ḡıḡa ve ḡasret odı cigerin yaḡa." diyüp daḡı perri meliki Hümayün Şāh'a ve cinniler serhengi Rūḡşāh-ı Cin eyitdi ki "Sizün serverlerüñüzden kim ola ki varup Semendün'ı dergāhuma ḡetüre. Aña iḡvā viren şeyṡān idüğün [H-125b] [K-126b] bilüp ḡöñlin tesellā ḡılıp naḡaruma yitüre." diyicek cinnilerden Melik Şehmüriş ve perriilerden Sa'lep-i Perri ve dīvlerden Lehebe-i Dīv ayaḡ üzre ṡurup ḡizmete ṡurdılar. Andan Süleymān ḡazreti 'aleyhi's-selām bu üç serverlere şeyṡātin nesli dilāverle nevāḡt ḡılıp Semendün'a zerrin-tāc ve muraşşā' zer-bāft futa ḡönderdi. Ejdehā-ser başına lāyık ve futayı belinden aşāḡa dutına zīrā ki a'zāsı hep al olmaḡın ḡaftān ḡeymezdi, tāc u futayı virüp ḡönderdiler. Tā kim varup İblis'ün telbīsini diyeler dönderüp dergāh-ı Süleymān'a yitüreler, ortadan 'adāveti ḡötüreler. Anlar ḡitdi, vüzerā daḡı ḡıḡup mekānlarına yitdiler. Süleymān ḡazreti daḡı 'aleyhi's-selām şol ḡaḡdı itdi ki şubḡ-dem olıcaḡ salṡanat taḡtına ḡeḡe daḡı ins ü cin müvekkil meleklerine ve biñ bir ümmet tekvinlerini da'vet ḡıla. Tā ki her bir melek-i müvekkil a'vānlarıyla her neye müvekkil ise bi-izni'llāhi te'ālā ḡāzır ḡıla. Pes Süleymān Peyḡamber 'aleyhi's-selām bu niyyeti idüp daḡı dīvān-ı ṡaḡıduḡdan daḡı cāme-ḡābına ḡirüp

¹⁰² La'in-i racim] erba'in-i racim K.

yitdi. Yatmaz, uyımaz, içmez, yimez ol bî-zevâl Allâh'dur ki *kün*¹⁰³ demekden 'âlemi hilkat ve âdeme h'âb-ı râhat itdi. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Yimez içmez ol Hüdâ'dur lâ-yefüt u bî-bedel

Cümle şeyden ol münezzeh *lâ-yemût*¹⁰⁴-ı bî-halel

Lâ-şerik u *lâ-mekân*¹⁰⁵u lâ-müşir ü lâ-vezir

Hayy u hâfiz ol tebârek Haq durur 'azze ve cell

Der-Beyân-ı 'Azamet-i 'Asker Hezâr Yek Ümmet ve Zeyyinet-i Salânat-ı Süleymân Memleketu Vaşf-ı Mahlûkât ve Envâ'-ı Mevcûdât

Hakîm kavlince çün kim Süleymân Peygamber'ün 'aleyhi's-selâm cemî' 'askeri yilden üyeze dek ve şeh-bâzdan siñege dek ve simâkdan semege dek ol gice şubha dek ki hâzır oldu. Çünki şehir-gâh vaqti yatdan horos-ı şehir ötdi. Bülbül ü turrâc ü kumrî gülistân-ı bostânda dillü dilince hâlıkı ki tesbih itdi. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Ol zemân ki leyl-i sâ' at geçdi irdi çün nihân

Rub'-ı meskûn için enver itdi şems-i tâb-dâr

Çün şehir vaqti yitişüp toğdı gökden âfitâb

Ṭuyar idin ins ü cin vaşş u tayru mûr u mâr

Nesr: Hakîm kavlince çün şehir vaqti yitişdi, murğân-ı şehir-hîz dillü dilince ki ötüşdi. Süleymân Peygamber 'aleyhi's-selâm câme-i h'âbdan kalçup tâze şudan arı âb-dest alup on iki biñ mu'cizâtı zâhir olmuş enbiyâ ve on iki biñ vilâyete qadem başmış evliyâ vü etkiyâ ve on iki biñ dersini temâm [H-126a] [K-127a] görmüş 'ulemâ ve on iki biñ hikmetde mâhir eṭibbâ vü hükemâ ve müneccim ü kümelâ ve hîred-mend-i vüzerâ, a'kal-i 'uqalâ, efḍal-i fuḍalâ birle şubh-dem namâzın kılup imâmlık itdi. Andan evrâd okuyup tîğ-ı tevḥîd ile racîm boynın toқыyup namâzdan fâriğ kim oldu, andan server-i selâtinlere hüküm kıldı. 'Alem peykerlerin kaldurup 'askerlü 'askerin serîr üzre getürdiler ve benî İsrâ'îl 'ulemâsı dağı Tevrât-ı Mûsâ ile ve Zebûr-ı Dâvud ile sekîneyi başları üzerine getürdiler, geçmiş peygamberler ervâhına şalavât virüp Allâh'a tekbir getürdiler. Hâzret-i Süleymân zıll u sübhân melik-i ins ü ve'l-cân dağı devletle serîr üzre çıkup "*Bismi'llâh.*" diyüp salânat tahtına qadem başup ayak getürdi. Müvekkil-i taht-ı melek-i a'zam Herkiyâ'îl karşı gelüp

¹⁰³ Ol(Yâsin 82).

¹⁰⁴ Ölümsüz

¹⁰⁵ Mekânsız.

Hzret-i Süleymān'a tapu kıluḡ 'izzet ile ḡoltuḡına girüp ḡaldırup nübüvvet taḡtı üzerine geḡürdi ve müvekkil-i tāc-ı melek Kaḡ'āḡahūr gelüp ḡudret tācın başında ḡodı ve müvekkil-i ḡātem 'Azriyā'ıl melek daḡı ḡarşu gelüp selām virüp tapu kıluḡ cānib-i ḡaḡ'dan şoyılan ḡātemi egnine şanup 'izzet itdi. Süleymān 'aleyhi's-selām ḡātemin alup "Mezīdi izni'llāhi"¹⁰⁶ diyüp şükrler kıluḡ mübārek barmaḡına geḡürüp sevindi. Andan şoñra müvekkil-i taḡt-ı bād-ı melek Naḡmaḡā'ıl ḡarşu gelüp ta'zīm ü ikrām kıluḡ "Sefer ḡanḡı yaña yā nebiyyu'llāh ḡāber vir ki yile ḡükm idem salḡanatuñ taḡtını gelüp ḡötüre diledüḡüñ yire yitüp?" cevāba muntaḡır olıcaḡ Süleymān Peyḡamber 'aleyhi's-selām eyitdi. "Yā müvekkil-i bād-ı şarşar, niyyetüm Sürḡibād üzre gitmekdür ve anuñla daḡı a'vānları ile ceng idem." diyüp ḡükm idicek müvekkil-i bād umūr u Süleymānī'ye me'mūr olup icāzet alup gitdi. ḡarafetü'l-'ayn içinde rub'-ı meskūnuñ dört kūşesinden bād-ı şarḡī, bād-ı garbī, bād-ı şimālī, bād-ı cenūbī ḡāzır itdi. Ol tül-i'arż elli mil olan mürebba' taḡtuñ dört kūşesinden girüp ḡötürmege ḡadem ü ḡaşemi Süleymān ile Sürḡibād-ı Cinnī ordusına yitürmege muntaḡır olup āheste āheste [H-126b] [K-127b] esmege başıladılar. Andan şoñra müvekkil-i insān Serāḡā'ıl melek-i a'zam geldi. Selām virüp Süleymān ḡāzretine 'aleyhi's-selām ta'zīm ḡıldı, 'aleyk alup "İnsān serhenglerin cem' it." diyü tefḡim ḡıldı. Andan müvekkil-i insān daḡı a'vānlarını tekvine ḡükm itdi. Server-i selāḡınler ḡöñline miḡnet-i Süleymān ilḡā idüp cemī' insān melekleri yirlü yirinden ḡurup ḡerilü ḡerisin cem' idüp ḡabl ü 'alem ḡayl ü ḡaşem birle Süleymān naḡarına geldiler. Evvel 'Acem sulḡānı Keyḡāvūs ve 'Amālīḡa meliki Sührāp Şāḡ ve Tūrān meliki Afrāsyāb ve Mışır sulḡānı Celāle'd-dīn ve benī Aşfer meliki Bilād-ı Aşferī ve maḡrib-zemīn pādīşāḡı ḡüsrev Şāḡ birle yedi iḡlīm serverleri, peḡlevānları, şāḡib-ḡırānları birle cem' olup geldiler, şaf baḡlayup ḡarşu ḡurdılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Zıkr olan begler ḡamusı geldi cümle şehriyār

Her birinüñ leşkerine yok ḡisāb ḡadd ü şümār

Gör ne devlet virmiş Allāḡ Şeh Süleymān üzerin

K'oldı fermān ins ü cin ü vaḡş u ḡayr u mūr u mār

Neşr: ḡakīm ḡavlınce andan şoñra müvekkil-i cinnī ol muḡıbb ulusını¹⁰⁷ ḡa'mahā Kehmeḡā'ā'ıl ve daḡı perrī sınıf üzerine müvekkil olan melek-i a'zam ḡūḡyā'ıl ve daḡı ehremenler üzerine müvekkil olan melek-i a'zam Şarḡḡā'ıl ve 'afārīt cinnisi üzerine müvekkil olan 'Acliḡayā'ıl birle ḡüller ḡısmına müvekkil olan melek-i a'zam ḡarḡyāyā'ıl geldi

¹⁰⁶ Allah'in izniyle artsın.

¹⁰⁷ Muḡıbb ulusu] muḡıbbisini K.

‘*aleyhimü’s-selām*. Ziyāde ikrām idüp ta‘zīm kıldılar, izn-i Rabbānī birle el kavuşdurup mu‘ī‘ oldılar. Eyitdiler ki “Yā nebiyyu’llāh, ne buyurursın hızm̄et var mı edā idelüm, icāzetüñ birle fermān buyur kulluġuña girelüm?” diyicek Süleymān Peyġamber ‘*aleyhi’s-selām* hükm itdi ki “Dīv ü cinnī perī vü ġülyabān cinsinüñ cümlesini bir eksüksüz hāzır kıilup getürüñ Sürhībād-ı Cin cengine giderem, hızm̄etüm şerā’iñin yirine yitürüñ.” diyicek. Anlar daġı izn-i Rabbānī emr-i Süleymānī birle her birisi kudret kanadın açup anı vaġt içinde eṡrāf-ı ‘āleme geġüp Süleymān hükmüne maġkūm olan cinnīleri ve emrine me’mūr olan dīvleri ve müsahġhār olan ‘afārīti ve selāma gelen perrī cinsini ve hızm̄ete yüz süren [H-127a] [K-128a] ġülyabān aşlı¹⁰⁸ tekvīnleri ve serhengleri ve server-i ser-firāzları ve re’īs-i kīne-sāzları birle cem‘ idüp hāzır itdiler. Hāzret-i Süleymān’a ‘arz kıilup her cinsine serverlü serverin nāzır itdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Eyle bī-ḡad geldi ehremen ‘afārīt ol zemān
Demlerinden şanki ġüneş ‘ālemi tıtdı tıman
ġülyabān perīden perī perrān şalmaġa¹⁰⁹
Yirde gökde bulmadı yir per açup uġa hemān

Nesr: Andan şoñra Hāzret-i Süleymān’a ‘*aleyhi’s-selām* hevāyī kuşlar üzerine müvekkil olan Ṫamāhābenā’ıl melik-i a‘zam ve daġı baġrī kuşlar üzerine müvekkil olan Derdeyāyā’ıl melek-i a‘zam birle kürre-i nesīm içinde olan atyār-ı eflāk müvekkili Kesfiyā’ıl melek Süleymān hāzretine ‘*aleyhimü’s-selām* ‘izzetiyle ta‘zīm idüp selām virdiler. “Hızm̄et var mı yā nebiyyu’llāh?” diyüp el kavşurup karşı durdılar. Andan Süleymān Peyġamber ol nebī-i ekber ve ol melik-i tāc-ver baş kıaldurup cevāb virüp eyitdi ki “Ne kıadar yırtıcı ve berrī kuşlar var ise Sīmurġ-ı ‘Anķā kıatına cem‘ idüñ ve daġı ne kıadar ġubūbāt yiyici ve dāne kıartıcı murġān var ise Cennet’den kııķan kıāvus kıatına dirneşdürüñ ve daġı ne kıadar deñizlerde ve ırmaķlarda ve dere kenārlarında ve azmaķlarda ve baġrī atyār cinsi kuşlar varise balıķıl kıatına cem‘ idüñ ve daġı ne kıadar kürre-i nesimde bulutlarda yumurdlayup yavrı kııķaran hevāyī feleġi kuşlar var ise cem‘ idüp Hümā’ya teslim idüñ.” diyicek hükm-i Süleymānī’ye ve emr-i ḡāķāniye mu‘ī‘-i münķād olup evvel yırtıcı kuşlar müvekkil-i kudret kanadın açup a‘vānları ve tekvīnleriyle uçup eķālīm-i seb‘a içindeki kıırķ dōrt kışverüñ taġları kıullesine geġüp ne kıadar ki et yiyici leş baş kıartıcı ḡayvānāt yırtıcı kuşlar var ise kıaķnūs-ı Hindī ve raġimme-i Sindī ve ‘uķāb u şāhīn sunkur-ı şāh-bāz mişli atyār re’īslerin cinslü cinsi birle sürüp Sīmurġ-ı ‘Anķā’ya götürop ışmarladı. Andan şoñra ikinci şınıf ġubūbāt yiyici dāne

¹⁰⁸ Aşlı] aşlımı K.

¹⁰⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

taştıcı murġān melegi dağı kanad açup uçup rŭy-ı zemīn içinde baġ u rāġ u deřt ũ beyābān ma‘mŭr u vīrān yirlerde a‘vānların, tekvīnlerin ĥubāb-ı ĥŭr bŭlbŭl ũ řurrāc şeklin zerdŭz-ı řumrī ve ũgeyik ve řŭřī ve řarluġıc ve keklik ve illi cinsi murġān-ı perī [H-127b] [K-128b] dāne taştıcı şuşlar var ise Cennet’den ıķan řāvus şatına cem‘ oldu, ser-cŭmlesin aña ışmarladı. Mŭvekkil-i melek teslīm şıldı ve andan řoňra ũŭnci řınıfuň mŭvekkili dağı a‘vānları ve tekvīnleri birle kanad açup uçup deňiz kenārlarına geŭp ve ırmaķlar civārına varup her şarafa tekvīnler gŭnderŭp ol şadar murġān-ı baĥrī cem‘ idŭp baĥrī şuşlar re’isleri balıķıla ışmarladı. Ol şadar baĥrī şuşlar geldi ki saķa şuşlarından ve şazdan ve ũrdekden ve şurnadan ve řarabataķdan ve Balķan şazlarından ve delīlŭ’l-baĥrdan ve ġavvāřdan ve murġ-i timsāĥdan gŭkyŭzi gŭrinmez oldu. Andan řoňra dŭrdŭnci şınıf mŭvekkil ki a‘vānları ve tekvīnleri birle şudret kanadın açup kŭrre-i nesīm geŭp yirle gŭk arasında řara buludlar yŭresinde ne şadar murġān-ı nesīm var ise birer çiftin alup Sŭleymān taĥtı ũzerinde pervāz urup yiryŭzine inmeyen ‘ulvī ve dağı sŭflīye şonmayan Hŭmā’ya murġān-ı nesīmi teslīm itdiler. řŭyle ki vezīri ne şadar kŭrre-i nesīm murġānı var ise dillerince Allāh’a tesbīĥ idŭp nuşret-i Ĥaķ’dan Sŭleymān’a isteyŭp aġız açup niyāz itmege ve kanad çatup pervāz itmege başladılar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātŭn / Fā‘ ilātŭn/ Fā‘ ilātŭn/ Fā‘ ilŭn]

Baĥr u berrŭň geldŭ murġı bī-‘ aded ġāyet ziyād

Şıldı yir gŭk arasın şeh-per ũ kıynaķ u kanad

Perī murġāndan hevāda umaġa bulmadı yir

Esmeye yilŭp gezer bula aralıķ dağı bād

Nesr: Ĥakīm şavlince mŭvekkil-i murġāndan řoňra ĥayvānāt ũzerine mŭvekkil olan ya‘nī mŭvekkil-i sibā‘ melek-i a‘zam ‘Ařķar-ı Miķā’il geldi. Sŭleymān ĥazretine ‘aleyhi’s-selām selām virŭp ta‘zīm kılup ikrām itdi ve dağı eyitdi. “Ĥizmet var mı yā nebiyyu’llāh?” diyŭp sŭkŭta varınca Sŭleymān Peyġamber ‘aleyhi’s-selām ĥŭkm itdi ki yaķın yirde ne şadar sibā‘ cinsi var ise tekvīnlerŭňle inlŭ ininden gŭtŭrdŭp getŭrdŭp sibā‘ re’isi seb‘-i esede teslīm idesin.” diyicek mŭvekkil-i sibā‘ dağı icāzet-i Sŭleymān birle kanad açup uçup tekvīnleri ve a‘vānları birle kŭh-sārlara ve seng-ĥārelere varup bulduķları bebr ũ pelengden ve řīr ũ nehengden ve gergedenden ve pīlden ve kelīleden ve dimneden ve şurtdan ve eşekden [H-128a] [K-129a] bulduķların alup getŭrdiler. Yırtıcı ĥayvānāt re’isi seb‘-i esed naşarına yitŭrdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātŭn / Fā‘ ilātŭn/ Fā‘ ilātŭn/ Fā‘ ilŭn]

Yırtıcıdan tā ki varsa řaġ u rāġda cānver

Her birinden bir niçesin getürürler mā-ḥazar

Yiryüzin kapladı ḥayvān ‘ālem içre tıtdı cūş

Nitekim şahn-ı hevāyı kapladı murgān-ı per

Der-Beyān-ı ‘Asker-i Ḥayyāt u Efā‘ī

Ḥakīm ḳavlince ḥayvānāt müvekkilinden şoñra ḥaşarāt müvekkili ḥayyāt nāzırı şāh-mārān ḥākimi Kefāhātā’ıl melek Ḥazret-i Süleymān’a selāma geldi. Selām virüp el ḳavşurup per ü bāl deñşürüp eyitdi ki. “Yā nebiyyu’llāh, ins ü cin çerisin cem‘ idüp vuḥuş u atyār cinsini bir araya getürdükden murād ne? Devlet ile ğazāya mı gidersin ki bunca ‘askeri bir yire cem‘ idersin?” diyicek cevāb virdi ki “Ne‘am, Sürḥibād-ı Cin cengine giderem ki maşrıḳ vilāyetinüñ cinnileri cem‘ itmiş ve kūh-ı billūr-ı a‘zamda olan perileri ḳatına getürmiş Kūh-ı Elburz’da olan ‘afārīt cinsini ve dīvler aşlını ve ğülyabān neslini cümle serhengleriyle yaraḳlarıyla İblīs-i pür-telbīs sözine uyup Mışr üzerine gelmiş. Ḳahriye şehrin ḳahr ile ḥarāba virüp Semendün-ı Hezār Yek-Dest’i cinnī çerisiyle muḳābil olmağa gönderdüm, sıyup hezimet itmiş, andan Sürḥibād ‘asker çeküp Şām şehri üzerine gelmiş. Anı daḫı ḥarāba virmek istermiş. İmdi ḥükm-i yezdānī birle leşker cem‘ idüp ins ü cin melikleriyle dīv ü ‘ifrīt serhengleriyle ğülyabān re’isleriyle seb‘-i esed bebr ü pelengleriyle ḥaşarāt-ı ḥayyātuñ sen daḫı yedi başlu yil evrenlerin ve birinüñ zehr-i ḳātil şu‘bānların deveyi ḫabānında urup helāk iden ef‘ī ilanların ve a‘vānların tekvīnler birle varup cem‘ idüp götürüñ. Alup şāh-mārān nazarına yitürüñ.” diyicek andan müvekkil-i ḥayyāt daḫı icāzet-i Süleymān birle ḳanad açup uçup a‘vānların, tekvīnlerin cem‘ idüp beriyyenüñ zehr-i ḳātil ejdehālarından ve şu‘bānlarından Kūh-ı Elburz eteginden şıgın geyiginden toğup düreyen kırḳ güne dek yiryüzinde yürüyen andan ḳanad açup zehrini Ye’cüc u Me’cüc üzerine şaçan tuş olduğı ḥayvānātuñ ḳanın şorup içen yidişer başlu süñü dişlü, deve ağızlu, şıgın geyik gözlü, ḳara bulut ḳanadlı, Kūh-ı Elburz şıfatlı, Cehennem māliki şüretlü, ağızından şiddet-i nefes ile od şacıcı [H-128b] [K-129b] tuş olduğunuñ yaḳup ḳanın içici, yirden göge ḳara dütün gibi çıkıcı, şu içdüği yirden beline dek zehr aḳıcı evrenleri cem‘ idüp ve Sistān diyārından zehr-i ḳattāl ef‘īler ve ‘aḳrebler ve çıyanlar götürüp tekvīnleriyle şāh-mārān nazarına yitürüp daḫı teslim itdiler. **Nazm**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Eyle ḥadsüz geldi evren ejdehā şu‘bān u mār

Yiryüzin tıtdı temāmet itmedi ‘āḳil şümār

Vehme vardı ol çeriden ins ü cin dīv ü perī

Ejdehāla evreni görüp dehşet itdi tā ki var¹¹⁰

Neşr: Hākīm kavlince hayyāt u haşarāt leşkeri cem‘ olıcağ andan soñra hevām-ı müvekkil Heyākemākā’ıl melek hażreti gelüp Süleymān hażretine ‘*aleyhi’s-selām* selām virüp el kavşurup mübārek hātırın şorup su’āl itdi ki. “Yā nebiyyu’llāh, bu ins ü cin çerisin şeyātin neslinüñ dīv ü perisin vuḥuş u dīvüñ hayyātuñ bu cümle maḥlūqātuñ müvekkillerine ḥükm idüp me’mūrından olanlarını getürdüp cem‘ itdügüne cihet nedür? Devlet ile kaçarcu gidersin ‘azīm düşmenüñ mi var?” diyicek Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* eyitdi kim “Belī ğazāya gidermen Sürḥibād-ı Cin üzerine.” diyüp vaşf-ı ḥālī beyān idicek müvekkil-i evhām yine şorup eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, ğazā mübārek olsun bize de ḥizmet var mı buyur ki leşkerümüz cem‘ idelüm?” diyicek Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām fetebe’s-seme zāḥiken*¹¹¹ mücibince tebessüm kı lup eyitdi ki. “Yā melek-i a‘zam, senüñ taḥt-ı yedüñde olan ‘askeri ol çeri ile bile alup gitmek lāyık degül sibā‘ degül ki pençe urup haşm yırtı, yırtıcı kuş degül ki kıynak çarpup leş baş tarta ve ejdehā evren degül ki düşmānı dem çeküp kanın şorup içe veya insān pehlevānları degül ki tiğ-ı elmās çeküp çalup cism-i haşmānı iki biçe ve dīv ü perī degül ki ‘adūya gürz urup helāk ide ya gül u ‘ifrīt degül ki cin çerisiyle muḳābil olup ceng ide, vāsī‘ cihānı gözlerine teng ide, kanlarından yiryüzün lāle-reng ide. Senüñ taḥt-ı ḥükmüñde olan iki şınıfdur. Biri uçar siñek ü üyez ü zembürdur ve ikinci şınıf kaçınca ve çekirge ve kirm-i ḥarīr mişāli mürca meleḥ u zübāb ü bu‘üzdur. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Eyle olsa ya müvekkil kām-yāb

Cengi niçe eyleye mūr u zübāb [H-129a] [K-130a]

Var ferāğat eyle sen işüne var

Böyle diyüp itdi ta‘mı bī-ḥisāb

Neşr: Hākīm kavlince Süleymān hażreti ‘*aleyhi’s-selām* müvekkil-i evhāma haḳāret nazārın idicek ğāyet incinüp eyitdi. “Yā Süleymān, bu ḥuşuşda kendüñi gördüñ devletüne, salṭanatuña ğarra olduñ. Ammā haḳıḳat şöyle bil ki Sürḥibād leşkerine zafer bulmayasın tā bu za‘if ü kemīne nazaruña varup mūr u zübāb ‘askerin ve evhām çerisin iletmeyince. Yā Süleymān ceddüñ İbrāhīm Peyğamber’üñ düşmānı *ene Rabbüküm*¹¹² da‘vāsın kılan Nemrūd-ı la‘in çerisin üyez leşkeri hezīmet itmedi mi ve yāḥūd şāh-mārāna ‘āşī olan ejdehānuñ gözün öñinde kaçınca leşkeri üşüp etin yiyüp leşin ḳomadı.” diyüp cevāb viricek Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* söyledüğine peşimān olup şefḳat yüzünden dil-nüvāzlık idüp göñlini tesellī

¹¹⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹¹¹ Bunun üzerine tebessüm etti (Neml 19).

¹¹² Ben sizin rabbinizim (En’am 8, Enbiya 92, Mu’minün 52).

kılıp çok söyledi ve illā ki müvekkil-i evhām eyitdi. “Yā nebiyyu’llāh, egerçi kim hükmi sübhānī ve emr-i yezdānī birle hükümüne muṭī^c u münkādēm ve ammā ki bu dem baña horlğ ile nazār itdūñ. Haḡ cānibinden bir işāret olmayınca ne hevāda uçan üyez, siñek, zembūr sınıfın götürdem ve ne yir içinde ma^cışet kılan qarınca ve zer u meleḡ ṭā’ifesin nazāruña götürdem.” diyüp gitdi. **Nazm:**

[Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Böyle diyüp ol melek evhām pes

Perrin açup uçdı gitdi ol nefes

Şeh Süleymān gitdügin görüp anuñ

Ġam-gīn oldu vir şalavāt sözi kes

Nesr: Hakīm kavlınce kaçan kim müvekkil-i evhām Süleymān hazretine incinüp gidicek Cebra’īl ‘aleyhi’s-selām cānib-i Haḡ’dan gelüp selām virdi ve eyitdi. “Yā nebiyyu’llāh, Haḡ te’ālānuñ emri budur ki Şām üzerine varasın. Zirā ki Sürhibād-ı Cinnī ol ‘adū-yı sinnī ol şehir halkını incütmege yüz dutdı. İns ü cin çerisin dīv ü gūl u ‘ifrīt perisin vuḡuş u tuyūr mār ile çerendeden her kim var ise bī-kuşūr cem^c idüp ‘ale’s-şabāhdan göçüp üzerlerine varmağa ikdām idesin ve bir daḡı yā nebiyyu’llāh ‘ālī hazretüne naşīhatüm budur ki melā’ike-i muḡarrebīne müvekkilīne ve tekvīnine oñat vechle ri’āyet kılasın. Şimdi sidretü’l-müntehādan kudret kanadın açup uçup birinci kat gök kapusın geçüp kürre-i nesīme irince [H-129b] [K-130b] müvekkil-i hevām qarşu gelüp üyez çerisiyle evhām cinsinden bu’üzāndan ve zübābdan ve maḡḡalden serīrüne götürmesine ve pīl-i felekde götürmesine ḡāyetde i’rāz itmişsin, evhām cinsini, zübāb aşlını ve bu’üz sınıfını hor görmişsin. Yā Süleymān her şeyi hor görmek olmaz. Üyezdeñ za^cīf ḡayvān ve pīlden büyük ‘azametlü cānver yoḡ iken ḡāl budur ki ḡilkatde üyezle pīlūñ farkı az iken zirā ki anuñ daḡı dört ayaḡı ve ḡortumı vardır. Ammā bu kadar var ki pīlūñ¹¹³ ḡulaḡı yirinde ḡulaḡ, üyezūñ ḡulaḡı yirinde kanadı vardır. Üyez ḡortum ile kan şorar ve pīl ḡortum ile ḡidāsın alar. Me’külāt yirine meşrübāt aḡzına koyar ve bundan ‘acebdür bu ki pīl bu kadar ‘azametle üyezden incinür ve Nemrūd-ı la’in *ene rabbiküm* da^c vāsın iderken yüz kerre yüz biñ Kıbtī çerisin āhen-pūş cem^c idüp eyitdi ki “Yā İbrāḡīm, Rabb’üne di ki ol daḡı leşker getürsün ve ceng idelüm.” İbrāḡīm ‘aleyhi’s-selām münācāt itdi. Haḡ te’ālā müstecāb kılıp ol ḡahhār-ı ‘ālem ve cebbār-ı a^czam istedi ki kemāl-i kudret izḡār itmek için a^czam iki melā’in çerisin az^caf-ı aḡḡar maḡlūḡ ile helāk ide. Pes üyez sınıfını ki ḡāyet za^cīf ü naḡīfdür. Müvekkil-i evhāma hükmi itdi, cem^c idüp Nemrūd çerisin muḡābil itdi. Tarafetü’l-‘ayn içinde taḡıtdı ve Nemrūd’ı bir yarım tenlü siñek ḡuşuşan ki yek

¹¹³ Pīlūñ] pīl K.

çeşm beynisine girüp helāk itdi. Andan ol peşşe Nemrūd beynisin oyup yetmiş gün yiyüp dağı hāl dilince münacāt itdi, eyitdi. “İlāhī ben za‘īf-i bī-çāre kuluñ emrūñi tıtdum. Bu ‘āşīnūñ beynisin yiyüp tağıtdum ve helāk itdüm. İlāhī dilerem ki bunuñ kafasından çıkam ve necāt bulam bunuñ ve kıyāmete dek ölmeyüp ‘ömr-i tavīl sürüp hayāt bulam ve *mā min dābbetin fi’l-arzi illā ‘ala’illāhi rızkuha*¹¹⁴ mücibince rızkımı eksük itmeyesin. *Yüse’b-biḥu li’illāhi mā-fi’s-semāvāti ve mā-fi’l-arzi*¹¹⁵ hükmince zikrūñe meşgūl olup elümden geldükçe edā idem. Egerçi ki senūñ ni‘metūñ şükri ve zikrūñi velī beni dağı edā idemez *i‘melū ‘ale Dāvude şükran ve ḳalilün min ‘ibādiye’s-şekūr*¹¹⁶. “Yā Süleymān kaçan kim ol peşşe yek-çeşm ü leng ḫakīr bu vechle ki cān u dilden bī-niyāza niyāz kıldıysa Ḥaḳ sübhānehü ve te‘ālā ki ḫālīḳ-ı kā’inātdur [H-130a] [K-131a] ḳāḏiyü’l-ḫacāt, refi‘ü’-d-derecātdur. Ol siñekçe siñecügūñ du‘āsın müstecāb itdi. Kıyāmete dek ‘ömr-i tavīl virdi ve anuñ maḳāmını muḳāddem olan maḫlūḳātuñ ki Ādem-i Şafi’dan ‘aleyhi’s-selām yedi biñ yıldan öñürdi ve ḳavm-i Cefi’dan yetmiş biñ yıl ilerü ve ḳavm-i Cefi’dan yetmiş biñ yıl öñürdi ve muḫaşşal-ı kelām ya Süleymān-ı zemān cān ḳavminden ben ḳavminden yüz biñ yigirmi üç biñ toḳuz yüz toḳsan toḳuz maḫlūḳātı ki ser-cümlesinūñ efḏali Ādem-i Şafi’dür ve anuñ neslidür ki Ādem’dan evvel ādem şıfatında maḫlūḳ gelmedi. İllā ki dürlü dürlü maḫlūḳāt birle bu rub‘-ı meskūn ‘ālemi töldi ve boşaldı. Ba‘zı maḫlūḳātuñ mā-beyninde biñ yıl, ba‘zınuñ mā-beyninde üç biñ yıl, ba‘zınuñ mā-beyninde toḳuz biñ yıl geçdi. Vaḳt oldı ki cihān sarāyı rub‘-ı meskūn ‘ālemi yedi biñ yıldan yetmiş biñ yıl varınca gāh toḳuz, gāh yigirmi, gāh otuz, gāh kırk, gāh elli, gāh altmış, gāh yetmiş biñ yıl cihān ıssuz yitdi. Ammā ki yā nebiyyu’llāh Şaḫr-ı Nār ḳavminden evvel ol ḫālīḳ-ı ‘ālem bir dürlü maḫlūḳāt ḫilḳat itdi ki her birinūñ ḳadd ü ḳāmeti ol ḳadar yüce idi ki ayağı yirde olup uruḫursa başına ḳara bulutlar üşer, başı ḳara bulutludan aşardı. Baḫr-ı ‘Ummān anuñ toḫuḡına gelmezdi, ḳara taḡları adımlayup geçerdı. Ulu ırmaḳları ḳururdurdu, kaçan ki şu içerdı. Ra‘d-ı felek āvāzı gibi şadāları var idi, anlaruñ ḡıdāsı kürr-e-i nesīm idi. ‘Ömrleri dağı uzun olurdu, yedi biñ yılda bāliḡ olup yetmiş biñ yıl ‘ömr sürerlerdi. ‘Āḳıbet Ḥaḳ te‘ālāya anlar ‘āşī oldılar. Ḥaḳ te‘ālā anları mālī rızkıyla Ḳārūn gibi yire yutdurdı. Anuñ birisinūñ kellesi henüz bir kūhistān altındadır. İnşa’a’llāh ol ḳafayı size görmek Ḥaḳ te‘ālānuñ ḫaḳdīrinde vardur, zīrā ki sivrisiñek erūñ re’isi Nemrūd’ı yiyen üyez mekānı ol ḳafadadır ve zerreler meliki Hiyākemākā’il dağı ol ḳafa civārında taḡ altında olur ve ol taḡ dağı Ḥicāz yolındadır. İbrāhīm Peyḡamber ‘aleyhi’s-selām deveye binüp aşarken ḫariḳ-ı Ḥicāz’da yolu ol kūhistāna uğrayup düşerken inişinden, yoḳışından ḡāyet incinmiş idi. Allāhü te‘ālāya niyāz idüp diledi ki ol taḡı ol aradan gidere, ḫuccāca yoḳışı inişi zaḫmet virmeye.

¹¹⁴ Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah’a ait olmasın (Hud 6).

¹¹⁵ Göklerde ve yerde olanlar Allah’ı tespih eder (Cum’a 1).

¹¹⁶ Ey Davut ailesi, şükrederek çalışın! Kullarımdan şükredenler pek azdır (Sebe 13).

Haq te'ala eyitdi. "Ya Ibrahim, du'ani mustecab itdum, ammā ki taqdirimde muqadderdur. [H-130b] [K-131b] Eyitdum ki senun neslunden peygamber gele, adı Süleymān bin Dāvud ola. İns ü cinnī vuhūş u tūyūrī mūr u mārī çerende vū perendeyi emrine muṭī' -i münkād idem. Yil tahtını felekde götüre, meğaribe meşarika yitüre ve senun Haq peygamber idügün bilüp rühuña şalavāt virüp baña tekbir getüre ve sen Halil'ümün 'izzetine Beytü'l-Muqdis yapup ma'mūr-ı ābād ide. On iki biñ 'ulemā içinde Tevrāt-ı Zebūr okuyup rüḥ-ı revānuñi şād ide. Pes ol Süleymān bin Dāvud'a emr idem bād-ı şarşara hükm ide, ol tağı yirinden götürde. Hemedān vilāyetine yitürde ve Mekke yollarını düzelde." diyüp Allāhü te'ala Ibrahim'e cevāb viricek Ibrahim Peygamber 'aleyhi's-selām şād olup Müzdek'e şalavāt getürdi. "İmdi yā Süleymān, bu muqaddimededen maqşūd bu ki ol kühistān içindeki kafada bir ayaqlu ve bir gözlü sivrisinek Nemrūd-ı 'āşiyi helāk itdi. Sen n'içün sinek çerisin ḥor görürsin, evhām cinsinde niçe t̄a'ife vardır ki anlara nazār kılsañ şuretā gerçi göze haqir görünür. İllā ki her birinden bir hāşşa vardır ki gayrısında ol hāşşa bulunmaz, ez'af-ı maḥlūk vardır ki ekber-i maḥlūka gālibdür." Süleymān didi ki "Nite Cebrā'il ḥaber virüp didi "Yā nebiyyu'llāh bu ez'af-ı maḥlūkuñ 'uḳül-i nuḳūlünde 'ālimler ser-gerdāndur, cümlesinden birisi bal arusıdır ki görmez misin müseddes kuşūrı yok, kuşūr düzedür ve 'asel-i muşaffāyī içinde zahire şaklar." Qavlehü te'ala evḥā rabbūke ile'n-naḥli eni't-taḥizi mine'l-cibāli buyūten ve meni's-şecerāti ve mimmā ya'rişūn. Şümme külli min külli's-şemerāti feslukī subūle rabbike zülūlen yaḥrucu min buṭūnihā şarābun muḥtelifūn el-vānuhū fihī şifā'un li'n-nāsi inne fī-zālike li-āyātin li-ḳavmin yetefekkerūn¹¹⁷ ve dağı "Yā nebiyyu'llāh, hevāmuñ bir şınıfı çekirgedür ki Haq sübhānehü ve te'ala bir yire ḳaḥṭlık muqadder itse ol yire çekürge şalar. Nitekim Mūsā Peygamber zemānında 'aleyhi's-selām Fir'avn-ı la'in imāna gelmedüğü için gāh bit virürdi, bağların tereklerin yidürürdi. Emān diledi ki imāna gele gelmedi. Mūsā Peygamber yine münacāt itdi ki Haq te'ala vezağ yağdurdı. Fir'avn 'āciz olup yine emān diledi, imāna gelmeyüp yine 'āşī olıcağ 'āḳıbet Nıl ırmağı ḳan aḳdı ve andan [H-131a] [K-132a] soñra Nıl'e garḳ itdi ve dağı yā nebiyyu'llāh, bundan 'aceb sinekde bir 'ibret dağı vardır ki ḳaçan kim Allāhü te'ala yedi ḳat yiri ki yaratdı, bir ferişteye emr itdi ki ḳucağa alup götürdi dağı feriştenün ayağı altında ferş ü ferşi öküzün arḳasına yükletdi ve öküzü balıḳ götürdi ve balıḳı şü ve şuyı ḳudret ḳadeḫi ve ḳadeḫi yed-i ḳudret götürdi ki anun sırrını Haq te'alādan gayrı kimse bilmez." Ammā ki yā Süleymān, bu muqaddimeyi zıkr itdügümüzden garāz budur ki bir gün racim 'aleyhi'l-la'ne¹¹⁸ öküze tekvin-i nūr şeklinde gelüp eyitdi ki "Yā şevr-i 'azim

¹¹⁷ Rabbin bal arısına "dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler edin, sonra meyvelerin her birinden ye ve daha sonra Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylın yollarına gir" diye itham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. Elbette düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır (Nahl 68-69).

¹¹⁸ Allah ona lanet etsin.

bu yedi kat hāk ve bu ziyāde ağır yükü niçe bir götürürsün, hālāsına çāre kılsaña?” Şevr eyitdi ki “Naşihat virürsün n’ice etmek gerek?” Racīm didi ki “Başuñı, süksüñünü eg ve kıçuñı balık üzerine çöker vaqtā dutup depren, tā kim arkañdağı yirler zelzeleye gelüp yıkıla tağları ve taşları toprağ ile deryā-yı muhīt içine tıķıla.” Racīm-i la‘in igvāsıyla şevr-i ‘azīm diledi ki böyle ide ve emr-i Haķķ’a ‘āşī ola. Haķ te‘ālā kemāl-i kudretin izhār itmek için ve celāl-i ‘azametin āşikāre itmek için ol ‘azīm öküz ki rub‘-ı meskūn ‘ālemi anuñ bir gözi bebegince ya ola ya olmaya. Bir za‘if sivrisiñekcük yaradup öküzüñ dimāğı içine girüp nīze urdı, öküz anuñ acısından miķdārını bildi. Yā Rab “*Estağfiru ‘İllāhü’l-‘azīm.*¹¹⁹” diyüp racīme uyup günāh itdüğine istiğfār kıldı. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Şevr-i a‘zam itdi istiğfār gāyet key cihān
Tā ki ‘afv itdi günāhın hālīķ-ı hayy u cihān
Emr-i Haķ’la gözleri qarşusına tırdı semek
Korķusından her gün ister ol siñekden şevr emān

Neşr: Yā Süleymān-ı zemān bu muķaddimenüñ tafşilinden murād ol ki cemī‘ ‘askerüñ şınıfında üyez ve qarıncadan za‘if ü aħķar maħlūķ yokdur ve ammā ki ekber-i maħlūķa sercümlesine gālībdür. Görmezsin ki qarınca korķusından arslan kamışlıkda ve balçıkda yāhūd balçıklı yirde mütemekkin olur ve cāmūs şol ‘azametlü gevde ile üyezden kaçup balçıklı şuya girür ve yedi başlu bil evreninden [H-131b] [K-132b] cebbār u kätıl zehr-nāk cānver yokdur. Vaqtā ki bir ejdehānuñ gevdesine zaħm irse qarınca korķusından duracaķ yir bulamaz. Pes lāzım oldu ki müvekkil-i evhāmı da‘vet idesin, zübāb u zenbūr cinsinden mūr u meleḡ bu‘üz-ı serirüñde bile ola haşmuñ ile ceng kıllalar.” diyüp Cebrā‘il, Süleymān ‘aleyhi’s-selāma naşihat kılıcaķ Süleymān hazreti eyitdi. “Yā qarındaşum Cebrā‘il men müvekkil-i hevāmı da‘vet kılıp getürmege hiçāb kılırmen. Ammā ki luḡ idüp götürüp bizümle barışdurğıl.” diyicek tāvus-ı kudsi kudret kanadın açup uçup bulup getürdi, hizmet-i Süleymānī’ye yitürdi. Hazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ‘özr dileyüp tesellī kıldı. Andan müvekkil-i hevām emr-i Süleymānī birle müvekkil-i mūrānı ve müvekkil-i zübābı ve müvekkil-i bu‘üzü cem‘ idüp hükm eyledi. Her birisi a‘vānlar ve tekvīnleriyle tarafetü’l-‘ayn içinde ol kadar mūr u meleḡ ‘askerin revendeden ve perendeden cem‘ idüp getürdiler ki nihāyeti yok ve daḡı şol kadar zübāb u bu‘üz çerisin, uşāğın, irisın dergāh-ı Süleymānī’ye yitürdiler ki hisābın Allāh’dan ġayrı kimse bilmez. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

¹¹⁹ Ey azamet sahibi olan Allah’ım bana mağfiret eyle.

Ol kadar geldi bu' ūz ile siñek
Toldı yir gök arası şahn-ı felek
Tağ u taşu bürüdi mür u meleğ
Gökde üyezden bulmadı yir meh melek¹²⁰

Der-Beyān-ı Kışsa-i Rüstem ve Kışsa-i Şemāyil Cāzū

Ḥükemā kavlince Süleymān-ı Nebi' *aleyhi's-selām* biñ bir ümmet ve yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūḳāt 'askerin cem' itmekde, Sürḥibād-ı Cin üzerine varmağa niyyet kılmakda, ammā ki bizüm kışsamuz ez ān cānib Rüstem-i Tehmeten'e geldi. Nite ol zemān ki ḳal' a-i Miḳnātīs'da Rüstem alayın bağlayup ol çukur yirde mükemmel ü müselleğ meymene vü meysere ḳalup cenāḥ-ı ārāste ḳıluḫ tırmağda ve 'Anḳūr Cāzū ve kızu Şemāyil Bānū kendüyi zīnet ḳıluḫ ḳal' a ḳapusına çıkup yüksek yirden yir alçağına durup Rüstem-i Destān'ūñ çerisine nazar itdi. Gördi ki pūlād şu' lesinden güneş tütulmuş, ya sedd-i İskender ki pūlāddan yapıluḫ anda ḳonmuş ve Rüstem şalābetle, şecā' atle pehlevānlar arasında eyle heybetle tırur ki şanki Mirriḥ felekdür ki gökyüzinden yire inmiş. Şemāyil Bānū Rüstem çerisin görüp [H-132a][K-133] engüşt ber-dehān urup ḫayrete vardı. Andan dāyesi Maḫmaḫa Cāzū'ya ḫükm itdi varup ol ḳal' a-i Miḳnātīs kendüye çekdüğü pehlevānları ḫalāş idüp kendüye getürdiler, ne kadar āhen yarağları var ise aldurup yürüdi ve cins itdiler. Andan Şemāyil Bānū a' vān-ı cāzūlarla "Rüstem'i ne vechle ele getürelüm?" diyüp *veşāvürü ḫünne*¹²¹ mūcibince meşveret ḳıluḫ iş şoñın şanışdılar. Maḫmaḫa Cāzū eyitdi. "Rüstem'den bizüm ne pervāmuz var kim bu ḳal' a-i Miḳnātīs binā olaldan ḫiçbir düşmen gelüp bunı fetḫ itmedi ve almağa gelen daḫı ḫalāş olup sağ u esen gitmedi. Ammā ki bu Rüstem pehlevān-ı cihāndur kim atası Zāl-i Destān'dur. Dedesi Sām-süvār, ceddü Nerīmān bin Kerīmān'dur. Cehd idüp bunı ḫileyle ele getürmek gerek. Evvel daru virüp 'aqlını giderüp andan dutup başını kesüp yitürmek gerek kim ol Süleymān bin Dāvud'ūñ ve ol dün toğup dünle boyın oğlanuñ sağ eli Sām-süvār ve şol eli Rüstem-i Destān'dur. Bunları ele getüricek Süleymān işi āsāndur. İmdi yā Şemāyil Bānū, Rüstem'ūñ şevketi muḳaddem gelen İskender-i Kübrā kadar vardur. Sen daḫı bugün ḳayd u fiḫ-i zemānsın devlet u taḫt u sa'ādet saña yārdur. Rüstem'e dostlık yüzünden ḫile ḳıluḫ meclisüñe getür daru-yı ḫüşyār virüp 'aqlın alup başın kes yitür ve anuñ 'Anḳūr Cāzū'ya iledüp maḳşūdına yitürdi. **Nazm:**

[Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Böyle diyüp Maḫmaḫa Cāzū la' in

¹²⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹²¹ Kadınlarla istişare yapın!

Virdi sâhir kızına pendî hemîn
Dâne döküp şâhîni tutmaq diler
Sihr ile gök mâhını tutmaq diler
O sihr ile berri^c ummân eyleyen
O mekr ile insî hayvân eyleyen
Çün naşîhat böyle virdi ol kıza
Diñle imdi kız da n'ider göz göze
Şerh ideyin cümlesini bâ-şafâ
Vir şalavât sen be-cânî Muşafâ

Der Deyân-ı Ceng-i Rüstem ve Âheng-i Şemâyîl Bânû vü Âheng-i İşân

Hükemâ kavlince Maḥmaḥa Cāzū böyle diyicek Şemâyîl Bânû dönüp Laḥlaḥa Cāzū'ya kim kendünüñ ketḥüdâsı idi, eyitdi. “Bu ḥuşûşa sen ne dirsîn?” Cevâb virdi ki “Benüm bildüğüm bu ki bu gelen qarîm yavuz düşmândur, niçe cāzū vü dîv depelemişdür ve niçe yedi başlu ejdehâlar öldürüp qanın yire sepelemişdür ve bunuñ [H-132b] [K-133b] yanında niçe pehlevânlar vardur ki kılıç yüzinde düşmen qanın içicidür ki ve ḥîle yanında İblîs aldayup bende çekicidür. Evvel bunlaruñla ceng idüp burnın şımayınca, keskin kılıçların ellerinden alup qurulu yayların yaşmayınca, sihr-i qâhin kuvvetiyle leşkerin şıyup başmayınca ve niçe serverlerin dutup başların kesmeyince getürüp Miḳnâṭîs qal'ası burcına aşmayınca olmaz.”

Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Bu gelen düşmen yavuzdur pehlevân Rüstemdurur
Ne felek gözinde turre âdemi şalgamdurur
Cāzūnuñ sihrin yüzüben dîvleri ol mât ider
Bilmezem kendü perî mi yâḥūd dîv âdemdurur

Nesr: Ḥakîm kavlince Laḥlaḥa Cāzū böyle diyicek Şemâyîl Bânû fikre varup daḥı baş qaldurup eyitdi. “Devletüme lâyıq bu ki ikiñüzüñ daḥı sözün bile dutam ve andan soñra devlet ne yüz gösterür baña görem.” diyüp ol mel'üne dadısı Maḥmaḥa bir niçe qal'a eriyle Rüstem'e gönderdi ki varup kendüden ḥaber düzüp Rüstem'i qağıda, baraq gibi barqıdup yıldırım gibi şaqıda, tâ ki qazabla Rüstem Miḳnâṭîs qal'asına yürüiş kıla. Qal'a-i Miḳnâṭîs yaraqların kendüye çeküp ellerinden ala. Pes bu ḥîle üzerine Maḥmaḥa Dāye sürüp qal'adan

inüp yüz miqdârı er ile Rüstem'e geldi.¹²² Diñle imdi¹²³ niçe hîle kıldı. Nite ez ân cānib Rüstem-iTehmeten dağı ol iki pehlevānı pūlād-pūş oldukları ecilden kendüye çeküp cezb idicek ol yir alçağında depe ardında bunlar tırdılar, bir yire gelüp danışığ idüp fikre vardılar. Küstehem-i Tığ-zen eyitdi. “Biz bu Ʒal' aya zafer bulamazuz. Yağın varursağ ki Miđnāñis taşı yarağklarumuzdan alur anuñ iöün Ʒal' aya muđābil olımazuz, bunuñ aşlı budur ki bunda duravüz, üstümüze düşmen gelürse kılıca dutup kıravuz, ba' zısın dağııtutup dutsağ kılavuz, esirler ile degişüp pehlevānları alavuz.” **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Böyle diyüp hoş naşihat virdi anda Küstehem
Diñle imdi n' olırsardur işbu kışşa dağı hem

‘ Ākıl ol duta naşihat görmeye ‘ alemde elem¹²⁴

Cāhil ol ki ide cidāl u Ʒazana derd elem

Neşr: Hükemā Ʒavlince Küstehem sözüni Rüstem Ʒabül idüp alayın bağlayup hāzırlıđ ile tırunca ez in cānib Mađmađa Cāzū dağı üzerine Mađmađa Dāye sürüp Ʒal' adan inüp yüz miqdârı er ile Rüstem'e geldi. Diñle imdi ki cāzū dağı [K-134a][H-133a] gelüp yitdi. Yağın gelicek merkebinden indi. Ʒal' a erenleri öñine düşüp piyāde yürüdiler, tā kim gelüp Rüstem'e yağın irdiler. Andan Mađmađa Cāzū Rüstemi hey'etinden, Ʒadd u Ʒāmetinden ve şavletinden, şecā'atinden, şalābetinden bildi. ‘ Alem-i Süleymānī dibinde tırdığından, Mirriğ-veş gürzin omuzuna urduğından, Keyvān gibi gögsin göge gerdığinden bildi ki tıran Rüstem'dür. Andan ez ân cānib Rüstem dağı nağar Ʒılıp gördi ki yüz miqdârı Ʒal' a eri Zengiler ile bir siyāh pūş ‘ acūze ve pırezen ve mākire bir şeb-reng Ʒatıra binmiş veli ayağında na' l u miđ yok ve eyeriniñ üzenğüleri ve ‘ inānınıñ kimi ħurmā çöpinden ve yir yir ‘ āc abanosdan şađrađınıñ nağşı var. Yağın gelicek bu sāhire Ʒatırdan indi. Ʒal' a Zengileri anda Ʒatırla Ʒalıp bu ‘ acūze sürüp kendüye geldi ve baş ile selām¹²⁵ işāret Ʒılıp Rüstem'e ‘ izzet itdi ve eyitdi ki “Yā pehlevān-ı cihān, ben¹²⁶ ‘ avretliğüm ile Ʒorđmayup bunda saña geldüm, sen n' iöün erliđüñle Ʒal' aya gelüp ceng itmezsin, yoldaşlarıñ Ʒurtarmađa āheng gitmezsin ve Ʒal' a Ʒavmin kılığdan geçürüp Ʒandan yiryüzün lāle-reng itmezsin?” **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Ol Ʒadar seyl-āb cāzū kim Ʒađıdı pehlevān

¹²² Pes bu hîle üzerine Mağmağa dāye sürüp Ʒal' adan inüp yüz miqdârı er ile Rüstem'e geldi]- H.

¹²³ Diñle imdi]- H.

¹²⁴ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹²⁵ Selām]- H.

¹²⁶ Ben]- H.

Mirrîh u Keyvân-şıfat şakır katı şâhib-kırân

Sâhirüñ tutup hemân kesdi kulağ u burnını

Sürdi katından ğazabla ol la‘îni pes hemân

Nesr: Hükemâ kavlince Rüstem ol ğazabı kılup yārânlarına eyitdi. “Bir yaña oğlum Ferāmrez’den ayru düşüp ve bir taraftan sekine-i Mūsâ’dan ayrıldum. Feth-i nuşret düşmene anuñla bulurdum. Şimdiki hâlde bunuñ gibi şarp düşmene dañı buluşduğ. İmdi iy pehlevânlar ğayret demidür ya budur ki bunda baş virevüz, ya budur ki baş alavuz.” diyüp pehlevânları kıvandırıp cenge niyyet idicek zerrîn-tâc bañş itdi. “Yâ pehlevân ceng kılıçla ve demür süñü ile ve demür peykân ile olur. Eger kal‘aya muqâbil varursağ cemî‘ pülâd yarağlar elümüzden gider. Belki cevşen ü begterimizle senüñ Miķnâtiş kendüye çeküp helâk ider, imdi bize bu yirden gitmeyüp tırmağdan ğayrı çäre yoğdur ki gelen düşmenle ceng idevüz.” [H-133b][K-134b] diyüp pehlevânlar bu söze Rüstem ile uyup alay bağladılar tırdılar. Ez ân cânib Mağmağa Cāzū dañı burnı kulağı kesük hor u hacel Zengilerle kal‘a çapusına vardılar, Şemâyil Bānū’ya ağlayup haber virdiler. Şemâyil Cāzū dañı ğazaba gelüp emr itdi. Katında olan sâhirlerden on biñ miğdârı sâhire sihr ile küplere süvâr idüp kara ‘alemler kaldurup kôs harbîlerin çaldırıp Rüstem üzerine gitdiler, zelzeleden yir ü gögi inletdiler. Ammâ Lağlağa Cāzū eyitdi. “Gelüñ Rüstem’e karşı üzerine varmayalum, yedi başlu evrene karşı tırmayalum kim anlar ‘azā’im okuyup sihrimiz bātil itseler gerek. İmdi bu arada alay bağlayalum, cehd ile Rüstem’i bunda getürelüm. Naşihat ki itdi Şemâyil Bānū eslemeyüp şeni‘at eyledi. Sağ u şol sâhirlerin düzedüp alay bağlayup yirle gök arasında Rüstem’e muqâbil olup mu‘allağ tırdılar dañı sihri altına ellerin urdılar. Ez in cânib Rüstem-i Tehmeten dañı sâhirelerüñ gökyüzinden geldigin ki gördiler, ‘askerüñ çevresine dā’ire çizüp ‘azā’im okuyup hâzır-baş olup tırdılar ve kılıçları yalmanına ve oğları peykânına ve süñüleri demrenine ve yayları çabzasına ism-i a‘zam yazdılar dañı leşkeri ārâste kılup düzdiler. Nite sağ kola Küsthem kal‘a-güşâ ile Bürzin Cihân-süz durdılar. On iki biñ pülâd-püş er ile ve şol kola Gıve Tiğ-zen ve Güderiz Tır-endâz vezîri tâc-bağş tırdılar. On iki biñ pülâd-püş erile bākî cezîre begleri Zilzâl-i Ekberle ve cebbâr-ı a‘zamlı ve Ahyaşilün Peyğamber ile ‘aleyhi’s-selâm Rüstem’den ayrılıp gird-âba düşüp Süleymân nazarına varmışlardı. Nitekim hikâyet olundu. Hemân Rüstem yanında Sistân serverleri ve Zāvilistân dilâverleri qalmışlardı. Ma‘a’l-kışsa ki çünki Rüstem leşkerin düzetti, kerre-nây çaldurup tabl-ı duhül zenc-i nefir ötdürüp sâhirleri gözleyüp tırdılar. Ol taraftan dañı Şemâyil Bānū hevâ yüzünden nazar kılup Rüstem-i Dāsitan çerisin ki gördi. Azırğanup ve sihrine tayanup sâhirlerine güvenüp mekrine ol la‘îne Lağlağa Cāzū’ya [H-134a] [K-135a] hüküm itdi ki a‘vân ile varup ceng itdi. Pes Lağlağa Cāzū sekiz yüz seksen sekiz nefer sâhirler ile Nağcîr Cāzū muqaddem öñince küplere

süvār olup Rüstem'e muḳābil sürdiler, yakın varıcaḳ Naḫcīr Cāzū bir ū ile ʔolmuş ūiūe siḫr-gāhın oḳuyup hevāya bürrān itdi. ūiūe hevāya ʔıḳup yire inüp ūikest olup bir ‘azīm bınar ū ʔıḳup deryā olup ʔaūup mevc urup ‘ālemi ʔūfān-ı Nūḫ gibi ʔıtdı, Rüstem'ün dā'iresini iḫāta itdi. Vardığınca ū ʔalıñ idi, Rüstem ʔerisi görüp dillerine ‘azā'im alup oḳudılar veli ūol ʔadar oldu ū daḫı‘ Arab eriū ile yetmiş arūın yirden yuḳaru kenār olup ʔırdı. Pehlevānlar anı görüp ʔorḳup engüūt ber-dehān urdılar. Ammā ki Rüstem Allāh'a ūıḡınup evvel Ādem āḫir Muḫammed cemī‘ peygamberler ervāhına ūalavāt virüp Allāh'a tekbīr getürdi daḫı Allāh'a ūıḡınup Naḫcīr Cāzū'nuñ gözlerin gözleyüp ism-i a‘zam yazılmış oḳı eline alup gez ʔulaḡa, demren dırnaḡa virüp bürrān itdi. Emr-i Rabbānī taḳdīr-i āsmānī ūöyle vāḳı‘ oldu ki tīr-i Rüstem berekātı ism-i a‘zam oḳ cāzūnuñ ūaḡ gözüne ʔoḳunup ʔafasından geʔdi. Cān Cehennem'e iūmarlayup cāzū köpinden yire düūdi. Siḫr-i bātıl olup deryā ūuyı zā'il oldu, yir ʔuru görüldi. Küstehem def-i cāzūnuñ baūın kesdi, süñüye sanḳup yuḳaru getürdi. Pehlevānlar anı görüp Süleymān adına gül-bang ʔeküp Allāh'a tekbīr getürdiler. Laḫlaḫa Cāzū anı görüp ʔaḳıdı ve ol la‘ine berḳ gibi ūaḳıdı. “Yā Rüstem, hūnerün var ise bu siḫri daḫı boz.” diyüp ʔaḡırdı. ūanki ḫımār-ı Deccāl'dür ki aḡız aḳup aḡardı. Andan elindeki at ʔuyruḡınuñ ʔıllarını yolup yir yüzine atdı ve siḫr-gāhu oḳuyup her birisin bir zehr-nākılan itdi. ūöyle ki yiryüzün ilan ʔerisi ʔıtdı. Aḡız aḳup zehr-in ūaḳup dā'ire ʔuūadup ilan ʔerisi iḫāta itdi. Atlar ürkdı, pehlevān ʔorḳdı, ilanlar ʔaḡrıūmasından zehreler ʔāk oldu, veli dā'ireden iḳerü ilan ʔerisi giremedi. Ammā ki ol Laḫlaḫa diyen mel‘üne girdi, ilan ʔerisi dā'ireden iḳerü giremedi. Hemān-dem avucuna ʔarınca alup siḫr ile oḳuyup hevāya attı. Her birisi [H-134b] [K-135b] bir ‘aḳārib idüp pehlevānlar üzerine yaḡdurdı. Dā'ire iḳine düūüp pehlevānlardan ḫayli kimse ūoḳup zarar irgürdi. ūöyle ki ‘asākır arasında ‘aḳārib ʔoḡalup ʔıtdı. Yine Rüstem anı görüp Allāh'a tazarru‘ idüp yire yüz sürüp andan eline oḳ alup ‘azā'im yazılmış peykāmına nübüvvet ḫātemi yazılmış Sīmurḡ yelekli oḳı eline alup hevā yüzünde Laḫlaḫa Cāzū'nuñ sīnesin gözetdi. Gez kiriūe, demren ʔulaḡa idüp “*Bismi'llāh.*” diyüp¹²⁷ oḳı atdı. Cāzūnuñ rāst sīnesine ʔoḳunup helāk itdi, köp ile yire düūüp cān Cehennem'e viridi. Küderiz Pehlevān baūın kesüp süñüye diküp ʔaldurup ün urdı ve siḫr-i Laḫlaḫa bozulup ‘aḳārib-i efā'i ʔerisi görünmez oldu. ūemāyil Bānū anı görüp āḫ ʔıldı. Maḫmaḫa Cāzū eyitdi. “Yā ūemāyil Bānū, siḫriñe ḡarra olma ʔıvanu benim ʔulaḡım kesüp burnum kesen Rüstem ceng ile saña el vire mi ūanursın ḡāfil mebāū ki anuñ ‘Anḳūr Cāzū yanunda¹²⁸ utanursın” diyicek ūemāyil Bānū diledi kim dönüp gide cengi terk ide. İllā ki Naḫcīl Cāzū oḳumadı, a‘vānlarla Naḫnaḫāū Cāzū ile ve Nesnās Cāzū ile siḫri oḳuyup hevā yüzünde küplerin süzdiler, Rüstem ʔerisine muḳābil vardılar. Andan Naḫcel Cāzū eline siḫr ile ʔaḳmaḳ alup bir avuḳ kömürü ʔaḳdı daḫı bir kömür

¹²⁷ Diyüp] oḳıyup K.

¹²⁸ Yanunda] baūında K.

ovağın hevā yüzüne atıp ağdurdı dağı gökyüzünden Rüstem çerisi üzerine deryā-yı āteş yağdurdı şöyle ki pehlevānlardan çok kişi āteş-i sihr yağıdı, dütünleri gökyüzüne direk direk olup çıktı. Anı görüp pehlevānlar od deñizinden ordılar, açmağaya yüz dutup cāzūdan bıdılar. Rüstem anı görüp Allāh’a tekbir idüp bir ‘azā’im yazılı o ıardı. Gez kirife, peykān abzaya getirüp Allāh’a tekbir idüp Nacel Cāzūya atdı. Hūdā rāst getirüp o gögsüne oınup arasından gedi, gevdesi köp ile yire yıılıp cānı Cehennem’e udı. Sihri bozulup deryā-yı āteş mav olup gitdi. Pehlevānlar görüp Rüstem ile Allāh’a Őükrāndan NanaāŐ Cāzū ğāyrete gelüp eline bir tās ile Őu alup gökyüzüne sepeledi. Bulutlar belürüp tūfān opup yağmurlar [H-135a] [K-136a] yağdurup ādemler ğara virüp helāk itdi ve anuñ bigi arañulu tıtdı. ‘Ālemi ki göz gözi göremez, ins u cin birbirine ğāber viremez oldu. Rüstem-i Dāsītān ‘āciz aldı, cāzūyı göremez ki atup helāk ide, tā ki sihri bozulup yiryüzün anuñ Őerrinden pāk ide. Kimseden āre bulmayup yüz yire sürüp münācāt ılıp eyitdi ki.

Nazm:

[Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilūn]

İy cihānı yaradan vāhid İlāh

Kün dimekden durudan Şems ile māh

Hāki hūndan yaradansın ādemi

Mā’-i tūnden yaradansın ‘ālemi

İy Süleymān’ı cihāna hān iden

İns u cinni hūkmine fermān iden

Ol nübüvvet hāteminūñ resmiçün

NaŐ olan aŐındağı Hā ismiçün

İŞbu sāhirler Şerrinden ıl hālāŐ¹²⁹

Kim helāke varmaya ‘ām ile hāŐ

Böyle diyüp itdi çün Rüstem niyāz

Sem‘ine hātifden irer bir āvāz

İsm-i a‘zam yazılı o at göge

Hā aduñı ahr ide öñden Őoña

Çünki Rüstem iŐidür işbu Őözi

Hā’a tekbir idüben iş iŐidür

¹²⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

Diñle imdi n'idiser Rüstem hemān

Vir şalavāt şerh ideyin bu zemān

Der-Beyān-ı Hezimet Şoden-i Sāhirān

Ḥakīm kavline çünkü Rüstem-i Tehmeten nidā-yı hātifi kim işitdi. Allāh'a tekbir getirüp secde-i şükr itdi daḡı pehlevānlara çağırdı kim “Ne turursız karañuluk olduğına bađmañ dā'ireden daḡı zinhār taşra çıđmañ. Ammā kim ‘azā’im yazılı ođlarıñuzı cāzūlar qaraltusından yaña atıñuz, sihr-i kāhin şerrinden ḡalāş bulup Allāh'a şükr idüñüz.” diyüp daḡı evvel Rüstem kendüsi Nahnahāş Cāzū’yı Allāh'a şığınup tır ile atdı, ağzına rāst gelüp toğınup eñsesinden çığdı. Pehlevānlar daḡı ‘azā’im yazılı oğların ellerine alup Allāh'a tekbir itdiler. Gez kulağa, demren tırnağa kılıp cāzū ‘askerinden yaña oğların atdılar. Nesnās Cāzū’yı daḡı Küstehem urup a‘vānlarıyla helāk itdiler. Zulumāt-ı sihri bozulup sāhire ‘askeri tār-u-mār oldı. Ammā ki Şemāyil Bānū gördi ki Rüstem’e sihr ile ceng ile çāre bulmaz. Çerisin döndürüp řal‘ası öñine gelüp köplerle yiryüzine indiler, řal‘a şapusu öñinde şondılar. Rüstem’i ne vechle ele getirüp tıtmağa tanişığa oturdılar, meclis āletin ortaya getürdiler [H-135b] [K-136b] Şemāyil Bānū eyitdi. “Ben bu řal‘aya girmezem tā Rüstem’i ele getürmeyince ve cāzūlarumuñ şanın alup leşkerin helāk itmeyince.” diyüp bunlar tedbire meşđul oldılar. Ez ān cānib Rüstem daḡı cāzū çerisinüñ tağıldığın görüp Ḥađđ’a secde-i şükr idüp yüz yire sürüp dā'ireden çığup gitdiler, otağlar otağına gelüp begler indiler ve sipāhi tā’ifesi çādırlu çādırına gelüp şondılar. Ammā ki Küstehem ile beş biñ miđdārı eri şaravul şodılar. Bu yañadan Şemāyil Bānū birkaç řadeḡ ki řarāb içdi, germ olup göñlinden bu ḡayāl geçdi kim tınanup zinet zinet olup sürüp Rüstem’e vara. Ziyāfet kılıp řarāb ile daru vire kim evvel daḡı fikri bu idi. Āḡir buña muşarrer itdi daḡı kendüye zinet virüp donandı. Ḥüsnine mađrūr olup eyitdi ve begler kızlarından sihr ile alup şapduğı maḡbūbeleri zinet kılıp tınatdurdı ve daḡı raḡş-ı raḡşāna süvār olup kırk miđdārı kenizek birle sürüp Rüstem cānibine gitdi. Gelüp Küstehem’e yitdiler. Küstehem nazar kılıp gördi ki bir mihr u serv-řāmet lāle-ḡad maḡbūbe-i zemān ata binmiş ve öñünce kenizegān yürürler. Yağın gelicek Küstehem şarşu varup su’āl itdi ki “*Men enti?*¹³⁰” ya’ nī sen kimsin kim dāyesi cevāb virdi ki bu gelen Şemāyil Bānū’dur. Evvel gelenler bunuñ sāhirleri idi kim sizüñle ceng itdiler. Çünkü Rüstem idüğin Şemāyil Bānū bilüp adın işitdi, budur ki cevārı öñine şatup Rüstem nazarına geldi. Raşdaki varup ḡāk-i pāyine yüz süre, ‘özr dileyüp alup řal‘asına vara ziyāfet kıla. “İmdi luř idüñ, Rüstem’den icāzet alıvirüñ varup ḡizmet idelüm.” diyicek Küstehem dāye sözini alup anları anda şoyup kendü Rüstem’e geldi, selām virüp eyitdi. “Yā pehlevān-ı cihān, řal‘adan bir bölük maḡbūbe-i cevār ile bir nigārın serv-řād, lāle-ḡad, māh-ı ruḡsār-ı āftāb, řal‘at-

¹³⁰ *Sen kimsin?*

pervîn, dendân-sünbül, mûy-benefşe, zülf-nergis, çeşm-tend, huy-‘aķık, leb-beste, dehân-sîb zenehdân-sîmîn bir nâz-ı bostân [H-136a] [K-137a] bostân-ı mûmiyân-ı ārâm, cân-ı maħbube-i zemân dilber bir ata binmiş. Bilesince dâye gelüp haber virdi ki buña Şemâyîl dirler, ħal‘ a-i Miķnâţis’uñ melikesidür, Rüstem’e ‘özür dilemege gider. Ol gelen sâhîrler Rüstem’i bilmedin gelmişler. Ol ‘özri dilemege kendüsi geldi ve anlara ħışm itdi. “Rüstem’den alıvir ki ħizmete varalum diyü beni gönderdiler.” diyüp icâzet diler. “Ne buyurusın.” diyüp Rüsteme du‘â kılcaķ Rüstem eyitdi. “Ol Şemâyîl Bânü bunuñ ħüsni evşâfın işitmişem n’ola gelsün icâzetdür.” diyü Küstehem’i gönderdi. Gelüp dâyeye buluşdı, Rüstem ħaberin ki virdi Şemâyîl Bânü icâzet işidüp şâd olup Küstehem’i önine bıraġup sürüp Rüstem’e geldi, begler karşı çıkup ‘izzet kıldılar. Andan Şemâyîl Bânü rahşından inüp ħaddi için serv yüzi mâhtâb ammâ ki dutunmuş miskin niķâb yayan sürüp Rüstem otaġına geldi. Rüstem karşı çıkup görüşüp ħâl u ħâţır şoruşup alup içerü girüp taġt kenârında diz-be-diz oturdılar ve câriyeler dâyeyle ayagın tırup pehlevânlar yir yirin sedre çeküp oturdılar. Andan Şemâyîl Bânü yüzünden niķâb giderüp nâz u şîve ile dile gelüp Rüstem devletine du‘â kılup yirinden ħalkup ayâġ üzre tırup eyitdi ki “Yâ pehlevân ma‘zür buyuruñ ki ħal‘ amuz üzerine düşmân gelse babam ‘Anķūr cânibinden yigirmi biñ câzû pâspân ħonulmuşdur. Şol şart üzerine ki deñizden ħurudan yaġı gelse varuben ceng ideler, siħr-i kuvaş ile gözlerine vâsi‘ cihânı teng ideler. Pes ‘âdetlerince sizi ġayrı yaġı şanup ben ħal‘ ada bî-ħaber yaturken üstünüze gelüp ceng itmişler, siħrlerine tayanup ġavġa vü ġalebe kılup âhen gitmişler. Ammâ ki Miķnâţis¹³¹ kendüye çekdüġi pehlevânlar gözi ħalâş idüp getürtdüm. Sizleri Rüstem idüġin bilüp şükr-i yezdân itdüm. Zirâ ki evşâf-ı ħamîde atam ‘Anķūr Şâh’dan işitmişemdür. Mübârek yüziñi görmege Ĥaķ’dan temennâ itmişemdür. [H-136b][137b] Minnet Allâh’a ki gelüp ħizmetüñe irdüm ecelden emân, ‘ömürden zemân bulmuş iken mübârek cemâlün müşâhede idüp gördüm. Tır yukaru ħal‘ aya varalum ki miħmânumuzsın, derdümüzüñ dermânı ve gevdemüzüñ cânısın.”

Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

İsterem ħaşruma varup baña miħmân olasın

İy gözüm nûrı benim cismüme sen cân olasın

Yüz sürüben ħizmet idem cân u dilden tıpuña

Kim baña ħükmün geçer mülküme sulţân olasın

Der-Beyân-ı Ĥile-i Sâhire Verâ-yı Pehlevânân

¹³¹ Miķnâţis]- H.

Hükemā kavlince Rüstem Şemāyil Bānū sözün ki işitdi, biraz fikre vardı al'aya varmağı pehlevānlarla anışup tebdīr itdi. Hibirisi al'aya varmağa rızā virmedi. Eyitdiler. “Yā pehlevān biz yarağumuzu oyup al'aya varursaq erlik yolu degildür ve eger ki āhen-pūş olup tīg u teber ve tīr-i siper birle varursaq al'a-i Mināṭis kendüye çeküp yarağumuz elümüzden alup āhen-pūş ulağumuzu kendüye cezb idüp helāk ılır. Pes bunlaruñ sözüne aldanup azāya arşu varmaq cā'iz degildür.” Nitekim kelām-ı adīm ve kitāb-ı kerīm ire gelür ki *velā tulu bi-eydiküm ile't-tehliketi*¹³² ale'l-uşus anlaruñla bizüm ortamuzda an döküldi, adāvet oldı. Görđi ki bu sāhire bizi ceng ile ele getüremez, dilerem kim mudār ile al'aya ilete ve abs ide. Bu od ma' lümdür, orta yirde an dökelenenüñ şāhibleri dost olmaz. Niteki ualā eydür. Her o ki dil kirişinden ıup göñül nişānına touna anı ıarma mümkün degildür. Niteki azret-i risālet *'aleyhi's-selām* eydür *rubbe avlin eşeddü min şavlin*¹³³ ve bir dağı bu ki bunlar bizüm dūşmānlarımızdır. Bunlara muṭi' olup rām olmak ār gelür. Oda dūşmek ār getürmekden ziyādedür kim eydüre *'n-nārün velā ārun*¹³⁴. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Āilān pendı budur cāndan işit

Ṭut naşihat anuñ ile sen iş it

aşma āker olmaz iy şeh pehlevān

İntikām alma revādur līk cān

Her ki senden avf iderse bir nazār

Saın andan sen dağıyile azer

Körpe aplan birle itmez geri ceng

İtse orusından ider aña heng

ünkü körpe āciz olur dek ṭurur

eşm-i aplana hemān engāl urur

Gizlenür ılan görünce geri aş [H-137a] [K-138a]

Furşatında aldurur şomağa baş

Şüretā ğāyet za' if olur siñek

İncidür pīli ider ammā siñek

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

¹³² Kendi kendinizi tehlikeye atmayın (Bakara 195).

¹³³ Nice söz vardır ki saldırıdan daha şiddetlidir.

¹³⁴ Ateştir, ayıp değildir.

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

İy sözüme müstemî' olan kümel
Saña senden istimâ' it hoş meşel
Baħr-ı 'Ummān mişlidür işbu cihān
Ten cezāre Rüstem olur pāk cān
Çal' a-i Miķnā'īs olur ol ceħīm
Sāħire İblīs Şemāyil'dür racīm
Fitne birle ider iğvā vü rumūz
Kim kıoya tamu ħişārına ' acūz
Cehd idüben uyma şeytāna şaķın
Olmayasın çal' a yarına yakın
Ol ' acūze mişlidür hem bu cihān
Aldayupdur incileri key cihān
Ġāfil olma ol Zeliħa pīre-zen
Çāk idüpdür anca Yūsuf pīreħen
Bir ' acūze kendüye ider zīneti¹³⁵
İde raġbet gören uma vuşlatı
Her kime kim ol ' acūze itdi mihr
Ĥāke yeksān itdi kılup çok kıahr
Ger var ise sende ' aķl u fikr u us
Pīre-zendür anı şanma sen ' arūs
Hem çü ' İsā ol mücerred bī-nifāķ
Pīre-zen dünyāya virsen si talāķ
Çün ' acūze mişlidür dünyā beķā
Virme gönül fāniye varken beķā
Nuşımı Firdevsī'nün cāndan işit
Kıurb-ı Ĥaķķ'uñ nūrile gözün işit
Der-Beyān-ı Meclis-i Āħer

¹³⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Minnet evvel āhiri yok Hakk'a pes

'Aql ile Firdevsî'ye virdi nefes

Çün 'ināyet itdi ol rabbü'l-enām

Üç yüz otuzla sekiz oldu temām

Söyledüm bu meclisi gāyet güzīn

Eylemişdür diñleyenler āferīn

Bundan a'ceb dağı var bir dāsītān

Diñlese taḥsīn iderdi dostān

Līk bu demi irişdür vaqt-i şām

Ki oda ider teveccüh ḥāş u 'ām

Çat' idelüm sözi yumup bir remmāl¹³⁶

Yādına ger ide görür Hakk te'āl

Cān ecelden bulunursa mühleti

Tende cānum görür ise şıḥḥati

Ger olursa yine aḥbāb ictimā'

Bir gārā'ib kışşa ide istimā'

Līk sizden iş budur ḥācet temām

Fātiḥayla yād idesiz şubḥ u şām

Ḥayr ile Firdevsî'yi kim ide yād

Ḥācetin maḳbūl ide rabbü'l-'ibād

İy viren Firdevsî'ye cān u 'aql

Dil virüben söyleden ra' nā naql

Evvel Ādem āḥir Aḥmed ḥaḳḳıçün

Enbiyā mürsel Muḥammed ḥaḳḳıçün

Cürümü 'afv eyleyüben ya mecīd

Bu kitāb itmāmını eyle mezīd

Süleymān-nāme'nün Üç Yüz Otuz Toḳuzuncı Meclisinün Zikrindedür

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

¹³⁶ Bu mısraın vezni bozuktur.

İsterem Hâk adını men yâd idem
İsm-i Hâk'la her söze bünyâd idem
Vâhid ol Firdevsî'ye virdi 'aql
Şâhid anuñ birligine ehl-i naql [H-137b] [K-138b]
Ol Hudâ'dan isterem vüs' at vire
Tâ kiţâb itmâmını gözüm göre
İlâhî gönçe ümîdüm luţf it aç
Âb-ı rahmet şebnemin yu yine şaç
Bâd-ı luţfuñ birle şerh it şadrımı
Kıl sa'âdetle müyesser kadrümi
Tûḫî-veş eyle beni şîrîn-zebân
İtme süsen mişli hem 'aḫdü'l-lisân
Ḥamdüñ ile bu dilümi zâkir it
Virdigün ni' metlere hem şâkir it
Tâ saña ki lâyıḫ ola bu dilüm
Hem muvâfiḫ it dilüme bu dilüm
Mâ'-i menden taşımı eyle ki pâk
Kılam ihlâş ile ola tâb-nâk
Kıl hidâyet şu' lesinden baḫş-ı nür
İt dalâlet zulmetinden gönîl dūr
Nür ile 'aqlım çerâḡın rüşen it
Cânuñ turaḡını gel gülşen it
Ḥ'âb-ı ḡafletden gözüm eyle ıraḡ
Tâ maḫâm-ı şıdḫ ola câna turaḡ
Ma'rifetden gönlümi pür-nür kıl
Her ma'ârif gencine gencür kıl
Ḥâmemi dilümden it şeker zebân
Nâmemi nazmumdan it ender feşân
Dil-keş eyle sözlerüm tâ kim durın
Kim munaḫkaş eyle 'âlem defterin

Durulunca ʿālemüñ tomanı hem
Defterümi aradan itme ki kem
Vir ʿömrü kim ʿaḫir idem men kitāb
Dürr feşān idem añup oḫuya bāb
Ger dilerseñ ḫācetüñ ola revā
Vir şalavāt sen be-cān-ı Muştafā

Der-Beyān-ı Hāzır Şoden-i ʿAskeri Süleymān ve Envāʿ-ı Maḫlūḫāt Havyān

Loḫmān ibn ʿĀd ol ḫakīm-i üstād serveri emcād ḫavlince mendān-ı ḫükemā, hüner-mendān-ı rücemā, nāḫilān-ı eʿizzā, rāviyān-ı ecillā anuñ¹³⁷ gibi ḫikāyet iderler ki ve Eflaḫun-ı ilāhī ol ḫükemānuñ sedd-i penāhı naḫlince tevārīḫ-i dānende-i üstād ve devānīn-i hüner-mende-i inşād ve mütekellimān-ı müteşaddiḫān ve müteʿallimān-ı muḫaḫḫikān ol vechle şaḫīḫ rivāyet ḫıldılar ki ol zemān ki Şemāyīl Bānū, Rüstem nazarına gelüp ḫile ile ḫalʿaya alup gitmek dileyüp pehlevānlar naşīḫat eyleyüp daḫı gitme diyüp bunlar bu tedbīr-i rāyda ḫaldı. Bizüm ḫışşamuz ez ān cānib Süleymān ḫāzretine geldi ʿaleyhiʿs-selām. Nite ol zemān ki Sündūs-ı Cinnī, Sürḫibādʿuñ Mışrʿdan Şāmʿa geldüğinden ki ḫaber getirür lāzım oldı ki kendü ʿazametiyle leşker çeküp üzerine vara. Andan ḫāzret-i Süleymān aleyhiʿs-selām istedi ki deñizde ve ḫuruda biñ bir ümmet serhenglerin cemʿide, Sürḫibād-ı Cinnī üzerine [H-138a] [K-139a] gide. Andan Süleymān ʿaleyhiʿs-selām ins u cin vaḫş u tıyūr mūr u mār çerende vü perende müvekkilerinüñ ve deñizde ve ḫarada olan biñ bir ümmetüñ tekvīnlerini ḫükmi-sübḫānī ve emr-i Süleymānī birle ḫākim olduḫı aʿvānları ve tekvīnleri birḫaç gün geçmedin her cinsinden bir niçe biñ serhengin cemʿidüp getürdiler. Süleymān Peyḫamberʿüñ ʿaleyhiʿs-selām ḫizmetine yitürdiler.¹³⁸ Süleymān-ı Nebī daḫı ins u cin meliklerine şeyāḫīn nesli serhenglerine sibāʿreʿislerine ve ḫayvānāt-ı kibār ulularına ve atıyār ulusu Sīmurḫaʿa ve ḫayyāt u ḫaşerāt mālīki şāḫ-mārān birle rubāb-ı zembūr serdārlarına ḫükmi itdi kim “Her biriñüz uşaḫıñuz iriñüz çerilü çeriñüzi üç güne dek yaraḫlı yaraḫıñuz ḫāzır ḫılıñ daḫı serīr üzerine gelüñ.” diyicek ser-cümlesi emr-i Süleymānīʿye meʿmūr olup yaraḫlı yaraḫların görüp üç güne dek ḫāzır oldılar. Evvel insān meliklerinden Mışr Sulḫānı Celāleʿd-dīn ve Tūrān Meliki Afrāsyāb ve benī Aşfer Meliki Bilād-ı Aşferī ve Endülüs Meliki ḫüsrev Şāḫ ve ʿAmāliḫa Meliki Sührāp Şāḫ birle dört biñ server selāḫīnler dīvān-ı Süleymānīʿden tırup taḫt öñinde baş urup icāzet alup dergāḫdan ḫıḫup atlu atına bindiler. Begler ve yekler otaḫlı otaḫına varup indiler, ḫondılar. Andan her birisi serheng-i rüy-ı zemīnleri cemʿidüp cebe-ḫāneler ḫıflın

¹³⁷ Anuñ]- H.

¹³⁸ Yitürdiler]- H.

açup ser-firâzlar kîneler üzerine sîm ü zerler saçup otuz altı pâre ceng âletini merd u meydânlara şâhib-ķırânlara cengcü pehlevânlara yaraķ ulaşdurdılar dağı ser-‘ askerler dūřmân ķanın dökücü dilâverlere ĥaymelü ĥaymesine ve bâr-gâhlu bâr-gâhına varup cübbe vü cevşenlerin geyüp başlarına Dımiřķî ıřıķlar urunup billerine şîrâzî ĥançerlerin şokunuben ķan dökücü Mışrî ķılıçların ĥamâ’îl gibi taķınup Sîmurĝ yeleklerin başına şokunuben muĥařřal-i kelâm her birin pehlevân-ı benâm hem çü Rüstem-i Zâl, Destân-ı Sâm otuz altı pâre ceng âletin ķadd u ķâmetlerine ârâste ķılıp âhen-pūř olup yirlü yirinde sedd-i İskender gibi şurdılar. Üç siñirlü gergeden şâhînden düzülmiş yaylar ķabzalarına ism-i [H-138b] [K-139b] a‘ zâm yazılmış řâĥları üstüne nâm-ı Süleymân ķazılmıř ķavs-i ķūzaĥ şıfat-kemân Mirrîĥ-hey’et yayların ķurbândan çıkarup diz urup ķurdılar. Yidiřer ķanadlu, bir ayaķlu, ‘uķâb u senķūr yeleklü, la’lîn dudaklu, gümüş bileklü, elmâs demrenlü, ķan içici evren seyrânlu oķların birbirine yanaşdurup bir oķ başına biñ dūřmân ķurbân itmek için ķurbâna ķoydılar. Kîř aĝzına kesmelerin dize ķodılar ve toķsan eriř özünü ejdehâ dillü berzi-ĥâne sütünü pülâd sünülerin yire şançup ‘aşķar tolu, düldül şıfatlu, pîl kuvvetlü, gergeden ķulaķlu ve deve tuťaķlu, ķatır toynaķlu, aslan göĝüslü, geyik saĝrılı, tavsân ucalu, ķolan arķalu, evrişim yillü, ef’î gözlü, ra‘d âvâzlu, semender tüllü, berķ-rü, seĥer-ĥîz-i revişde hem çü řeb-dîz miřl atlaruñ ‘inânın urup ve zeyn-i zerrîn urup ķulagın çeküp licâmından eyer ķaşına ķaza ķodılar ve müheyyâ cenge ĥâzır oldılar. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün]

Cenge ĥâzır oldı şurdı cümle server ser-firâz

Hep bahâdır pehlevân şâhib-ķıran gine sâz

Geçse arslan önlerinden ķan ķuşanur nünlaruñ

Per döker üstünden uça gökdeki şeh-bâz-ı bâz

Der-Beyân-ı Perrîyân ‘Askeri

Ĥakîm ķavlince insân melikleri ‘askerlü ‘askerin ĥâzır ķılıcaķ perrîler sultânı Hümâyün Ĥân perrî dağı dîvân-ı Süleymânî’den çıkup dört ķanadlu ‘uķâb-ı felek şüretlü perrî atına süvâr olup perî ser-firâzları önüne düşüp vezîr ü vüzerâ yanına düşüp geçüp ĥademi ĥaşemi ķanad açup ‘araşât ile gelüp üç biñ üç yüz ķubbelü kızıl atlas çâdır ķapusında atından yir yüzine ķondı. Rikâbından ayaĝın çıkarup yire indi zerrîn taĥta aĝup bindi. Andan perî serhengleri řaĝ ve şol altun gümüş şandallar üzerine geçüp oturdılar. ‘Üd-ı şandal kâfur müřķ ve ‘abîr-i ‘anber yaķup mücevher-i mücmerler ile Hümâyün şâh nazarına getürdiler dağı ol zerrîn sîmîn mücmerleri cân ķavmi serhenglerinüñ ve cin nesli serverlerinüñ nazarında mertebelü mertebesince ķoyup zeyn itdiler. Andan ervâĥ-ı melikleri dağı tayıb-ı enfâsından ĝidâ-yı

rūhānī ki taḥṣīl itdiler. Andan sīmin zerrīn ceng u ḥarb āletlerin cevherī ḥil' atlerin ve perīler atların ulaştırup "Yarın ceng-i Süleymānī'dür her biriñüz uşağunuz iriñüz. [H-139a] [K-140a] Ālet-i ḥarbiñüzle perilü perrüñüz açup kollu koluñuz gözedüp sağ sol yanumca Sürḥibād 'askeriyle muḳābil olıcaḳ āteş-i tīg urup 'adū kanın ḥāke saçmağa, tenin iki biçmege, yüregi kanın içmege, erlig ile ad kazanup Süleymān sāyesinde hoş geçmege, devlet bābinuñ tīg-i nuşret birle ḳuflın açmağa ḥāzır olasız." diyicek perri melikleri daḫı kol baş üzre ḳoyup meskenlü meskenine gelüp melikleri ol dörder ḳanadlu atların buḫūrila ḡidālandurup ḳanadların şıḡayup sermeyüp muḡlaḳ cevherlü eyerlerin urup muraşsa' ḥarir ḳolañların billerine çeküp ḥāzır u müheyyā kıldılar. Elmās kılıçların billerine daḳındılar, behrān ḥançerlerin billerine şoḳundılar. Kıızıl yāḳūt ile zeyn olmuş şaru altun ḳalkānların döşlerine şalup ḳanadları üzerine aldılar. Keyvān-ı şā'ıḳa demrenlü, ḳarḡu şabṭalu, ef' ī dillü, uzun kollu, ince billü, ecel ellü sūñülerin ellerine aldılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Şeh Hümāyun emri birle ne ki varsa hep perī

Cenge ḥāzır oldu yaraḳ gördi ol dem her biri

Hep melek-şüret ḳamer-behcet güneş-ṭal' at idi

Hüsn içinde ḫūr u Cennet cümle 'ālem dilberi

Der-Beyān-ı Ḥāzır Şoden-i 'Asker-i Cinniyān

Ḥakīm ḳavlince perī cem' olıcaḳ cinniler sultānı Ḥaşışā-ı Cinnī daḫı icāzet-i Süleymānī ile yirinden ṭurup dem çeküp taḫt-gāhına cin serhengleri ile varup yeşil atlas otaḡına girüp cinniler re'isleri ayaḡın ṭurup 'ūd-ı 'anberi buḫūr idüp ser-firāz u serverleri yeşil zebercedden şandallar üzerine geçüp oturdılar. Cinnī cāş-nigirleri altun gümüş āteş-dānlar içinde 'ūd u 'anberler yaḳup getürdiler, serhengler nazarına yitürdiler. Aḡız açup burunların ṭutup ḡidā-yı rūhānī taḥṣīl idüp Süleymān devletine du'ā kılıp el getürdiler. Andan Süleymān-ı Nebī emr itdi ba'zı cinnilere. Nite Müdrin-i Cinnī bölüḡine āteş-dānlar virdi, nefit u ḳaṭrān ile ḫaşm üstüne saçup yaḳup ḫarḳ ide. Laḫlaḫa-ı Cinnī'ye bozdānlarla siḫr-i kāḫinle peydā olmuş buzlu şular virdi ki ḫaşm üzerine saçıcaḳ ṭūfānlar ḳopup ḳarlar yaḡdura ve Devvāl-i Cinnī çerisi şınıfına siḫr ile peydā olmuş içi ṭolu ḳumlarla şişeler virdi ki ḫaşmı üzerine atıcaḳ kırılır taşlar yaḡa. Secencil-i Cinnī şınıfına siḫrle ḳarınca ṭolmuş şişeler virdi ki ḫaşmı üstüne [H-139b] [K-140b] saçıcaḳ şişe yire düşüp çatlayıcaḳ ol ḳarıncañ her biri bir peleng-i şir-i neheng olup ḫaşma ḫamle kılıp ceng itmek için. Müḫecceḡ-i Cinnī'ye Faḳfāḳ-ı Cinnī çerisi şınıfına siḫrle peydā olmuş şişeler verdi ki her birisi siñek ṭolu siḫr-i kāḫin birle olmuş ḳaçan ḫaşm üzerine atsa şişe yire düşüp şikest olsa ol siñeklerüñ her birisi uşaḡı ve irisi yidişer başlu, ṭoḳuzar

kanadlu evren evren olup uçalar, haşm kanı da içeler. Bâtarık-ı Cinnî çerisi sınıfına sihr ile tertib olmuş Hârûtî kürekler ve Mârûtî yilekler ya‘nî mirvağlar virdi kim haşm üzerine bād-ı şarşar mişāl-i sihr ile yiller esdüreler. Hevlināk-ı Cinnî çerisi sınıfına sihr ile peydā olmuş nüḥāsı borular ve kerrinālar virdi kim ağızlarına çalıcak gökler gümleyüp velveleye ve yirler ditreyüp zelzeleye gele. Demlük-ı Cinnî çerisi sınıfına sihr-i kâhinle peydā olmuş kaplan tulumları tolusu ḥün-ı ḥinzirān virdi ve tulumı taşup kanları haşm üzerine saçıcak gökden kan yağdurup yirden kan durudup haşmı helāk itmek için. Etfāl-i Cinnî çerisi sınıfına şanduklar tolusu sihr ile peydā olmuş demür butraklar virdi ki gök yüzünden yiryüzine inicek eşcār āheni peydā ola çerende geçmeye. Lızlām-ı Cinnî çerisi sınıfına bakır legenceler tolusu kuru kaṭrān virdi ki haşm üzerine saçıcak ‘ālemi zulümāt bürüyüp kaṭrān yağdura. Kamkam-ı Cin çerisi sınıfına at kıyruğı ve gergedān kıyruğı ve Haleb bahrı kıyruğın virdi ki her bir sihr-i kâhin birle perverde olmuş vaqtā ki kıllar bürüp haşmı üzerine ki şaça sihr ile yılan ve çıyan yağduralar, ḥuşamā cānın alup göge ağduralar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Virdi cinnüñ leşkerine şāh icāzet çün yarağ
 Ki ideler ceng-i gerān anlar kamusu ittifāk
 Cin cengi gibi cengi kimse itmez tāt-ver¹³⁹
 Kim kamu ḥunḥār u sāḥir olur ehl-i ittifāk

Der-Beyān-ı Ḥāzır Şoden-i ‘Asker-i Ervāḥ

Ḥakīm kavlince cinnî¹⁴⁰ leşkerine sihr-i kahin birle olmuş yarağlarını kim ulaşdurdı. Andan cān kavmi meliki Rūḥşāh-ı Cin daḥı enbiyālar ‘aynında ‘ayān-ı bākī ḥalāyık gözlerinden nihān Ḥazret-i Süleymān’dan icāzet alup lāciverdī biñ bir kıızıl altun [H-140a] [K-141a] direk üzerine kurılmış ḥaymesine gelüp yāḳūt-ı aḥmer tahtına çıkup oturdı. Cān kavmi melikleri cevherī şandaliler üzerinde geçüp karar itdiler. Andan Allāh’a tekbir ve geçmiş peygamberler ervāḥına şalavāt getürüp tesbīḥi nefeslerinden gıdalanup daḥı Rūḥşāh-ı Cinnî ‘askerin çār-ı yār-ı Muḥammedī resmince ve rub‘-ı meskūn ‘adedince dört bölük idüp evvel bölüğün ‘aḳābil-i ervāḥa ışmarlayup yed-i kudretle peydā olmuş birinci kat gök feriştelere ele gelmiş āteşi kılıçlar virdi ki ‘alevi pertevi güneş-i pür-tāb gibi çıkar. İns u cinden her kime ki toḳunsa cānın tenini kav gibi yakar ve ikinci bölük çerisine ‘Acācīl ervāḥı serveri muḳaddem diküp anuñ çerisine yetmiş yidişer toplu āteşi şalıklar virdi ki her kime ura bir darb ne haşmı ‘alevi şiddetinden ḥarḳ ola. Ḥalāyık-ı şarḳ u gārb her topınuñ vezni biñ baḳıyye idi, gāyet ağır

¹³⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁴⁰ Cinnî] Cin K.

darbına tākāt getüremezdi. Toğuz kat gök ile altı kat yir ve üçüncü sınıfınıñ çerisine Harkayāyil ervāha ısmarladı ki anlaruñ sınıfına āteşi nızeler var idi ki şarkdan turup atsa ğarbdaki neslü’s-şeyāfını yaqa, şehāb gibi şevq-i nize ‘āleme şu‘le virüp haşmınıñ cismi dütün cānı birle ‘ayyūka çıka. Dördüncü sınıfınıñ çerisine Teḥāvīl ervāhı baş diküp aña ısmarladı ki āteş-i kudretten peydā olmuş şā‘iqa demrenlü oqlarla kıavs-i kıuzah-mişāl yaylar ulaşırdı ki kaçan haşm üzerine āteş peykānlu oqlar ki bārān idüp yağduralar, hışma ervāhın teninden ayırıp hevāya ağduralar. Rūḥşāh-ı Cin daḥı ervāh çerisin bu vechle tertīb itdi. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Rūḥşāh-ı Cinnī daḥı iy emīr-i tāc-ver

‘Askerine virdi āteş aşlı yaraq ser-te-ser

Nesl-i cānuñ ālet-i ḥarbi budur kim oldı şerḥ

Naql-i Loqmān’ı Filātun eyledür bu şah ḥaber

Der-Beyān-ı Hāzır Şoden-i ‘Asker-i Ehremenān ve ‘Afārīt u Ğülān Berāy-ıCeng-i Sürḥibād

Hakīm kavlince Rūḥşāh-ı Cinnī’ nūñ cān kavmi çerisi uşağı irisi bu vechle yaraq alup ḥāzırlıĝ ile tırucaq andan ehremenler re’isi Ca‘ca‘a-ı Dīv ile Qaḥḥān-ı ‘İfrīt, Buqaşkaş-ı Ğül ve Şamasām-ı Dīv [H-140b] [K-141b] Süleymān’dan nazarından tırdılar, kaplan derisinden kıurtulmuş bār-ĝāhlarına ki vardılar. Yidişer başlu evren kıanadından kıurılmış sāyebānlar altına kim girdiler, pūlād köslere diz çöküp oturdılar. Perendeleri üstüḥān ve kıazanlarla şular kıaynadup maĝara gibi ağızların dütsüye tıutup degirmen oluĝı mişāl burunların kıara dütüne külhān dühengi gibi ocaq kıaşın itdiler. Ğidā-yı kıalblerin aldılar ki anlaruñ ĝidāsı anlardur ki buḥūr-ı üstüḥān ve buḥar-ı āb-ı nīrāndur ki anlara ölüm yoqdur, ölmezler. Süleymānī’ler elinden ĝayrı yirde kıumkıumaya girüp baḥr-ı ‘Ummān dibinde maḥbūs olmazlar. Ammā ki ĝül u ‘ifrīt tā’ifesi ki revendedür.¹⁴¹ Anlar uçmazlar. Ölürler, öldürürler. ‘Ömrleri üç biñ yıldur.¹⁴² Nihāyet andan geçmezler.¹⁴³ Laḥm-ı ḥınzīrdan kebāb idüp yirler ve ādem kıafasıyla şarāb içerler daḥı Süleymān yoluna Sürḥibād ile ceng itmeĝe ḥaber açdılar. Ancılayın Nerreler ĝül ‘ifrītlerdür ki her biri ki İskender seddi gibi yirinde tırmış idi. Ayaĝın yedi başlu evren gibi yire başup başlunu kıubbe-i keyvāna irürmiş idi. Her birinüñ ĝevdesi Kūh-ı Elburz’a, başı kıafası kıulle-i Kıāf’a, ĝözleri Mirrīḥ yılduza beñzer ve ba‘zınuñ başı kıubbe-i ḥırmāna, ĝözleri yanar¹⁴⁴ külhāna, kıāmeti menāre , ağızları ĝāra, beñizleri sıyāh, barmaqları döĝere beñzer ve

¹⁴¹ Ammā ki ĝül u ‘ifrīt tā’ifesi ki revendedür]- H.

¹⁴² Anlar uçmazlar, ölürler, öldürürler ‘ömrleri üç biñ yıldur]- H.

¹⁴³ Nihāyet andan geçmezler]- H.

¹⁴⁴ Yanar]- H.

ba' zısınıñ dağı kıadd u kıametı yedi başlu evrene, bağışları arslana ve cümle¹⁴⁵ cünbüşleri kıaplana, heybetleri Mirrih keyvāna beñzer. Eger kim bunlaruñ irisi uşığı şevr-i semege ayak başup çarh-ı felege omuz ursa bu tokuz devvāri tolabuñ çarh-ı felegin bozup turguraydı. Eger Kūh-ı Elburz şıfat gürzüni Kıf kıafasına kıazā vü kıader gibi kıaldurup uraydı Kıf kıafasın hurd-ı haşhāş idüp yedi kıat perı yirinden irgüre ydi. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Öñce kıaksa balıguñ kıarnın üzer
Sille ursa Mirrih'üñ yüzün bozar

Ba' zısı evren kıanad gökde uçar
Ba' zısı yıl gibi olup yirde gezer¹⁴⁶

Nesr: Hākım kıavlince andan Ca' ca' a-ı Dīv çerisin dört bölük eyledi. Ehremen çerisi şınıfına kı perendelerdür. Mirrih cür'etlü, evren kıanadlu [K-142a] keyvān şecā' atlü bir şır-i hey'et [H-141a] tedehhür zendelerdür kı anlaruñ ser-' askerleri Kıntaħār-ı Dīv'dür ve Kıaşkış-ı Dīv'dür ve Naşnaş-ı Dīv'dür ve Maħnaķa-ı Dīv'dür ve Kıarżub-ı Dīv'dür ve Merżüb-ı Dīv'dür ve bunlara hüküm itdi kı her birisi¹⁴⁷ uşığı ve irisi dem çeküp uçup kūh-ı cihān-nümāya varup kıara öyük gibi yirlü kıayaları götürüp omuzlarına uralar, Sürhibād leşkeri üzerine tağ gibi kıayalar yağduralar, eyle kıayalar kı seng-i şemürdan nişān vire. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Her birisi götürüben seng-i hārā kūh-sār
Eyle taş kı kıullesinde yapılar niçe hişār

Ger siñekdür seddine üzer hurd-ı haşhāş ide¹⁴⁸¹⁴⁹
Ancılayın ulu taşdur ey emir-i tēc-dār

Nesr: Hākım kıavlince ' ifritler böligine Kenderüş-ı ' İfrit'e ve dağı Muğayyirāt-ı ' İfrit'e ve Ma' kıibāt-ı ' İfrit'e, Kıurnāsa ve Miħrnāsa ve Ca' sūs-ı ' İfrit'e kı her birisinüñ niçe biñ ' afārīt hükmindedir. Eyle ' ifritler kı her birinüñ kıametın bergüşa ve dişleri bedene beñzer ve başları kıara öyüke, gözleri yanar külhāna ve kıolları şām ağacına, ayaları kıırmene beñzer. Bāzūları¹⁵⁰ ve bezir-hāne sütünü kıılları dikene beñzer. Yüzleri¹⁵¹ Şaru ağuya, gözleri sirkene beñzer.

¹⁴⁵ Cümle]- H.

¹⁴⁶ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁴⁷ Her birisi]- H.

¹⁴⁸ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁴⁹ İde] ola K.

¹⁵⁰ Bāzūları]- H.

¹⁵¹ Yüzleri]- H.

Baldırları menāre gibi kafaları k̄ubbe-i h̄ırmāna beñzer. T̄uruşları k̄aplan gibi c̄ünbüşleri yedi başlu evrene beñzer. Anlara şöyle h̄ükm itdi ki her birisi t̄uralar, dem çeküp uçup t̄arafetü'l-¹⁵² ayn içinde k̄üh-ı demāvende varalar. Bir ulu tağı yiri yurdıyla k̄oparup getüreler¹⁵² yir ile gök arasında t̄utalar.¹⁵³ Sürh̄ibād leşkeri üzerine hevā-yı fenādan ol tağları atalar. Düşmān çerisin uşāğın irisın tağ altında helāk ideler ve dağı şöyle ki a' dānuñ cemī' si tağlar altında k̄alup h̄āke yeksān olalar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Her 'afārīt ellerinde götüre bir ulu tağ
Kim görenüñ heybetinden uşşı gide çāğ çāğ
Tağlaruñ altında k̄alup Sürh̄ibād'uñ leşkeri
Heybet ala ins u cinni anı görüp bī-nizā'

Nesr: H̄akīm k̄avlince 'afārīt leşkerine bu emri itdüğinden sonra ḡülyabān re'īslerine ol s̄āh̄ir ehremen İblīslerine anlaruñ dağı re'īslerine h̄ükm itdi, k̄atına [H-141b] [K-142b] cem' oldılar ki ser-cümlesi h̄un-h̄'ār u mekkār, k̄ahhār u cebbār kiminüñ k̄āmeti cāmūs-şekl gibi başları k̄ara ev dükēnigine beñzer ve gözleri dağı yanar fānūsa beñzer. Ba' zīnuñ ağızları mağaraya ve evleri t̄abl u nefir köse beñzer. Kiminüñ k̄ulaqları k̄alk̄ana başında 'āc şāhı var, ammā yüzi k̄ara abanosa beñzer. Kiminüñ k̄āmeti menār, ağızı mağara, dişleri azusı nīze-i keyyūsa beñzer ki anlaruñ ser-leşkeri Meymene-i Ğül, Meysere-i Ğül, Zāl-i Ğül, İhticām-i Ğül, Ğazabān-ı Ğül, Laḥlaḥa-ı Ğül, Ğarrār-ı Ğül, Taṭṭār-ı Ğül idi. Kendü k̄aydu h̄ilede cüst u çāpük şeh k̄atında maḳbūl idi. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Her birinüñ k̄āmeti bir k̄avs idi
Gözleri yanar çıraḳ fānūs idi
Demlerinden 'ālem içi ser-te-ser
Şanki z̄ulmet bahrı k̄ara pūs idi

Nesr: H̄akīm k̄avlince bunlara dağı h̄ükm itdi ki gön̄lü çenār ve şām ağacı k̄oparalar, seng-i esbāb-ı gürzleri omuzlarına urup d̄arb-ı h̄ārb ile Sürh̄ibād-ı Cin çerisinüñ cānların aparalar ve ba' zı dağı siḥr-i k̄āhin ile yağmurlar t̄olular yağduralar, düşmenlerinüñ āfet-i siḥr ile canların göge bulut gibi ağduralar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

¹⁵² Getüreler] getürüp K.

¹⁵³ Tutalar] getüreler K.

Gülyabân dahı görürdi cümle düşmençün yarağ
Köklü ağaç qoparuben götürürler bî-nifâğ
Ba' zı sihre meşgûl olur yağdura yağmur u qar
Esdürüp şovuk yili toñduralar baş ayak

Der-Beyân-ı Tâ'ife-i Bahriyân Hâzır Şoden-i Berây-ı Ceng-i Sürhibâd

Hakim kavlince kaçan ki ins u cin melikleri ve div u perî fatiñleri ve gül-ı 'afârît müşrikleri bu vechle hükmi Süleymân mücibince her birisi kendüye münâsib düşmen yarağın ki gördilerse müheyyâ hâzır olup tırdılarsa deñiz mâlikleri dahı bahrî mañlûkâta hükmi itdiler âlet-i harblerin müheyyâ kıldılar. Nite evvel deñiz mâlikleri dahı elmâs uçlu demür şugluk şeklinde harblerin ellerine aldılar ve üstüh'ân tenler balıq dışinden ucı sivri, deşne-şifat billi, egri şamşam-hey'et, ser-tiz dendân, hüt yarağların omuzlarına şaldılar ve hüt serler dahı yengeç kafasından siperleri çiginlerine urdılar ve tenin kıuyruğundan [H-142a] [K-143a] kesilmiş yüzer eriş uzunı bahrî 'amudları ellerine alup cenge hâzır olup tırdılar ve andan şoñra muhîf deryâsından çıkmış yengeçler Kûh-ı Elburz kıulesi gibi baş kıaldurup felek çenberi gibi kışaçların kemer çatup câh-ı Cehennem gibi ağzın açup timsâh-ı Mışrî gibi dışlerin kııcıldadup rub'-ı meskûn gibi gâh yirinde sedd-i İskender-veş tıururdu ve gâh gâzabından beñzi kıanı uçup levn levn kıarar idemezdi, devvâre gibi yürürdi. Yanın yanın dev deñiz toşbağaları dahı her birisi hişâra beñzer kıâmetleri kıara tağa beñzer. Boyunları menâr gibi ba' zısı bir kerpiç örtülmüş ev gibi velâkin ayakları bezr-hânedede olan dögere beñzer. Yedi başlu evren gibi pençe urup yire yapışup tıurulardu. Gâh Hacı Bektâş süvâr olduğı yirde ya yapılmış divâr gibi yürürlerdi, gâh ağzı açup tıuskürdüğe tıası felegi çıñladurlardı. Gökdeki 'uqâbla yirdeki öküzi balığı belinledürlerdi. Gâh baş kıırkıaya çeküp sükûta varurlardı, Süleymân devletine du' â kıılurlardı. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Söz tavîl itmeyelüm iy şeh cihân
Bahrı mañlûkuñ kıamusı ol zemân
Cenge hâzır oluben görür yarağ
Sürhibâd-ı Cinnîyle ceng u kırân

Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Hayvânât-ı Kibâr

Hakim kavlince seb'-i esed dahı yırtıcı hayvânlaruñ serhengidür. Mantıq-ı vuñuş birle nehenge, pelenge, file, gergedana, sırtlana, şağala, sirhana, bebr ü pelenge, parsa ve hınzıra,

kolana, hırşa haber virdi ki “Dişlerüñüze saykal-ı dendān urup bile göz ve ağız açup dil çıkarup eliñüz ve ayağıñuz tüyün. Yile göz kendü kendüñüze yarağ viriñüz ki Süleymān hazretinüñ haşm ile cengi vardur. Siz dağı her biriñüz uşağıñuz iriñüz kuvvetüñüze göre ceng idüñ bebr ü peleng şır ü neheng yüzi şuyın yire saçmañ, düşmāna pençe urmağa ağız açup düşmān kanın içüp yedi başlu evren gibi savaş eyleñ.” diyü tenbīh kılıcağ yırtıcı tartışıcı cānverler dağı gediklü [H-142b] [K-143b] gedüğine gelüp tırdı kendülerine yarağ virdiler. Nite evvel fil Maħmūd-ı Hindī şanki dört ‘amūd üzerine tırrur. Ķubbe-i hırmānı burcı keyvān gibi ki serīr-i Süleymān üzerine tırdı. Ceng u Ķarb āvāzın işidüp kerre-nāy Ķortumun Ķaldırup ağıza alup İsrāfīl-veş şurun çalup şavtından ‘ālem-i fenāya virdi. Keyyūsī sūñülerin felege Ķaldurup rāst tıtdı, haşm-ı Süleymānī’ye püşt-pā urup cānın almağa dişleri nīzesin sīnesine şançup düşmeni götürüp hevāya şalmağa iverdi. Seb‘-i esede “Ceng Ķaçan?” olur diyüp şorardı ve Ķaplan dağı tehmeten cevşenin bebr u peleng derisinden çuĶalın çignine şaldı ve ol ejdehā bileklü pençelerine elmās tırnağ Ķançerlerin eline aldı. Ağız açup Ķulağ Ķabardup Ķuyruğın çenber¹⁵⁴ diküp yirinde tırdı. Şol ‘ādī pehlevānlar gibi bıyıĶların burup ĶulaĶlarına indürdi. Ķınzīr dağı Ķulağ diküp sūñüsün egüp Zengīler Ķarbesi gibi azuların süveldüp ĶulaĶlı kāfir şapkası¹⁵⁵ gibi Ķuyruğ Ķuvaldup yirinde tırdı yırtıcıdan añırdı. Düşmene varmağa haşmına nīzeyi urmağa tırmağa “Ceng Ķaçan ola?” diyü çevre yanına göz urdı. Kirişi dağı oğların postı kīş ağızına dirüp Ķoyup silkinüp post yası Ķabzından kemān-ı Rüstemī gibi Ķāmetin egüp dişlerin Ķışup gözlerin söze Ķodı ve çetük dağı haşm-ı Süleymānī’ye nuşret-i Ķağ’dan dileyüp meşāyihāne āb-dest alup el ağızın burun silüp yalayup tesbīh-i tehlīle meşğül oldu ve gāh ser-firāzlar¹⁵⁶ gibi şığanup sarmanup Ķuyruğ çevirüp Ķulağ Ķabardup bıyıĶ söveldüp Süleymān-ı cihān düşmenin gözlerine zerrece SürĶibād Ķanda bezmüş Ķaraca görünmeyüp Ķazabından pençesin yire urup cānı içine şıĶışmayup kedinüñ cür‘etine cünbüşine baĶup Ķaplan arslan birbirine baĶışup bıyıĶ altından göz ĶaĶıştırdı. Pars ile üşek dağı her birisi uşağı irisi Hindī begter cevşenlerin Rüstemāne Ķaplan postı çuĶallarını iñlerine şalup [H-143a] [K-144a] çün haşmānı dögmeg içün Ķaşşādī nīşterlerin pençesi eline alup kibr u kīn ile ellerin bıyıĶlarına urup göğüs gerüp şığanup sarmanup Ķāzır-baş olup tırmışlardı. Ķurt dağı ĶaraĶoyunlu Kürdī gibi deştī cevşenlerin geyinüp evrenī ağızların açışup düşmānuñ kanın döĶmege diş bileyüp tırdılar, şu‘bānī pençelerin yire urdılar. Ķulağ Ķabardup gözler belerdüp nazar düşmendin yaña urdılar. MuĶaşşal-ı kelām sözi muĶtaşar Ķılalum. Cemī‘ yırtıcı cānverler ceng itmege Ķāzır u müheyyā olup diş bileyüp tırdılar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

¹⁵⁴ Çenber]- H.

¹⁵⁵ Şapkası]- H.

¹⁵⁶ Ser-firāzlar] ser-firāz K.

Yırtıcıdan nā-geh var ise hāzır ol cānver
Hūn-ı düşmen dökmek için her biri diş biler
Cisnlü cinsi birle tırdı hep serir üzre bular
Diñle imdi kışsa nedür vir şalavāt nām-ver

Der-Beyān-ı Hāzır Şoden-i Ef iyyāt-ı Hayyāt Berāy-ı Ceng-iSürhibād

Hakim kavlince kaçan ki yırtıcı cānverler dağı bu vech ile hāzır-baş ki oldılar. Bu yañadın şāh-mārān dağı Süleymān nazarında icāzet alup la‘līn tabağ içinde bir ejdehā başı üzerinde götürüp başın menāre gibi kaldurup kazā vü kader gibi gidüp şāh-mārānı kafasında götürüp şu‘bān-ı mārān nazarına yitürdi. Ejdehālar karşı varup ‘izzet idüp qademinde her birisi baş koyup yüz yire sürdiler, bu yedi kat felegi kuşadup karnı içine alan ejdehā gibi tahtını çevre alup tırdılar. Andan ejdehā kafasından yāqūt-ı ahmer taht üzerinde şāh-mārān karar kılup mantık-ı mārānca faşih lisān birle zülf-i şanem-mişāl baş kaldurup mār-ı gār-ı Muhammedī gibi dile gelüp Süleymān hazreti ‘aleyhi’s-selām medh idüp eyitdi ki “Yā hayyāt cinsi evrenler veya haşerāt aşı ilanlar āgāh oluñ ki Süleymān Peygamber’uñ ‘aleyhi’s-selām Sürhibād ile cengi vardur vaqtüñize hāzır oluñ” diyüp hükm kıldı. Evrenler cinsine ki “Ta‘ām yimeyeler ve şu içmeyeler tā ki zehrleri kätıl ola.” diyü hükm idicek hemān-dem ol yidişer başlu, tokuzar kanadlu evrenler kazā vü kader gibi ol yedi küleli Kāf tağı gibi başların kaldurup birinci kat felege irgürdiler. Tokuz kat [H-143b] [K-144b] çarh-ı mu‘allağ gibi tokuz kanadların yiyüp Cehennem zebānisi gibi yirli yirinde tırdılar, vādī-i veylün gibi ağızların açdılar ve kürre-i nār gibi ağızlarından odlar saçdılar, kara bulut gibi göğüs gerüp kükreşdiler. Kara denizleyn çalkanup mevc-i ‘ummān gibi kopup gāh binā-yı sedd-i İskender gibi pençelerin yire diküp tırdılar. Berk gibi gözlerin yele yidüp burunlarından nefes kim baħr-ı zulümāt gibi ‘ālemi başdan başa tımān gibi bürüyüp semekden simāke çıkardı. Maħlūkātndan her kim anlara tuş olsa cān virürdi. Yüzine çünkü baqardı, kıyrukların yire urduqça yir yarılıp şular taşra çıkardı. Ağızları şalyaları zehr-i kätille Cehennem’deki ağı ırmağı gibi aqardı. Her neye ki tokunsa kara kömür idüp yaqardı ve nefes alup virdükçe şiddet-i şehāb gibi felegi ‘ayyūka çıkardı. Pes bu ‘araşāt ile evrenler nesne iktār itmeyüp bād-ı şarşar gibi kanad şalup ağızların bile açup şiddet ile nefes alup virmege başladılar ki zehrleri arta, bedenleri kızup yüregi tamarlarından ağı sızup kırsağına gelüp iñe, tā kim ağızın açup haşmān-ı Süleymānī’ye zehr saçmağa ve dağı ol biñ yıl ‘ömr sürüp ılandan ejdehā olup yüz eriş qadd u qāmet bağlayup başında deve örgüci gibi saçları bitenlere şāh-mārān-ı serheng-i hūn-ḥārān buyurdi ki “Ceng-i Süleymānī’ye ve hāqān-ı sultānīye āheng için hāzır olalar.” Andan ejdehālar dağı dīv u ekvān gibi ağızın açışup kürre-i nārān gibi şiddet-i demle odlar saçışup kara bulanık evren gibi gözlerin açışup başların menāre gibi felege kaldurup burc-ı ‘akreb-mişāl

kıyrukların zemîn üzre şaldırıp şiddetle nefes alup virmege başladılar kim gevdesi zehrleri gelüp kırsağına yığıla, ağızı burnı içi toptolu ola. Şaru ağıyla eyle ejdehâlardur ki her birininüñ nefesinde gökyüzine baħr-ı zulümât düşer üzerinden kuş uçsa dem urup [H-144a] [K-145a] ağızına çeküp alır. ‘Ankâ-yı felek daħı olursa kırsağına düşer heybetinden arslan dehşet idüp kıpırlan kıya bakışından şaşar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Ba‘ zı evren gökde uçar ba‘ zı yürür ejdehâ
Gökde Mirriħ ceng iderse bulmaz anlardan rehâ

Her birinüñ kıaddi tağ ağızı ğârdur ħün-riz
Et yiyüp kıan içmege ğâyet ħariş u iştihâ

Der Şifât-ı Hâzır Şoden-i Mārân

Evrenler, ejdehâlar cenge hâzır olıcağ ılanlar daħı Mekke şehrin ğâret iden ‘Arap ħarâmisi gibi gereği alaca ħırkaların çiginlerine şalup zehrlerin yutgunup ağızlarına alup muğaylâ dikenini gibi birbirine şarmaşup ve hezârân çıbığı gibi irkegi dışisine tolaşup ğâh kemân-ı Rüstem gibi kıurulup ve ğâh nize-i Afrâsyâb gibi üzenüp ve ğâh ħançer-i kâvus gibi inleyüp ve ğâh ħasüd saķalı gibi kıarçaşup şâh-mārânı çevre alup tıururlarken nazâr evvel Cennet’den çıkan ılana ururlarken anlara daħı şâh-mārân şöyle buyurur ki beriyye kelerlerin bulup şayd kıılanlar etin yeyüp kıanın içüp ağısın alalar ve andan sonra ‘akrepler daħı ağısı içine siñmedüğinden bebr u peleng gibi ağız açışup şir u neheng gibi ağızlarından zehr şaçışup kıyruklar kıovaldup egmişlerdi, zehrlü niş-dârların kıafası üzerine dikmişlerdi. Kıulağ şâh-mārân emrine urmuşlardı. Anlara daħı şâh-mārân ħükm itdi ki toprak yimekten kendüleri men‘ idüp çekeler, tâ ki zehrleri kıatil ola ve ħaşmı şokduğça cânın alup kıanın dökeler ve çıyanlar daħı ğâh rakib-i kâfir şaçı gibi ayakların kıarışdurup ve ğâh maħmûrlar evkâr saķalı gibi birbirine tolaşup kııvrilup ve ğâh yarı yârdan men‘ iden ħasüd gibi ħasedinden beñiz şarardup tıururlardı ve ğâh böğüsü oñmaduğ kıarı beli gibi belin büküp ılanlar arasında yürürdi. Anlara daħı şâh-mārân ħükm itdi ki revendeden kıankı düşmâna tuş gelürlerse şokup helâk itmege cânın alup tenin ħâk itmege toprak yimeyüp perħiz ideler. Ağısını ağızına yığup niş-dârın [H-144b] [K-145b] ser-tiz ide ve andan sonra sülükler daħı sepîd siyah reng kıaşşadı ħırkasın egnine aluben kıana kıana kıan içmege ħariş oluben ğâh ‘adü zülfi gibi uzanup yürürken ki ħasüdüñ saķalı gibi yazılıp ħun-riz olmağa uzanurken ğâh kâfirün zünnârı gibi çenber olup ğâh peyk-i tır-i ecel gibi râst gelüp şâh-mārân nazârında birbirine kıarçaşup tıururken ğâh gözci ‘ayyâr gibi sâkin çevre yaña ğâh ğammâz gibi yürürken şâh-mārân anlara

dağı hükmi itdi ki şuyı çoğ içmeyüp kan şormayalar tā ki fırsat bulıcağ açılığında acıyup ‘adū kanın kana kana içüp şormağa mecāl virmeye. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Şāh-mārān cümlesine itdi hükmi bī-şümār

Cenge hāzır oldu evren ejdehā ‘ağreble mār

Var kıyās it Şeh Süleymān hāzretin bil kimdi

Emrine fermān olurdu halk-ı ‘ālem tā ki var

Ender Şıfat Hāzır Şoden-i Murğ-i Hevāy

Hakīm kavlınce kaçan kim şāh-mārān efā‘i şu‘ābīn hayyāt cinsini zehirlendirüp “Ceng-i Süleymānī vardur.” diyüp fahrlandırıp vaqıtlarına hāzır itdükdēn sonra hevāyī kuşlar serhengi ‘Ankā-yı Kāf yirle gök arasında yırtıcı kuşlarla şāf bağlayup kanad kanada virüp atyār cinsi Süleymān tahtı üzerine sāyebān kurmuşken¹⁵⁷ hükmi-i sübhānī emri Süleymānī birle Sīmurğ-ı Kāf’a boyun virmiş iken Sīmurğ-ı Kāf kaqnūs Hindū-sitānī’ye kim vezīridür. Rūh kuşu ki atyārūñ re’isidür ve raḥne kuşu ki beglerbegisidür ve ‘uqāb ser-firāzı ve laqlaq şeyḥidür ve kuzgun ‘gammāzidür ve saşsağan cāsūsīdür ve hüdhüd ḥod peyk-i Süleymānī’dür ve sunkur cellādīdür. Balabān ‘ācizī çağır toğan ile cümle kuşlarūñ şaf-şiken seyyidi kīnesāz idi. Her birisi uşağı ve irisi Sīmurğ katına taht-ı Süleymānī’dēn dört fersaḥ yukaru hevā-yı fenāda maqām-ı ‘ulāda kanad şalup pervāza kalqup hāzır oldılar. Nite evvel rūh kuşu şol hışmlu kara bulut gibi kızlayup kanad şalup geldi. Ol yigirmi eriş kanadları gölgesi baḥr-ı zulümāt gibi yiryüzine sāye şaldı. Başı kubbe-i hirmāna, kanadları deñiz yüzinde yel ile tolmış yelkene, ayakları pençesi demür lenger gibi gözleri [H-145a] [K-146a] yanar külhāna beñzerdi. Anuñ ‘ağabince kaqnūs-ı hindī geldi. Gevdesi bir kara tağa, gözleri yanar ocağa beñzer, ‘uqāb-ı melek gibi per açup uçduğınca semekden simāke ‘urūc idüp geçdükçe şiddet-i dem-i nefesi kuvvetiyle burnı delüklerinden nārī āteş yaluñı felege çıkardı. Perendeden neye kim tuş olursa mecāl virmeyüp yaqardı ve anuñ ‘ağabince ‘uqāb geldi. Rüstēmāne bebr u peleng postın çignine şalmış idi ve Afrāsyābī ḥançerlerin kaynağına almış idi. Anuñ ‘ağabince şāhīn şeh-bāz cellād-ı murğānı kīne-sāz kanad açup uçup geldi ki kaplan postı cevşenin Kārūn şeh-bāzı şaf-şiken gibi çignine şalup kaşşadı var niş-dāruların kaynağına alup kana kana kan içmege kaynağ urup ḥaşm-ı zaḥm-nāk kılıp hūnını hāke saçmağa verdi, ol cihetden anı Sīmurğ gāyet severdi. Anuñ ‘ağabince kerkes kuşu uçup geldi ki pīr-i Ḥorasanī gibi sepīdī ‘abāsın geyüp tururdu, gönül yaqaya bağlayup cihānı fānī bir pula şayup durdu. Salṭanat-ı Süleymānī’ye ki nazar kılıp baqardı. Niçe niçe bunuñ gibi Süleymān diyü kuşlara remz ile ḥaber virüp göz

¹⁵⁷ Kurmuşken] kōmişken K.

kağardı. Bunuñ ‘ağabince lağlağ geldi ki haşerāt kanın içmekden ağzı burnı ayağı kana ğarğ olmışıdi. Boyun uzadup per u bāl düzedüp Sîmurğ nazarına gelmiş idi. Andan soñra ħubübāt yiyici dāne tartıcı kanad açup uçup nafağa ele getürici murğān re’isi Cennet’den çıkan řāvus kuşu geldi. Cemşidî muraşsa‘ tācin başına şalımış idi, zerrīn lāciverdī şebīn pādīşāhāne egnine almış idi. Sikender-i Kübrā a‘lemi gibi gül-gün şeh-perlerin açardı. řāvus-ı ħuds-şifat felek yüzinde uçar idi. Gāh melek-şifat pervāz urup devri devrān iderdi. Gāh inüp yire ħonup gülistānī perlerin zeyn idüp felek ħorosu gibi çevre dönüp cevalān iderdi. Şol cemāl ıssı maħbūblar gibi ‘uşşāğa cemālīn ‘arz idüp ‘aqlın alup [H-145b] [K-146b] ħayrān iderdi ve kākül perçeminüñ her bir kılında ve şeh-perinüñ her bir telinde biñ göñül cān bende çeküp üftād-ı ħīzān iderdi. ‘Ağabince ğarāb geldi ki kizbi ucından kuşlar şafında tıracağ yir bulmaz idi. İblis-i pūr-telbīs gibi yüzi ħarasından utanup birisinüñ yüzine toğru baħmayup cemāl-i ber kemālīn göremezdi. Ammā ki uğrın uğrın yiryüzine nazar idüp leş ü baş gözedürdi. Ķoñ koñ ötüp ħara ħaber virmege yalan yañlış söz düzedürdi. Rū-siyeh ħāsīd ü Zengī gibi kuşlar ħovalamağa dil uzadurdi. Muħaşşal-ı kelām söz uzatmayalum, tafşīl-i tezyīn atyārda ħadden geçüp tecāvüz itmeyelüm ki muħtaşar ma‘nā-yı mu‘teber gerek ħuzğun ‘ağabince sā’ir yırtıcı kuşlar Sîmurğ ħatına cem‘ olıcağ Sîmurğ-ı ‘Anħā baş ħaldırup Mantıħu’-t-şayra eyitdi. “Yā yırtıcı leş ü baş tartıcı kuşlar Süleymān ħazreti ‘aleyhi’s-selām Sürħībād-ı Cīn çerisiyle ol mel‘ünüñ dīv u gül cīn u perrīsiyle uşağı ve irisiyle muħābil ü mu‘arīz olup tırıcağ, şaf-şikenler ellerin ħürze urıcağ siz daħı kanad açışup uçuşuñ a‘dānuñ gözlerin ħıħarup ħaynağ urup ħanların şaħışuñ. Ammā ki leş ü baş yemegi terk idüñ gündüz gözi uçmağa cehdünüñ berk idüñ ve minħārlaruñuzı ħaynağlar ve göze sürtüñ ve çaynağlar ve gözi seng-ħārāya sürtüñ, ceng güninde ser-tīz her bir göz cān alup ħan dökmege ħūn-rīz olasız. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Böyle diyüp kuşlara Sîmurğ-ı ‘Anħā murğ-i Ķāf

İtdi tenbīh oldı ħāzır cümle perrān tıtdı şāf

Diñle ħānum bu ‘acā’ibden ğarā’ib ħışşayı

Līk virgil ħoş şalavāt itmeyüp ħat‘ ā ħilāf

Ender Şifat ħāzır Şoden-i ħaşerāt-ı Zenbūr u Zübāb

Ĥakīm ħavlınce yırtıcı cenge ħāzır olıcağ *ene rabbüküm* da‘vāsın ħılan Nemrūd beynisin yeyen peşşe, ħalīl-i emr-i celīl birle serheng-i zübāb idi. Üyez siñekleri cem‘ idüp ve zenbūrī dirneşdürüp dillerince eyitdi ki “Süleymān’uñ Sürħībād ile cengi vardur sizler daħı vaħtünüñze ħāzır oluñ. Egerçi gözde ħaħīrsiz ma‘nīde ħayli ħalīlsiz ‘aybīñuz hemān buna ħarīş-i baħīlsiz.” diyüp tenbīh idicek üyez cinsi daħı [H-146a] [K-147a] ħāzır olan zenbūr ü megesi

‘adū anın ŐormaĐa ins u ayvān ıŐırmaĐa arīŐ olup her zūbāb hem ū ‘uāb gibi gōnūllenūp anadukların aıŐup birbirinūn Őnince aıŐup ol za‘īfliĐle ġāyet kūukliĐū naīfliĐle Őecā‘at-i Őalābet gōsterūp yidiŐer baŐlu yil evrenlerūn ormayup gōzlerine girdiler ve Őaf-Őiken pehlevānlarūn afalarına onup eñsesine nīze urdılar ve ‘‘Ben benem.’’ diyen selāṭin-i serverlerūn ‘‘Midārını bil.’’ diyū yūzine sille arpdılar. Arslanlarūn aĐzı yarından ve aplanlarūn diŐisi aından ormayup zelle apdılar ve mabūblarūn Őeker lebin emūp ve ġāh yañanın Őpūp būse kenār itdiler ve raīblerūn depesin delerek ana ana anların iūp fazla ġūnū ġūn-rīz-i Őeh-bāz gibi Őikār itdiler. Ammā ki zenbūrlar daĐı ba‘zısı ki nal-i ‘aseldūr. Zerrīn-i muraŐŐa‘ libāscukların ignine ŐalıŐup a ġūmiŐden anadukların perrān ılıp ŐalıŐup elvān elvān envā‘ ra‘nā mūntehā ieklerden and u nebāt lezzet virūr lezzetlerden āŐnī dutup fazla gōtūrūp Őehdī muŐaffā dūzedūp mūseddes ĥoalar iinde Sūleymān iūn zaĐire Őalayup apakların a Kāfūrī mūm ile aplayup ūzerlerine mūhr-i Sūleymān ile mūhūrleyūp ĥıfz itmeĐe baŐladılar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilūn]

Sōz muṭavvel itmeyelūm olsun iy Őer muṭtaŐar

ūnki ĥāzır oldu siñek eri Őāfi bāl yir

İns ū cin vaṥŐ u ayru mūr u mār cūmle hep

Cenge ĥāzır oldu cūmle tā ki varsa tāc-ver

Der-Beyān-ı Ceng-i Melik Amer ve āheng-i Keyvān-ı ‘İfrīt

akīm avlince Sūleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām biñ bir ūmmet leŐkerini cem‘ itmekde ammā ki bizūm ıŐŐamuz ez ān cānib Sūrĥibād-ı Cin serhengi Ekvān-ı ‘İfrīt ile Sūleymān cinnīsi melik serhengi Melik Amer’e geldi. Nite Őōyle ki nal-i Őaīĥ budur. Ol zemān ki Melik Amer, Elhenc-i Cinnī ve Adunyā bin Dāvud ile ve EvyāŐer bin erūpā ile arb-ı desti alup Sūleymān nazarına giderken Sūrĥibād-ı Cin serhenglerinden kır biñ ‘afārīt leŐkeriyle ‘aabinden irūp muābil u mu‘ārız olup cenge ki ṭurdılar. [H-146b] [K-147b] aŐaŐ-ı Dīv ile Mūhefhef-i Cinnī ki meydān-ı hevāya girdiler daĐı ikisi cenge baŐladılar. Nite Mūhefhef-i Cinnī nīzesin ele alup meydāna girdi. aŐaŐ-ı ‘İfrīt gōzin azā vū ader gibi Mūhefhef-i Cinnī’ye bir gōz urdı. Eyle ki dem-i nefsi baĐlandı, dem ekūp umadan alup anı gōrūp Melik Amer cānibinden Deyhūc-ı Cinnī meydana girdi, tiĐ-i Hindī birle aŐaŐ-ı Ehremeni aldı, velī ehremen ılı arbin ġūrzine aldı, Deyhūc anı gōrūp tekrār aldı. Ehremen yine redd itmek dileyince muarref oltuĐı altından alup zaĐm adı an revān olup adı. aŐaŐ maĐlūb dūŐūp meydāndan aup ıdı, anūn yirine Ĥazlān-ı Dīv girdi. Ol mel‘ūn ĥıŐma gelūp elmās dillū bir nīze-i cān-sitān eline alup barmalarına bıraĐup evirdi daĐı dem ekūp udı,

Deyhüc-1 Cinnî muķābelesine geçdi, ‘uķāb mānend yetüp Deyhüc’uñ sīnesin gözleyüp nīze ucın közleyüp diledi kim Deyhüc gögsinde şańça. Ammā ki Deyhüc dem çeküp ‘uķāb gibi götürülüp kendüyi hevāya pūr-tāb idüp düşmān đarbın def’ itdi. Hızlān-1 Dīv geçvarup Deyhüc-1 Cinnî’yi sağ u selāmet göricek hışma gelüp eydür. “İy nā-bekār dağı sağ u selāmet bī-melālet misin?” diyicek Deyhüc řahķaha ile güldi ve maşaraya alup eyitdi. “İşbu hūnerle mi meydān-1 hevāda merdāne cādde-i dīv u cin leşkeri arasında řara bulutlar yöresinde ceng itmek dilersin?” diyüp řańcer-i āb-dār çeküp demlenüp kuvvetlenüp dağı hemān-dem Hızlān-1 Dīv’i řańcer ile gögsinde mığladı. Şöyle ki dīvüñ dem-i nefsi bağlandı, hevādan yiryüzine mu‘allaķ yıķıldı. Anı görüp Melik Ađmer çerisinden ne ķadar mü’min cinnī ehl-i imān-1 sinnī varsa Allāh’a tekbīr kılıp andan evvel Ādem āhir Muħammed ve cemī‘ mürsel peyğamberler ervāhına řalavāt virdiler dağı Süleymān devletine gül-bāng getirüp Ekvān-1 ‘İfrīt ‘askerine hey urdılar. Ma‘al-kışşa Ekvān-1 ‘İfrīt hışmından gevdesi odı söyünüp şanı şurudı [H-147a] [K-148a] hūkm itdi. ‘Afārīt şıfatından Dekdāk-1 Dīv dört yüz yetmiş miķdārı ağır ‘amūdī bezīr-ĥāne sūtūnı gibi omuzına alup dem çeküp uçup meydāna irdi. Deyhüc-1 Cin’e mecāl virmeyüp gürz urdı, Deyhüc egerçi siper muķābil tıtdı. Gürz siper kenār şağıdup Deyhüc’uñ kellesin tıutup depeledi, şanıyla hevādan yiryüzini yağmur gibi sepeledi. Anı görüp Melik Ađmer hışma geldi. řenātıs-1 Cinnī dağı řiře ile naft yağın götürüp āteřle Dekdāk-1 Dīv üzerine atdı. Bařdan ayağa ol dīvi ateř tıutup yağdı. Leři¹⁵⁸ kömür gibi yire düşüp dūtūni göge çıķdı. Anı görüp Ğāzbān-1 ‘İfrīt, řenātıs-1 Cinn’e muķābil varup elinde sihr ile perverde olmiş buradan götürüp sihr ile tūfānlar şoparup dağı muķābil olıcaķ egerçi ki řenātıs-1 Cinnī aña dağı naft itdi ve illā ki buzdān¹⁵⁹ tūfān sebebiyle ol ķadar kār itmedi. Andan Ğāzbān-1 Dīv ‘amūd ile řenātıs-1 Cinnī kafasından urup ĥurd-1 řařĥāř itdi dağı Ğıřřāř-1 Cinnī meydana girüp gergedan řāđından düzölmiş yay eline alup elmās peykānlu oķ ile şarşudan Ğāzbān-1 Dīv’e atdı gögsinde mığlayup la‘īni bī-cān itdi. Melik Ađmer anı görüp göñlinde “Bu gelen ‘afārīt ‘askeridür cin çerisi buña řāķat getürmez hemān Allāh’a şığınup bir uğurdan şarışup ceng itmek gerekdür.” diyüp hūkm itdi. Kırķ biñ nefer çerisi uşağı irisi Ekvān-1 ‘İfrīt ‘asker üzerine tekbīr idüp gül-bāng ile yürüyiş itdiler, ‘afārīt u cin ‘askeri birbirine şatılıp cenge tırdılar. Şöyle ki dīv u cin řadāsından yirle gök gümledi. **Nazm:**

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilün]

Dīv u cin iki cānib itdi ceng

Gökde Mirriĥ işidüben ķaldı deng

¹⁵⁸ Leşi]- H.

¹⁵⁹ Buzdan] buradan K.

Cinne ehremen urduğça gürz u tîğ¹⁶⁰
Çan buharından felek bağıladı miğ
Tās-ı çarhı daldı oğ kefkir-veş
Post kāvī tîğ ider ğalbır-veş
Çan felekden hāke irüp şızdı çün
Çan içinde yüzdü şevr hem çü nün
İldırım-veş oynaduğça gökde tîğ
Hün-ı hāke yağıdurdı hem çü miğ [H-147b] [K-148b]
Ol kadar ceng eyledi Ekvān-ı Dīv
Çün kıyāmet kıparur gökde ğıriv
Gerçi mağlūb oldu evvel cinniler
Şoñra ğālib düşdi ammā sünniler
Pes Melik Aħmer bulup nuşret temām
Kaçdı keyvān gökyüzinde çün ğumām
Diñle imdi kışsa nedür bā-şafā
Vir şalavāt sen be-cān-ı Muştafā

Nesr: Hükemā kavlince çünki Melik Aħmer ile Ekvān-ı Dīv kim ceng itdiler. ‘Aşr vaqt olunca ‘ināyet-i sübhānī ve mu‘cize-i Süleymānī birle cin leşkeri ğālib u mużaffer düşüp ‘afārīt çerisin şıyup tağıtdılar velī bu ortalıkda İsteħir-i Cinnī a‘vanlar ile Melik Aħmer çerisine yardım virmedügi için Melik Aħmer ğazaba gelüp Elhenc-i Cin’den hıyānet añlayup emr itdi, dutup bende çekdiler daħı ‘azm-i Süleymān kılup dem çeküp uçup gitdiler. Tarafetü’l-‘ayn içinde ol ğün ol ğice geçüp şubħ-dem vaqtı yitince Süleymān taht-ğāhı Kıuds-i Mübārek’e gelüp yitdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Ġuş u hūşuñ baña tut kim iy emīri mu‘teber
Bu Süleymān-nāme’sinden söyleyem şirin haber
Līk luţf it vir şalavāt Aħmed u Maħmūd’a kim
Kim şefā‘ at kıla saña iricek rüz-ı haşr

¹⁶⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

Der-Beyān-ı Hıŝm Kerden-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām Bā-Elhenc-i Cinnī Berāy-ı Qazā vü Qader-rā Ki İnkār Kerde Būd

Hükemā-i müteḳaddimīn ḳavlince ḳaçan ki Melik Aḫmer, Elhenc-i Cinnī’yi bende çekdiyse muḫkem bildi ki bir belāya ŝataŝdı ki ḫalāŝına çāre yoḳdur ve bir derd ḳazandı ki hiç vechle aña dermān yoḳ. Pes kendü kendüye eyitdi ki “Benüm ḳazā vü ḳādere inkār itmeñ, Ḥaḳ te‘ālānuñ celle ve ‘alā mürsel peygamberi nazarında ḳazā-yı def‘ iderem.” diyü da‘vā ḳılmaḳ buña yetiŝdürdi ki cinnīler serhengi iken miḫnet-i pālhengin boynuma ḫaḳdum, baŝ u cāndan çıḳdum. N’olaydı ḫāmüŝ olaydum.” kim dimiŝlerdür peŝimān olmadı. Ŗol kimse ki ebsem oldı. Nitekim eydür *mā-nedim mā-seket*¹⁶¹. Pes ma‘lüm ki men Süleymān elinde helāk oluram ki bendüm aña iŝāretdür. Nitekim eydür. Baŝ ağardı olmadın ḫaber virür. *Na‘itü ilā nefsike ḫīne ŝāb re’sike*¹⁶². [H-148a] [K-149a] Pes Elhenc-i Cinnī bend ile Melik Aḫmer Ḳuds-i Mübārek ŝahrāsına ki getürdi. Muḳaddemā Āŝaf bin Berḫiyā’ya Ŗemātūr-ı Tekvīn’i gönderdi ki ḫaber vire. Dem çeküp uçup Āŝaf’a gelmekte ammā bizüm ḳıŝŝamuz ez ān cānib Süleymān Peygamber’e geldi ‘aleyhi’s-selām. Nite ol zemān ki ins u cin meliklerine ve dīv u ‘ifrīt serhenglerine, vuḫūŝ u tuyūr ser-neferlerine, mūr u mār ḫākimlerine ḫükm ḳılup her birisi uŝaḡı ve irisi izn-i Rabbānī ve mu‘cize-i Süleymānī birle ki ‘askerlü ‘askerin cem‘ itdiler ki Ḥazret-i Süleymān’a ‘arz ideler. Süleymān-ı Nebī daḫı bir niçe gündi ki ḫalvet-i ḫāŝına girüp Allāh’a ‘ibādet idüp Sürḫibād’a muḫaffer olmaḡa ḫācet dilerdi. Ammā kim ol gün nübüvvet taḫtına çıḳup dīvān-ı ‘azīm ḳurup oturmuş idi, biñ bir ümem müvekkileri melā’ike-i müvekkilün oturup kim ḫurmuşlardı, nübüvvet taḫtı ḳafasında ellerin āteŝden tiḡ u bürrān ḳabzasına urmuşlardı. Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām ‘aynında ‘ayān, ḫaḳ ḡözlerinden nihān ḳanad ḳanada virüp dīvān-ı Süleymānī’ye ḡöz urup izn-i Rabbānī birle emre me’mūr olmuşlardı ve on iki biñ benī İsrā’īl neslinden mu‘cizātı zāhir olmuş enbiyā ve on iki biñ vilāyete ḳadem baŝmış evliyā vü etḫiyā ŝaḡ u ŝol enbiyālar miḫrāblu miḫrābında seccādelü seccādesi üzerinde diz çöküp oturmuşlardı. Aŝfiyā vü ‘ulemā, fuḫalā vü kümelā ŝimŝādī kürsiler üzerinde diz çöküp oturlardı. Zemzem ile Allāh’a tekbīr getürürlerdi ve dört biñ dört yüz kırḳ dört ḫükemā ve müneccimīn reh-nümā ellerine ḫikmet kitābların alup ‘ilm-i āb-dāndan baḫŝ iderlerdi ve ba‘zı daḫı uŝturlāp ele alup kevākib-i seyyāreden ve eflāk-i tāsi‘ devvāreden naḳl iderlerdi ve on dört biñ dünyā pādiŝāhları daḫı Keyḳāvus ve Afrāsyāb miŝli İrān ve Tūrān ŝehen-ŝāhları daḫı zerrīn sīmīn kürsilere geḫüp Süleymān nazarına ḳarŝu oturlardı. Ḥükmine maḫküm [H-148b] [K-149b] olan ŝeh-zādeler bende āzādeler her biri zerrīn kemer ellerinde tiḡ u siper ḫutar ve yedi biñ yedi yüz yetmiş yedi peḫlevānlar tiḡ-zen

¹⁶¹ Konuŝmayacaḡım, sustum.

¹⁶² Başını ağrıttıḡı zaman nefsiine hakim ol.

kal‘a güşā-yı qahramānlar pūlād kürsilere diz çöküp yirlü yirinde sedd-i İskender gibi tırmuşlardı, ellerin gürz-i gerāna urmuşlardı ve perriler serhengleri ve cān kavmi melikleri ve cin nesli tekvīnleri, gül u ‘afārīt ser-leşkerleri sağ u sol ‘āc abanos kürsiler üzerinde diz çöküp tırmuşlardı, dīvān-ı Süleymānī’ye nazar urmuşlardı. Biñ bir ümmet serdarları yetmiş iki millet ser-keşleri ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūkāt ser-leşkerleri yirlü yirinde qarār kılup kim oturup kim ayağın tırurlardı. Yırtıcı ḥayvānāt sibā‘ nehengleri bebr ü şīr timsāḥ ü pelengleri Ye‘cūc seddi gibi yirlü yirinde tırmuşlar daḥı ağız açup göğüs gerüp pençelerin yire urup yönlerin Süleymān’dan yaña dönüp bıyıkların aşlan gibi burup tırmuşlardı ve ejdehālar daḥı biñ bir ümmet bir fersaḥ ıraḥ yirden ihāta kılup bāb-ı Cehennem gibi ağızların açmışlardı ve zırhların yiryüzine sepeleyüp saçmışlardı. Anlaruñ heybetinden burc-ı ‘aḳreble mār-ı ‘arş göge kaçmışlardı ve ol yedi başlu yil evrenler daḥı seren gibi başların hevāya kıldurup yelken gibi kanadların açup lenger-mişāl pūlād āhen toynaḳların yire şançup kıyruḳların dumān gibi kuvvet ile yire ki kaçarlardı. Arzı şaḳḳ kıluben yirden kara şu çıkup aḳduğına ḥalk ‘ibret idüp baḳarlardı ve efā‘ ī daḥı ‘aḳārible birbirine şarmaşup tolaşurlardı ve gāḥ raḳībūñ şaḳalı kılları gibi top top olup qarçaşurlardı. Ammā ki murḡān cinsi Sīmurḡ-ı Ḳāf ile hevā-yı fenāda beyne’s-semā’-ı gābrāda Süleymān ḥazreti üzerine güneş¹⁶³ toḳunmasun diyü kanad kanada virüp yelek yelege çatup çift çifti ve cins cinsi birle [H-149a] [K-150a] sāyebān kırmışlardı. Dillü dilince Ḥālīḳ’ı tesbīḥ idüp oḳurlardı. Bülbül¹⁶⁴ ḥarrāc u kamerī tūtī-şeker şikenle elḥān-ı Dāvud birle ötüp şaḳırlardı. **Nazm:**

[Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilūn]

Gögi murḡān kıplamışdı yiryüzün vaḥşī sibā‘

Seb‘ -i esed tırdı bahā’im bir ile pīl şībā‘

İns ü cin dīv ü gül biñ bir ümmet cins ile

Şaf dutuben tırdı ayağ üstine cümle simā‘

Nesr: Ḥükemā kavlince Süleymān Peyḡamber ḥazreti ‘aleyhi’s-selām Ḳuds-i Mübārek’de bu vechle dīvān kırup ‘azametle oturdı daḥı dönüp Āşaf’a eyitdi. “Acebdür bugün kırındaşum Adunyā’dan ḥaber gelmezse” diyince Şemāṭūr-ı Cinnī dīvāna girüp taḥt-ı pā öpüp Āşaf nazarına varup melik Aḥmer’uñ geldüğinden ve Adunyā bin Dāvud’ı bile getürdüğinden ve Elhenc-i Cinnī’yi ḥabs itdüğinden ḥaber virdi. Andan Āşaf bin Berḥiyā ol sözleri işidüp şād olup ayağ üzerine Süleymān nazarına varup taḥt-ı pā öpüp eyitdi. **Nazm:**

[Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilūn]

¹⁶³ Güneş] ḥarrī K.

¹⁶⁴ Bülbül]- H.

Yā Süleymān müstedām ol çarha kün virdükçe tef

Ṭālī^c -i baht u bülendüñ gün gibi bulsun şeref

Biñ bir ümmet emrüne fermān oluben şubḥ u şām

Ḥizmetüne yüz sürirsün Nāşen u Loḫmān Āşaf

Neşr: Ḥakīm kavlince bu vechle du^c ā kılpup eyitdi. “Yā emīr-i ins ve’l-cin müjde olsun ki Melik Aḫmer ol melik a^c zam sulṭānı server qarındaşuñ Adunyā bin Dāvud’ı ele getürmiş ve Evyāşer bin Çerüpā’yı daḥı tıutup ḥabs idüp bile getürmiş ve daḥı Elhenc-i Cinnī’yi daḥı bend itmiş. Muḫaddemā bu Şemāṭūr-ı Cinnī’yi göndermiş ki ‘ālī ḥazretüñden icāzet diler kim dīvāna getüre fermān-ı Süleymān ne buyurur?” diyecek Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* Adunyā’nuñ ele geldügin ki işitdi, ḥışmından beñzi levn levn döndi. Ḥuşuşan ki Evyāşer bin Çerüpā’ya be-gāyet ğazabı var idi bir zemān ğazabından cevāb virmedi. Andan Āşaf bin Berḥiyā gördi ki Ḥazret-i Süleymān ğazab-nāk oldı. Āşaf du^c ā kılpup eyitdi “Yā nebiyyu’llāh, egerçi ki Adunyā bin Dāvud çok şirret [H-149b] [K-150b] itdi. Ḥuşuşan ki beglerbegisi Evyāşer bin Çerüpā’nuñ ḥāsidi sözine uydı, zīrā kim şerīre muşāḥib olmaḫdan elem ve devlete ḥalel gelmekden ğayrı nesne ḥāşıl olmaz.” Nitekim¹⁶⁵ dimişlerdür *muşāḥabetü’l-eşrāri rukūbu’l-baḥri*¹⁶⁶. Ḥuşuşan ki Adunyā’nuñ nefsi tiz idi ve dā’im ṭab^c inuñ ḥiddeti öcünden belāya mürtekeb olurdu kim dimişlerdür. “Erüñ helāk olması ṭab^c inuñ ḥiddeti ve ḫatılığıdır, tizligidir.” Nitekim eydür *mehleketü’l-mu’ḥiddetiṭab^c an*¹⁶⁷. Yā nebiyyu’llāh, benüm yaḫinumda şöyledür ki Adunyā her yaramazlık ki buldıysa Evyāşer öcünden buldı. N’olaydı ol müfsid Adunyā ḫapusunda olmayaydı, anuñ yoldaşlığından Adunyā’ya dünyā içinde yalıñuz yürimek efdāl idi kim dimişlerdür. “Tenhā yürimek yegdür iştirā ile muşāḥabet kesb itmekden.” Nitekim eydür *vaḫdetü’l-mer’i ḫayru min celīsü’s-sü’-i*¹⁶⁸. Yā nebiyyu’llāh, egerçi ki Evyāşer ḫaḫḫında ne diyem ki ḥasüddür, ḥasüda rāḫat yoḫdur olmayınca. Nitekim eydür *leyse’l-ḫusūdi rāḫatün*¹⁶⁹. Eyle olsa her ‘adāvetüñ egerçi ki bir maşlaḫatı vardır, ‘özr itmek olur illā ki ḫaşūd ḫaḫḫında degül kim dimişlerdür *li külli ‘adāvete maşlaḫatü’l-a’ dāvetü’l-ḫusūd*¹⁷⁰. Pes eyle olsa Evyāşer bin Çerüpā’dan ötüri sözüüm yoḫ her ne iderseñ eyle ammā yā nebiyyu’llāh, Adunyā bin Dāvud ki qarındaşuñdur, geçmiş atadan, anadan yādgār ḫalmış gözüñ nūrı ‘ömrüñ ḫāşılıdır. Anuñ günāhını ‘afv it ki giden qarındaş yine ele girmez. Nitekim ölen ata, ana yine dirilmez ve bir kişi bu cihān serverinde ne ḫadar ki ğamgīn daḥı olursa qarındaşı yüzün göricek ḫalbi küşāde olur. Nitekim eydür *devāmü’s-sürür bi*

¹⁶⁵ Nitekim] kim K.

¹⁶⁶ *Kötü huylu arkadaşı deniz bineğidir.*

¹⁶⁷ *Kişiye helak eden huyudur.*

¹⁶⁸ *Günah ile oturmakansa erkeğin yalnız olması daha hayırlıdır.*

¹⁶⁹ *Haset edici için rahmet yoktur.*

¹⁷⁰ *Her hastalık için tedavi vardır. Fakat hased hastalığı için yoktur.*

*rü'yyetü'l-iḥvān*¹⁷¹. Pes eyle olsa yā nebiyyu'llāh bu ḥuṣūṣda siyāseti te'ḥīr eyle, ḡaḏab odunı ḥilm şuyıyla söyündür ki 'ākıbetüñ maḥmūd ola. Nitekim eydür. *Demün 'alā kezemü'l-ḡayz' taḥammedün 'avākıbek*¹⁷². **Nazm:**

[*Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün*]

Böyle diyüp Şeh Süleymān ḥazretine ol Āşaf

Sākin olup yumdı aḡzın hem çü nān dürr-i şadef

Şeh Süleymān dil ile perīşān olmuş pür-ḡaḏab

Göñli yazıldı hemān-dem güle düşdi çün külef [H-150a] [K-151a]

Neşr: Ḥakīm ḡavlince ḡaçan ki Āşaf bin Berḥiyā bin Ankiyā bin İsmü'ıl Peyḡamber *aleyhimü's-selām* naşihatin kim işitdi ḥışm odı sākin olup eyitdi. “Yā Āşaf Adunyā'yı lālāsıyla yüzüme getürmeyüp ḥabs-ḥāneye gönder, tā Sām-süvār ile Rüstem nazaruma gelmeyünce Adunyā'yı yüzüme getürmezem bendden ḥalāş idüp yitürmezem. Zirā kim anuñ 'adāveti benüm nefsumledür ve ammā ki Elhenc-i Cinnī'yi siyāset meydanına getürüñ ki ḡazā vü ḡadere inkār idüpdür aña te'ḥīr cā'iz degüldür. Ḥaḡḡından gelem şöyle kim biñ bir ümem ve ḥaḡḡ-ı 'ālem andan 'ıbet alsunlar.” diyüp ḥükm idicek hemān-dem Āşaf bin Berḥiyā yirinden ṭurup dīvān-ı Süleymānī'den ṭaşra çıkup Yehüyāda' beglerbegiye ḥükm itdi ki Adunyā bin Dāvud'ı lālāsı Eyvāşer bin Çerüpā ile şaḡlaya ve Şemātür-ı Cinnī'yi Melik Aḡmer'e gönderdi ki Elhenc-i Cinnī'yi dīvān-ı Süleymān'a getüre, siyāset naṭ'ı üzerine yitüre ve Adunyā bin Dāvud'ı a'vānlarıyla Yehüyāda' beglerbegiye teslīm ide. Ma' a'l-ḡışşa andan Āşaf bu aḡkāmı idüp gelüp yirine oturdu. Yehüyāda' beglerbegisi daḡı dīvāndan ṭaşra çıkıdı. Melik Aḡmer ile buluşdı. Adunyā bin Dāvud'ı alup 'ızzetle ḡaymesine ilette. Yidürdi, içürdi. Andan bir kızıl altundan düzülmüş buḡaḡu “Ḥükm-i Süleymānī'dür yā şehzāde.” diyüp pālarına bend urdu. Ammā Eyyāşer bin Çerüpā ḡazā zencirine çeküp muḡkem bend itdi ve melik-zāde-i maḡribüñ ḡāline muṭṭalī' olup alup Süleymān dergāhına getürdi. Ez in cānib Melik Aḡmer daḡı Elhenc-i Cinnī'yi dest-be-dest ve ciger ḡaste olup Süleymān dergāhına gördi cin serhengleriyle perriler sultānı Hümāyün Şāh ve cān nesli meliki Rūḡşāh-ı Cinnī Elhenc-i Cinnī ol siyāsetde görüp eyitdiler. “Bu ne bilmezligdi ki itdüñ, dilüñ ucundan kendüñi ḡazāya uğratduñ.” Anuñ içün dimişlerdür ki aḡmaḡuñ göñli aḡzındadır. Ne kim diline gelse anı söyler. Nitekim eydür *ḡalbü'l-aḡmaḡ fi ḡammühü*¹⁷³. [H-150b] [K-151b] Elhenc-i Cinnī cevāb virdi ki bu ḡaṭāyı ki ben itdüm eger ki peşimān oldum illā ki nef'ı yok kim 'uḡalā eydür. Her söz kim aḡzı ve dendānından ṭaşra çıkısa ve her oḡ ki yay ḡabzasından

¹⁷¹ Mutluluk kardeşlerin görülmesiyle devamlıdır.

¹⁷² Azalan öfke üzerine, kin senin sonunu hazırlar.

¹⁷³ Ahmağın kalbi gamındadır.

atıla ol sözi gizlemek ve ol oқи girü döndürmek mümkün degül. Pes başuma ceffü'l-ķalem ne kim yazdıysa lā-büd gelecekmiş geldi ve taķdīr Allāh'da olacaķ nesne taķķīķ bildüm ki olacaķdur. Nitekim kelām-ı ķadīmde ve kitāb-ı kerīmde gelür ki *li yaķdiya'llāhu emren kāne mef'ūlen*¹⁷⁴. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Çünki Elhenc anlara böyle diyüp virdi cevāb
Rāzı oldu Şeh Süleymān tā kim itse pes ' azāb
Dīv ü cin Elhenc-i cinnüñ bendini ki gördiler
Bildiler kim kılsardur ol melik aña ' iķāb

Neşr: Hükemā kavlince Rūḫṣāh-ı Cın ol 'ālemi sinnī serveri 'uķalā'-yı Hind ğazaba gelüp eyitdi. “Yā Elhenc-i Cinnī ben seni bir 'āķil sünnī ŗanurdum. Ammā ki sen bir aḫmaķ cāhil imiŗsin ki kendü dilüñ ucundan każāya uğraduñ. Belki ğam u ğuŗŗa āteŗin cinnī serhengi üzerine bile ŗaĉduñ ve kendü yüzüñ ŗuyın her yere dökdüñ. Senüñ miŗlüñ ŗol ŗem' kıŗŗasıdur ki kelebek anuñ ol nūrı ' iŗķın taḫāf eylesen nā-ğāḫ ŗem' odı anuñ kañadın ğöyündürüp anı ŗem' den üzerine birağur. ŗuluķ sā'at ferrāŗ daḫı miķrāz ile gelüp ol ŗem' üñ başın keser kelebek üstine birağur kim *ve'l-ḫurūca kıŗāŗun*¹⁷⁵. İmdi sen daḫı ŗer' ate ŗığar söz söylemedüñ każā vü ķādere inkār itdüñ. Allāh'üñ rasūli kañında każāyı men' itmege da'vī itdüñ ve senüñ ŗirretüñ ucından kelebek gibi Ḥāveristān pādiŗāhı mevt odına ğöyündükden ŗoñra Adunyā bin Dāvud'dan daḫı Ḥāveristān pādiŗāhı oğlı daḫı maķtülün ķātilden kañın taḫeb idüp ferrāŗ gibi miķrāz-ı tiğ ile Adunyā başın alup siyāset-i na'f üzerine birağıcaķ sen ŗöyle sağ u esen 'ālemde yürüyecek degülsin. Lā-cerem eyü yatlu itdüğüñ bulacaķsın bu ḫod ma' lümdur.” [H-151a] [K-152a] Her ki Ḥaķ yolından i' rāz eylese lā-cerem helāk olsa gerek. Nitekim eydür *men eydi ŗafḫateḫü'l-ḫalk heleke*¹⁷⁶. Bu rüŗendür ğüneŗ gibi. 'ālemdeki her ne kim Allāhü te'ālā taķdīr itdiyse olacaķdur, ŗanma ki tedbīr anı men' kılacaķdur. *İzā ḫalleti't-teķādir āda'l-leti't-tedābirü*¹⁷⁷. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Böyle diyüp anda Rūḫṣāh Cinnī daḫı bī-ğümān¹⁷⁸
İtdi Elhenc özine var hem be-ğāyet key cihān
Diñle imdi āḫir kıŗŗa n'olısardur ŗāhimen¹⁷⁹

¹⁷⁴ *İŗin vuku bulması için Allah'ın emri gerekli oldu (Enfal 42).*

¹⁷⁵ *Kıssalardan çıkarılmıştır.*

¹⁷⁶ *Kim O'ndan yüz çevirirse helak olur.*

¹⁷⁷ *Takdir olunduğu zaman tedbir bozulur.*

¹⁷⁸ “Rūḫṣāh-ı Cinnī” ifadesi vezin gereği “Rūḫṣāh Cinnī” ŗekline okunmuŗtur.

Lik virgil sen şalavât Muştafâ'ya her zemân

Neşr: Hükemâ kavlince Rûhşâh-ı Cinnî böyle diyicek Elhenc-i Cinnî cevâb virdi ki “Yâ melik-i ervâh ‘âlem-i kâ’inâtuñ hâli budur ki sâkî felek kişiye gâh zehr, gâh şeker şunar ve kimdür ki Hâk te‘âlânunñ kazâsına qarşulık eyleye benüm gibi bilmezlik kıla ve bu ‘âlemde kendü re’yiyle bir ‘âlî menzile ire ve kimi gördün bu dünyâ ni‘metinde ki anuñ eline bir şerbet vireler âhîr esrük olmaya ve hevâ vü heves ârzûsı ardınca qademe başa helâk olmaya ve kimi gördün ki ‘acûze ile ihtilâf idüp fitnelenmeye ve dağı nâ-kes kişiden hâcet dileyen hor olmaya ve fitne ehli yüz kişilere baş koşan hâsedinde ve peşimânlıkta olmaya ve dağı sultân ile muşâhabet iden âhîr selâmet kırtıla. Benüm dağı Süleymân dergâhında hâş olduğumdan devletüme mağrûr olup gurûr-ı şeyâtîn dimâğımı fesâda virdi. Şol kadar oldu ki neyi gerekse huzûr-ı Süleymânî’de söyler oldum. Âhîr nefsi emmâreye uyup kazâ vü kadere inkâr eyler oldum. Pes benüm va‘düm yağındur beni bu araya ecelüm getürmişdür. Benüm ne işüm idi ki bunuñ bigi haşâsuz söyleyeydüm. Ammâ ki felek tağdîri ve hırş-ı ümîdi beni işbu helâklığa bıraktı. Nitekim eydür *ve a‘lemû innî fâsîru’r-râyi muhtî’i velâ ken kağâle aţbiķu indifâ‘uhû*¹⁸⁰ ve benüm mişâlüm şol bâl arusına beñzer ki nilüfer çiçeğine qonar ve anuñ gökçek qoşusına ve lezzetine meşğûl olur. Tâ ol vaqte degin uçmaz ki nilüferünñ yaprakları qavışur aru anuñ içinde helâk olur. Ben dağı Süleymân dergâhında merâtib-i ‘âlî bulduğum ecilden dilüme gelenin söyledüm, günâh-ı ekber idügin fikr eylemedüm. [H-151b] [K-K152b] Lâ-cerem bu haşâyı itdüm tağdîr-i kazâyâ nâ-çâr rızâ virirdüm. Şimdengirü ‘aqlı anuñ çâresin eylemege qâşırur ve re’yi ü tedbîr aña tedbîr eylemekde ‘âciz u fâtırdur. Pes tağkîk bilürem ki baña Süleymân dergâhında bu haşâma ve baña necât yoğdur. Eger ki tevbem qabûl olursa âhîretde mertebe-i ‘âlî bulam. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Böyle diyüp virdi Elhenc anlara ahsen cevâb

Her kazâyâ râzî oldu kim çeke cevr ü ‘iğâb

Bildi zîrâ olısar tağdîr-i Hâk neyse hemân

Zîrâ tedbîr i‘timâd itmekdurur quru hisâb

Der-Beyân-ı Naşîhat Kerden-i Rûhşâh-ı Cin Bâ-Elhenc-i Cin

Hâkîm kavlince Elhenc-i Cinnî sözüni Rûhşâh-ı Cin ile perrîler sultânı Hümâyün Şâh ki işitdiler. Eyitdiler ki “Yâ Elhenc-i Cinnî, eger i‘tikâduñ pâk ise itdügünñ haşâyâ istiğfâr kııl Hâk te‘âlâ kerîm pâdişâhdur ‘afv ide ve Süleymân dağı peygamber-i mürseldür senünñ günâhuñı

¹⁷⁹ Vezne uymamaktadır.

¹⁸⁰ Bil ki (şüphesiz) benim bakışımın belirtisi hatalıdır. Fakat vuku bulunduğu onun def edilmesini engelleme.

Allāh'dan dileye ve ammā ki eger gönlünde bir şirk var ise egrî mizaclu kişiden hergiz doğruluk gelmez ve yüz hulklı yüz yollu kişi zahmetle güçle doğru olmaz kim kayda ne varsa taşına. Ol şizar ve 'akrebūn eger kıyruğın kimse doğrıdamaz ve bed-bahtı olan naşihat işitmez ve şağalmayacak şayr ü tabīb sözün tutmaz ve perhiz kabül itmez. Gönlü arzusu gıdā-yı piri mu'ālece-i eṭibbā fā'ide kıılmaz. Nitekim eydür. **Şi'r**

Faşbir li-zā'ike en cufūt ṭabībuhū
Ve kan'ı bi-cehlike en zeciret mu'allimen¹⁸¹

Ma'al-kışşa sözi dirāz itmeyelüm Melik Aḥmer, Elhenc-i Cinnī dest kerden beste dil-şikeste siyāset meydānına getürüp çökerdüp cellād-ı kâhir cin eline virüp andan sürevarup taht-ı pā öpüp baş kıaldurup cin dilince Süleymān'ı devām-ı devletine ve eyyām-ı rif'atine du'ā kılup eyitdi kim. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

İy Hudāvendān-ı 'ālem muhterem
Pādişāhı şark u ğarb u mālİK ü ḥayl u ḥaşem
Yüz yigirmi dört şıfat maḥlūk-ı 'ālem çākerūn
Yetmiş iki millet ile çākerūn biñ bir ümem
Ṭur cihān ṭurduqça ide dünyāya sulṭān ol gün
Tā kıyāmet devlet ile pāydār ol görme elem
Dest-i beste dil şikeste dutuben Elhenc'i ben
Dergehüñe uş getürdüm çeküben derd ü elem
Ḥazretüñden budur ammā ḥācetüm iy şeh cihān
Öldürüp Elhenc-i Cinnī itmeyesin sen 'adem [H-152a] [K-153a]

Nesr: Ḥükemā kavlınce Melik [Aḥmer] bu vechle du'ā kılup Elhenc-i Cinnī'yi 'arz idicek Süleymān Peyğamber 'aleyhi's-selām dönüp Āşaf'a emr itdi ki Elhenc ile söyleşe, imtiḥān kıla ki i'tkādı kazā vü kādere ne yüzdendür inşāfa geldi mi, ya yok aña göre 'amel kıla. Andan Āşaf baş kıaldurup Elhenc'ün yüzüne nazār kılup eyitdi. "Yā Elhenc-i Cinnī ve ey cinniler serhengi, gördüñ mi ki seni ol bed fi'lün ve cehlün ne belāya giriftār itdi. Anuñ için dimişlerdür ki cehāletden kıatı dermānsuz renc yokdur kim kişi ne belāya ve ne kazāya uğrarsa cehli ucundandır. Nitekim eydür *lā dā'e e'āy mine'l-cehli*¹⁸². Ol vaḳtın ki seni cehlünden nefsi emmāreye uyup kazā vü kādere ki inkār itdüñ. Ḥazret-i Süleymān 'aleyhi's-selām saña

¹⁸¹ Cefaların tedavisinde günahına sabret, öğretmenini yok saydığı zaman cehaletine kanaat getir.

¹⁸² Cahil (kişiden) hiçbir hastalık tedavi edilmez.

ne kadar naşihatler itdi ki haṭā kılduñ. Tevbe it diyü illā ki sen işitmedüñ. Egerçi kim ol Haḫ peygamberi senüñ bed fi‘lüñi bilürdi. Bu siyāsete müsteḫaḫ olacaḡuñ Allāh aña bildirmişdi. Ammā ki saña naşihat itdüğinden Ḥazret-i Süleymān buyurur idi¹⁸³ ki pādişāh-ı ‘ādil gerekdür ki nāşih ola, dā’im kullarını ḡayra ḡulaḡuzlaya ve ḡullara daḡı lāzım gelen budur ki pādişāhuñ ni‘meti Haḫḡ’ın ve şükrin edā ide ve işlerüñ yegregi oldur ki anuñ ḡātimetri ḡoşnūdu ve ‘āḡıbeti sevgülü ola ve du‘ālaruñ yegregi oldur ki ulular ve urundular dilinden gele ve dostlaruñ muvāfıḡı ra‘ī oldur ki ḡarşulamaḡdan ve muḡālefetden saḡına ve ādemīlerüñ temāmı ra‘ī oldur ki ādemliḡı elden ḡomaya ve ‘āḡıl u dānā oldur ki kendü tedbīr-i re’ıyine ṡayanmaya. Zīrā kim Haḫ te‘ālānuñ taḡdīri ne ise olacaḡdur. Zīrā kimüñ elinden gelür ki Haḫ te‘ālānuñ ḡazāsına ḡarşılıḡ eyleye kim miḡnet-i siyāsetine müsteḫaḫ sencileyin diz çökmeye. Nitekim ‘uḡalā eydür. Deñiz dibinde ḡazıla şuya ṡalmaḡ ve esrūklükde ılan ṡuṡaḡın emmek yavlaḡ ḡorḡuludur. Andan daḡı ḡorḡulu budur ki pādişāha yaḡın olasıñ ḡükmüni şayasıñ. Nitekim eydür. [H-152b] [K-153b] Şi‘r:

Vemā’s-sultānū’l-baḡr-ı ‘uzemā

Ve ḡurbū’l-baḡri maḡdūdu’l-‘avāḡib¹⁸⁴

‘Ale’l-ḡuşuş ki pādişāh emrin şımaḡ degül Allāh’uñ emrine muḡalefet itdüñ. Şol kadar bilmedüñ ki taḡdīr-i Allāh olsa gerekdür. Nitekim ‘uḡalā eydür ḡul anda bile ḡulluḡın ki kendü didüḡi olmaya Allāh didüḡi ola *el-‘abdü yūdebbirū va’llāhū yuḡaddirū*¹⁸⁵ ve çünki ‘aḡluñ taḡdīri Allāh sırrında irmediyse bārī dilüñ kendüñde ṡutup ḡāmūş olmaḡ efdāl idi. Nitekim eydür *şalāḡū’l-insāni fi ḡıfṡu’l-lisāni*¹⁸⁶. Yā Elhenc anı bilmez miydüñ ki Haḫ tebāreke ve te‘ālā ḡādirdür *lā şerīk*¹⁸⁷ ü *lā meḡān*¹⁸⁸ ü *lā müşīr*¹⁸⁹ ü *lā vezīr*¹⁹⁰dür. Sözüñüñ şāhidi *tebāreke’l-İlezi bi yedihi’l-mülk ve hüve ‘alā külli şey’in ḡadīr*¹⁹¹dür. Pes yā Elhenc şol Allāh kim ḡādīr-i ber kemāldür güci yitürmeḡe. Ma‘a ḡazā görmez misin ki bir ḡatre şudan ḡüb şüretler yaradur ki ay u güneş anuñ ḡüsniñde ḡacīl ḡılır. İşitmedüñ mi ki Yūsuf Peyḡamber *‘aleyhi’s-selām* ol vaḡt ki ḡuyudan ḡıḡardılar ve tācirler re’ısi öñine ḡetürdiler. ḡarındaşları bir ṡaḡ aşurı yirde oturmışlardı. Gördiler ki gökde güneşüñ¹⁹² yüzi ṡondı. Eyitdiler ki “‘ Acebdür ḡarındaşımız Yūsuf’ı ḡuyudan ḡıḡarmadııarsa zīrā ki bir nūr vardı. Yūsuf’uñ

¹⁸³ Buyurur idi] bu idi K.

¹⁸⁴ Sultan olan padişah büyük denizdir. Denize yakın olmak tehlikeye sınırdır.

¹⁸⁵ Kul tedbir alır, Allah takdir eder.

¹⁸⁶ İnsanın silaḡı dilini korumaktır.

¹⁸⁷ Ortaḡı olmayan.

¹⁸⁸ Mekāni olmayan.

¹⁸⁹ İşaretsiz, tarişsizdir.

¹⁹⁰ Vekilsizdir.

¹⁹¹ Hükümlerlik elinde bulunan Allah, yüceler yücesidir ve onun gücü her şeye yeter (Mülk 1).

¹⁹² Güneşüñ] güneş K.

yüzündeki ol nūr bir kısa güneş yüzünde nūr toğurdı. Ya' nī kim günüñ rengi bir dürlü dağı olurdu feriştelere görüp hayrān qalurlardı. Pes qādir degül mi ol Allāh bir qatre nuḡfeden anuñ gibi cemāl yaradur ve bir dağı Yūsuf'ı görmedünse Süleymān hāzretin göre turursın ki Dāvud Peyğamber 'aleyhi's-selām on oğlu varidi, cemī' sinden Süleymān-ı Nebī kiçirek idi, cemī' qardaşları hilāfet da'vāsın qılurlardı. İllā ki bu 'ilm hevesinde Allāh'a ḡā'at iderdi. Hāq sübhānehu ve te'ālā bu Süleymān selīm olduğı ecilden şol saltanat rūzī kıldı ki biñ bir ümmet emrine fermān ve yetmiş iki dürlü millet hükmine maḡkūm çāker ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḡlūqāt emrine me'mūr ve musahḡar olup ins u cin [H-153a] [K-154a] vaḡş u ḡayr, mūr u mār, çerende vü perende cemī' muḡī' -i münqād olduqdan soñra ma'ādine, cemādāta, nebātāta, çār 'unşura hükmi geçer ve yıl taḡtını felekde götürür diledüğü yire yetürür. Ancılayın 'azīm-i saltanatı rūzī kıldı ki bundan aqdem kimseye müyesser ve bundan soñra dağı hiç bir şāha müyesser ola hāq degül. Nitekim kelām-ı qādīm ve kitāb-ı kerīm içre gelür ki *rabbigfirli ve heblī mülken lā yenbağī li eḡadin min ba' di inneke ente'l-vehhāb*¹⁹³. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Qādir ol ki qudretidür bī-şümār u bī-'aded

Şāni' ol ki pāk-i zātı *qul huva'llāhu eḡad*¹⁹⁴

Hükme anuñ ki kün dimekden dü cihānı itdi ḡalk

ḡalk-ı 'ālem bildi oldur lā şerīke hem şamed

Nesr: Pes yā Elhenc-i Cinnī, cemī' māsivā ki vardur. Şāhiddür ki ol Allāh vāḡiddür her ne kim istese anı vaḡt içinde kıılır. Qādirdür, kime ne dilerse virür kime ne dilemezse virmez. Qādirdür, yoğı var varı yoq kıılmağa. Qādirdür, ırağı yakın yakını ırağ kıılmağa. Qādirdür, kimi dilerse dost kıılır ve kimi dilerse düşmān tutar. Qādirdür, bir şayşādan vilāyet alur aşḡāb-ı kehf itine vilāyet virür. Qādirdür, ḡalīl'e düşmān-ı Nemrūd odın bostān kıldı, Fir'avn'a şuyı od kıldı. Qādirdür, taqdir eyledi İblīs'i İbrāhīm koñşulığında sürmege. Qādirdür, ādemi uçmağa koyup kendüye yakın kıılmağa. Qādirdür, Yūnus'ı kırk gün balıq qarnında zindānlamağa. Qādirdür, Nemrūd'ı biñ yıl pādīşāh kıldığı için aşşısı ne oldu? Yūnus'ı zindāna koyduğı için ziyān ne oldu? Şeddād bin 'Ād'a saltanat u 'ālem faḡrı Muḡammed Muşḡafā'ya düşmenlar zahmeti ve arpa etmegiyle besledi." **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Böyle diyüp itdi ḡışm ol zemān Elhenc'e Āşaf

¹⁹³ *Rabbim, bana benden sonra kimseye layık olmayacak bir mülk bahşet. Şüphesiz sen en çok bahşedicisin (Sād 35).*

¹⁹⁴ *De ki; Allah tektir (İhlas 1).*

Diñleyüben itdi efġān anda cin ü nā-ħalef

Dil perīšān olup Elhenc hem çü zülfi mihrbān

Sīne köp olup dögerdi gögsin anda hem çü kef

Cevāb Dāden-i Elhenc-i Cinnī

Ĥakīm ħavlince Āşaf bin Berħiyā böyle diyicek Elhenc-i Cinnī gözi yaşlu baġrı yaşlu eyitdi ki “Yā vezīr-i a‘zam Ĥaġ ‘alīm ü ‘allāmdur ki ben bu ħaġāyı ki itdüm. Mü‘min ü müvahħid iken nefs-i emmāreye uyup racīm sözün ki tıtdum. Bilmeyüp bir günāhdur ki benden ġāfilin şadır oldı. Ammā ol ħaġāyı itdügüm demden bu zemāna dek [K-154b] istiġfār-ı tevbe ħııuram. [H-153b] Zīrā ki tevbeden ġayrı mücrimīne şefī‘ yoġdur. Nitekim eydür *lā şefī‘u’l-ħacc mine’t-tevbeti*¹⁹⁵. Bu mu‘ayyen idi ki taġdīr-i Ĥaġ olacaġdur, benüm ne miġdārum vardı ki taġdīr-i Allāh’ı def‘ idem. Nemrūd-ı merdūd cihānuñ pādīşāhı iken bir siñek elinde ‘āciz ħalup anı kendüden def‘ idemedi taġdīrde eceli bir üyez elinde muġadder olduġı ecilden. Pes bu nesne daġı baña taġdīr-i Allāh’da vardı ki cin serhengi iken ve dereke-i Süleymānī’de ħāş iken cemī‘ belālardan emīn ü ħalāş iken bu ħaġāyı söyleyüp belāya giriftār olacaġum ceffü’l-ħalem alnuma yazmışmış. Eger eyle degülimse Ĥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ben ħulına naşīhat ve cemī‘ ins ü cin serhengleri baña öġüt virdi. Lākin şol nefsum ħarīşlıġı ve ārzüm ħuvveti kim ululuġuma salġanatuma tekye iderdüm. Benüm ol ‘abeş re’yüm beni za‘īf eyledi ki kim naşīhat itdiyse öġüdin işitmedüm. Benüm göñlüm içinde naşīhatleri ħadar söz oldı. Benüm mişlüm şuña beñzer ki taġīb-i ħāzīġ perħiz gösterür. Ammā ki ħarīş sīr u yiyesinüñ ziyānına baġmaz. Kendü ārzüsü dilegince yiyesi yir sīruluġı artar. Ĥiç şuçsız ve günāhsuz dirilmek ve göñül hoşlıġı ve emīnlik birle rüzġār geġürmek mümteni‘dür. Ĥande kim bir yüksek himmetlü kişi¹⁹⁶ olsa ħatı renclerden ve göz degmekden emīn degüldür. Baña daġı Süleymān dergāhında merātib bulduġum ecilden dūşmānlarum gözi degmişdi ki rāħatum miħnete ve devletüm zillete ve kemālüm zevāle mübeddel ola budur ki her kemālün bir zevāli lā-büd olacaġdur. Nitekim bedrün hilāli var kim cihānuñ mihri ħahrına şehdi zehrine degmez ki elbetde ‘usrınuñ yüsri ve yüsriñüñ ‘usrı vardır. Nitekim kelām-ı ħadīm içinde gelür ki *fe innema‘al-‘usrin yüsran inne ma‘al-‘usrı yüsra*¹⁹⁷. Ammā ki işbu belāyı ben añmışun, her kim bir nesneyi aña lā-cerem anı görür. Pes vaġtdür ki kendü fi‘limün şemeresin ve kendü sözümüñ ħāşılın deġişürem. Zīrā ki nefs-i emrde Ĥaġ yolından i‘rāz itmiş oldum her ki Ĥaġ yolundan [H-154a] [K-155a] i‘rāz itse lā-cerem helāk olmaġ gerek. Nitekim eydür *men eydi*

¹⁹⁵ *Tövbeden daha kazançlı bir şefaati yoktur.*

¹⁹⁶ Kişi]- H.

¹⁹⁷ *Muhakkak ki her zorlukla beraber bir kolaylık vardır (İnşirah 6-7).*

*şafhatehü'l-halk heleke*¹⁹⁸ ve ammā ki ben günāhuma tevbe itdüm. Eger ki luṭf idüp bu günāhkāra şefi^c olup günāhuma muḳarrer olup tevbe itmiş iken benüm günāhum Ḥāzret-i Süleymān'dan dileyesiz. Zīrā ki bir kişi depelemek ḥaḳḳında ivmeklik şeyṭāndandır tecrübe ehli olurlar ve 'aql işleri begler kamu işlerde endişeyi ve fikr eylemegi ve ivmemegi vācib gördiler. Ḥuşūşan ki ḳan itmekde Allāh'ıñ buyruğın imām idindiler. Nitekim kitāb-ı sübhānide ve kelām-ı Rabbānī'de gelür ki *yā eyyühe'l-llezīne āmenū in cā'eküm fāsīḳūn bi nebā'in fe tebeyyenū*¹⁹⁹ ve ammā ki eger bu günāhdan ötüri Ḥaḳ sübhānehü ve te'ālā tevbem ḳabül itmeyüp Süleymān ḥāzreti günāhumdan geçmeyüp bu yolda ölmek muḳadder oldıysa elümden ne gelür, Ḥaḳ te'ālānuñ ḥükmü ve ḳazāsı güneş gözüm felekde ḳarañu ḳılur ve ay şeklini siyāh ider ve Ḥaḳ te'ālānuñ dilegi deñiz dibindeki balığı yuḳaru çıkarur ve hevāda uçan ḳuşı aşağı indürür. Benüm bilmezliğüm tecrübe ehli ḳatında şol ḳadar cehlüm ziyāde oldı ki deñiz yüzinde at segirtmek ve ḳurıda gemi sürmek dileyen nā-ehl gibi kendüye gülmiş olur. Zīrā kim bu işler 'āḳiller sīretinde irāḳdur. Pes eger ölmek eger dirilmek irādet-i Allāh'dur. 'Āḳil kişi gerekdür ki her ḥalde ḥāline şükr eylemek cümle bāb içinde vācibdür ve miḥnet ü meşāḳḳat günlerinde hiç şabr ṭonından yegrek bezek yoḳdur. Ḳāle'n-nebī 'aleyhi's-selām ḥayra mā u'ṭiye'l-insānū lisānūn şākirūn bedenūn şābirūn ḳalbūn zākirūn²⁰⁰. **Naẓm:**

[Fā' ilātūn / Fā' ilātūn/ Fā' ilātūn/ Fā' ilūn]

Şākir ol Ḥaḳ virdüğine arta tā kim devletūñ

Zıkr ol ki yücele 'ālemde baḫt u 'izzetūñ

Ḳāni' ol kim dü cihānda görmeyesin ihtiyāc

Ṭā' at it kim eksile 'ālemde derd ü miḥnetūñ

Siyāset Fermüden-i Süleymān

Ḥükemā ḳavlince ḳaçan ki Āşaf bin Berḫiyā'ya Elhenc-i Cinnī bu vechle kim ḥaber virdi. Andan dönüp Süleymān ḥāzretine 'arz itdi. Ḥāzret-i Süleymān 'aleyhi's-selām eyitdi. [H-154b] [K-155b] “Şoñ peşimānlık aşşı ḳılmaz, nuşhumuz evvel işitmedi. Tevbesi Allāh ḳatında ḳabül olmayınca benüm ḳatumda günāhından geçilmez. Ḥabs idüñ ḳarındaşum Cebrā'il gelince görevüz ki Allāh ḳibelinden cevāb ne olur?” diyüp Elhenc-i Cinnī'yi biñ nefer kendünūñ a'vānları cinnilerle Melik Aḫmer'e ḥükm itdi ser-cümlesin ḥabs itdiler. Andan Melik Aḫmer eyitdi. “Yā nebiyyu'llāh, bir kimesne vardur Adunyā bin Dāvud ile muşāḥabet kesb itmiş maḡrib pādişāhınuñ oḅlıymış. Maşriḳ sulṭanı ḳızınuñ ḥüsn-i taşvīrin görmek ile 'āşīḳ olup gemiye girüp deryā yüzünden maşriḳa sefer iderken gird-āb baḫrına düşmiş. Şimdi

¹⁹⁸ Kim O'ndan yüz çevirirse helak olur.

¹⁹⁹ Ey iman edenler! Bir fasık size haber getirirse onu araştırın (Hucūrāt 5).

²⁰⁰ İnsana verilen hayırlı şey; şükr eden bir dil, sabreden bir beden ve zikreden bir kalptir.

ki hâlde Adunyâ ile hâbse şalınmış. İmdi anuñ günâhı yokdur, ‘âlî hazretüñe ma‘lûm olsun.” diyicek Süleymân hazreti ‘aleyhi’s-selâm emr itdi melik-zâdeyi getürdiler, nazâr-ı Süleymânî’ye yitürdiler. Andan melik-zâde dîvânına girüp yüz yire urup eyitdi. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

İy emîri ins ü cin ve mâlik ü cümle ümem
Hâk mübârek gönülüne irgürmesün zerrece ğam
Sen Süleymân dergehine yüz sürüyü gelmişem
Dest-gîr ol ben kuluña ki luğf it iy kân-ı kerem

Der-Beyân-ı Kışsa-yı Kazâ vü Kader-i Sîmurg

Hâkîm kavlınce kaçan kim melik-zâdeye mağrib bu vech ile ki Süleymân’uñ devâm-ı devletine du‘â kıldı. Süleymân-ı Nebî melik-zâdenüñ feşâhatine tahsîn idüp şehzâdeler şafında Afrâsyâb qarındaşı oğlu Ferruhzâd’uñ altı yanında yir gösterdiler. Şaff-ı ni‘âlde geçüp oturdu. Andan melik-zâdenüñ Âşaf bin Berhîyâ Süleymân-ı Nebî ‘aleyhi’s-selâm hükmiyle adını ve başından geçen ser-güzeştin şordı. Andan melik-zâde dağı ayağ üzre kâlkup tekrâr du‘â kıilup dağı faşîh lisân ile dile gelüp başından geçen hikâyeti beyân itdi. “Nite mağrib zemînde Endülüs melikinüñ kız qarındaşı oğlu idügin ve adın Pervâne Şâh kuduğlarını hîn-i bülügiyyete yeticek ‘ulûmda mâhir ve her fende kâdir olup aqrânı melik-zâdelerle şikâra giderken bir dervîş-i nemed-pûşa buluşup gördiler ki ‘âşîk u şeydâyı kim felekde Zuhal sem‘ine irgürür âh u nevâyı sebebin şorup dervîş [H-155a] [K-156a] bunları men‘ idemeyüp koynından taşvîr çıkarup ol harîr üzre yazılmış taşvîri görüp ‘âşîk olup “Kimüñ taşvîridür?” diyü şorup dervîş dağı bir tâcirüñ oğlu olup biñ deve yüki kumaş ile Hind’e geçerken maşrıq kırisında gemisi ğarğa varup kendüsi bir tahta üzerinde halâş olduğın hemân bunca mâlden biñ altun çıkardüğünü, andan zemân ile maşrıq şehrine vardüğünü, Şem‘-i Bânü ki maşrıq meliki kıızıdır. Yıldı bir kerre eyyâm-ı nevrüzda ol diyârüñ melik-zâdeleri cem‘ olduğın ve andan ol yüzi güneş altı mâh-tâb yüzünde niğâb elinde bir kızıl elma top seyrân kıldüğün kimesneye varmağa begenmeyüp elma ile urup işâret kılmaduğın ve andan gider ayak yüzünden niğâbın ref‘ idüp cemâl-i ber-kemâlin ‘uşşâka ‘arz itdüğün gören melik-zâdeler ‘âşîk olup düşüp uşşı gitdüğün ve andan şoñra güci yitenler nağğâş-ı Çîn’e biñ kızıl altun virüp taşvîrin yazdurup gördüklerince hâtırların tesellâ itdüklerin ve her biri taşvîr taşvîrin memleketlü memleketine gitdüklerin dervîş dağı taşvîr alup sefer itdüğün niçe yıldur dere depe deşt ü beyâbân geçdüğün yâr hasretinden şeker yirine zehr içdüğün ‘alâ rağm-ı rüzgâr gelüp mağrib zemîn diyârına düşüp Endülüs şehri şahrâsına gelüp bizümle buluşdı. Andan şoñra harîrdeki şüreti görüp ‘âşîk oldum. Benüm dağı serencâmum uzundur dile gelmez ve

‘aşk elinden hālüm diger gündür huşulî mümkün olmaz.” deyüp āh idüp bu ğazeli oqudu.

Ġazel:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Men ki cāndān sevmişemdür dil virüp qaragözi

Ġamzesin süzdükçe ammā cān alur kara gözi

Göz qarardup murğ-i cāñum düşdise zülf ağına

Vir dilegüm uşanam çün itmeye kara gözi

Perçemi tāvus şekilin zülfidür şeh-bāz-ı zāğ

Şayd idem minkāre alup şad hezār kara gözi

‘Āşıkuñ efgānı zārın ol kişi bilür anuñ

Gelür hayy çün bülbülî-veş kan u yaş kara gözi²⁰¹

Nergis-i şehlāsı қо Firdevsī kendüm müyü sev

Terk idüp elā gözi sevgil bu dem kara gözi

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Ol melik-zādedür nefsuñ yaqın²⁰²

Sevdügi maḥbūbedür dünyā hemīn

‘Āqiliseñ dünyā çün çekme iştiyāḥ²⁰³ [H-155b] [K-156b]

Vir mücerred ‘Īsā gibi bī-nifāḥ

K’ol ‘acūze pīrezen sāḥirdurur

Ādemī el tar qatı mākirdurur

Kendüye zīnet virür çün nev ‘arūs

Aldayup insāna ider efsūn fūsūs²⁰⁴

Niçe şūrī gördi işbu pīrezen

‘Ārif iseñ virme gönül aña sen

Şora gönül viren aña qāniyā

Kim baqa bulmaz viren dil fāniyā

²⁰¹ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁰² Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁰³ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁰⁴ Bu mısraın vezni bozuktur.

İşbu fānī mülke gönül virme hiç
İrişesin bākī mülke ir ü giç
Mülk odur kim bünyetin irmez h̄alel
Çaşırnuñ bu kadar kuşūrı olmaz h̄alel²⁰⁵
Bāgınuñ görmez h̄azānı gülleri
Sebze vü terdür müdām sünbülleri
Bir kaçūra vir gönül olmaz h̄arāb
Bülbül olmaz gülleri olmaz gül-āb
H̄izmet ol sulṭāna kıl tutmaz vezīr
Lā şerik ü bī-bedeldür lā müşīr
Ṭā' at eyle şāha kim muḥṭacı yok
Mülk içinde zulm ü bid' at bācı yok
Ger dilerseñ irişesin h̄azrete
H̄aqqı tesbīh eyle yüz sür ṭā' ate

Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫer

[Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Çok şükürler ol H̄udā'ya daḫı hem
Üç yüz otuzla toḫuz meclisde tam
Nazm u nesrin söyledüm aḫsen h̄adiş
N'ola kim it ṭā' nı h̄āşid ü h̄abiş
Cāhil için söylemedüm men kelām
Virdüm ammā ki zarūretle selām
Sözlerüm kāmil bilür²⁰⁶ cevherdurur
Ṭab' imuzdur baḫr andan dūrdurur
Bu Süleymān-nāme mişli söz şaḫīḫ
Kimse hergiz dimedi şöyle melīḫ
'İlm-i hikmet 'ilm-i hey'et her 'ulüm
Cem' olupdur bunda küllī merz u büm

²⁰⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁰⁶ Bilür] bilürem K.

Ger havāşş u tılsımāt u ed‘ iyā
Oldı inşā bunda ekşer müntehā
Ger havāşş u kışşa ger cāmi‘ durur
Anuñiçün ‘ārifān sāmī‘ durur
Müstemi‘ den budur ammā hācetüm
Fātiḥayla yād ide var minnetüm
İy felekleri mu‘ allağ döndüren
Mıhr ü mähı şarḫ u ğarba göndüren
O Muḥammed nūrı ḫaḫḫı yā mec‘id
Bu kitāb itmāmını eyle mez‘id
Yā ilāhī bu kitāb üstādına
Kātib ile oḫuyan şeyyādına
Müstemi‘ le cümlesine raḫmet it
Küllisinüñ meskenini Cennet it
Söyle Firdevsī yine hoş ḫaber
Cān u dilden diñleye tāc-ver

Süleymān-nāme’nüñ Üç Yüz Kırkıncı Meclisinüñ Zikrindedür

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Şāh-ı Sultān Bāyezīd ol şehriyār
Nuḫḫuñā ‘āşıḫ ider taḫşin hezār
Şeh ki oldur şāh-ı şāhān bu zemān
Çākeridür biñ bir ümmet ins ü cān
Elli biñ şeh var ki ḫizmet kılcı
Ḥaşm-ı ḫāna cāndan urur kılcı
Çünki ‘izzet itdi şeh ferş üstine
Kılcın Ḥaḫ aşdı anuñ ‘arş üstüne
Tiğ-zen Mirriḫ aña derbān Züḫal [H-156a] [K-157a]
Defterin yazar ‘Uḫārid her maḫal
Muḫribi olmaḫ diler Zühre anuñ
Şoḫbetinde bulmağ için behr anuñ

Ḳāşırına²⁰⁷ kim oldı ḥācib bu ki mihr
Meh ʿases oldı gezer her şeb-i şehr
Ḥattuñ naʿ lî oldı tâcî āsmān²⁰⁸
Ḥāk-i pāsı kühl-i çeşmi mihrbān
Kem ḳulı teşrîḳ u ğarbuñ ḥānıdur
Ten cihāndur ol cihānuñ cānıdur
Ol güher çün peydi ḥaḳḳadur felek
Ol beşer çün secde ider ins melek
Güç çeker yoḳdur ilinde lîk yay
Nevḥa kimse ḳılmaz ammā zār-ı nāy
Tiĝ-i ābı mevc urursa dem bu dem
Baḥre beñzer aḳıdur aʿ dāyı dem
Gök gözedür sāyesi çetrinde yir
Pāy-ı taḥtın öpüp ister bula yir
Ḥürrem itsün şāh ile Ḥaḳ ʿālemi
Ḥoş dem itsün cūd ile her ādemi
Bu cihān durduḳça olsun tâc-dār
Ḥaşmınuñ gözine olsun dünya dār
Ḥaḳ teʿ ālā devletin itsün ziyād
Diñle ḳışşa vir şalavāt bol murād

Der-beyān-ı ʿAzamet-i Taḥt-ı Süleymān ve Reften Be-Cānib-i Şehr-i Şām Berāy-ı Sürḥibād-ı Cinnî

Re ʿisü'l-ḥukemā, aʿ ḳil-i ʿuḳalā, efdal-i fuḫalā feylesof-ı zemān idrîs-i devrān Loḳmān ibn ʿĀd ol ḥakîm-i üstād ḳavlince aşḥāb-ı kibār ve aḥbāb-ı muḥtār ve erbāb-ı iḥtiyār ol vechle şaḥîḥ ḥikāyet iderler ki ve ḥāce-i İskender ol zü-fünün-ı pür-hüner yaʿ nî ki Eflaḫun Ḥakîm nām-ver naḳlince süḥan-bendān-ı ḥaḳāyîḳ ve çehre-küşāyān-ı şūr-ı daḳāyîḳ ol şariḥ rivāyet ḳılup eydürler. Ḳaçan ki melik-zādeyi maĝrib seyyāḥuñ ʿāşîḳ olduğın ve Şemʿ-i Bānū şüretin yazdurup daḫı görüp ʿāşîḳ olduğın zîkr idüp ol gazeli oḳuyup ʿaşḳ elinden āh-ı āhından felek

²⁰⁷ Ḳāşırına] ḳamerine K.

²⁰⁸ Bu mısraın vezni bozuktur.

āyinesin siyāh idicek SüleymānPeyğamber ‘*aleyhi’s-selām* eyitdi. “Yā melik-zāde gam yime ki Haḡ tebāreke ve te‘ālānuñ taḡdirinde var ise sen ol kıızı görürsin, maḡşūdına daḡı irersin. Velī ḡaber vir baña ki ne dīne ḡaparsın, Allāh’ı nice bilürsin?” Cevāb virüp eyitdi. “Yā nebiyyu’llāh, bizüm şehrimüz Ādem-i Şafī oḡlı Şīt Peyğamber’üñ ümmetidür. Allāh’ı bir bilürler ve Şīt Peyğamber şerī‘atin tutarlar hep ‘abā pūşdur. ḡahāretsüz yire başmazlar ve işleri güçleri Haḡḡ’a ḡā‘at ve kāfire ḡazā kıılmaḡdur” diyüp ḡaber viricek Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* eyitdi. “Yā melik-zāde [H-156b] [K-157b] ḡanı devr-i ādem ve zemān-ı Şīt anlaruñ devrānı geḡdi. Anlardan şoñra Haḡ tebāreke ve te‘ālā İdrīs-i Nebiyyu’llāh ve Nūḡ-ı Neciyyu’llāh ve İbrāḡim-i ḡalīlu’llāh ve Mūsā-yı Kelīmu’llāh ve Dāvud-ı ḡalīfetu’llāh gibi mürsel peyğamberler gönderdi. Her birisi zemān-ı ḡavmini īmāna da‘vet eyledi. ‘Āḡil olan da‘vetlerin ḡabūl idüp dīnine girdiler ve girmeyenlere kıılıç urup ḡanların ḡara yire ḡardılar. İmdi bu zemān ḡalḡı aḡkām-ı Tevrāt ile ‘amel iderler ve atam Dāvud Peyğamber şerī‘atin tutarlar. Gel sen daḡı Dāvud Peyğamber şerī‘atine gir” diyüp da‘vet idicek melik-zāde daḡı ḡabūl kıılıp tecdīd-i īmān geḡürüp eyitdi ki “*Lā ilāhe illa’llāh Mūsā-yı Kelīmu’llāh ve Dāvud-ı ḡalīfetu’llāh ve Süleymān-ı Emīnu’llāh*²⁰⁹” diyüp īmān ki geḡürdi. Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* ḡoş geḡüp ḡil‘at-i ḡāş geḡürdi. Andan Süleymān ‘*aleyhi’s-selām* diledi ki melik-zādenüñ kendü başından geḡen serḡüzeştin söyletdirüp işide. Ammā nā-geḡān anı geḡrdiler ki Kündük-i Dīv geldi eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, Sürḡibād’a cāsūsıḡa giden Sündūs-ı Cinnī geldi icāzet diler” diyicek Süleymān ‘*aleyhi’s-selām* icāzet viricek Kündük-i Dīv alup iḡerü girdi. Andan Sündūs-ı Cinnī iḡerü girüp taḡt-ı pā öpüp yüz sürüp baş ḡaldırup du‘ā kıılıp eyitdi. **Nazm:**

[*Fā‘ilātūn / Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn*]

İy emīr-i ins ü cin ü mūr u mār

Tā kıyāmet devlet ile pāyidār

Ben ḡuluñ ki Sürḡibād’a vermişem

Ol la‘inüñ leşkerin ki geḡrmişem

Şehr-i Şām’uñ üstine ḡonmuş temām

Sünnī ḡanından göge ḡıḡmış ḡamām

Şehr-i Şām’uñ ḡalḡını cinnī kıırar

ḡanlarını ḡara yire hep ḡarar

Ceng idicek Sürḡibād-ı Cinniler

²⁰⁹ Allah’tan başka ilah yoktur. Musa onun kelamı, Davud halifesi ve Süleyman onun emindedir.

Çıkarur göklere zārī sūnnīler
Devlet ile itmesek feryād u res
Sūnniden Şām içre kıalmaz hiç ki kes
Ya Süleymān vaqtidür kııl ‘adl ü dād
Şām’a iriş yıkımadın ol Sürhibād
Böyle diyüp cin ider şāha du‘ā²¹⁰
Vir şalavāt sen be-cān-ı Muştafā

Nesr: Hükemā kavlince kaçan ki cāsūs Sürhibād-ı Cinnī zulminden bu haberi virdi. Süleymān Peygamber ‘aleyhi’s-selām işidüp gāyet gāzaba gelüp hemān dizi üzerine tırdı dağı dönüp Āşaf bin Berhiyā ve cemī‘ hükemāya vü ‘ulemāya ve vüzerāya ve ümerāya ve biñ bir ümmet meliklerine hüküm itdi ki [H-157a] [K-158a] “Üç güne dek cemī‘ askerlü askeriniüzi seririme getirün.” diyüp hüküm idüp dīvān tağıdup halvet-i hāşına varup Hāq te‘ālāya ‘ibādet, düşmene nuşret diledi. Andan dördüncü gün şubḥ-dem tırup şubḥ namāzın kıilup nübüvvet tahtına geçüp otırdı dağı andan şoñra hüküm itdi. İns ü cin çerisin, dīv u gül u‘ ifrīt perisin, biñ bir ümmetün her birisin, vuhūş u tıyūruñ uşāğın irisin, mūr u mārūñ zehr-nāk kıarasın ve şarısın, çerendenün ve perendenün²¹¹ her şınıfinün cinsinden bölük bölük yarısın melek-i müvekkillerine ve tekvīnlerineve ervāḥ-ı a‘vānlarına hüküm idüp kim getürtdi dağı emr şöyle kıldı ki şubḥ-dem olıcağ cemī‘ si serir üzre gelüp yırlü yırinde kıarār ideler. Çün kim ol gıce geçüp ‘ale’s-şabāḥ kim ırdi. Seşer bülbüllerinün şadāsı ‘ārifler sem‘ine kim girdi. Andan Süleymān hāzreti ‘aleyhi’s-selām cāme ḥābından “Bismi’llāh.” diyüp tırdı dağı pāk şudan tāze āb-dest alup on iki biñ enbiyā ve on iki biñ evliyā vü etḫiyā ve on iki biñ hükemā vü ‘ulemā ve zırefā vü şū‘arā ve kümelā vü‘uḳalā vü nuḳalā birle şubḥ namāzın kim kıldılar. Evrād okıyup namāzdan niyāzdan kim fāriğ oldıarsa andan Hāzret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām yırinden tırınca Hızır Peygamber ile İlyās Peygamber ‘aleyhimü’s-selām hāzır olup geldiler. Selām virüp ta‘zīm ü ikrām kıldılar. Andan eyıtdiler ki “Yā nebiyyu’llāh, şubḥ namāzın Mekke-i Şerif’de kılduğ. Andan Şām²¹² şehır üzerine uğraduğ. Sürhibād-ı Cin çerisi gördük ki insāna gālib olmış, taḥammül idemeyüp kıudretten şunulmuş, kıılıçlarımızı çıkarup şeyātın nesli birle çok ceng itdük, şehır ḥalkı üzerinden şıyup tağıtduğ. Ol cihetden sizün nazarıñuza yetişüp şubḥ namāzın sizünle kıılmağa dağı yetişemedük. Ma‘zūr buyur ya Süleymān geç geldüğümüze eger gāzāt şevābın kıazanmağa kıaşd itmek şubḥ namāzın hem Mekke’de hem Kıuds-i Mübārek’de hāzretünle kıılırduğ.” diyicek Süleymān Peygamber

²¹⁰ “Cinnī” ifadesi vezin gereği “cin” şeklinde okunmuştur.

²¹¹ Ve perendenün]- H.

²¹² Şām]- H.

‘aleyhi’s-selām ta‘accüb idüp şordı ki “Yā Hızr u İlyās [H-157b] [K-158b] Kıuds-i Mübārek’den Mekke-i Şerīf’e bir aylık menzildür, belki dağı ziyādedür. Şubđ namāzınıñ vağtı ĥod şülüşān sā‘ atçe yoğdur.” diyüp su’āl idicek cevāb virüp Hızr u İlyās ‘aleyhimü’s-selām didiler ki “Yā nebiyyu’llāh, rüy-ı zemīnūñ şarđdan ġarba vasağı ya‘nī kim gün toğduğından gün tolanduğı yire dek kim iki şehr vardur. Birisi Cabalkā ve birisi Cabalsa’dur. Bu iki şehrūñ mā-beyni ādemī-zād menziline beş yüz yıllık yoldur. Bir gün Cabalsa’da ikimüz bile şubđ namāzın kıilup temām idince Ĥađ te‘ālā kıbelinden celle celāluhū nidā-yı ulūhiyyet geldi ki “Yā Hızr u İlyās, Cabalkā deryāsında bir mü’min şālih kıulun gemisi ġarđa vardı yürür, ġarđdan ĥalāş olur ki henüz ‘ömrinūñ devr-i kār-ı müddeti vardur. Cabalkā şehrinde bir cāmi‘ -i kebīr yapmağa ve biñ kıul āzād itmeğe ĥayr niyyeti vardur.” diyicek ĥükm-i sübhānī birle ol Cabalkā şehrine varup kıudret atına süvār olup deryā-yı ‘Ummān’a ġirüp ol gemiyi emvāc-ı bađr içinde ġirüp efvāc-ı nehrden alup kenāra kııkarup Cabalkā Cāmi‘ine ġelüp ġördük ki şubđ namāzın kıılmağa tekbīr ġetürmişler. Pes biz dağı imāma uyup ehlu’llāh ‘aynında ‘ayān ĥalk ġözünden nihān tekrar şubđ namāzın bile kııldığ.” diyicek Süleymān Peyġamber ‘aleyhi’s-selām yine su’āl itdi ki “Yā kıarındaşum Hızr u İlyās ne ‘acā’ib ĥaber virdüñüz rub‘ sā‘ at miđdārı vağtde maşrığdan mağribe varup ya mağribden maşrığa varup deñizden gemiyi ĥalāş idüp mağribde maşrığda dağı şubđ namāzı vağtı ġeçmedin kıılmağ cāna müyesser olmaz. Zi-sa‘ ādet sizlerūñ ki bu mertebeyi bulmışsınız, kıurb-ı Ĥađ’da ĥāş olmışsınız. Ammā ki maşrığdan mağribe varmañuz ne vechle ya bir yirde ya Hızr u İlyās ve yine yetişdüñüz vechledür?” diyüp ĥāber virüñ diyicek cevāb virüp eyitdiler ki “Yā Rasūlu’llāh kıaçan ki Allāh’uñ kıullarından bir ĥāş kıul ki Allāhū te‘ālāya niyāz idüp ya rabbi ĥālūme vākıfsın, nāzırsın, yed-i kıudretūñle baña Hızr u İlyās’ı yetişdür dise ol kıul henüz niyāzın [H-158a] [K-159a] edā itmedin cānib-i Ĥađ’dan sem‘ümüze nidā irür ki fülān yirde fülān kıulum benden meded diledi. Yetişüp ol mübtelā-yı belādan ĥalāş idüñ.” diyüp sem‘ümüze nidā-yı ulūhiyyet iricek “Semi‘nā ve ađa‘nā.²¹³” diyüp ġözümüz ki açaruz kendümüzi ol yirde buluruz hemān biz kıudret atına süvār olup niyyet itdügümüz bilürüz. Vađt olur ki bir ġünde kıırđ kez ġarba şarđa varuruz. **Nazm:**

[Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilūn]

Böyle diyüp Hızr u İlyās ol zemān

Sākın oldı şāh önünde pes hemān

Şeh Süleymān işidüp vālih olur

Diñle imdi kıışşa nedür cāvidān

²¹³ İşittik ve itaat ettik (Bakara 285).

Neşr: Hakīm kavlince Hızr u İlyās bu ‘ibretu’llāh sözleri söyleyüp ve kendülerüñ hāllerin ki beyān itdiler yine eyitdiler ki “Yā nebiyyu’llāh, devletüñe lāyık budur ki cemī‘ leşkerüñi serīrūñe alup yile emr idesin tahtıñı getüre Şām şehrine yitüre.” diyüp temennā idicek Süleymān Peyğamber dağı eyitdi. “Benim dağı kaşdum budur ki üç günde leşkerümi cem‘ itmişem, Sürhibād-ı Cinnī üzerine gitmege niyyet tutmuşam.” diyüp yirinden turup serīr üzre gelüp tahta yaklaşınca müvekkil-i taht karşı gelüp selām virüp elin alup tahta çıkardı. Andan Süleymān ‘aleyhi’s-selām nübüvvet tahtına geçüp oturdu. Andan müvekkil-i hātem nübüvvet hātemin eline şundu ve müvekkil-i tād dağı gelüp taht u devlet tādın başına urdu. Andan Āşaf bin Berhiyā, Şit Peyğamber ‘aleyhi’s-selām cübbesin egnine şaldı ve Loqmān Hakīm Ādem-i Şafī ‘aleyhi’s-selām saçın biline kuşatdı ve Kāz Peyğamber ‘aleyhi’s-selām Tevrāt-ı Mūsā’yı hamā’il taqdı ve Ahyāşilün Peyğamber, Dāvud Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām Zebūr’ın şundu ve Şem‘iyā Peyğamber, İdrīs Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām na‘linin nazārına karşı şaff-ı ni‘alde kodı ve İlyāhū Peyğamber, İbrāhim-i Halīl ‘aleyhimü’s-selām şofrasın taht merkezinde aşā kodı ve Miḥāyahū Peyğamber, İshāk Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām seccādesin şağ tarafında kıbleye karşı düşdi ve Bedresūn Peyğamber, Yūsuf Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām kılıcın biline kuşatdı ve Nāşen Peyğamber, Dāvud Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām zırhın ‘izzet ile getirüp nazarında karşı kodı ki vaqt-i hācetde giye [H-158b] [K-159b] ve Evyāşer Peyğamber, Yūşā‘ Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām kalkanın ta‘zīm ile Dāvud zirih üzerine kodı ve Tāruḥ Peyğamber, İsmā’il Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām kemānın tīr ile kalkan üzerine kodı. Andan Hızr Peyğamber ‘aleyhi’s-selām “Yā Süleymān gāzā mübārek olsun, “*Allāhü tebāreke*²¹⁴” olsun bu nīzemüz ḥazretüñe bizden armağan olsun ki yed-i kudretten şunulmuşdur.” diyüp bir yeşil kabzalu elmās dillü kudret sūñüsün taht merkezine dikekodı ki bu nīzenüñ bir eriş var ola ki ‘alemi var. Velī ne ḥarīr ve ne rengi biri her nazarda bir reng gösterür bir ‘acīb dağı bu ki egerçi gāyet ter sebzi ve aña şıfat-ı velī gāyet mücellā ādemüñ yūzi içinde gözi nūrı cām-ı gītī-şıfat andan İlyās Peyğamber ‘aleyhi’s-selām yed-i kudretten şunulmuş yedi bendlü tāziyānesin Süleymān nazarında koyup eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, bu tāziyāne ‘alemi ḥazretüñe armağanumuz olsun. Eger ins ü cin cāndan ve ger yedi başlu evrenden yetmiş iki milletden biñ bir ümmetden birisi ki ‘ālī ḥazretüñe ‘āşī ‘āk ola. Bu tāziyāne ile çal ki yanup küllisi ḥarḳ ola.” **Nazm:**

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün]

Tāziyāne nīze virüp Hızr u İlyās iy emīr
İtdiler ‘izzet Süleymān ḥazretine dil-pezir

²¹⁴ Allah mübarek etsin.

Bu ne izzet bu ne milket ki o nebiye uricağ
Sözlerümden ibret alup vir şalavât irüdir

Nesr: Hakîm kavlince enbiyâlar on iki beg idi ki mu' cizâtı zâhir olmuş nübüvvet defterinde ismi mestür-ı mâhir olmuş nür-ı enver gibi cism ü cânı pāk-i zâhir olmuş on iki sıbtuñ enbiyâsı tã' at-i Hağğ'ı edâ idici aqviyâsı ki ba' zısınuñ zıkr olundu esmâsı. Āşaf bin Berhiyâ ve Nâsen Peyğamber'i reh-nümâ ve Kâz Peyğamber a'lâ ve Ahyâşilün Peyğamber ve Bedresün Peyğamberve İlyâhü Peyğamber ve Şem'iyâ Peyğamber ve mişâl peygamberler ve rasül-i şâdıq-ı rehber *şalavātu'llâhi 'aleyhim ecma'in*²¹⁵ Süleymân Peyğamber'ün sağ tarafında 'abânūsî mihrânlar içinde seccâdelü seccâdesin şalup tesbîhlerin dillerine ve Tevrâtlaruñ ellü eline ve zıkr ü hağğı dillü diline alup diz çöküp oturdılar. Geçmiş peygamberler ervâhına şalavât getürüp pāklikle ol bî-niyâz Allâh'a ve cümle eşyâdan münezzeh pâdişâha tekbîr getürdiler. Andan soñra²¹⁶ [H-159a] [K-160a] nübüvvet kürsîsinüñ şol tarafında benî İsrâ'îl kavminüñ on iki sıbtuñ şâhib-i vilâyet ehl-i riyâzet evliyâsı, aşlifâsı, iktifâsı mu' tekid Hağğ'a gönül virmiş ittikâsı ki anlaruñ dağı budur ba' zınuñ esmâsı. Eşliḡâ-yı Velî ve Dârân bin Āmüz ve Erfehşend bin Şâliḡ ve Elyasağ bin Hümeysa' ve Yehüyâda' bin Beniyâhü ve Yehüşâkât bin Baş'iyâ ve Yenkuḡ bin 'Ummihüd *rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'in*²¹⁷ şimşâdî şandalîler üzre geçüp diz çöküp tesbîḡ tesbîḡin ellerine ve evrâdlu evrâdın dillerine alup hużü' vü huşu' ile baş aşğa şalup zıkr-i Hağğ'a meşğül olup kurb-ı Hağğ'da maḡbül olmağı raḡmân u raḡimden temennâ itmege ba'd-ı ez ân Süleymân devletine du'â ve eyyâm-ı rif atine şenâ itmege Sürḡibâd üzerine ġazâ-i mübârek ġazâtın Hağğ te'âlâ celle celâluḡu edâ itmesin ḡaşm üzerine manşür mużaffer olmağı için şeyâḡın nesline zafer bulmağı için ḡayr du'âlar kıılmağı el getürdiler. Ādem-i Şafî'den âḡir zemân peygamberi ol iki cihân serverine dek gelmiş gelecek mürsel peygamberler ervâhına *şalavātu'llâhi 'aleyhim ecma'in* şalavât getürüp Allâh'a tekbîr itdiler. Andan soñra yine ikinci şaffuñ sağ tarafında dört biñ dört yüz kırık dört ehl-i ḡikmet efḡal-i 'ulemâ dersin temâm itmiş ehl-i ma'rifet 'ilm-i âbdan ve 'ilm-i adyân içinde derde şifâ ve ḡalka fetvâ virmek ile ad çıkarmış ḡükemâ 'ulemâ birle tabi' at-ı mevzün 'aşrında zü-fünün ekmel-i kümelâ, a'ḡal-i 'uḡalâ, vüzerâ birle ehl-i 'irfân şâhib-i dīvân terkîb baḡlasa nesri lü'len menşür ebyât söylese dürr-i meknün her cānib-i ma'mür zurefâ vü şu'arâ birle uşurlâp 'ilminde mâhir İdrîs-i Nebî mişli kevâkib-i seyyâre ḡâlin bilmege ḡâdir müneccimîn birle raşḡ baḡlamış envâ' tılsımât düzetmiş 'ömrini 'ilm şuḡlında düketmiş yigirmi dört dürlü 'ulümuñ maḡrecinden söz derc itmiş eyyâm u rüzḡarın melik ü māl-i dünyâdan ma'rifet yolına ḡarc itmiş ḡiredmend dānâ her su'âlüñ cevâbına ḡâdir tüvānâ

²¹⁵ Allah'ın selamı hepsinin üzerine olsun.

²¹⁶ Soñra] göre K.

²¹⁷ Allah'ın rızası hepsinin üzerine olsun.

üç biñ üç yüz emrâz-ı muhtelifenüñ ecelden gayrı derde [H-159b] [K-160] dermân itmesine hâkîm-i hâzîk ve t̄abîb-i şâdîk birle ki cümlesinüñ efdalü'l-milketi a'çali bulardur ki zîkr olundu. El-hâşıl Loqmân Ekber bin 'Ād ve Fişagoris Hâkîm üstâd ve Baţlamyus Hâkîm zü-fünün ve feylesof-ı hâkîm reh-nümün ve Ağniyanus Hâkîm, Cercis Feylesof²¹⁸, Yalinus Hâkîm²¹⁹, Taţuris Hâkîm²²⁰, Aţbasis Hâkîm mişâl hükemâ, 'ulemâ, vezîr-i vüzera, müneccimîn u zürefâ, efdal-i şu'arâ geçüp 'âc kürsiler üzerinde yirlü yirinde qarâr itdiler ve şâkirdlü şâkirdi kafalu kafasında ayağ t̄urdılar, nazar-ı Süleymânî'den yaña göz urdılar. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

İşbu tertîb üzre oturdı enbiyâ vü evliyâ²²¹

Hem bu terkîb üzre t̄urdı hâkimân u etkiyâ

Şeh Süleymân emrine me'mûr olup cümle hâkîm

Devletine el getürüp itdiler hayr u du'â

Neşr: Hâkîm kavlince üçüncü şaffuñ şol tarafında on iki sıbtuñ begleri yegleri benî İsrâ'îl kavminüñ bihterleri, mehterleri ve Ya'kûb Peygamber oğlu Yehüdâ sıbtınuñ meliki İlyâ bin İşâ, qarındaşı Semâhâtur ile ki emîn-i Süleymân idi ve Āzeryâhû bin Emîr Şâdîk ki nişancısı idi. Vâlihrez bin Sisâ ki dîvân yazıcısı idi ve Ahyâ bin Sisâ ki hazîne yazıcısıydı ve Ahî Mâ'îş ki kiler yazıcısı idi ve Āzünirâm bin Avdâ ki defterdar idi ve Zâvel bin Nâşen ki emîr-i 'âlem idi ve Yehüşâfât bin Ahîlûd ki baş idi ve Benâyâhû bin Yehüyâda' ki beglerbegisi idi ve Azriyâhû bin Nâşen sancak begi idi ve Kil'âd-ı Barçalı ki ket̄üdâsı ve râzdâşı idi ve Çâpûd bin Nâşen ki çavuş başıydı. Egerçi ki bunlar hizmet-i Süleymânî'yi edâ kıllurlardı ve illâ ki ser-cümlesi İbrâhim Peygamber aşlından ve Mûsâ Peygamber qarındaşı Hârûn neslinden seyyid-zâde ve ba'zı şerif-zâdelerdür. Şâhib-i vilâyet ve şâhib-i kerâmet enbiyâ vü evliyâ merâtibin buldukların halk-ı 'âlem bilürdi. Dünyâ pâdişâhları anlara 'izzet kıllup üstün yanına geçürürlerdi. Pes bu zîkr olan havâşî Süleymân yirlü yirine Fağfûr-ı Çînî şadrlara geçüp maqâmlu maqâmında seyyidleri küşe-nişin oturdılar. Ammâ ki [K-161a] Ehîmâ'îş Nâftâlî ve Ba'sâ bin Hüşî ve [H-160a] Yehüşâfet bin Fesârûğ bunlar Süleymân ibn Dâvud'üñ 'aleyhi's-selâm kapucıbaşları ve hem güye-gûlarıydı. Kıızıl altun degenege tayanup edeble taht-ı pâ kenârında qarşu t̄urdılar ve Çâpûd bin Nâşen ki çavuşbaşı idi. Sem'î bin İ'lâ ki kapucılar ket̄üdâsı idi. Anlar dağı ellerine altun gümüş çubuk alup ayağın t̄urdılar ve andan soñra serîrûñ üçüncü tabâkasında nübüvvet tahtınuñ sağ kenârında on dört biñ dünyâ pâdişâhları biñ

²¹⁸ Cercis Feylesof]- H.

²¹⁹ Yalinus Hâkîm]- H.

²²⁰ Taţuris Hâkîm]- H.

²²¹ Bu mısraın vezni bozuktur.

dört yüz kırk dört cezire melikleri idi. İklim kırk sekiz kişver serv ü selâtinleri kızıl altun tahtlar üzerine geçüp cevherî tâcların urunup mürebbi‘ bağdaş kurup her birinüñ kafasında zerrîn-kemer, melek-manzar, kolları perî-peyker, saçı sünbüller, zülfi müşk-‘anber, hâl-füfüller kiminüñ elinde tîğ u siper ve kiminüñ elinde tîr ü kemân ve kiminüñ elinde mirveha ayağın tururlar. Nazarların beglü begine kıilup ‘azamet-i saltanat-ı Süleymânî ve dîvân-ı eyvân-ı hâkânîyi ta‘accüb idüp engüşt ber-dehân urdılar. Bu zıkr olan server-i selâtinler memâlik-i rüy-ı zemînler ancılayın pâdişâhlardur ki her birininüñ yüz kerre yüz bin âhen-püş server-i ser-firâz ‘askeri var. Biñ kal‘ a ve hişâra ve biñ pâre taht-nişin-i şehriyâra ve biñ pâre köylü vilâyet ü diyâra hüküm iderlerdi ki cümlesinden birisi Mısr sultânı Celâle’d-dîn ve ‘Amâlika meliki Sührâp Şâh server-i selâtin ve ‘Acem sultânı İrân meliki Keykâvüs bin Keykubâd Şâh idi ve Tûrân serveri Afrâsyâb pâdişâh idi ve Yunan meliki Kaţâţ Hân Yunanî ve benî Aşfer meliki Bilâd-ı Aşferî ve Endülüs meliki Hüsrev Şâh-ı Endülüsî ki yüz kez yüz biñ artuğ idi şaf-şiken tîğ-zen leşker ulusu. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Tâc ile taht issi sultân pâdişâhdı her biri
Tîğ u nuşret birle almış hışm elinden kişveri
Mülk ü tahtu devletinde hiçbirininüñ yok kuşur
Hizmetine yüz sürenüñ yüz biñ ola serveri

Nesr: Hakîm kavline üçüncü tabakanuñ yine şol tarafında sekiz biñ sekiz yüz seksen sekiz [H-160b] [K-161b] Mirrîh şavlet-i qahramân hey‘et-i pehlevânler ser-keş ü ser-gerânlar ellü eline alup gürz-i gerânlar kıymetinden qan kuşanurdu. Yedi başlu evrenler başlu başına yüz biñ arşmış pehlevân nâm-verler ki eñ kemedür. Rüstem-i Destân‘lar cümlesinden birisi uşağı irisi Qartûsî ‘Âd‘ı, Behrâm-ı Şeddâd‘ı, Ra‘d bin Berq, Ğazanfer-i Cihân söz²²² serveri ğarb u şarq ve Elhânem bin Ya‘ra gökde Mirrîh zühresin çâk iderdi. Ursa na‘ra ve cümlesininüñ a‘lâsı Qâhir bin Sâmsüvâr idi. Biñ yedi yüz batman demür gürz şalar gergeden süvâr idi. Gürzlü gürzin ellerine alup omuzlarına urup pülâd kürsiler üzerine çıkup diz çöküp hâzırlıqla tûrdılar. Bunlaruñ heybetinden ins ü cin dehşet alup ins ü cin melikleri dîv ü ‘ifrit serhengleri baş şalup barmaq ağıza urdılar. Haylî Süleymânî‘den vaşf olan pehlevâniden vehme vardılar. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Ancılayın kuvvet issi pehlevândı her biri

²²² Söz]- H.

Omuz ursa çarhı boza önce kaçsa hem yiri

Ger yanından geçse arslan dehşet alup ki kaçar

Üzerinden Simurg uça korhudan döge yiri

Nesr: Hakîm kavlince dördüncü tabağasında serîr-i Süleymân'ın sağ şafında kızıl yâkût rummânî tahtlar üzerinde cân nesli meliki Rûşşâh-ı Cinnî²²³ ile cinnîler serhengi Elhenc-i Cinnî ser-firâzî rûhâniyân-ı sünnî birle ervâh-ı melikleri ve cinniyân-ı tekvînleri Melik Aḥmer ile ve Melik Dehşen ile ve Melik Maytatarüş ile ve melikü'l-me'mûn-ı a'zamlar ve Melik Sepîd ile ve Melik Şehmûriş ile ve Melik Aḥnefi ve Melik Kıttî'l Ablâk ve Dâsir-i Tekvîn ile ve Melik Taḫtaḫüş tekvîn mişâli cinnîler melikleri envâ' eşkâllerle zikr olan kürsilerde karar itmişlerdi. Süleymân sözine müstemî' olup kulak dutmuşlardı. Andan sonra dördüncü tabakanın sol tarafında re'îs Ca'ca'a-ı Dîv ve 'afârît serhengi Kaḫtân-ı 'İfrît birle Kaḫkahâ-ı Dîv ve Kaşkaş-ı Dîv ve Şamasâm-ı Dîv ve Naşnaş-ı Dîv ve Mu'aḫibbât-ı Dîv mişâl şeyâtîn nesli-i serhengleri âhen kürsilerde²²⁴ geçüp oturdılar. Her birinin kadd ü kâmeti bergüsa beñzer. Dişleri bedene [H-161a] [K-162a] başı kübbe-i hırmâna gözleri fânüsa beñzer. Ağzıları Cehennem kapısı gibi azûları nîze-i keyyüsa beñzer. Ba'zının eşkâli şîr u pelenge ve bebr u nehenge ve ba'zının hırş u hûka ve câmüsa beñzer. Seng-i âsiyâb görürler ellerinde kaplan postundan ve evren derisinden şalvâr geyeler. Bendükşeleri redküs (?) ile billerinde "El-emân el-emân ya Süleymân-ı zemân." diyü çağırmaḫ dilleründe mühr-i Süleymânî başılmış mengüşları güşlarında a'vânları akrânları gözleri tuşlarında. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Her birinin küh-ı Kâf'a beñzer idi kâmeti

Heybetinden gökde keyvân korçar idi key katı

Her ne yire varsa bunlar mülkini eyler ḫarâb

Şanasın ḫışm-ı kazâdur ya muḫadder âfeti

Nesr: Hakîm kavlince serîr-i Süleymân'ın beşinci tabağasında sağ şafında perrîler sulṫânî Hümâyün Şâh-ı Perrî ve Tâlishân-ı Perrî ve Mâlishân-ı Perrî ve 'Acâcil-i Perrî, Ḥâṫif-i Perrî mücevher ü müzehheb ü müretteb şeh-nişînler üzerine geçüp melek-ṫal' at kanadlu kanadı şeh-perin açup omuzları üzerine kemer-vârî kavı-ı küzaḫ-mişâl perr ü bâllerin saçup yirlü yirinde karar idüp ṫurdılar. Nazar-ı dîvân-ı Süleymânî'ye kılıp biñ bir ümmet ictimâ' indan 'ibret alup şeh-perleri ucın barmaḫ gibi ağıza alup ṫurdılar. Salṫanat-ı Süleymânî'ye ḫayrân kaldılar. Ḥizmet-i ḫâḫâniye edâ itmege tâlib u râḫîb oldılar ve maḫbûb u merḫûb u bî-ma'yûb gülzâr-ı

²²³ Cinnî] cind K.

²²⁴ Kürsilerde] kürsîde

hüsn içinde çün Yūsuf bin Ya'küb-mişl, lāle-ḥad, serv-ḳad, sīm-ten, ḥoḳḳa-dehen, gülzār dil-rübā ve dildārı nergis-şehlā, ḡamzesi āfet-i hüsn, gökçek-ḳıyāmet, melek-şüret, ḳamer-behçet, güneş-ṭal'at, cemşid-fiṭnat ve ḥürşid-rif'at perī meliklerinüñ ḳafalarında ayaḡın ṭurdılar ve müsellaḥdārlar idi. Sebḳ u bürrān ve tīr-i kemān ve ba'zı gürz-i gerān elde tutup ṭurdılar. Beglerbegine ve ḥizmetine cān u dillere rāḡıb olup serīr-i Süleymānī'ye ve dergāh-ı ḥāḳānīye baş ḳoyup yüz sürdiler. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Her biri nāzūk beden dildār-ı maḥbūb-ı perī [H-161b] [K-162b]

Şekl-i insü ammā ferişte-mişl var bāl ü peri

Ḥāl-i noḳṭa la' l-i Mīm ve iki zülfi Cīm ü Dāl

Ḥaṭṭ-ı ḥarfinden okunup hüsn ü aḥsen defteri

Neṣr: Ḥakīm ḳavlince beşinci ṭabaḳanuñ şol ṭarafında deñiz maḥlūḳātı birle üstüḥ'ān tenler meliki Zenbāt Üstüḥ'ānī ve Ḥūt serler meliki Ḥafāşā'īl ve tennīn deḥānlar re'isi Şu' bā' ā'īl ve neheng dendānlar ḥākimi Timsāḥā' ā'īl birle²²⁵ deñiz melikleri rūḥāmī gümüşden bünyād olmuş mürebbi' ü müseddes ve müsemmen ü muḥabbes ḥavzlar içinde ḳıṭr çeşmesinüñ ayaḡı aḳduḳ yirde ol baḥrī maḥlūḳāt billü beline dek ḥavzuñ nehri içinde diz çöküp ṭurdılar, toşbaḡa ḳabuḳlarından ḳalkānların çiginlerine şalup balıḳ döşinden nīzelerin ellerine aldılar daḡı dillü dilince Süleymān-ı Nebī devletine du'ā ḳıldılar. Teşne-leb olduklarında ḥavzlu ḥavzına ṭaldılar ve *mine'l-mā' i külli şey'in ḥayyun*²²⁶ ḥükmince şudan ḥayyātı Süleymān devletinde şu şerefiyle imrāz almadın necāt buldılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Bu deñiz mālikleri iy şeh cihān

Key' aceb maḥlūḳ olur añla' ayān

Her birinüñ muḥtelifdi şüreti

Altı yüz bir cins idi cümle hemān

Neṣr: Ḥakīm ḳavlince Süleymān seririnüñ altıncı ṭabaḳasında şaḡ ṭarafında ḥayvānāt-ı kibār Fīl Maḥmūd ile Ḥınk İşhak, Eşter İsmā'īl, Ḥımār Şāliḥ birle gergedan ve ḳolan u şevr ve cāmūs u üştür-cemāl mişli ḥayvānāt ṭurdılar. Piller ol yel yekreşlü, ra'd āvāzlu, od gözlü şurların aḡızlarına alup na'ra ururlardı ve deve boyun uzadup gergedan baş ḳaldurup şāḥīn düzedüp Süleymān ḳorḳusundan fil ile barışup ḳulaḳ ḳabardup ḳuyruḳ ḳaldurup gözedürdi ve

²²⁵ Birle]- H.

²²⁶ Biz canlı olan her şeyi sudan yarattık (Enbiya 30).

anlaruñ altı yanında Öküz Muğalçin bağı yaşşı Dımışk yasin başına götürürdi ve kerriyi aklı qaralı ta'lim-hâne oqların postı²²⁷ kış ağzına dizüp sağışın bige yitürürdi ve yırtıcı cānverler re'isi seb'-i esed dağı sedd-i İskender gibi pençe urup serir-i İskender üzre tırdı. Felek gibi kıyruğun çenber idüp arkasına çevirdi ve kaplan dağı ceng-i Süleymānī işidüp haşm kanın [H-162a] [K-163a] kana kana içmege baqiyyesin yire saçmağa töhmeten bir reng cevşenin çignine şaldı ve ser-tiz hançerlerin pençesine aldı. Āhūya “Yā hū.” diyüp Süleymān ‘adli korkusından qardaş oquşdı. Bebr ile egrenişüp, gümrenişüp baş doquşdı ve çetük dağı cübbe-i ‘anteri geyüp bıyıkların burup kulağına atup gögsin germege başladı. Bebr u peleng gibi gümrenüp laf-zenler gibi uzun görmege başladı. Ammā ki yine inşāf idüp ağzı yarından el yüz yuyup silinüp şıganup sermenüp mūş ile der-āgūs idüp kesegen etin yimege and içdi. Dilince hālīkı zıkr idüp *yusebbihu li'llāhi mā-fi's-semāvāti ve mā-fi'l-arz*²²⁸ āyetin okuyup evrād idinüp ağız açdı ve āhū dağı gözlerine sürme-i İsfahānī çeküp serir-i Süleymānī üzerine diz çöküp baş yire kodı. Yed-i beyzā-yı Mūsā'yı gösteren şecer-i şāhı başına alup *ve's-şeceru yescūdān*²²⁹ āyetin okudı ve Hınk İshāk nebī yanında aşkar-şıfat, düldül-hey'et, elmā gözlü, maħbūbe yüzlü, ‘ad āvāzlu, kāmış kulaqlı, katır toynaqlı, kaplan billü, şıgın geyigi dillü, tavşan ucalu, deve tutaqlı, ibrişim billü, öküz bileklü, arslan gögüslü, zürāfa eñekli, kāmçı kıyruqlı, pıl uyluqlı gāziler gāzā için her birine niçe kerre süvār olup binmiş atlar şanlarına *ve'l-‘ādiyāti dabħan*²³⁰ süresi inmiş. Atlar kelām-ı qadīm ve kitāb-ı kerīm içre “*Fe'l-mūriyāti qadħan*²³¹” dimiş atlar tavilelerde bağlanup tıururdi. Şaff-ı ni'āle demür toynaqlı ve kolun kulaqlı, dibek qarınlu ve şuñak burunlu, pıl ayaklu, gergedan tutaqlı, şeb-reng katırlar tırdı. Anlaruñ altında iken ırāq degül qatında ħar-ı ‘isā-şıfat Behrām-ı Gür-hey'et, ħımār ħār-keş baş qaldurup qırda göz qakup depinüp qazınmaq şahrāya çıkup kulaq qabardup gerinmek sevdāsın İblis-i la'ın qalbine ilkā itdükçe [H-162b] [K-163b] qabiħ āvāzlu hoş ħ'ān gibi ne hoş-ħūn ki qun qun ötücü gammāz qarğa quzğun gibi çağırmaq *inne enkerā'l-aşvāti le şavti'l-ħamir*²³² mūcibince añırmağa başlayınca bebr ü peleng çağırup eydür. “Yā ħımār sükūt ol.” diyince yirinde ħımār miskin qadid olmağa yüz tutdı ve qurt dağı kulaq qabardup pençelerin yire urup gögsin gerüp et yimeyüp kendüye yaraq virüp qoyun ile qardaş oquşup ħımār ile geçen mācerāyı añup söz depretdükçe mācerā-yı ezeli mantıq-ı ħayvānīce dile gelüp köhne qaziyye tecdid olurdi. Muħaşşal-ı kelām cemī' cānverler ħāzırlıqla Süleymān-ı Nebī' *aleyhi's-selām* qarşusına tıururlardı. **Nazm:**

²²⁷ Postı]- H.

²²⁸ Göklerdeki ve yerdeki herşey O'nu tesbih eder (Haşr 24).

²²⁹ Bütün ağaçlar secde eder (Rahman 6).

²³⁰ O harıl harıl savaşa koşanlara (Adiyat 1).

²³¹ Tırnaklarıyla yerden ateş çıkaranlara (Adiyat 2).

²³² Muhakkak ki seslerin en çirkinini, elbette merkebin sesidir (Lokman 19).

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Yırtıcıdan tartışıcıdan nā-geh var her cānver

Ba' zısı anda hāzır olup tırmuş idi nām-ver²³³

Gör Süleymān hāzretin kim niçe a' zam şāh idi

Biñ bir²³⁴ ümmet emrine me'mūr olurdu ser-te-ser

Nesr: Hākīm kavlince serīr-i Süleymān'ıñ altıncı tabaķanuñ sol tarafında hākī cānverler ile²³⁵ hevām cinsi tırdı. Cinslü cinsi birle nite zübāb u zembūr u meges birle meskenlü meskenine gelüp karar itdiler. Her birisi uşığı ve irisi hilkatın, şıfatın, zararın ve menfa'atın, ef'ālin, tabī'atın izhār itdiler. Hallü hālince ittifaķ ile bī-nifāķ yaraqların āşikār itdiler. Nite engeç igne başlu yayını depesi üzerine kurup başda götürdü ve hārpüşť kiş ü qurbān postın ağızına oqların cem' idüp dize koyup şağışın hezār biñe yitürdü ve bağa dağı post pūşlar gibi hırkasın çignine şaldı. Baş hırkadān çıkarup dīvān-ı Süleymānī'ye nazar kıldı ve ılduz böcegi kudret şem'asın yağıdı. Pervāne perr açup semā' urup şu'le-i şem'a gönül yağıdı ve siñekler kanad açup uçup bebr u pelenge şır u nehenge cür'at gösterüp gözlerine girdiler. “Bebr u pelenge göğüs germe.” diyü yüzlerine tabanca urdılar ve üyez kan şormağı için kana kana haşm kanına hortumın tiz itdi ve zembūr ile bugüz feşād-vār zehrī [H-163a] [K-164a] nişterlerin 'arza kılıp ser-tiz itdi ve havz-ı Süleymānī'de balıķ ter-i cevşenin egnine şaldı ve ilan haşmānuñ kemendin çignine aldı ve çıyan raķībūñ şacı gibi hezār pāların karcaştırup 'akreb zülfi şanem kıyruğın çenber idüp kafasına dikdi ve ejdehālar bāb-ı Cehennem gibi ağızların açup Semendün²³⁶ haşmı cengin işidüp gāzablarından beñzi kanı kaçup zehrlerin siñirmeyüp gine kıurşağına şaçup nihān-şıfat başların kıaldırup kıyruqların felek gibi çenber idüp yil ile tölmiş göge yelkenī gibi evrenler kanad gerüp şāh-mārānı kızıl yāķūt tabaķ içinde nevbet ile başlarında getürdiler. Ser-cümlesi bunların Süleymān'dan yaña dönüp yirlü yirinde tırdılar. Pençelerin göge lenger gibi yine urup kara bulut gibi bile karşı göğüs gerüp tırdılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Gör Süleymān milketin ejder ü evren mūr u mār

Cümle hākī cānveriler çāker idi nigeş var

Hāķ te'ālā kimseye virmedi anca salţanat

²³³ Bu beyit vezne uymamaktadır.

²³⁴ Bu kelime vezin gereğı eklenmiştir.

²³⁵ Cānverler ile] cānver K.

²³⁶ Semendün]- K.

Rabb-i heblî²³⁷ âyeti hüccet yiter iy şehriyâr

Neşr: Hâkîm kavlince serîr-i Süleymân ki yedi tabaka idi ve tûl-ı arzı elli fersah mil idi. Pes yedinci tabakanuñ sağ şadrında maţbağ-ı Süleymân ve cebe-ğâne²³⁸ kiler u anbâr ve cemîc zahire şaklamağ için mağzenler var idi ki her gün yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı mağlûkâtuñ birisi ki insândur. Yalñuz insân için ol kadar niç met bişerdi kim üç yüz on üç kazganlar var idi ki her birisinüñ içinde kırk deve ve yüz sığır ve biñ koyun girürdi ve günde maţbağ yazucusı kırk biñ vaqiyye tuz harc olduğın deftere sebt idüp defter-dâra cevâb virürdi ve Kuds-i Mübârek kilesiyle kim kile-i Süryânî'dür. Biñ mevt on simind çörek olurdu. Ğayrı etmek hesabı hod dile gelmez. Allâh bilür ki ne kadar biñ mut on harc olurdu. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Var kıyâs it şehr Süleymân maţbağınuñ niç metin

Gör ne yüce kılmış Allâh ol nebînüñ rif' atin [H-163b] [K-164b]

Diñleyüben kışşasını vir şalavât rûhuna

Hem Muhammed Muştafa'yı añ dir iseñ añ²³⁹ ümmetin

Neşr: Hâkîm kavlince yedinci tabakanuñ şol tarafında yir yir kürsiler kurulmuşdı. Bâzâristân-ı Süleymânî tûrmuşdı, tâcirler yir yir otururlardı. Altun gümüñ âvâdânlığın ortaya getirürlerdi. Dükkânlu dükkânın tezyîn iderlerdi. Dellâllar envâc metâcı beyne'n-nâs arasında beyc an mezîd idüp bahâsın neye alındıysa onun on bir üzerine beyc iderlerdi. Bir tarafda dahı aşçılar envâc dürlü nefis loğmalar bişürüp kuzu etlerin biryân iderler ve helvayı ger c asel-i muşaffâdan gâhî bādâm-ı c alâdîni lezîz şîrin ter helvâlar ve şerbetçiler fuğâcî bardağın düzedüp sükker-i Mısrî ezüp gül-âb-ı misk katup hûb rihâlu şerbetler ihsân iderler ki ol şanem-i dil-rübâlar biñ dürlü nâz u şive ile fuğâcî bardağların ağıza alup leb-ber-leb urup ki emerler idi. Karşularına mübtelâ olan c uşşâk-ı miskînler katresine cân virdüğine minnet-i cânân umarlardı ve illâ ki ol hûblar mağbûblar tâlibleri ser-gerdân iden mağlûblar birbirine gamze idişüp bakışup harîf "Lebüm emsem derdine emsem diler." diyüp göz kaçışurlardı. Gâh ivme merhamet kıilup ivme ebsem dirlerdi. Muhaşşal-ı kelâm hâş-ı c am yiyüp içmege c alî rağm rûzgâr sâye-i Süleymânî'de hoş geçmege başladı. Bî-kâr seyrânında ve kâr-ger işlü işine başladı. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Ba' zı c aşık olmuş idi dil-rübâyla leb-be-leb

²³⁷ *Rabbim bana bağışla (Ali imran 38).*

²³⁸ Cebe-ğâne]- K.

²³⁹ Bu kelime anlam gereği vezinde bırakılmıştır.

Ba' zısı ister vişāle ol vuşul eyler taleb
Her biri kıılır murādı üzre alış hem viriş
Gör ne a' zammış seriri Şeh Süleymān zī-aceb

Neşr: Hākīm kavlınce sözi dırāz itmeyelüm. Süleymān tahtınıñ yedi tabaķası ins ü cin mālikleri dīv ü 'ifrīt serhengleriyle sibā' uñ bebr u pelengler ile ve deñiz maħlūkātı ve deryānuñ tennin nehengleriyle ser-te-ser ki töldi. Zübāb ü meges zenbūr cinsinüñ daħı ba' zı anda geldi ve hākī cānverler daħı ki yirlü yirinde [K-165a] qarār kııldı daħı taht-ı Süleymān' uñ üzerinde hevā-yı fenāda Sımurğ-ı Kāf yırtıcı tartıcı kuşlarla kanad kanada [H-164a] çatup başa çitüp bār-gāh-ı Süleymān üzre sāyebān kıurup şeh-perlerin perrān cinsi kıubbe-i kıaşrı meşid düzetmişlerdi. Nite şāhin zerkeş-i üsküfin başına şalmış idi. Kıan dökücü hançerleri kıaynağına almış idi ve Cennet'den çıkan tāvus kıuşı daħı muraşsa' altun mervahasın omzına bırağıp ve Cemşid tacin farkına kıomışdı ki tezyinine şeh-perinüñ göz bakamayup kıamaşurdu ve saķa kıuşı mülemma' saħtiyāndan müşkinüñ müşk bendin cezüp dergāh-ı Süleymānī'ye ve bār-gāh-ı hākāniye şu taşurdu. Ğurāb hāsıd u hāsıd odı dütüline boyanup şaff-ı ni' ālde kıurup yüzi kıaralığından kıaçup uçmaķ dilerdi ve dürrāc şehberlerin tezyin idüp muraķķa' kıırķasın çignine alup ya hāsretinden ciger-kebāb idüp şerħa şerħa toğramağa dilberden tabaķ dilerdi ve bülbül ser-mest, ğonçe-leb, gül-rüh firāķ hicrinden maķām-ı nevāda feryād kıılıp ser-āğāz iderdi ve hezār destān daħı hezārān dāsitan okıyup ser-ğüzeştin şerħ itmege kıışsa-i ibtidā başlayup lehv ü tereb hengāmesin bünyād iderdi ve ħoros kıırķa-i şüfiyyün çignine şalmış idi ve tēc-ı Erdebilī başına almış idi. Maķām-ı 'Irak'da ezān okıyup āvāzın 'ayyūķa kııkardı. Kelb ile demine 'adl-i Süleymānī ve siyāset-i hākānī ħavfından şağāle şuğlini ħorosdan yaña kııl. "Gör ne pervāsuzdur." diyüp birbirine göz kıaçardı ve tütī-i şeker-şiken, şirīn-sühān, fıstūķī hānesin egnine şaldı. 'İbāret ile feşāħat birle medħ-i Süleymānī'ye girüp bu vechle du' ā itdi.

Nazm:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Tütī-i şeker şiken şirīn nefes idüp nevā
Şeh Süleymān devletine kııldı bī-ħad ol du' ā
Didi şāħa devlet ile pāyidār ol tā ki ħaşr²⁴⁰
Sen Süleymān ħazretine irmesün der ki du' ā

Der-Beyān-ı Reften Süleymān Be-Cānibi Şehr-i Şām Berāy-ı Ceng-iSürħibād-ı Cinnī

²⁴⁰ Bu beytin her iki dizesinde yer alan "ki" ler metne vezin gereği tarafımızca dahil edilmiştir.

Ḥakīm kavline çunki Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* taḥtı ki biñ bir ümmet ile veenvā’ dürlü [K-165b] perrī bahrı maḥlūḳāt ile tıldı.Yetmiş iki [H-164b] millet biñ bir ümmet yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūḳāt her cinsinden ki geldi daḡı Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* müvekkil-i bāda ḥükm kıldı. Rub’-ı meskūnuñ dört küşesinden dört dürlü yıl esüp selāma geldiler. Andan serīr-i Süleymān’uñ dört küşesinden altına girdiler. Ḥayl ü ḥaşemüñ taḥl ü ‘alem ve biñ bir ümem ile nesl-i cinne ve kavm-i cān ḥāzır olan zürriyātı ādem ile yirden yuḡaru dört mil miḡdārı hevā-yı fenāya ḡaldurdılar daḡı Ḳuds-i Mübārek şehrinüñ etrāfını tılandurdılar. Ḳuds-i Mübārek ḡalkınuñ vaḡı’ı, şerīfi, uşaḡu ve irisi, bay u faḡiri, kāmil ü cāhili, pır ü cüvānı ḡüb-zışt her birisi yüksek yirlere çıḡup maḡbüb-ı maḡbübeleri manzaralardan baḡısup ol ‘āşık-ı dem-bestelerüñ ve mübtelā-yı dil-ḡastelerüñ gözlerine ḡarşu şeḡlā gözlü maḡbüb u maḡbübeler şıve-kār nāzlular ol gözleri ḡammāzlar ve ol tūḡı āvāzlular, ḡamer alınlu güneş yüzlüler, şırin nefeslü taḡlu sözlüler, ra’ nā güzeller birbirine ḡamze idüp mübtelālara ḡarşu göz ḡaḡısup ciger yaḡup Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* taḥtın gözleşüp tırdılar. Yıl taḡt-ı Süleymān ḡötürdüḡini ta’accüb kılıp engüşt ber-dehān idişdiler. Ḥalk-ı ‘ālem ḡayrete varup ikin ikin olup barmaḡ dişe urup eyitdiler ki “ḡörüñ Dāvud oḡlı Süleymān’ı ki Ḥaḡ te’ālā anuñ devletin nice yüce kıldı ki yıl felekde taḡtın ḡötürür.” **Nazm:**

[*Fā’ ilātün / Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün*]

Ḥalk-ı ‘ālem gözleşüben Şeh Süleymān taḡtını

Bildiler kim Allāh anuñ yüce kılmış baḡtını

Yıl felekde ḡötürür teşriḡ ü ḡarba yitürür

Ḥükmine me’ mūr ins ü cān cinnī taşır raḡtını

Ḳışsa-i Gird-āb-ı Baḡr ve Ḳışsa-i ‘Acā’ib-i Ḥāset

Ḥakīm kavline çün kim yıl taḡt-ı Süleymān’ı ḡötürüp yirle ḡök arasından dört mil miḡdārı hevā-yı fenāda kim giderdi. Süleymān ḡazreti ‘*aleyhi’s-selām* nübüvvet taḡtı üzerinden yiryüzini ḡükemā vü ‘ulemā birle seyrān iderdi. Ḳuşlar hevā-yı fenāda taḡt üzerine muḡābil ḡanad ḡanada [H-165a] [K-166a] çatup yeleg yelege virüp cinslü cinsin birle uçarlardı. Birbirin bāl ü per açup ḡeçürlerdi ve melā’iketi muḡarrebün ve müvekkilün-ı rüḡāniyyün taḡt öñince uçarlardı ve yine taḡtuñ saḡ ḡarafında cinniler dem çeküp ve perriler melek-ves ḡanad açup birbirinle salḡanat-ı Süleymān’ı den ḡaber açup kelimāt iderlerdi ve ‘afārīt cinsü evren-mişāl ḡanadların açup ḡara bulut gibi perrān-ı ḡurrān olup serīr-i Süleymān’uñ şol ḡarafında giderlerdi ve yidişer başlu yıl evrenleri daḡı ḡazā-yı ḡader gibi baş ḡaldurup ol ḡara taḡ gibi gevde ile ḡaḡt-ı istivā-mişāl ḡuyruḡların tıḡrıldup Cehennem ḡapusın gibi aḡızların açışup

nār-ı veyl-mişāl zehrlerin şaçışup serîr-i Süleymānî'nüñ 'açabince bir fersah miqdârı ırakdan uçışup gelürlerdi. Nazar kılanlar ve vâlih-i ser-gerdân belki bî-cân qalurlardı. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

İşbu şevketle Süleymān tâc-ver

Tahtını yıl götürüp anuñ gider

Tahtuñ üstinde turur hayl ü haşem

Gökyüzin tutmuş perende hâk ümem

Çünki evren ağız açup dem çeker

Tağda arslan yazıdan âdem çeker²⁴¹

Çün kara bulut uçar ' ifrît dîv

Na' rasından çâk olur Zühre hidîv

Şan melekdür per açup uçar perî

Çarhı kaplamış per örtmiş ülkeri

Yir ü gök arasını dutmuş ki per²⁴²

Arz bürümüş revende-i şaf-şiken

Şeh Süleymān' uñ görenler şavletin

Taht u tâc u ' izz ü mülki devletin

Der-Beyân-ı Kışşa-i Sām-süvār

Hükemā kavlince Süleymān Peygamber 'aleyhi's-selām nübüvvet tahtına ' asker ile süvār olıcağ biñ bir ümmet serhengleriyle ins ü cin melikleriyle serîr üzerinde yirlü yirinde qarâr kı lup taht-ı Süleymānî götüricek müvekkil-i bād Nağmağā' il melek Hâzret-i Süleymān'a 'aleyhimü's-selām gelüp eyitdi "Yâ nebiyyu'llâh, devlet ile 'azm-i sefer ne cānibedür ki yile hük m idem, tahtuñ ol tarafa götüre diledigüñ yire yitüre." diyicek Süleymān 'aleyhi's-selām eyitdi ki "Niyyetümüz Sürhibād-ı Cinnî üzerine Şām şehrine varmağdur. Ammā ki niyyetimüz Hums'a varmağdur ki evvel anda varup bugün bu gice anda olmağum gerekdür." [K-166b] diyicek müvekkil-i bād yile hük m itdi. Taht-ı Süleymānî'yi üç kerre Kud's-i Mübârek şehri tolandurdı [H-165b] dağdı dört mil miqdârı felek yüzine qaldırup 'azm-i şehri Hums itdi ve Kud's-i Mübârek halkı her ne kim var ise pîr ü bernâ h'âce vü gedâ şeyh ü sibâb cemî' si yüksek yire çı k up taht-ı Süleymānî gözedürlerdi. "Hağ te' âlâ Dāvud oğlı Süleymān'a ne 'aceb salţanat virdi." diyü ta' accüb iderlerdi. Ma' a'l-kışşa Süleymān-ı Nebî 'aleyhi's-

²⁴¹ Çeker] meger K.

²⁴² "Perî" ifadesi vezin gereği "Per" şeklinde okunmuştur.

selām Hümş şehrine toğru gitmekde ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Sām-süvār’a geldi. Nite ol zemān ki gergeden-serler meliki Sām-süvār’a rām olup dağı eyitdi ki “Benüm oğlum bađr-ı Hind kenārında ƣal‘a-i ‘Ayyūk’da dutsağdur.” diyüp ƣalāşın temennā ƣılıcađ Sām-süvār dağı ‘ahd itdi kim ƣal‘a-i ‘Ayyūk üzerine vara ve oğlını ƣalāş ide andan yarağ görüp göçdi. ‘Alā rađm rüzgār gelüp bađr-ı Hind kenārına yitdi ve ol ƣal‘a-i ‘Ayyūk’uñ kötü eline kim adına Mendiĥāl-ı Hindī dirlerdi. Rüzgār görmiş ser-keş kişiydi. Ƙantaĥār-ı Ğarb’ı gönderüp gergeden-serlere melik oğlını dilek itdi. Mendiĥāl dağı Sām-süvār’uñ evşāfin işitmiş idi. Ceng ile cevāb virmeyecegin bilürdi. Hemān-dem gergeden-serler melik oğlını ĥabsden ƣıkarup ni‘met-i nüzül yarağın görüp sürüp Sām-süvār’a gelüp kefen kerdene şalup baş urup ‘özr dileyüp Sām-süvār dağı ĥoş görüp ĥil‘at-i ĥāş geyürüp gergeden-serler serveri oğlın atasına teslim itdi dağı bu feraĥlıđla Sām-süvār otağında meclis ƣurup oturup yiyüp iĥerken nā-gāĥ anı gördiler ki ƣapuda bir kimesne ādem şekline girüp iĥerü girdi ve Sām-süvār’a du‘ā ƣılıp eyitdi. “Yā pehlevān-ı cihān, Süleymān-ı Nebī²⁴³ ‘aleyhi’s-selām ‘ālī ĥazretüñe selām itdi ve bu nāmeyi gönderdi.” diyüp nāmeyi şundi. Andan Sām-süvār, Süleymān [K-167a] nāmesine ‘izzet idüp yirinden tırup Süleymān Peyğamber’uñ ‘aleyhi’s-selām ‘aleykin alup dağı nāmeyi ‘Acācil-i Cinnī elinden alup öpüp başa ƣoyup gözlerine sürdi. Andan Caliyus Ĥakīm eline virdi ve nāmeyi Süleymān oğunıca ayađ üzre tırdı ve İlyāv Şāĥ dağı benī İsrā’ilüñ [H-166a] on iki sıbtınuñ begleriyle ‘Arab u ‘Urebā begleriyle Süleymān nāmesi ‘izzetine yirlü yirinden ƣalƣup ayağın tırdılar. Nāmenüñ mefhūmına ĥeşm-i güş olup ƣulađ urdılar. Andan ‘Acācil-i Cinnī nāmeyi ĥakīm müťāla‘a iderken ağız ĥaberin virüp eyitdi ki Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām nāmeyi dürüp üzerine nübüvvet ĥātemiyle müĥrün urup baña virüp eyitdi. “Ĉün Sām-süvār nazarına varasın bu nāmeyi aña şunup ağız ĥaberin böyle diyesin ki Hindü-sitān memleketinden ne ƣadar yir fetĥ itdiyse beglerini baña gönderüp yirlerine ümenā ƣoyup kendözi gemiler düzdürüp ‘ammum İlyāv Şāĥ ile ve benī İsrā’il ĥalkı ile gemilere girüp ƣal‘a-i Miĥnāfiş’a varup ciger küşesi Rüstem’i ƣalāş itmek ardınca olsun ve yāĥūd nāmeyi oğıyup benüm sözüm dutarsa ben Rüstem’i getürdeyin kendüsi Hind beglerin alup ƣapuma gelsün.” diyüp ĥaber viricek Sām-süvār Rüstem’i ĥabs itdügin bilüp dil perişān oldu. Andan ĥakīm dağı nāmeyi Süleymān’a müťāla‘a ƣılıp mefhūmını bilüp oğıyup i‘lām idüp didi kim nāmeyi. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün]

Nāme evvel nām-ı ĥālīđ kird-gār

Ƙullara rızƣın viren perverdigār

²⁴³ Nebī J- H.

Senge la' l ü hār-i gül hamrā virür
Aşdafadur lü 'lü-yi lāle virür
Fā' il-i muhtār o hālīkdur Hudā
Vāhid ü hannān u hāfız hayy bekā
Her Süleymān dergāhınıñ mūrıdur
Her Sikender emrinüñ me 'mūrıdur
Şükr aña itdi müyesser tāc u taht
Bu kemīne kula virdi 'izz ü baht
'Avni birle halka oldum şehriyār
Nāme benden saña iy Sām-süvār
Baħre şalmışsın meger sen Rüstem'i
Feth idüp almış cezireyle ol gemi
Baħr içinde gider iken nā-gehān
Bād-ı şarşar esüben koptuş tūfān
İrüp Ahyāşilün u Rüstem'i
Birbirinden tefriķ olmış her gemi
Baħr-ı gird-āba düşüp Ahyāşilün
Begler ile kalmış anda ser-nigün [K-167b]
Çün münācāt ider anlar Hāķķ'a pes
Hāķ te' ālā anlara olur feryād res
Tuş gelür anlara uçarken perī²⁴⁴
Çün görür Ahyāşilün Peyğamber'i
Nāmesin alup gelüp virdi haber
Nāmesini okudıcaķ pür-hüner
Yārī kıldı ben kılına Hāķ ğanı
'Asker ile bāda getürtdüm anı [H-166b]
Hep gemisin it²⁴⁵ müyesser bī-gümān
İzn-i Hāķla yil getürdi bu zemān

²⁴⁴ “Bir perī” ifadesi vezin gereği “perī” şeklinde okunmuştur.

²⁴⁵ “İde” ifadesi vezin gereği “it” şeklinde okunmuştur.

Çalmış ammā şuda ĥalk u Rüstem’i
Çal‘ a-i Miķnātīs’a varmış olur
Rüstem’i de istedüm ki getürem
Begleriyle dergāhuma yitürem
Līk göñlüñ ĥala diyü bu zemān
Nāme gönderdüm saña iy pehlevān
Feth-i Hindī koyuben yapdur gemi
Baħra²⁴⁶ düşüp isteyügör Rüstem’i
Ger dilerseñ rüy-ı Rüstem göresin
Çal‘ a-i Miķnātīs’a sen varasın
Hind u Sind’uñ beglerin gönder baña
Hiç birisin ĥomayup öñden řoña
Her birinüñ yirine ĥo²⁴⁷ ümmetin
Ādemi ĥořup baña gönder hemīn
Tā ki bende cümlesin anuñ görem
Aña göre her birine il virem
Rüstem ardınca gidemezseñ hemān
Dergehüme gelgil imdi bu zemān
Çande ise ben getürem Rüstem’i
Rüstem için çekmegil zerre ĥamı
Yoķ ki kendüñ varmağ isterseñ aña
Varasın fikrüñ gelür çün ĥoř saña
Efđali budur ki bunda gelesin
Her ne ise ĥācetüñi bulasın
Bāķisin řapuñ bilür ya pehlevān
Söz budur ki söyledük saña hemān
‘ Āķil ol ki ‘ aķl ile ide ‘ amel
Nefse uyup çekmeye şül-i emel

²⁴⁶ Baħra] mevce K.

²⁴⁷ “Koyup” ifadesi vezin gereği “ko” şeklinde okunmuştur.

Şeh Süleymān böyle diyüp nāmede
Āhır itmiş söz yazuben nāmede
Diñle imdi ne idiser Sām-süvār
Vir şalāt Aḥmed’e ammā yādigār

Der-Beyān-ı Hāzır Kerden-i Geştiyān u Reften Be-Rūy-ıBaḥr-ı Berāy-ı Yāften Rüstem

Hükemā kavlince kaçan kim Sām-süvār nāme-i Süleymānī kim oḡutdı ve Rüstem’üñ yārenleriyle deryāda ḳalduḡın ki bildi diḳḳatle āh itdi. Andan yirine oturup ‘Acācil-i Cinnī’ye şordı ki “Aḫyāşilūn Peyḡamber Süleymān’a gelduḡi ḥinde beglerden ve serverlerden bilesine kim var idi?” Cevāb virüp eyitdi ki “Yā pehlevān, Süleymān-ı Nebī Aḫyāşilūn Peyḡamber’e ‘*aleyhimū’s-selām* su’āl itdi ki cümle gemilerūñüz ḳaç pāre idi ve Rüstem ile pehlevānlardan kim ḳaldı ve senüñle beglerden kim geldi?” Cevāb virüp [K-168a] eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, cümle gemilerümüz yetmiş sekiz pāre gemiydi. İçi tolu *mā ḫalaḳa’llāhu ādemi*²⁴⁸ idi. Ḳırḳ dört pāre gemi benümle baḥr-ı gird-āba düşdi. Budur ki Ḥaḳ ‘ināyetiyle sen Süleyāmān mu‘cizātiyla bunda geldüñ ve otuz dört pāre gemi Rüstem ile ḳal‘a-i Miḳnāṯis’a gitdiler. Bilmezüz ki [H-167a] ḫālleri nice oldı ve leşkerümüz cümle elli biñ miḳdārı er idi ve cezīre serverlerinūñ ulusu Zilzāl-i Ekber idi ve cebbār-ı a‘zamdı. Anlar benümle nazaruña geldiler. Otuz biñ miḳdārı kişiyile ve gemilerde bileydük işlü işiyile ammā ki Rüstem ile ḳalan begler Gıve Cihān-sūzdur ve Güderiz Tır-endāzdur ve Küstehem ḳal‘a-küşādur ve Bürzin Cihān-sūzdur ve Zerir tād-baḫşdur ve Gürgin dilāverdür ve oḡlı Ferāmruz’dur ve Kışçerin Melik Aḳvās’dur ve Ġazabān gevher’dür ve Sistān Ḥakīm ve Hürmüs Ḥakīm ve Naḳnāḳ Hindī ve Amlāḳ Hindī ve Re’īs Behrām bunlar Rüstem ile ḳalmışlardır.” diyüp ḫaber virdüḡin Aḫyāşilūn Peyḡamber Süleymān Peyḡamber’e ‘*aleyhi’s-selām* “İşitdüm.” diyüp ‘Acācil-i Cinnī Sām-süvār’a ḫaber viricek pehlevānuñ ma‘lūmı oldı ki Rüstem ile pehlevānlardan kim ḳalduḡın bilicek hemān-dem begleri cem‘ idüp ulu dīvān ḳurdı. Andan Hindü-sitān şāḫı Berhemen ve Sindi-sitān meliki Ḳahḳaşān ve daḫı Hind-i evvel meliki oḡlı ‘Āṯıf Şāḫ ve Bedeḫşān Şāḫ’ı ve Baḫreyn meliki Amḳāz fi’l-cümle Sām’a itā‘at idenler bu zıkr olan beglere eyitdi. “Süleymān Peyḡamber’den ‘*aleyhi’s-selām* nāme geldi sizleri ḳapusına da‘vet ḳılır. Görmek murād idinür. İmdi ser-cümleñüz oḡullaruñuz emīn-i naşb idüp cümleñüz Süleymān dergāhına varuñ ḫizmetine yüz sürüñ seririnde bile oluñ ‘ālemi Ḳāf’dan Ḳaf’a seyrān ḳıluñ.” diyüp ḫaber viricek begler işidüp şād olup yaraḳların görüp yirlü yirinde oḡulların meliki naşb idüp daḫı Sām-süvār kendü yirine Ḳartūsī ‘Ādī ol pehlevān-ı şeddādı emīn-i naşb idüp ve gergeden-serler melikin [K-168b] daḫı bile ḳoşup Süleymān ḫazretine gönderdi ve kendözi

²⁴⁸Allah’ın yarattığı insanlar.

kal‘a-i ‘Ayyūk’da oturup yüz pāre kaṭırğa gemilerin yapdurup üç ayda temām itdürüp altı aylık azuḡ koyup on iki sıbtuñ melikleriyle ḡutlu sā‘atde gemiye girdi. Evvel İlyāv Şāh ki ḡalıfe-i [H-167b] Süleymān idi. Dört biñ dört yüz kırḡ dört erle beglerbegisi Benāyāhū bin Yehūyāda‘, pehlevānı Elḡānem bin Ya‘ra, Semāḡātūr Celbī ve Saṭūvān Ḳudsī idi. İkinci melik Āsān bin Neṡānil idi, beglerbegisi Ġāzanfer Medenī, pehlevānı Ḳaḡṭān‘ Arabī, çeribaşı Bedsū‘ ay Kil‘ādī ve Yaḡlic Şandalī vezīri idi. Biñ beş yüz elli beş erle üçüncü melik Avīnāzū bin İṡā idi, beglerbegisi İ‘āş Kil‘ādī, vezīri Uya‘ Ḥavrānī, pehlevānı Şıḡlān Rūmī, çeribaşı Behrām bin Kūhrām idi. Altı yüz altmış altı erle dördüncü melik Rādī bin İṡā idi, beglerbegisi İ‘tişām-ı Erdebīlī, vezīri Şu‘lāş Azūnāmī, pehlevānı Yehūşāfāt Midyārī, çeribaşı Telmīdī Nāftalī idi. Yedi yüz yetmiş yedi erle beşinci melik Uçām bin İṡā idi, beglerbegisi Şafvān bin ‘Affān, vezīri Āzevrān bin Şemū‘ī, pehlevānı Keheyleşehum, çeribaşı Sehūd Bucūdī idi. Sekiz yüz seksen sekiz erle ve altıncı melik Şem‘ bin İṡā idi, beglerbegisi Berda‘ bin Beteḡ, pehlevānı Ḥulḡul bin Cedūnem, çeribaşı Cuzḡī Ḥavrānī idi. Toḡuz biñ toḡuz yüz toḡsan toḡuz erle yedinci melik Emnūn bin Dāvud idi, beglerbegisi Barṭūs bin Yafmūs, pehlevānı Evyāşer bin Pehburī, vezīri Çaçāṭī Ber‘ūsī, çeribaşı İḡrāc İfrāmī idi. Biñ iki yüz erle sekizinci melik Şıfatyā bin Dāvud idi, beglerbegisi Yūnāzū bin ‘Amrem, pehlevānı Āḡī Mā‘işi Ḥavrānī, çeribaşı Ḥaṭṭāf Çārşenāyī, vezīri Telmīd Kavrecābī idi. On bir biñ üç yüz otuz üç erle toḡuzuncu melik Betrā‘im bin Dāvud idi, beglerbegisi Yetsu‘ bin Mā‘ūsī, pehlevānı Ruḡvān bin Ser‘ūmī, çeribaşı ‘Āmīs Nāftalī, vezīri Deryāş Ruhūdī idi. Onuncu melik Danyāl bin Dāvud idi, beglerbegisi Ḥārīş bin ‘Adī, pehlevānı Reş‘īn bin Zūheyr, çeribaşı ‘Adīş bin ‘Alāt, vezīri ‘Avāhidī ‘Ayzār idi. Sekiz biñ [H-168a] [K-169a] iki yüz erle on birinci melik Nāşen bin Dāvud’dur. Beglerbegisi Ġuder Sāmīrī, pehlevānı Ba‘leş ‘Arabī, çeribaşı Ḥarīz ‘Avḡalī, vezīri Miḡrāc Ḳudsī idi. Üç biñ toḡuz yüz kırḡ erle on ikinci melik Bālāb bin Dāvud idi, beglerbegisi Yehūşāfāt Āşlilūn, pehlevānı Şalşal Ḥalebī, çeribaşı Şakşaf ‘Aneşī, vezīri Şamşām Mışrī idi. Andan Sām-süvār’uñ pehlevānları daḡı Mecder İşfahānī, Ġābir Ḥalebī, Naşīr Ba‘lebgī, Hemmāz Ṭrablūsī, Ḥırfās Tarsūsī, Fehhār Sistānī, Ḳarḡahhār Zāvīlistānī, Kūhrām ‘Ādī, Behrām ‘Ādī, Ra‘d bin Berḡ pehlevān-ı şarḡ ki bunlar Süleymān pehlevānlarıdur ki bile ḡoşulmuşdur. Muḡaşşal-ı kelām üç yüz otuz biñ beş yüz benī İsrā‘īl’uñ on iki sıbtınuñ erleriyle ḡutlu sā‘atde ve mübārek demde gemilere azuḡ şu koyup Behrūr Melāḡī’yi re‘īs idinüp kal‘a-i ‘Ayyūk liman-ḡāhından gemilere girüp başda seren çeküp ḡıçda dumān tütüp bile yelken virüp‘azm-i kal‘a-i Miḡnāṭīs ḡılup deryā-yı Hind yüzince gitdiler.

Nazm:

[Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn]

Her gemiye girdi üç yüz ādemī

utdı deryā yüzini gitdi gemi
Pür-yara ādem olup göge kayık
oldı içine bahādır er kayık
Ol kadar girdi gemiye çok sipāh
K’erdeminden gök deñiz oldu siyāh
alınup Sām’uñ gögisi içre kös
utdı şonuñ yüzini parça ulus
Gümledi deryā ötüp borı nefir
Zelzeleye geldi gök depretdi yir
Her geminüñ gidişiydi yalıñ od
Yıl yilüp irmez nitekim bād-ı hod
Gökde güneş gözine girdi seren
Şuda balık bağrını yardı dümen
Göge şudan nerdübān oldu direk
Şuda ağaç bağladı köpri kürek
İşbu vech ile gider deryāda Sām
Diñle kışşa vir şalavātla selām

Der-Beyān-ı Diden-i Māhī-i Bezrūñ Der-Bađr-ı Hind

Hükemā kavlınce Sām-süvār pehlevān rüzgār-ı ‘azm idüp bađr-ı Hind’e girüp ki gitdi ‘azm-i Rüstem kıilup ıal‘a-i Miķnāñis’a varmağa ki niyyet itdi. Bir nice gün gidicek meger ki ol Kerimān bin Nerimān bin Kürşāsüb bin el-Ķahramān şāhib-ķırān-ı devrān server güzīn-i Süleyāmān ya‘nī ki ol pehlevān-ı rüzgār [K-169b] on iki sibtuñ melikleriyle [H-168b] ‘Arab u ‘Urebā dilāverleriyle benī İsrā’īl serverleriyle, yüz yigirmi demür kuşaklı pehlevānlarıyla, üç yüz otuz biñbaşı yüzbaşı serhengleriyle, dört yüz otuz dilāverleriyle, beş yüz elli beş mübārizleriyle, altı yüz altmış altı mīr ü mehterleriyle, yedi yüz tabı-ı ‘alem ıssı serverleriyle, yüz yigirmi biñ egni düz mīr ü mübāriz leşkeriyle keştilere binüp deryā-yı Hind içre girüp giderlerdi. Nā-gehān anı gördiler ki deryā bir kezden uyandı, ceş-i Sām-süvār ol hareketden belliñledi. Anı gördiler kim deryā cūşa gelüp deñiz içinden bir ‘acā’ib cānver belürdi, az ıaldı kim gemileri ğarĶa vire. Mellāhlar ol ħālī görüp keşişleri bir cānibe dağı sürdiler. Ammā kim bu cānverden ħaylı vehm oldılar, bir zemān mevc-i deryā sākin olup tağılan gemilere bir yire cem‘ oldılar. İlyāv Şāh baş ıaldurup vezirlerine eydür. “İy ħakīmler, bu deryādan tağleyin

taşra düşen ‘aceb ne ola?’ diyicek, Caliyus Hâkîm söze gelüp eyitdi “İy şâh-ı cihân ve iy ‘ammi Süleymân, buyuruñ keştîleri mellâhlar ve dîde-bânlara kenâra sürsünler. Varalum ol mu‘teber cânveri görelüm.” diyicek, İlyāv Şâh dağı emr itdi gemileri sürdiler, kenâra yakın irdiler. Taşra çıktılar, gördiler kim bir balık kıyruğıyla degirmen oluğı gibi yiri yarmış özünü oğ atımı yirce ola. Cümle serverler selâtinler on iki sıbtuñ melikleri İlyāv Şâh ile leşkerüñ her biri ol balığı görüp ululığına hayrân olup kaldılar, barmağların ağızlarına urdılar. Andan İlyāv Şâh vezîrlerine eydür. “Ey hâkîmler, bu mu‘teber balık deryâdan taşra düşdüğine sebep ‘aceb ne ola?” İlyāv Şâh böyle diyicek Caliyus Hâkîm cevâb virüp eyitdi kim “İy melik-i ‘âdil, Hâk te‘lâ her ne dürlü mañlûkât kim halk kılupdur cümlesinüñ miqdârınca düşmeni vardur. Cihân mülkinde hiç âferîde düşmensüz yokdur. Bu böyle olıcağ ya şâh bu balıklar dağı birbirine düşmen olurlar cân baş kaşdına kılurlar dağı yakın şöyledür kim birbirine leşker [K-170a] çekerler, birbirinüñ üstine gelürler. Uğraşup ceng kılurlar beñzer kim bu balık dağı [H-169a] düşmeninden âlüde olmuş kaçup kendüyi koruya atdı, ya‘nî cân kırtarmağ için. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Şuda balık kıurda ejder tağda esed taşda peleng²⁴⁹

Düşmeninden kaçar olur hem çü şâhinden küleng

Dilküden ürker ħoros u kürbeden kaçar dimiş

Tağda şıgın kaçmaya mı görse taşra ger neheng

Nesr: Hâkîm kavlince İlyāv Şâh ve Sâm-süvâr Caliyus Hâkîm’den bu ħaberi işidüp Hâk te‘âlânuñ kıudretine hayrân olup tırdılar. Andan İlyāv Şâh buyurdı. Ol mu‘teber balığı pârelediler. Leşker kavmine bağş itdiler. Bişirdiler, yediler. Henüz kırk bağşdan bir bağşın ekl idemediler. Andan ol gün ol gice ol balıktan yediler, Hâk’â şükürin itdiler. Andan kös-i Süleymânî çalınup kavm-i leşker keştîlere girüp yollarına revân oldılar. Gıtdiler, on yedi gün deryâ yüzinde yürüdiler. On sekizinci gün bir cezîreye irişdiler. İlyāv Şâh şordı kim “Bu cezîre ne cezîredür?” Re’îs cevâb virüp didi ki “Yâ şâh-ı cihân, bu cezîreye cezîre-i Fânüsiyye dirler. Bir ulu pâdişâhı vardur adına Fevrâk Şâh eydürler, gâyet gümrâh kişidür. Ceng yüzinde ħahramânlara cevâb virür.” diyicek, İlyāv Şâh buyurdı ki gemiler kenârında irüpkenâra çıktılar. At er gemisine çıkup dîvân-ı İlyāv Şâh kıurılıp cümle begler, yekler, on iki sıbtuñ serverleri geldiler, yirlü yirinde oturdılar. Sâm-süvâr sağ kıolda kürsî üzerinde sedd-i İskender gibi kıarâr eyledi. Andan ħün-sâlârlar ortaya ta‘âm getürdiler. Ba‘de’z ta‘âm sükkerî şerbet içildi. Andan şöñra Fevrâk Şâh’dan söz açıldı. İlyāv Şâh eyitdi. “Yâ begler, yekler, iy mübârek zü-dilâverler bu bâbda tedbîr nicedür, Fevrâk Şâh ile nice itmek gerekdür kim devlet

²⁴⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

ü sa‘ādete lāyık ola.” diyüp su‘āl idicek cümle vezīrlər Sām-süvār’a yüz tutup “Leşker ‘ilmin bizden Sām-süvār yeg bilür.” didiler. Andan İlyāv Şāh Sām-süvār’a yüz dutıcağ Sām-süvār cevāb virüp eyitdi kim “Yā şāh, beglere lāyık oldur kim bir yād-ı edyāra varıcağ evvel ilçi gönderüp [K-170b] söyleşürler. Hayr u şer aña göre [H-169b] ‘amel kıılurlar.” diyicek İlyāv Şāh Sām-süvār’uñ sözin müvecceğ görüp bir mu‘teber ilçi düzdiler. Eline nāme virüp içine dürlü haberler yazdılar, Fevrāk Şāh’ı dīne da‘vet kııldılar. Andan ilçi gitdi. Gelüp şehir-i Fevrāk Şāh’a irişdi. Bundan evvel Fevrāk Şāh haber irişdi kim “Deryā yüzinden bī-ḥad gemiler gelüp kenāra irişdi bilmezüz. Ne ḳavmdür il midür yayağ mıdur?” diyicek, Fevrāk Şāh “Cāsūs gönderüñ varup haber getürsün.” diyicek, ḳapuda galebe ḳopdı. “Ne ḳaberdür?” diyicek²⁵⁰ girüp Fevrāk Şāh öninde baş ḳoyup du‘ā kııldılar. Eyitdiler kim “İy şāh-ı cihān, ma‘lūm olsun ki ol gelen leşkerüñ içinden birkaç atlu uş dergāha irişdiler ilçiyüz didiler, ne buyurursız?” diyicek, Fevrāk Şāh daḳı buyurdı, dīvānın tezyīn itdiler. Birkaç ulular ḳarşu varup ilçiyi alup Fevrāk Şāh sarayına irgürdiler. Fāsid içerü girüp bir dīvān-ı ‘aẓīm gördi kim kendüyi şaşurdı. Gayret ile ‘aḳlını cem‘ idüp ḳānūn-ı şāhī ne ise yerine getürdi. Pişkeşin çeküp andan yir gösterdiler. Geçüp oturdı. Fevrāk Şāh buyurdı. Hūn-şālārlar hūn getürdiler. Ba‘de’z ta‘ām İlyāv Şāh’uñ ilçisi nāmeyi çıkarup Fevrāk Şāh’uñ öninde ḳodı. Fevrāk Şāh daḳı nāmeyi eline alup mührine nāzar kıldı. Görse kim bu gelen leşkerüñ sultānı Süleymān Peyğamber’üñ ‘aleyhi’s-selām ‘ammisi İlyāv Şāh’dur. Andan nāmenüñ mührin götürüp vezīr eline şundi, vezīr daḳı müḫāla‘a kılıp oḳudı. Dimiş kim “Nāme-i evvel nām-ı Hūdā kim birdür, eḳaddür şameddür *lem yelid velem yüleddür lā şerikü lā nazīr ü lā müşīru bī-bedeldür.*” Andan dimiş kim “Benüm ḳatumdan kim Süleymān Peyğamber’üñ ‘ammisi İlyāv Şāh’am ya Fevrāk Şāh işitdüm kim Sām-süvār oğlınuñ oğlı ya‘nī Rüstem bin Zāl ḳal‘a-i Miḳnāḫīs’dan Şemāyīl Cāzū elinde giriftār olmış. İmdi bir daḳı ‘asker ile ḳal‘a-i Miḳnāḫīs’a giderken yolumuz gelüp senüñ diyāruña uğradı. İmdi [K-171a] ya Fevrāk Şāh işitdüm [H-170a] kim sen āteşe ḫaparmışsın bize lāzım geldi kim seni Ḫaḳ dīne da‘vet idevüz. Andan revāne olup yolumuza gidevüz. İmdi nāmem saña vuşul bulıcağ ḫurasın ḳatuma gelesin. Ol bātıl dīnden vazgeçüp²⁵¹ imān ü İslām bulasın, yok dirseñ varan elçüm birle cevāb gönderesin” diyüp nāmeyi temām eylemiş. Fevrāk Şāh nāmeyi İlyāv Şāh’dan bu kılıçdan tiz haberleri işidüp bebr ü peleng gibi añırup şīr ü neheng gibi gümrenüp ḳaḳısuğundan gāh ḫurup gāh oturdı. Buyurdı, ilçi İlyāv Şāh’ı ḫarca süreler vezīrlər nide bir ‘āḳil vezīri vardı. Adına Şehlās eydürlerdi. Eyitdi “Yā şāh-ı cihān, şāhlar rüsümında ve sultānlar ḳoñışında ‘ādet-i ḳadīme oldur kim ilçiyi ölüm olmaya.” diyicek andan Fevrāk Şāh daḳı buyurdı İlyāv Şāh’uñ ilçisini taḫḳirle sürdiler. İlçi gidicek Fevrāk Şāh ḫükm eyledi. Çerisin Afrabaḳıyye şehrine

²⁵⁰ Diyicek] diyince K.

²⁵¹ Vazgeçüp] vazgelüp K.

kim taht-gāhıdur cem‘ eylediler, üç gün içinde iki yüz kırk biñ ‘ asker hāzır oldılar, on iki biñ cengī filler şāha ‘ arz itdiler. Nite on iki biñ filler uzun hām gövünden tahtlar bağlamışlar. Her fil üzre oğ ikişer ceng tır-endāzlar kadar endāzlar oturmışlar. Bu vechle ceng yarağ ile hāzır olucağ Fevrāk Şāh kaşd itdi kim düşmān üzerine hücüm eyleye. Vezir-i ‘ākıl ya‘nī Şehlās vezir komadı. Söze gelüp eyitdi kim “İy şāh-ı cihān, düşmen üzerine varmağa n’içün ta‘cıl kılursın ‘ālī hāzretüñe birkaç naşihatüm vardır, vireyin devletüñe lāyık ise dut, degülse dutma.” diyicek Fevrāk Şāh eyitdi “Söyle görelüm eger ma‘kül ise aña göre iş düzelüm.” Andan Şehlās vezir söze gelüp eydür. “İy sultān-ı hākān ve iy pādişāh-ı cihān bir gün Çemşid Şāh su‘āl itdiler kim iy şāhib-kırān bir pādişāhuñ üstine düşmen hücüm kılrsa ol diyāruñ sultānı n’itmek gerek [H-170b] [K-171b] ol memlekete hasāret irmeye?” Andan Cemşid Şāh didi kim “Bir diyāra düşmen kim hücüm ide gerek kim ol diyāruñ sultānı gele düşmeni evvel tefahhuş kıla göre kim ne miqdārlu ulu şāhdur. Gelen ikinci kendüyi vezne ura kim gelen düşmene cevāb verebilür mi? Ceng ile kuvveti irerse hāzine ulaşdurup düşmenine karşı vara ve bir dağı bu kim düşmen ile cenge kuvveti irmezse vācib oldur kim üzerine gelen düşmen ile müdarā kılup muṭi‘ ola ra‘iyyet-i vilāyet maşlahı için.” diyüp Şehlās vezir Fevrāk Şāh’a medh okudu ve du‘ā kıldı. Şehlās vezirüñ bu sözlerin işidicek Fevrāk Şāh gāyet gāzaba geldi. “N’içün?” “Anuñcün kim ol gümrāhuñ dimāğı kibr ü kīn ile tölmiş idi. ‘Ukalā eydür. Kimsenüñ kim dimāğı kibr ile tölse ol ‘ömrine devletine gurre olur, mağrūra hod Hāq sözi katı gelür. Fevrāk Şāh dağı bu sebebden kaçıldı. Ol kaçımak birle Şehlās vezire didi kim “İy nā-bekār, bunca saltanat birle ben İlyāv Şāh’dan ālūdemiyem.” didi dağı kaşd kıldı kim Şehlās veziri depeleye kendü begleri cezire-i Fānūsiyye’nüñ mübāriz dilāverleri araya girüp komadılar. Andan Fevrāk Şāh dağı hāzine açup mīr ü sipāhiye māl ü menāl saçup kendü rāyınca ceng yarağın düzüp durdı. Buyurdı, ol deryā-mişāl leşkerden yigirmi biñ ceng erin urup qaravul kılup Sunbāt leşker-şikenı baş diküp düşmen tarafına gönderdi. Kendüsi dağı taht-gāhdan çıkup āheste āheste yürüdi. Bunlar gelmekde bizüm kışşamuz bu yaña İlyāv Şāh ile Sām-süvār’a geldi. Nite ol vaqt kim Fevrāk Şāh’a ilçi gönderdiler. Düşmān tarafına çeşm-i gūş olup tırmuşlardı. Anı gördiler kim Fevrāk Şāh’a giden ilçi gelüp irişdi. Fevrāk Şāh’uñ gümrāhlığın ve kendüye iltifāt itmeyüp öldürmege kaşd itdüğünü bir bir söyleyüp şerh eyledi. Andan İlyāv Şāh buyurdı. Dīvān-ı Süleymānī qurılıp on iki sıbtuñ melikleri gelüp ‘ulemā vü hūkemā vü fuzalā oturdılar. Rāy-ı tedbirī [H-171a] [K-172a] ortaya getürdiler. Her bir vezir bir dürlü söz söylediler. Āhirinde Dermayus Hākīm söze gelüp eyitdi. “Yā İlyāv Şāh, devlete sa‘ādete lāyık oldur kim Fevrāk Şāh’uñ çerisine cāsūs gönderevüz varup göreler leşkerin yatın yarağın gelüp haber vire aña göre rāy-ı tedbir idevüz” diyicek, İlyāv Şāh buyurdı

Dehdehe ‘Ayyār ilerü geldi ve du‘ā vü şenā kılip emr-i şāhī ne ise yirine getürmege²⁵² sa‘y-ı belīg gösterüp gitdi. Yolda gelürken Fevrāk Şāh’uñ qaravulina buluşdı, geçüp bir puşte üzerine çıkdı. Görse kim bir şahrānuñ mā-beyninde hayme vü har-gāhlar kurulmuş çetr-i hümāyün perdeler urulmuş bir anbār leşker konup oturur. Andan puşte üzerinden aşğa inüp sürdi, Fevrāk Şāh’uñ dīvān-hānesine irdi. İçerü girüp bir ‘azīm dīvān gördi. Şandaliler üzerinde Serçāpīl Ser-keş sağ kolda oturmuş Sancārīr Tīg-zen şol kolda oturmuş ve dağı sağ ve şol pehlevān ser-keşler oturur. İki yüz biñden ziyā leşker bir mu‘teber bār-gāh ortaya alup dīvān tırmuş. Andan Dehdehe ‘Ayyār bir zemān dīvānı seyr idüp andan çıkup ordu bāzārı seyr eyleyüp andan filler kurbına gelüp atları görüp hayrān olup ol aradan tayan kaçup İlyāv Şāh huzūrında irişdi. Henüz dağı dīvān tağılmış idi, içerü girüp baş urup du‘ā kıldı. Gördüğün bir İlyāv Şāh ile Sām-süvār’a haber viridi, āhirinde qaravul haberin söyledi. Andan İlyāv Şāh dağı emr itdi. ‘Arab u ‘Urebā serverlerinden on iki biñ erkek atlu ve mükemmel atlu mīr ü sipāhī ordılar. Қаһтān ‘Arabī’yi qaravul çerisine baş itdiler, düşmān tarafına gönderdiler. Kendüler dağı ol aradan kaçup gemileri üzerinde dilāverlerden Şem‘ün sıbtınuñ meliki Avīnāzū bin İşā ile beglerbegisi Ab‘āş Gül‘āşī, pehlevānı Şıqlān Rūmī, çeribaşı Behrām bin Kührām ile altı biñ [H-171b][K-172b] altı yüz benī İsrā’īl serverlerin bekçi qodılar. Tā kim düşmān nā-gāh gelüp gemilerine zafer bulmaya. Andan bākī kalan leşkerle güc kılip gitdiler. Bunlar gidüp anlar gelmekde bizüm kışşamuz ez ān cānib Fevrāk Şāh’uñ qaravul erinüñ tozu belürdi. Gözciler görüp gelüp Қаһтān ‘Arabī’ye haber virüp Қаһтān dağı ol on iki biñ servere istimālet virüp gökleri ele alup Süleymān yolına cān baş oynamağa tırdılar. Anca kim Fevrāk Şāh’uñ qaravulı Sünbāt leşker-şiken kırk biñ pūlād-pūş erile çıkageldi. İlyāv Şāh’uñ qaravulın görüp birbirine koşu alaylar bağladılar, koşunlar düzetdiler, āheste āheste yüridiler. Tā kim oğ yirine gelicek birbirine tīr-i bārān itdiler. Kīşlerinde oğ qalmayınca el tīg-i nīzeye ve gürz-i şālīfe urdılar, sebīl-i cūşānleyin birbirinüñ üzerine at, fil, gergedan sürdiler. Düşmānlu düşmānın rū-be-rū yūriyegör gördiler. Tā kim ceng arasında Қаһтān ‘Arabī Sünbāt leşker-şikene yakın geldi. Görse kim bir pehlevān-ı cihān kırk sekiz eriş qad ü qāmet çekmiş bir iki başlu Maḥmūdī filüñ üzerine süvār olmuş, tā ser ü pā gömgök pūlāda müstağraq olmuş, eline seng-i āsiyābleyin gürz-i gerān almış, beline tār b tahta sūnileyin tīg aşmış, āteşi reng bağlamış, başına o deñlü günleyin muşayqal pūlād ışık urunmuş, sağ şol arqucağ irmez qurbān tīr-keş taqınmış. Şöyle kim her kişiye gürz ursa atıyla zemīne gārğ eyler. Qılıç ile çaldüğün hıyar mānendi iki pāre kılip. Kendünüñ leşkeri bu kāfirüñ öninden alay alay kaçar qurddan qoyun kaçar gibi. Қаһтān ‘Arabī ol dilāveri bu heybetile göricek erlik tamarları cūş idüpbir kez şīr ü nīrleyin hayqırup at sürüp Sünbāt leşker-şikenüñ arqurı gelüp önün alup yol virmedi.

²⁵² Getürmege] getürmek için K.

Sünbāt dağı gördi kim bir server otuz dört eriş kıdd ü kâmet çekmiş Zuhal-rıf at, Mirrîh-heybet bir siyâh [H-172a] [K-173a] atun üzerine süvâr olup Sām Nerîmânleyin uş kendünün üzerine irüpgeldi elinde gürz-i gerân başı üzre çevirüp erişüp Sünbāt'a bir gürz urdı kim âvâzesi zemîn ü âsmâna tıldı. Sünbāt dağıserine seng-i âsiyâbleyin kalkan çeküp gürz inüp kalkanı hürd idüpbaşın kaçurınca filün başına tıknup hürd eyledi. Sünbāt düşdi, kıllar başına üşdi. Yedek çekmeyince benî İsrâ'îl çerisi Fevrāk Şâh'ün leşkerin şıdılar, sürdiler. Delîm dilâverleri geregi gibi kırdılar, kıdılar. Serverlerden bir nicesin dağıesir itdiler dönüp İlyāv Şâh cânibine şetâretle gitdiler, düşmân kıravulına ki 'aceb iş itdiler. Sünbāt çerisinden dutduklarınalup İlyāv Şâh'a gitdiler. Bu yañadan ol Fevrāk Şâh kıravulı Sünbāt leşker-şiken kaçanFevrākŞâh'a irişdi. Fevrāk Şâh kıravulı şınduğına şöyle kaçadı, berķ-i âteş gibi şakıdı ğazabından bî-devlet serin birkaç şalup yumruk dögüp gögsin urdı,kaşd kıldı kim süvâr ola,vezîrler men' idüpkıomadılar.Eyitdiler“İy şâh-ı cihân kıravul şınmaķ şâhlar kınünında 'ayb degüldür, buncılayın işe taşa çekmek devlete lâyıķ degüldür. Yarın fırsat senün olıcaķ düşmeni şıyasın, dâduñ anlardan alasın.” didiler.FevrākŞâh vezîrlerün sözün işidüpbuyurdu. Sünbāt leşker-şikenı getürdiler, kırşusında ber-dâr itdiler. Tâ kim anuñla harâreti biraz sâkin oldu oturdu. Bunlar bunda ol kıarafdanKıahtân 'Arabî dağıbir başile ve tıtsaķ olan serverleri alupİlyāv Şâh huzürına irdiler, başları ve tıtsaķları 'arz idüpmedħ du' âlar itdiler. Andan İlyāv Şâh bir giriftâr olan serverleri görüp dönüp vezîrleri Caliyus'ün ve Dermayus'ün ve Buķanazâhidün yüzlerine baķupeyitdi. “İy hâķimler bu dutılan serverlerün hâķında ne buyurursızın'ilmek gerek kim pâdişâhlar kınünü üzre devlet ü sa' âdete lâyıķ ola?” didi her biri hâķim bir dürlü söz söyledi kimisi “Öldürmek gerekdür.” didi ve kimisi “Habs [H-172b] [K-173b] eyleyüp bile alup gidelüm.” didi âķirinde CaliyusHâķim eyitdi “Yâ İlyāv Şâh devlete lâyıķ oldur kim bu tıtsaķ olan dilâverleri dineda' vet idevüz, imâna gelüp Müslümân olurlarsa dirlik idevüz bizümle yâr u vefâdar olalar. Yok eger imâna gelmeyüpMüslümân olmazlarsa harca sürmek gerekdür” didi. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Her ki ol Hâķdîne girmez tığ urup ola helâķ

Küfr şirkinden cihânı eridüben eyle pâķ

Hâsidi bî-dîn olanuñ meskenin kılup harâb

Hâsidün kaç degüben yine bağrın eyle çâķ²⁵³

Neğr: Hâķim kıavlince İlyāv Şâh ve Sâm-süvâr ve cümle benî İsrâ'îl begleri on iki sıbtuñ yegleri Caliyus Hâķim'ün sözün begendiler. Andan İlyāv Şâh işâret eyledi. Dehdehe 'Ayyâr

²⁵³ Bu mısraın vezni bozuktur.

eline yalın nacağ alup bu tutsağ olan serverlerüñ üstine gelüp İlyāv Şāh'üñ emri mücibince bunları Dāvud Peyğamber dīnine da'vet eyledi. Bu serverler dağı birbirine yağışup gönüllerinde nūr-ı imān eşeri varidi. Her birisi yüz yire koyup emr-i pādīşāhiye muṭī' olup turdılar. Andan Caliyus Hākīm bunlara imān telkīn idüp eyitdiler kim “*Lā ilāhe illa 'llāh Dāvud ḥalīfetu 'llāh lā ilāhe illa 'llāh Süleyāmān emīnu 'llāh*²⁵⁴.” diyüp Müslümān oldılar. Andan İlyāv Şāh bu dilāverlere at, ḥil'at, çādır, ḥ'ar-gāh bağışlayup hoş görüp dirlik eyledi. Andan ol gice anda yatdılar, sihr-i kāhin irişecek cümle leşker pūlād-pūş olupḫahramānī alaylar bağlayup düşmān cānibine yürüdiler. Ol cānibden dağıFevrākŞāhḫaravul şınuğına ḫaḫıyup buyurdi. Ol deryā-mişāl leşker at, fil,gergeden üzerine süvār oldılar. Düşmān ḫarafın gözleyüp raḫş-ı raḫşān sürdiler, tā kim bunlar varup anlar geldiler. İki leşkerün tozu dūnyā yüz bürüdi. Nā-gāh bād-ı şarşar irişüp iki leşkerüñ üzerinden tozun ḫaldurdi. İki çeri birbirin 'ayān göricek şıra birbirine ḫarşu gış ḫurbān ḫaḫışdılar. Ejdehāleyin ḫaçgırup bebr upeleng gibi baḫışdılar. İki cānibden leşker-keş dilāverler el gürz ḫılıca urup ḫahramānī alaylar bağladılar. ḫoşunlaru düzdiler, tā kim [H-173a] [K-174a] meydān için açdılar. Çünki iki ḫarafdan meydān açıldı. Fevrāk Şāh ḫarafından bir la'īn-i raḫş meydāna sürdi. Adına İflās-ı Nīze-dār dirlerdi otuz dört eriş ḫadd-i ḫāmet birle raḫş sürüp bir bezīr-ḫāne sūtünleyin nīze ḫolina şarup na'ra ḫayḫırup Süleymānī'lerden cān u baş uyanmağa er ḫaleb eyledi. Bu ḫarafdan Sām-süvār benī İsrā'īl beglerinüñ ve serverlerinüñ yüzine baḫınca hemān bir ḫoldan bir dilāver at sürüp meydāna irüp İflās'a muḫābil geldi. Adına Ğazanfer Medenī eydürlerdi. Evbīl sibḫınuñ beglerbegisiydi. Revān-ı İflās'a berāber gelicek İflās-ı Nīze-dār dağı elindeki sūñüyü raḫşınuñ ḫulađından aşırup demmini ḫolduḫda berkidüp yil gibi irüp Ğazanfer'e sūñü ḫavāle eyledi. Ğazanfer Medenī dağı İflās'üñ nīzesine çīnī pūlāddan on iki āyīnelü bir siper berāber dutup müteḫarrik barmāđına birağup çevirdi. Şöyle kim İflās'üñ nīzesini siper kenāryıla ḫaḫup iki pāre eyledi. İki leşker Ğazanfer'üñ bu la'īne āferīn eyleyüp taḫsīn ḫıldılar. İflās-ı Nīze-dār'üñ sūñüsü şikest olduğına 'ār idüp ḫayrete gelüp iki yüzlü bir tīg āteş-reng eline alup at sürüp Ğazanfer'üñ üzerine irüp depre çaldı. Ğazanfer Medenī dağı kendü ḫılıcın berāber virüp İflās'üñ ḫılıcı kendünün ḫılıcına ḫoḫunup iki pāre oldı gūyā kim bıçağla buz avıtuñ İflās ol ḫālī görüp elindeki bıçağı Ğazanfer'üñ şüretin gözleyüp atdı. Ğazanfer oñinden ayrılıp red eyledi. İflās gelüp yanından geçince Ğazanfer Medenī mahmūz atına mahmūz urup İflās'a irüp bir kez ḫurunbuş (?) ile na'ra ḫayḫırup üzerine ḫılıç ḫavāle eyledi. İflās dağı cān acısıyla āyīne-mişāl siper başı üzerine ḫutup Ğazanfer'üñ ḫılıcı irüp siperi tāze ḫıyār mānendi dü pāre idüp rāst-ı tīg seri bī-devletine ḫoḫınup [H-173b] [K-174b] 'ömrinüñ peymānesi ḫolmuş idi, tā eyer-ḫānesine varınca iki pāre eyledi. İflās cān acısıyla bir kez āḫ idüp yıkıldı, cānı ber-

²⁵⁴ Allaktan başka ilah yoktur. Davud O'nun halifesi, Süleyman ise emindir.

Cehennem'e ısmarladı. Fevrāk Şāh ol hāli görüp kaçıldı, yıldırım gibi berķ urup şaķıldı. Bir kez iki el ile ķomañ diyü işāret eyledi. Ol deryā-mişāl leşkere işāret eyledi. Bir kezden ceyš-i Fevrāk Şāh fil, gergedan sürüp ellerine tığ u teber ve şalık alup Ğāzanfer Medenī'nüñ üzerine yürüdiler. Ol cānibden İlyāv Şāh gördi kim Fevrāk Şāh leşkeri bir kezden seyl ü 'azimleyin yürüdiler. İlyāv Şāh daķı buyurdu. On sıbtıñ melikleri benī İsrā'ıl serverleriyle bir ķoldan Āşān bin Neşānil gördi kim kendünüñ beglerbegisi Ğāzanfer'üñ üzerine ceyš-i küffār-ı hücum eyledi. Hemān Yedsūğa Kil'ādī birle on biñ beş yüz elli dilāverlerle tığ-ı Mışrī ele alup düşmān üzerine at şalup yürüdiler. Bir tarafından daķı Lāvī sıbtıñ meliki Rādī bin İşā begler begisi İ'tişām-ı Erdebīlī birle pehlevānı Yehūşāfāt Midyārī çeribaşı Telmīdī Nāftālī öñine alup sekiz yüz seksen sekiz benī İsrā'ıl serverleriyle mübāriz mehterleriyle yürüdiler. Elleri keyyūsī nızeler aldılar, düşmān üzerine havm-ı hücum ķıldılar. Bir cānibden daķı Zibālūn sıbtıñ meliki Uçām bin İşā beglerbegisi Şafvān bin 'Affān ile pehlevānı Āzevrān bin Şemū'ī ile yedi yüz yetmiş yedi benī İsrā'ıl begleriyle ve yegāne mübārizleriyle ellerine tır ü kemān aldılar. Düşmānıñ bir cānibine anlar daķı raķş u raķşān şaldılar. Bir ķoldan daķı Behrām sıbtıñ meliki Emnūn bin Dāvud beglerbegisi Barṭūs bin Yafmūs ile ve pehlevānı Evyāşer bin Pehburī ile on biñ iki yüz demür ķaftānlu erkek atlu pūlād-pūş erle ellerine gürz-i gerānlar alup düşmānıñ bir tarafına baķr-ı ķulzumleyin yürüyüp el ān tārān [H-174a] [K-175a] itmege baş u cān almağa başladılar. Bir cānibden daķı Dārām sıbtıñ meliki Şıfatyā bin Dāvud beglerbegisi Yūnāzū bin 'Amrem ile pehlevānı Āķī Mā' işi Ḥavrānī birle çeribaşı Ḥaṭṭāf Čārşenāyī öñine tutup on bir biñ üç yüz otuz üç dilāveri yegānelerle cān u baş ele alup Süleymān nezdine tekbīr getürüp seyl ü tırle ele alup düşmān üzerine raķş u raķşān şalup 'ameller şukķaların açup ṭabl daķulları çalup düşmān üzerine anlar daķı bir cānibden cān alıcı gibi yürüdiler. Bir tarafından daķı İşper sıbtıñ meliki Danyāl bin Dāvud beglerbegisi Ḥāriş bin 'Adī ve pehlevānı Reş'īn bin Zūheyr yürüdü. Yedi biñ altı yüz menķāle cihāngīrleri ile bir ķoldan Yūsuf Peyğamber sıbtıñ meliki Nāşen bin Dāvud beglerbegisi Ğuder Sāmīrī ile ve pehlevānı Ba'leş 'Arabī ile üç biñ ṭokuz yüz benī İsrā'ıl serverleriyle Ķuds diyārıñ dilāverleriyle ellerinde dürlü silāh ḥarbiyle ceyš-i düşmān üzerine anlar daķı mecāl virmeyüp depindiler. Bir yañadan daķı İbni Yāmin sıbtıñ meliki Bālāb bin Dāvud beglerbegisi Yehūşāfāt Āslīlūn ile ve pehlevānı Şalşal Ḥalebī ile on dört biñ dört yüz pūlād-pūş 'Arab u 'Urebā serverleriyle pehlevān-ı cihāngīrleri ile anlar daķı düşmāna göz açdurmayup tır-i bārān idüp cān u baş ḥavfin gönülden sürüp yürüdiler. Fevrāk Şāh'ıñ ol 'azamet çerisiyle eyle ceng itdiler kim kik-i cihānı düşmān gözine teng itdiler. Çün kim ol iki ceyš-i gerān birbirine yürüyüş idicek at ayağından yirler inledi. Gökler gümledi hevl heybetinden vuḥuş u tuyūr, mār u mūr vehm alup beliñlediler, yirüñ bir ķatı at ayağından gerdī ğubār olup evc-i āsmāna ağdı,

bārān maṭarleyin yiryüzine āsmāndan türāb yağdı, yigit ve oca hem-reng oldu, bozu urı yeksān olup bir ceng-i neberd oldu kim ‘arša-i ‘arařatdan niřān virdi anca kim [H-174b] [K-175b] bād-ı řimāl mevc urup gerdi. Ğubārı rüy-ı zeminden sürdi iki dūřmān birbirin berü gördi. Nite Fevrāk řāh gördi kim Süleymān ‘ammusı İlyāv řāh’uñ ol az ve öz çerisi kendünüñ ol deryāleyin leřkerinüñ içine düşüp bir ceng-i ‘aźim iderler kim gözler görmiş degül ‘aķıllar ħaber virmiş degül. Gördi eger ihmāl idecek olursa řu bařdan ařar zembür belası üstine üřer. řağ ol pehlevānı Serçāpīl Ser-keř’üñ yüzüne baķup istimālet virüp gönlin ele alup Serçāpīl Ser-keř daħı řāhınuñ yolına bař u cān öpmeğ²⁵⁵ için bir kez ra‘dleyin ħayķurup tīğ-i ‘uryān ķılup seng-i āsiyābleyin ķalkān eline alup kendü pehlevānların ķafasına tutdı. Nite Tavābil Tīğ-zen, Mihriyāyīl Teber-dār, Ķālūni Nīze-dār, řālūnī Nīze-dār, Atrūs, Baṭrūs, Tardan bin Mehrūn, Ķaytūr Sancar, Cālut, Hālut, Hārūt, Mārūt, Serçāpīl Ser-keř’üñ ķafasın gözleyü tūrup dūřmān üzerine at, fil, gergeden sürüp gıtdiler. Su-i dūřmāna tīğ u teber urup riřteleyin toğrayup penbe gibi itdiler. Bir kezden havm-ı hücūm idüp baħr-ı revānleyin İlyāv řāh çerisi gelürken seyf ü řalıķ urup sedd-i İskender gibi tūrgurup yüzün dönderdiler, girüsine sürdiler. Benī İsrā’īl serverlerinden delīm er ķırdılar. Ol tarařdan İlyāv řāh gördi kim Fevrāk řāh’uñ sancağı dibinden bir alay pūlād-pūř serverler bulunup kendünüñ leřkerine eriřüp uř sürüp üzerine gelür. İlyāv řāh ğazaba gelüp bir kez Sām-süvār’uñ yüzine baķdı “Merdāneliķ demidür.” diyüp istimālet virdi. Andan Sām-süvār daħı pehlevānların ķafasına aldı. Nite Hırķīl Kehlānī, Atyānūs Hermāyīli, Nevāyūs Berda‘ī, Mecder İřfahānī, Nařir Ba‘lebgī, Hemmāz Trablūsī, Hırfās Tarsūsī, Fehhār Sistānī, Ķarķahhār Zāvīlīstānī řaf-řikenī ķafasına alup dūřmān üzerine [H-175a] [K-176a] havm-ı hücūm idüp otuz altı biñ pūlād-pūř erle İlyāv řāh’ı sancağ dibinde ķoyup bāķī leřkerle Sām-süvār dūřmān tarařına müteveccih olup na‘ra ħayķırup ğiř-i ķurbān çalup su-i Fevrāk řāh üzerine at sürüp raħř u raħřān řalup dūřmeni ķarřulayup ķarıřup ķatıřup seyf ü řalıķ çalıřup birbirinden cān u bař alıřup dūřmān çerisin yine řıyup girüsine sürdiler. Ancaları ķılıç ğürz odına yandırdılar, delīm dilāverleri ķana ķardurdılar. Anca ceng erinüñ kıızıl ķanın ķara toprağā ķardurdılar, niçe ħarīr atlas geyenleri kefenlere řardılar, iki dūřmān birbirine tīğ u teber urup cenge tūrdılar. Ancaları ğürz-i gerān ile bir kez urdılar, bař leřkerin ħamīr gibi yoğurdılar. İy niçe ad u san eri seyf ü řalıķ ħarcına sürdiler. Ancalar çarħ ü felege bař egmezken sebīl urdılar. Dūřürdiler, řařurdılar, bağırkların ķahr odıyla biřürdiler. Ceys-i Süleymān baħrleyin dūřmān üzerine mevc urdılar. Niçeleri dūnyādan āħirete imānsuz gönderdiler, bahādır serverleri gelmez yire gönderdiler, bī-ķiyās sipāhīleri bařsuz ata bindürdiler.²⁵⁶ Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzğār ğurunbuř (?) idüp benī İsrā’īl serverleriyle dūřmānuñ yüzün ķafasına döndürdiler. Ceng-i neberd idüp delīm

²⁵⁵ Öpmeğ] uyanmağ K.

²⁵⁶ Bahādır serverleri gelmez yire gönderdiler, bī-ķiyās sipāhīleri başsuz ata bindürdiler]- H.

dilâverleri süñü birle atlarından indürdiler. Yüz biñ altun degir başları bigin bir fulûsa şatdılar. Çoqları kemend kemişüp boynundan bilinden tıtdılar. Ancalaruñ gerdenine kemend taqup alup sancağına gıtdiler. Diller şerh idemez ileri iki düşmen birbirine itdiler. Varduğınca ceng kemâline erişdi, gayretlü erenler biriyle duruşdı. **Nazm:**

[Fa‘ilâtün/ Fā‘ilâtün/ Fā‘ilün]

Haşma gürz urup ki Sām atar hadeng
Gökde esed balık ile yirde peleng²⁵⁷

Düşmene kim urdı tığ u geh çomağ
Ġarby yirden göge çıkdı çāk çāk

Çıkarup²⁵⁸ āhen çomağdan yaluñ od
Yağdı haşmuñ leşkerin qomaz vuğud

Çomağından kırılup atlu yaya
Toğrı gürzi inleyüp dutdı yaya

Canlar alup kılıcın cevşen söker

Oğı tenler dalıben qanlar döker [H-175b] [K-176b]

Neşr: Hakīm qavlince Sām-süvār ceng idüp su-i düşmāna cihānı teng idüp rağş sürüp ceng idüp giderken nā-gāh ceng içinde Serçāpīl Ser-keş ile buluşdılar. Görse kim bir menqāle cihān pehlevān tā ser pā pūlāda ġarğ olup benī İsrā’īl leşkerinüñ içine girüp birbirine urup ceng ider mübārizliğle ‘ālemi gözlerine teng ider. Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār Serçāpīl’i görüp ġazaba gelüp na‘ra haykırup öñün çevirdi. Serçāpīl görse kim qahramān-ı qātil-hey’et, Mirrīh-şüret bir dilāver erişdi. Revān-ı gürz-i gerān baş üzre şalup fil sürüp Sām-süvār’a gürz havāle eyledi. Sām-süvār, Serçāpīl Ser-keş’üñ gürzine qalkān berāber virüp bir lu‘b ile men‘ eyledi. Revān-ı Sām-süvār’ı kīş qaqup na‘ra haykırdı kim tās-ı felek gümledi, zemīn ü zemān inledi. Deryāleyin duran çerinüñ atın filin gergedenin belinletdi. Direk gibi bir qara süñü qolına şarup kūh-ı peyker rağş sürdi. Serçāpīl Ser-keş üzerine qazā-yı āsmānī gibi irdi Serçāpīl Ser-keş düşmānuñ kendüye gelişin gördi. Degirmen taşınleyin qalkān berāber virdi. Sām-süvār eyle sançdı kim qalkāndan güzer idüp Serçāpīl’üñ sīnesine urup yağrınından taşra geldi. Sām-süvār bin kerre kuvvet idüp Serçāpīl’i qadd ü qāmet ile darb u harb silāh ālātı ile cübbe vü cevşen ile yarağ yat ile götürüp başından aşırı atdı. Ceyş-i Fevrāk Şāh ol hāli görüp ġıriv kılup Sām-süvār üzerine rağş u rağşān sürdiler, düşmāna tığ u teber şalup gürz ü şalık

²⁵⁷ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁵⁸ Çıkarup] çıkup K.

urdılar. Andan benî İsrâ'îl serverleri dağı ğayrete gelüp kâfirüñ beglerbegisi düşdüĝin hây-ı hû ile na'ralar urup ceş-i kâfiri şıyup đarb-ı hârb ile sancağına varınca sürdiler, delim dilâverleri kılıç yüzünde kırdılar. Ancalaruñ yüzün yire sürdiler. Fevrâķ Şâh kim ol azu öz çeri kendünüñ ol deryâleyin leşkerin [H-176a] [K-177a] şıyup gelürdi ki kaçıyup ğayrete gelüp seyf-i 'uryân kıilup kendü öziyle düşmân üzerine hücum idüp benî İsrâ'îl çerisine kendüyi urup pülâd kalkanın sînesine şalup leşkerine na'ra haykırup istimâlet verüp çeri şınmış iken dönderüp benî İsrâ'îl leşkerinüñ üzerine kendüyi urup ğayret himmet cengin idüp seyl-i 'arimleyin gelürken sedd-i İskender gibi turgurup bir kılıç semâ'î tırdı kim gözler görmış degüldi ve 'aķıllar haber virmış degüldi. Anca kim Fevrâķ Şâh ceng idüp giderken nâ-gâh ceng arasında Sâm-süvâr'a buluşup kalkan koluma şalup tıĝ u bürrân 'uryân kıilup raşş sürüp Sâm-süvâr'a irüp seyf urdı. Sâm-süvâr nazâr kıilup ne gördi. Görse kim bir pülâd-püş server altun âetlü bir at üzerine süvâr olup Afrâsyâbleyin irüp kendüye kılıç havâle eyledi. Revân-ı Sâm-süvâr dağı kendü kılıcın eline alup Fevrâķ Şâh'uñ tıĝine berâber tutdı. İki kılıç birbirine tókunup ılan gibi tolaşdı. Ammâ kim Fevrâķ Şâh'uñ kılıcı duymayup buz pâresi gibi iki pâre oldu. Nevbet Sâm-süvâr'a revân na'ra urup raşş sürüp Fevrâķ Şâh üzerine tıĝı havâle kıldı. Fevrâķ Şâh baş u cân kıurtarmaĝ için serine pülâd kalkan çekdi. Sâm-süvâr eyle çaldı kim elinde kalkan dü pâre olup tıĝ inüp ıřıĝını kesüp kat kat yumşaklıĝın tıĝrayup Fevrâķ Şâh'uñ başına iki barmaķ miķdârı zađm erişdürdi. Fevrâķ Şâh zađm yeyicek at boynına düşdi. Hâş kullar ve cezîre-i Fânüsiyye bahâdırları anı görüp Sâm-süvâr'uñ üstine üşdiler Sâm-süvâr elinden Fevrâķ Şâh'ı güçle kıurtardılar. Alup sancaķ-ı 'alem dibine kaçdılar, tîz²⁵⁹ başın şarup bend itdiler. Fevrâķ Şâh'uñ 'aklı başına gelüp kendüyi ol halde görüp düşmân dağı sürüp kendünüñ üzerine ĝâlib oldılar. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Bildi düşmân ĝâlib oldu üzrine²⁶⁰

Çarđ-ı vâsi' târ olısar gözüne

Âh idüben kıldı zâr u çok fiĝân

Taş başa urdı şaçdı toprak yüzine²⁶¹ [H-176b] [K-177b]

Neşr: Hakîm kavlince Sâm-süvâr ol pehlevân-ı rüzgâr Fevrâķ Şâh zađm urıcaķ Fevrâķ Şâh dağı sancağına gelince gördi kim düşmân çerisi kendünüñ 'askerin şıyup tuş tuşa sürüp gelüp iş ne olacaĝın bildi. Beglerin yeklerin katına cem' idüp yüz şuyın hâke şaçup tabl-ı 'alemi hayl u haşem yirinde kıoyup kaçdı. Andan İlyâv Şâh serhengleri Sâm-süvâr dilâverleri Fevrâķ

²⁵⁹ Tîz]- H.

²⁶⁰ "Üzerine" ifadesi vezin gereĝi "üzrine" okunmuştur.

²⁶¹ Bu misraın vezni bozuktur.

Şāh'ıñ 'alemlerin yıķup 'alemdārların kırıp biraz yir Fevrāk Şāh'ıñ ardın sürdiler. Taht-gāhına varınca sürdiler, kırdılar. Fevrāk Şāh dağı ķal' a-i Afrabaķiyye şehrine irüp buyurdı. Burc-ı bārūları ceng ü harb ālātıyla ũonatdılar. Düşmān tarafın gözleyüp ũop tūfeng ķurup tırdılar. Yağı cānibine göz ķulaķ urdılar. Bunlar bunda bizüm kışşamız ez ān cānib İlyāv Şāh ile Sām-süvār'a geldi. Kaķan kim Fevrāk Şāh şınup kaķdı. Benī İsrā'ıl kavmi bu nuşreti görüp düşmān şoñın yağma idüp tarrāca meşgūl oldılar. Andan İlyāv Şāh düşmān şınduğın görüp rahşından zemīne inüp ol bir ü bī-zevāl Allāh'a secde ķılup delīm şükrler ķıldı. Rezm ũonların ķıķarup bezm ũonların geyüp buyurdı. Dīvān-ı Süleymānī ķuruldı, cümle ekābir ü a'yan ķapuya derildi. Andan Sām-süvār devletle gelüp yirinde oturdı. Yađmadan kim at, it, ķul, ķaravaş kim raht u ķumāş kim cūbbe vü cevşen kim kesük baş getürdiler kim tırup kim oturdılar. Yir yir du'ā ķılup didiler kim “İy şāh-ı cihān ve iy 'ammi Süleymān-ı zemān, her kim devletüñe yaman şanursa hemişe²⁶² şınup şoñı yağmalansun nazaruña gelsün” didiler. İlyāv Şāh dağı şād-ı hürrem olup kimsenüñ bir ģabbesin almayup buyurdı. Süleymān'ıñ ģazinesin açdılar, benī İsrā'ıl beglerine ģıl' at geyürüp üzerlerine sīm ü zer şaçdılar. Andan İlyāv Şāh buyurdı. Ĥakīm-i zaģm²⁶³ yiyen dilāverlerüñ benī İsrā'ıl leşkerinüñ zaģmların yurup her ne yirde buldılsa şardılar, tīmār itdiler [H-177a] [K-178a] ve andan olanlaruñ leş ü başın bir yire cem' idüp gördiler kim serverlerden Nevāyūs Berda' ī ve dağı Maţarān-ı Ĥalebī Süleymān yolına ķurbān olmış. Andan İlyāv Şāh buyurdı. Ķara atlas u kefen şarup tābūta ķoyup ol iki dilāveri ģaķķına ķodılar. Hicesi taşına tāriģ yazdılar, ne zemānda öldüklerin ne vechle bu diyāra geldiklerin beyān ķıldılar. Andan ol dilāverlerüñ üç gün 'azāsın tırup dördüncü gün dīvān olup İlyāv Şāh taht üzerine ađup Sām-süvār gelüp şandalī üzerine oturup benī İsrā'ılüñ on iki sıbtınuñ serverleri gelüp yirinde ķarār itdiler. 'Ulemā vü ģukemā ve vüzerā vü ümerā İlyāv Şāh'ıñ şağında şolında gelüp oturdılar. Dīvān ķurılıp ģün-şālār gelüp ģün getürüp şofra yaydılar, ģün döktiler. Ba' de'z ta'ām şekker-i şerbet içildi. Eşnā-yı kelāmda Fevrāk Şāh sözleri açıldı. İlyāv Şāh eyitdi. “İy begler ve iy selāģin-i serverler bu bābda re'yü ü tedbīr nice itmek gerekdür?” diyicek vüzerā vü ģükemā eyitdiler. “Ķānūn-ı şāh bunuñ üzerinedür kim bir pādīşāh şınacak ģaşmına vācibdür kim ardınca vara. Kendüyi kendüye bildire.” diyicek İlyāv Şāh buyurdı ki kōs-i Süleymānī ķalınup göç yarağın görüp göçdiler. Yiye içe bir gün taht-ı Fevrāk Şāh'a irdiler. Gördiler kim bir şaģrā bu şaģrānuñ orta yirinde bir mu' teber ķal' a yapmışlar. Ķara taşdan eyle muşayķal kim içinde yüz göz nūr ve bir dağı bu kim bir ırmaķ gelüp bu ģişārı ķoşmış kırķ dōrt yirden mu' teber pūlād ķapular düzmişler, kerme kerme köpriler atmışlar. Eyle muģkem ģişārdur kim yüz biñ ķişi yüz yıl beklerse bir taşın alamaya. **Nazm:**

²⁶² Hemişe]- H.

²⁶³ Zaģm] raģm K.

[Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Bir 'aceb muhkem hişār katı u berk

K'aña ecelle bulunmaz derd ü merg

Tüy atılsa baħr-ı berri ditredür

Yağdırur ecel atınca zenberek

Nesr: Hākīm kavince İlyāv Şāh ile benī İsrā'īl begleri on iki sıbtuñ dilāverleri Ʒal'a-i AfrabaƷiyye'yi bu vechle muhkem görüp āferīn itdiler. Andan İlyāv Şāh buyurdu. Leşker-i Süleymānī bu mu'teber hişārı kuşayup Ʒondılar. Ön geçüp irtesi girü dīvān-ı Süleymānī urulup cümle begler ve yekler İlyāv Şāh meclisine derilüp FevrāƷ Şāh'dan söz açdılar. [H-177b] [K-178b] İlyāv Şāh eyitdi "Devlete lāyık oldur ki hişāra yūriyiş gösterevüz, darb-ı destile bu hişārı alavüz, düşmānuñ boynın başını hāke şalavüz" diyicek, Caliyus Hākīm eydür. "Şāhā evlā budur ki hişāra ilçi gönderevüz, FevrāƷ Şāh'uñ haberin alavuz. Ümīddür kim at u er hasāret olmadın bu hişārı alavuz, andan yolumuza gidevüz." didi. İlyāv Şāh bu sözi müvecceh görüp buyurdu. Mihrāc 'Ālim FevrāƷ Şāh bir mu'teber nāme yazup içine dürlü haberler düzüp İlyāv Şāh'uñ eline viridi. İlyāv Şāh daħı kendü mührin urup Ĝazanfer Medenī'nüñ yüzüne baƷup eyitdi. "Yā pehlevān, Ʒur yukaru bu nāmeyi alup hişāruñ tāc-ħānesine Ʒarşu oƷla şehir içine pūr-tāb eyle" diyicek, Ĝazanfer Medenī fermān-ber olup yirinden Ʒurup birƷaƷ atlu ile nāmeyi alup Ʒal'aya oƷ ericek yire gelüp nāmeyi oƷla hişāra atdı. Hişārdan gözciler gördiler kim düşmān Ʒerisinden birƷaƷ atlu gelüp hişāruñ tāc-ħānesine Ʒarşu alay baƷladılar. İçlerinden birisi el tīr ü kemāna urup hişāra oƷ atdı. AyruƷ kimsesi hareket itmeyüp Ʒurdılar. Pās-bānlar daħı bildiler kim bu gelenler ilçilerdür, hişāra oƷla mektüb atdılar, revān oƷı gözlediler. Düşdügi yirden alup Ʒoğrı FevrāƷ Şāh ķizmetine geldiler, Ʒapucılar 'arz itdiler. Andan Ʒapucıbaşı görüp FevrāƷ Şāh'a nāme haberin virüp öninde Ʒodı. Andan FevrāƷ Şāh, İlyāv Şāh'uñ nāmesinüñ mührin giderüp vezīri Şehlās vezīre virüp oƷudu. İlyāv Şāh nāmesinde demiş kim evvel nāmede yazmış kim "Benām-ı kird-gār, raħīm ü perverdigār, ķaffārü'z-zünüb, settāre'l-uyüb." Andan daħı demiş kim "Yā FevrāƷ Şāh n'ičün ser-keşlik idüp baş Ʒekersin. Ya'nī Ʒal'a tekye idüp mağrūr olma kim Süleymān Peyğamber'üñ 'azameti ve salṫanatı haƷƷı için Allāhü te'ālā rāst getürse bu senüñ Ʒal'añ bir kez heybetüme dayanmaz. Şöyle bilesin şoñ peşimān aşşı [H-178a] [K-179a] Ʒılmaz. Şimdiden başuñ yarağın Ʒılasın, gelüp ben İlyāv Şāh'a istiƷbāl-i Süleymān'a bende olasın ve hem ol bātıl dīnden vazgelüp mü'min-i muvaħħid olup yār u Ʒardaş olasın. Yok dirseñ yazuğnuñ boynuña saña bir iş iderem kim tā devr-i Ʒıyāmet dāsitān ola yok diyüp ser-keşlik iderseñ cevāb-nāme gönderesin." demiş nāmeyi āħir eylemiş. FevrāƷ Şāh, İlyāv Şāh nāmesinden bunuñ gibi kelimāt işidicek ķazab Ʒılıp ƷaƷıdı, berƷ u raħşān gibi şaƷıdı.

Buyurdu, İlyāv Şāh nāmesinüñ ardına cevāb-nāme yazdılar, içine dürlü dürlü haber düzdiler. Fevrāk Şāh eline alup üzerine mührin urup beglerinden buyurdu. Atrūs-ı Tır-endāz yirinden turup nāmeyi alup burc üzerine gelüp el tır ü kemāna urup nāmeyi oğa bağlayup Ğāzanfer ile bu turan benī İsrāʾil beglerinüñ üzerine atdı. Nāmeyi alup Ğāzanfer eline virdiler. Andan dönüp İlyāv Şāh katına irdiler. Henüz dağı dīvān-ı Süleymānī tağılmışdı. Andan Ğāzanfer Medenī dīvāna girüp baş urup Süleymān Peyğamber’üñ devām-ı devletine ve eyyām-ı rif atine şenā kıilup İlyāv Şāh’a medh okuyup taht-ı pā öpüp nāme-i Fevrāk Şāh’ı edeble taht-ı pā kenārında koyup kendüsi varup yirinde qarār eyledi. Andan İlyāv Şāh nāmeyi eline alup Fevrāk Şāh’uñ mührin görüp cevāb-nāmenüñ mühri götürüp Dermayus Hākīm’üñ eline virdi. Dermayus cevāb-nāmeyi müṭāla’a kıilup beyān eyledi. Demiş kim “Nāme benden kim Fevrāk Şāh’am, cezīre-i Fānūsiyye sulṭāniyam. Yā İlyāv Şāh baña nāme gönderüp da’vet itmişsin. İmdi iken dağı kendüni görme, gögsünü germe. Benüm şimdengirü bir eḫadden pāküm yokdur. Niçe Süleymānlar ve niçe İskenderler gelüp bu hişāruñ üzerine düşdiler. Alumayup at u er kırdurup ḫor u ḫacil dönüp girü diyārlarına gitdiler. Sen dağı bir ḫal’a üzerinde kırdurmayınca ceşşüñ hazīneñ okların atup boşalmayınca kişinüñ birkaç gün gitmeyüp turasın. [H-178b] [K-179b] Ben dağı saña neler idecegüm göresin ve hem ḫal’ada yarağum çok, azuğum bisyār, şuyum vāfir biñ yıl üzerinde otursañ başuña urmağa bir taşın virmezem.” demiş nāmesin ḫatm eylemiş. İlyāv Şāh, Fevrāk Şāh’uñ cevāb-nāmesinden bu cevābları işidüp buyurdu. Ser-leşkerler benī İsrāʾil çerisinüñ içinde münādī kıldılar kim “Yarın ‘ale’ş-şabāḫ Fevrāk Şāh’uñ ḫal’ası yağmadur.” diyü ol gün ol gice benī İsrāʾil leşkerinüñ²⁶⁴ içinde yatuyaraq gördiler. Oklar peykānın bilediler, kılıçlar mücellā vü muşaffā musayḫal itdiler. Ol gice tā şabāḫı gözleyüp turdılar. Çün kim seḫer erişdi. **Nazm:**

[Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Ol gice iki çeri şubḫı gözedüp turdılar
Her biri uyımayup düşmen yarağın gördiler
Ḫal’a ḫavmi dağı görüp ḫal’anuñ ḫaydın temām
Nuşreti topdan dileyüp yire yüzler sürdiler

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

[Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Saña senden diñler iseñ şaḫ haber
Ten cihāndur rüḫüñ ol Sām iy beşer

²⁶⁴ Leşkerinüñ] çerisinüñ K.

Nefs-i emmāre durur Fevrāk Şāh
Müdebbir ü kāfir pelid rū-siyāh²⁶⁵

Tābi‘ idür ‘ ucb ile kibr ü riyā
Evvel āhir ‘ āşidür nefse kuvā

Kes kuvā-yı nefsi kim ola zebūn
Gitse nefsūñ tābi‘ ī ol ser-nigūn

Ger dilerseñ idesin ekber ğazāt
Tābi‘ ile nefsūñ oldur pāk zāt

Nefs-i emmāre olımaz reh-nümūn
Līk açlık birle olur key zebūn

Qāni‘ olup çek riyāzet sen temām
Tā ki açlık birle nefsūñ ola rām

Açlığ ile yidilür bebr ü peleng
Açlığ ile rām olur şir ü neheng

Açlığ ile ejdehā olur zebūn
Açlığ ile ser-keş olur reh-nümūn

Vir riyāzet birle ğuş-māl²⁶⁶
Yoğsa nefsūñ ider özūñ pāy-māl

Künc-i ğalvetde qanā‘ at eylegil
Nefsi rām idüp riyāzet eylegil

Er riyāzet birle irer ğağqa bil
Pes qanā‘ at çekmesine bağla bil

Kim riyāzet çekse ol Cibril ola
Ten gözedüp besleyenler pīl ola

Ender Münācāt-ı Firdevsī Der Ğatm-i Kitāb

İlāhī seyyid-i mevlā-yı pādişāh-ı kuvā-nāysın. Ol sultān-ı lā-yezelsin ki mülküñe qat‘ a ğalel yoğ. Sen ol ‘ alımsin ki āyine-i ma‘ rifetūñde esrār-ı nihānī vü muğayyibāt-ı dü cihānī ve çehre-i rüz-ı rüşenī gibi lāyih ve sen ol rağımsin ki nesim-i rağmetūñ [H-179a] [K-180a] dimāğı ins ü cān meşām-ı ervāĥ-ı ‘ ālemiyānda rāyiĥa-ı ‘ anber-eşhep gibi fāyihdur. Sen ol

²⁶⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁶⁶ Bu mısraın vezni bozuktur.

cevādsın ki su'āl-i sâ'ilân-ı āsmân-ı zemîn ve ifāza-i mevāhib-i mevcūdāt-i 'ālemîn mükerrer
 eyyām-ı te'ākib-i şühür-ı a'vām ile ni' metüñ hazānesinden bir zerre kadar eksimez ve sen ol
 gāfursın ki cemī' 'afv-ı cerā'im-i bende-gān ve maḥv-ı cümle-i güneh-kārān her ne kadar ki
 bī-'add u bī-intihā ve her ne miqdār ki *lā-yü'ad ve lā yuḥşā*²⁶⁷ ola mağfiredüñ baḥrinden bir
 kaṭreye noḫsān getürmez. İlähî sen ol kâdir ü kadîm ve şāni' u ḥakîmsin ki ezel ü ezâlde
 celâ'ib-i astār-şifāt ve ḥucb u eḥadiyyet-i zāt ile mestür olmuş bir kenz-i maḥfî iken diledi ki
 hazîne-i in'ām u sehâ açılıp ve ebr-i icād u rahmet saçılıp ḥurşid-i çarḥ-ı lem yezel maşrıḳ-ı
 ezelden tâlî' ve feyz-i envār-ḳadem 'arşa-i ebedden lâmi' -i eş' a-i levāmi' zātdur. Niçe sarāy-ı
 vücūddan ve şa'sa'ā-i 'ukūs-i işrākāt saḥ-ı deryā-yı cūddan 'adem iḳlīmüñ içinde menbaṭ u
 lâyıḥ ve yoḫluḳ âyînesinüñ yüzünde celî vü vāzıḥ ola. Ya' nî diledük cemāl-i bî-mişālüñ şāhidi
 zāhir u mücellā ve kemāl-i bî-nihāyetüñ şāhidi rüşen u āşikāre olmağ için cihān şüreti veylün
 ide. Bir naḳş-ı 'acib resm ü kār-gāh icād u tekvînde bir ğarîb tılsım ibdā' idesin ki *küntü
 kenzen maḥfiyyen fe eḥbattü en a'refe fe ḥalaḳtü'l-ḥalḳi li 'urafe*²⁶⁸. İlähî ol iki cihān faḥrı
 Aḫmed-i nūr-ı Muḥammed ḥürmeti için Süleymān-nāme-i Kebîr'üñ ve bu târiḥ-i dil-pezirüñ
 itmāmını muḳadder ve cihāndan bu ḥaḳîrüñ imān ile gitmesin müyesser eyle. **Nazm:**

[*Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Fe'ülün*]

Çehān kıldum günāh estağfiru'llāh

Kim oldum rû-siyāh estağfiru'llāh

Ḥudā'ya senden artuḳ yoḳ penāhum

Ḳuluña ol penāh estağfiru'llāh

Ne var bende ḳılursa ger ḥaṭāyı

İder 'afvān şāh estağfiru'llāh

Şenā' at eyledüm bî-ḥad n'idem ḥayf

Dirîğ eyvāh vāh-ı estağfiru'llāh

Baña benden ne kim itdüm cihānda

Ne dermān baña vāh estağfiru'llāh

Ṭariḳumdan çıkup itdüm günāh āh

Yavı kıldum çü rāh estağfiru'llāh

Tevekkül Ḥaḳḳ'a idüp Firdevsî dā'im²⁶⁹ [H-179b] [K-180b]

Umar Ḥaḳ'dan nigāh estağfiru'llāh

²⁶⁷ Sayısız ve hesapsız.

²⁶⁸ Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim. Bu yüzden halkı yarattım (Hadis).

²⁶⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

Der Du‘ā-yı Sultānū’l-Garrātū’l-Mücāhidīn Pādişāhū’l-İslām Ve’l-Müslimīn Sultān Bin Sultān Bāyezīd bin Muḥammed Ḥān Ebede Devletehü

Ḥamdü bī-ḥad ol Ḥudā’ya ki sultān-ı a‘zam lā-şerik ü lā-vezirdür ve şükri bī-‘ad ol Allāh’a sezā-vārdur ki *lā-yemütü lā-nażır ü lā-müşirdür*. Bu Süleymān-nāme-i Kebīr’ün altmış sekizinci mücellid kitābuñ āḥirin müyesser itdi ve bu tārīḫ-i a‘zam-ı dil-pezirün üç yüz kırkıncı meclisinün itmāmını muḳadder itdi. Min ba‘d inşā’al-lāhu te‘ālā Ḥaḳ’dan ‘ināyet, erenlerden hidāyet olup ecilden mühlet, zemāneden vüs‘at bulursam altmış toḳuzuncı cildi daḫı pādişāhuñ devām-ı devletinde ve eyyām-ı rif‘atinde ḳaleme getürüp imlā raḳama yitürüp inşā ıdevüz, tā kim ol Süleymān-ı saltanat İskender-i ma‘delet cem‘-i ma‘rifet sultān-ı ‘ādilün ḫāḳān-ı kāmilün nām-ı nigūsı bu Süleymān birle illerde meşhūr dillerde mezkūr ola. Hemīşe Allāhü te‘ālā ḳalb-i şāfi pādişāhuñ emirü’l-mü‘minīn-i şehen-şāhuñ mülk-i ‘ālem cemāl-i ‘adl ile ārāste olsun, düşmenleri nuşret ḳılıcı altında şikeste olsun. ‘Aḳl-ı ‘āşir ve ḳapusına mülāzım heft ekālīm ḫalkı ḫapusına müsahḫar olsun. ‘Askeri manşūr-ı muḫaffer tāli‘i ferḫunde ve baḫtı sa‘id olsun, tā ḳıyāmet devlet ile şehriyār ḫükmince küllī begler ‘abid olsun. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

İy Süleymān mām-ı Skender’dür Feridün u ḫakem

Çākerün Dārāb u Dārā Ḳayşer ü Faḡfūr u ḫam

Zī-Süleymān baḫtuña ḫartar zevād bile bād

İns ü cin sultān olupdur dergehünde mūr kim

Zī-Sikender şarḫ u ḡarбі zabt idüp Ḳaf’dan Ḳaf’a

Baḫr-ı berre ur kilid ü emrüne me’mūr ümem

Demince yokdur deründe Ḳayşer ü Dārā Erdeşir

Nerimān nerm oldı ḫānum ḫükemā münḳād hem

Ḥüsrev-i deryā dil ü sultān-ı ‘ālem Bāyezid

Ṭuḫdı ‘ālem mülkini dā‘i ‘Arab bende ‘Acem

Gülşeni ‘ālemde hergiz yitmedi ḡonçe-i gül

Ger saḳāyı ebr-i destün virmeyeydi zerre nem

Fikr ü re’yinden felek şemsī olur sultān-ı şarḫ

Dikdi anuñ devletinde çarḫ-ı cārumda ‘ālem

Oldı hānī himmetüñe çarḥ-ı sābi^ç bir tabaḫ
Fazl-ı cūduñ baḫr içinde nehr-i ^çUmmān қатар yem
Gül umar hānī na^ç imüñ la^ç l-i sofra döşeyüp
Ḥalk bu ki iste nesīmi yelle yilüp dem-be-dem
Vaşfinuñ şerḥinde ^çāciz oldı elfāz u ḫurūf
Zātınuñ medḥinde қаşırdur şütür ile қalem
Gergeden ^çadlūñ demine pīle itmez ḫamle zūr
Gergeden қuzısı қanın bīşede ister ḡanem
Ṭutmayan ḡuş emrūñe hem çün benefşe ola ger
Ḥükmiñü gözlemeyen nergis bigi kör ola hem [H-180a]
Bu zemīn zemān ṭurduḫça çarḥ urduḫça çarḥ²⁷⁰
Mālik-i mülk-i cihān ol zerrece görme elem
Ḥaşmıñuñ miḫrāzı ecel şem^ç a-şifat kes dilin
Tīḡ-i Hind'üñ қаṭ^ç қılasun re^ç sini hem çün қalem
Anca kim faşl-ı bahār olup irer bād-ı ḫazān
Nitekim leyl ü nehār Azer begüm dūd baқam
^çAskerüñ olsun re^ç is her zemān fetḫ-i zafer²⁷¹
^çİzzet ü mülküñ ḫarīmine başup devlet қadem
^çÖmriñüñ ḡülzārına irmesün bād-ı ḫazān²⁷²
Her giceñ қādr ü berāt u ^çıyd ola nevrüz hem
Yazdıḡum evşāf-ı ḫamdüñden du^ç ādur pes ḡaraż
Kim Süleymān-nāme birle ^çālemde ümem²⁷³
Қarn içinde bākī қal olduḫça Zü'l-қarneyn yād
Çün Süleymān ḫalka dād it tā қıyāmet қıl ḫakem
Āmīn yā Rabbe'l-Ālemīn

²⁷⁰ Bu misrain vezni bozuktur.

²⁷¹ Bu misrain vezni bozuktur.

²⁷² Bu misrain vezni bozuktur.

²⁷³ Bu misrain vezni bozuktur.

3.5. Sonuç

13. yüzyılda başlayıp 19. yüzyıla kadar devam eden klâsik Türk edebiyatı çerçevesinde birçok şair ve edib yetişmiştir. Bunlardan birisi de 15. yy sonlarında dünyaya gelmiş başta Süleymân-nâme olmak üzere pek çok eseri Türk diline kazandıran Firdevsî-i Rûmî'dir. Firdevsî'nin eserleri sadece Türk dili ile ilgili değil aynı zamanda astronomi, coğrafya, tarih, geometri, ilm-i nücûm gibi farklı bilim dalları ile de ilgilidir. Bu bağlamda onun kaleme aldığı en önemli eser Süleymân-nâme-i Kebîr isimli eseridir. Süleymân-nâme, Hz. Süleymân'ın hayatını, olağanüstü güçlerle olan mücadelelerini, menkabelerini anlatan manzum mensur olarak yazılmış bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Firdevsî tarafından kaleme alınan 68. cildin tenkitli metni ortaya konmaya çalışılmış ve çalışma sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır.

68. cildin tespit edilen iki nüshasından hareketle tenkitli metin ortaya konulmaya çalışılmış ve farklılıklar dipnotta gösterilmiştir.

Metin içerisinde yer alan Arapça ve Farsça ibareler, hadis, kelâm-ı kibarlar ve âyetlerin sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiş ve bu durum Firdevsî'nin dinî ilimlere ne kadar vakıf olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Manzum ve mensur olarak kaleme alınan eserin halk hikâyesi ile benzer özellikleri tespit edilmiştir. Eserdeki hikâyelerin başında ve sonunda kullanılan kalıp ifadeler, abartmalar ve olağanüstülükler bu durumun kanıtıdır.

Firdevsî'nin eseri oluştururken başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere Tevrat, Zebur gibi kutsal kitaplar, Fars mitolojisinde yer alan efsanevî kahramanlardan istifade ettiği tespit edilmiş ve bu da onun eseri oluştururken ne kadar zengin kaynaklardan yararlandığının göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eserde arkaik kelimelerin çok yoğun bir şekilde kullanılması önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bu durum Türk diline hizmet etmesi bakımından önemlidir.

Oldukça üretken bir yazar olan Firdevsî'nin eserini meydana getirirken oldukça fazla yazım hatası yaptığı tespit edilmiştir. Bu durum eserinde yazım birliği sağlayamamasına neden olmuştur.

Eserde yer alan hikâyeler kurgu bakımından sağlam bir yapıda olduğu görülmüştür. Yani Firdevsî başlarda anlattığı bir hikâyeyi yarım bırakıp birkaç başlık sonrasında ona tekrar dönüş yapmış ve onu kaldığı yerden devam ettirmiştir. Bu durum Firdevsî'nin okuyucuyu

uyanık tutmak ve merak duygusunu perçinlemek için yaptığı bir husus olarak düşünülmektedir.

Yazar eserini yazarken anlattığı bazı durumların inandırıcılığını artırmak için âyetlere ve tanık göstermeye sıkça başvurmuş ve bu durum Firdevsî'nin anlattıklarının bir dayanağının olduğunun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İncelenen eserde Firdevsî'nin mensur alanda daha başarılı olduğu tespit edilmiş ve çoğu araştırmacının manzum yönden kusurlu bulduğu Firdevsî'nin bu ciltte de manzum yönden oldukça kusurlu olduğu tespit edilmiştir. Bunun en büyük kanıtı eserin girişinde yer alan şiir olarak gösterilebilir. Eserin girişinde yer alan bu şiir hem vezin hemde anlam yönünden oldukça kusurlu olduğu tespit edilmiştir.

Eserde ulaşılan bir diğer sonuç Firdevsî'nin hikâyelerini oluştururken aynı dönemde yaşamayan kahramanları aynı hikâye içerisinde buluşturması ve onları aynı hikâye içerisinde farklı fonksiyonlar yükletmesidir.

Bu çalışma Firdevsî'nin Süleymân-nâmesi ile ilgili yapılan diğer çalışmalara bir nebze de olsa katkı yapacağı düşünülmektedir.

3.6. Kaynakça

- Akay A (1990) *Firdevsî Süleymân-nâme* (44.Cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir İnceleme. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksoy M (2000) Uzun *Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sindeki Destan Unsurları Giriş-İnceleme*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Aksoy M (2000) Uzun *Firdevsî'nin Süleymân-nâmesi'nde Destan Unsurları* (2. Cilt). Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Araç G (2010) *Uzun Firdevsî ve Hakâyık-nâmesi (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Babür Y (2013) *Süleymân-nâme-i Kebîr* (6-7.ciltler İnceleme-Transkripsiyonlu Metin). Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Biçer B (2005) *Firdevsî-i Rûmî ve Tarihçiliği* (Tablet Kitabevi, Konya).
- Büke H (2015) *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme* (38.cilt) Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Bülbül T (2011) *Câmi'ü'l-Hikâyât İnceleme-Metin* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Bülbül T (2011) *Mensur Bir Hikâye: Tarih-i Mısır-ı Cedîd İnceleme-Metin* (Gafiker Yayınları, Ankara).
- Büyükkarcı F (1993) *Firdevsî-i Tavîl ve Da'vet-nâmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çağbayır Y (2007) *Ötüken Türkçe Sözlük* (Ötüken Neşriyat, İstanbul).
- Çatıkkaş M A (1979) *Süleymân-nâme* (72.Cilt) Gramer, Sentaks, Lûgat, Metin. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çatıkkaş M A (1983) *Türk Firdevsî ve Süleymân-nâme-i Kebîr Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* s.25 s.176-182.
- Çatıkkaş M A (2009) *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Dilçin C (2009) *Yeni Tarama Sözlüğü* (TDK Yayınları, Ankara).
- Dilçin C (2010) *Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler* (Kabalıcı Yayınları, İstanbul).

- Erdem M D (2005) *Kitab-ı Kısânâme-i Süleymân Aleyhisselâm Üzerine Söz Dizimi Çalışması*. Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Genç G (1995) *Süleymân-nâme-i Kebîr (25-26. Ciltler) Giriş, Metin, Sözlük*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güleç H (2006) *Süleymân-nâme'de Eski Türk Destanlarına Ait Unsurlar, Dil-Üslûp ve Motifler "Bilig"*, S.36, s.243-2460.
- Gülsevin G (1997) *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Gülsevin G (2005) *Eski Anadolu Türkçesi* (Gazi Kitabevi, Ankara).
- Hatiboğlu V (1981) *Türk Dilinde İkileme* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- <http://www.lexiqamus.com/>
- <http://www.osmanlicaturkce.com>
- <http://www.osmanlicaturkce.net/>
- <http://www.sozluk.net/osmanlica>
- <http://www.osmanice.com/>
- <http://osmanlicasozluk.speakdictionary.com/>
- <http://www.osmanlicasozlukler.com/>
- İslam Ansiklopedisi, (1993), *"Firdevsî"*, C 4, İstanbul Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kanar M (2012) *Arapça-Türkçe Sözlük* (Say Yayınları, İstanbul).
- Kanar M (2012) *Farsça-Türkçe Sözlük* (Say Yayınları, İstanbul).
- Kılıç Filiz vd (2011) *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Mütercim Asım Efendi (2000) *Burhân-ı Katı*, (haz Mürsel Öztürk, Derya Örs) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Olgun İ (1978) *"Uzun Firdevsî ve Türkçeciliği"* Ömer Asım Aksoy Armağanı Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Olgun, İ vd (2011) *Firdevsî-i Rûmî Kutb-nâme* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).

Özyaşamış S (2007) *Firdevsî-i Rûmî ve Terceme-i Cemâşuy-nâme Turkish Studies*, S.4, s.727-728.

Özyaşamış S (2009) *Terceme-i Cemâşuy-nâme* (Simurg Yayınları, İstanbul).

Pakalın M Z (1983) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Milli Eğitim Basımevi, Ankara).

Parlatır İ (2009) *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Yargı Yayınları, Ankara).

Redhouse S J (2001) *Turkish and English Lexicon* (Çağrı Yayınları, İstanbul).

Sami Ş (2010) *Kamûs-ı Türkî* (Çağrı Yayınları, İstanbul).

Steingass F (2006) *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (Çağrı Yayınları, İstanbul).

Şahin H (2003) *Eski Anadolu Türkçesi*, (Akçağ Yayınları, Ankara).

Tanyıldız A (2005) *Firdevsî Tavîl Münazara-i Seyf ü Kalem* (İnceleme-Metin-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Usta, H İ (1995) *Firdevsî Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

3.7. DİZİN

A

Ab' aş Gül' āşī, 228
Ādem, 75, 76, 96, 112, 157, 164, 170, 186,
204, 207, 208
Ādem-i Şafī, 59, 98, 102, 113, 157, 204,
207, 208
Adunyā , 120, 185, 189, 190, 191, 192, 198
Adunyā bin Dāvud, 185, 189, 190, 191,
192, 198
Afrabaqiyye, 226, 235, 236
Afrāsyāb, 37, 151, 172, 182, 188, 199, 210
Afrāsyābī, 57, 183
Ağniyanus Hākīm, 209
Aḡhī Mā' iş, 209
Āḡhī Mā' işī Ḥavrānī, 223, 231
Aḡhī Melih, 79
Aḡhī Serke, 50, 72, 73
Aḡmed, 29, 30, 59, 69, 72, 85, 91, 102,
105, 107, 111, 114, 148, 170, 187, 222,
239
Aḡyā bin Sisā, 209
Aḡyāşilūn, 27, 34, 51, 52, 61, 85, 87, 88,
89, 97, 118, 119, 121, 125, 127, 132,
133, 134, 163, 207, 208, 220, 222
Aḡyāşilūn Peyğamber, 27, 34, 51, 52, 61,
85, 87, 88, 89, 97, 118, 121, 125, 127,
132, 133, 134, 163, 207, 208, 220, 222
Aḡaymīr, 129
Allāh, 29, 34, 35, 41, 50, 51, 52, 61, 62,
68, 73, 77, 78, 84, 88, 89, 95, 103, 108,
109, 115, 122, 125, 127, 132, 133, 139,
141, 144, 150, 151, 153, 159, 164, 166,
175, 186, 188, 192, 194, 195, 196, 197,
198, 204, 206, 208, 215, 217, 235, 240
Amḡāz, 222
Amlāk Hindī, 222
Ankiyā bin İsmū' il, 191
Āşaf, 34, 51, 52, 61, 73, 77, 79, 85, 116,
117, 119, 121, 130, 133, 143, 149, 188,
189, 190, 191, 194, 196, 197, 198, 199,
205, 207, 208

Āşaf bin Berḡiyā, 34, 51, 52, 61, 73, 77,
79, 85, 117, 119, 121, 130, 133, 144,
149, 188, 189, 190, 191, 197, 198, 199,
205, 207, 208,
Āşān bin Neşānil, 223, 231
Aṡbasis Hākīm, 209
Aṡrūs, 232
Aṡrūs-ı Tīr-endāz, 237
Aṡyānūs Hermāyīlī, 232
Avīnāzū bin İşā, 223, 228
Āzer, 76
Āzeryāhū bin Emīr, 209
Āzevrān bin Şemū' i, 223, 231
Azriyāhū bin Nāşen, 209
Āzūnirām bin Avdā, 209

B

Bādḡāy, 139
Bādḡāy-ı Medenī, 139
Baḡreyn, 222
Baḡr-ı Bayṡās, 137
Bālāb bin Dāvud, 223, 231
Ba' les ' Arabī, 223, 231
Ba' şā bin Ḥūşī, 209
Baṡṡūs bin Yafmūs, 223, 231
Başīr Ba' lbeḡī, 223
Bāṡarıḡ-ı Cinnī, 175
Baṡlamyus Hākīm, 57, 61, 144, 148, 209
Bāyezīd, 30, 36, 69, 70, 142, 202, 240
Bedaḡşānī, 53, 80
Bedaḡşī, 79
Bedeḡşān Şāh, 222
Bedresūn Peyğamber, 207, 208
Bedsū' ay Kil' ādī, 223, 231
Behelhel, 98
Behmen, 82
Behrām, 105, 210, 213, 223, 228, 231
Behrām bin Kührām, 223, 228
Behrām ' Ādī, 223
Behrām-ı Gür, 213
Behrām-ı Şeddād, 210
Behrdūşā ' il, 126
Behrūr Melāḡhī, 223

Belkıs, 108
Benāyāhū bin Yehūyāda‘ , 209, 223
Berda‘ bin Beteg, 223
Berhemen, 222
Betrā‘ im bin Dāvud, 223
Bilād-ı Aşferī, 37, 151, 172, 210
Buğaşkaş-ı Gül, 176
Bürzin Cihān-süz, 163, 222

C

Cabalka, 206
Cabalsa, 206
Cābir-i Cinnī, 57, 111, 118
Caliyus Hākīm, 58, 219, 225, 229, 236
Cālūn-ı Zengī, 135
Cālūt, 232
Ca‘ ca‘ a-ı Dīv, 176, 177, 211
Ca‘ sūs-ı ‘ İfrīt, 54, 177
Cebrā’ il, 74, 89, 144, 156, 159, 198
Cehennem, 28, 33, 52, 54, 88, 91, 92, 104,
108, 109, 115, 124, 128, 131, 154, 164,
179, 181, 189, 211, 214, 218, 231
Cem, 24, 36, 83, 142, 244, 245
Cemşid, 61, 124, 216, 227
Cemşid Şāh, 227
Cennet, 31, 60, 61, 73, 77, 79, 82, 84, 85,
89, 92, 97, 152, 174, 182, 184, 202, 216
Cenüb, 123, 129, 131
Cercis Feylesof, 209
Ceyhun, 86
Cezāyir, 85
Cuzkī Havrānī, 223
Cünkbā, 123

Ç

Çaçatī Ber‘ üsī, 223
Çāpūd bin Nāşen, 209
Çemşid Şāh, 227
Çin, 93, 126, 199

D

Daḥḥāk, 82, 147
Daḳāḳ-ı Cin, 100, 101
Danyāl bin Dāvud, 223, 231

Dārā, 69, 70, 240
Dārāb, 70, 240
Dārān bin ‘ Āmūz, 208
Dāsir-i Tekvīn, 211
Dāvud, 50, 51, 52, 57, 61, 62, 74, 76, 77,
78, 84, 89, 104, 108, 132, 145, 146, 147,
150, 158, 160, 185, 189, 190, 191, 192,
196, 198, 204, 207, 209, 217, 218, 223,
230
Dāvud oğlu Süleymān, 76, 145, 147, 217,
218
Dāvud Peygamber, 61, 77, 89, 132, 196,
204, 207, 230
Debūr, 123, 129, 131
Deccāl, 164
Dehdehe ‘ Ayyār, 228, 229
Dekdāk-ı Dīv, 186
Demlūk-ı Cinnī, 175
Demürbāt-ı Dīv, 97, 100, 111
Denis, 57, 143
Derdeyāyā’ il, 152
Dermayus Hākīm, 227, 229, 237
Deryāş Ruhūdī, 223
Destān-ı Sām, 39, 173
Devvāl-i Cinnī, 174
Deyhüc-ı Cinnī, 185
Dımışq, 79, 213
Dımışkī, 39, 79, 173

E

Eflaṭun-ı Yunanī, 36, 51, 72, 74, 108, 143,
172, 203
Ehīmā‘ iş Nāftālī, 209
Ekvān-ı ‘ İfrīt, 57, 60, 97, 100, 108, 117,
143, 147, 149, 185
Elburz, 154, 177
Elḥānem bin Ya‘ ra, 210, 223
Elhenc-i Cinnī, 59, 185, 188, 189, 190,
191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 211
Elvān bin Ekl, 108
Elyasağ bin Hümeysa‘ , 208
Emnūn bin Dāvud, 223, 231
Endülüs, 133, 172, 199, 210
Enverī, 106
Erdebilī, 216, 231

Erdeşir, 240
Erfehşend bin Şâlih, 208
Eşter İsmâ'îl, 212
Eşirnū'îl, 91
Eşlihâ-yı Velî, 208
Etfâl-i Cinnî, 175
Etrâk-ı Zengî, 134
Evyâşer, 51, 73, 77, 185, 190, 191, 207,
223, 231
Evyâşer bin Çerüpâ, 185, 190, 191
Evyâşer bin Pehburî, 223, 231
Evyâşer Peygamber, 51, 73, 77, 207

F

Fağfūr, 79, 209, 240
Faḳfâk-ı Cinnî, 174
Fânüsiyye, 225, 234, 237
Fehhâr Sistânî, 223, 232
Ferâmrez, 163
Ferâmrüz, 222
Ferîdün, 147, 240
Ferruhzâd, 199
Fevrâk Şâh, 58, 225, 230, 233, 234, 236,
238
Fırṭînüş, 63, 126
Fîl Maḥmūd, 180, 212
Fîliš, 63, 126
Firdevs, 35, 61, 77, 79, 83, 84, 85, 96, 141,
202
Firdevsî, 30, 35, 70, 74, 107, 169, 170,
171, 200, 202, 238, 239
Fir'avn, 57, 61, 75, 115, 124, 146, 158,
196
Fişâgoris Hâkîm, 209
Furḳân, 83

G

Ġâbir Halebî, 223
Ġarrâr-ı Ġül, 178
Ġazabân-ı Ġül, 178
Ġazanfer, 210, 223, 230, 236
Ġazanfer Medenî, 223, 230, 236
Ġazanfer-i Cihân, 210
Ġazbân-ı Dîv, 186

Ġazbân-ı 'İfrîr, 186
Gevher-nigîn, 90, 117
Ġışşâş-ı Cinnî, 186
Gîve Tiğ-zen, 163
Ġuder Sâmirî, 223, 231
Güderiz Tîr-endâz, 163, 222
Gürgîn, 222

H

Hacı Bektâş, 179
Hafâşâ'îl, 212
Haḳ, 27, 28, 29, 30, 34, 38, 43, 49, 50, 51,
59, 60, 61, 68, 69, 70, 72, 74, 77, 84, 85,
88, 89, 92, 96, 97, 104, 105, 108, 120,
121, 122, 123, 124, 126, 127, 131, 135,
140, 144, 149, 150, 151, 153, 156, 159,
165, 167, 170, 171, 180, 188, 192, 193,
195, 197, 198, 199, 202, 203, 204, 205,
208, 214, 217, 218, 220, 222, 225, 229,
239, 240
Haleb, 60, 77, 98, 113, 175
Halîl, 51, 72, 77, 125, 196, 207
Hâlut, 232
Hannâs, 57, 143, 144, 145, 148
Hâriş bin 'Adî, 223, 231
Harîz 'Avḳalî, 223
Hârûn, 51, 77, 209
Harûr, 123
Hârût, 145, 232
Hârûtî, 175
Hasan, 105
Haşîb, 123
Haşîşâ-ı Cinnî, 174
Haşm-ı Cinnî, 100, 148, 202
Hâtem, 69, 70, 112, 148, 151
Hâtîf-i Perrî, 211
Haṭṭâf Çârşenâyî, 223, 231
Hâveristân, 192
Hazlân-ı Dîv, 61, 63, 185
Hazret-i 'Ömer, 85
Hazret-i Süleymân, 72, 85, 89, 113, 114,
117, 122, 125, 131, 149, 150, 152, 154,
159, 172, 175, 188, 190, 194, 197, 198,
205, 218
Hemedân, 158

Hemmāz Ṭrablūsī, 223, 232
Herkiyā'îl, 150
Hevlināk-ı Cinnî, 175
Heyākemākā'îl, 155
Ḥımār Şālih, 212
Ḥınk İşhak, 212
Ḥırfās Tarsūsî, 223, 232
Ḥırkıl Kehlānî, 232
Ḥızr Peyğamber, 74, 205, 206, 207
Ḥicāz, 131, 157
Hind, 42, 46, 87, 126, 140, 192, 199, 219, 221, 222, 224, 241
Hindî, 75, 127, 180, 185, 152, 219, 221, 222
Hindū-sitān, 143, 147, 183, 219, 222
Hindūsitānî, 183
Hırkıl Kehlānî, 232
Hiyākemākā'îl, 157
Ḥorasanî, 183
Ḥucāmî, 106
Hūd Peyğamber, 84
Ḥudā, 29, 32, 39, 69, 88, 106, 116, 121, 150, 165, 171, 201, 220, 226, 239, 240
Ḥudūc, 123
Ḥulkul bin Cedūnem, 223
Ḥums, 59, 60, 102, 103, 113, 118
Ḥumus, 59, 60, 102, 113, 118
Ḥūrez bin Sisā, 209
Ḥūryād, 103
Hümā, 152
Hümāyūn Ḥān, 54, 173
Hümāyūn Şāh, 27, 58, 90, 91, 149, 173, 191, 193, 211
Hürmüs Ḥakīm, 222
Ḥüsrev, 37, 82, 151, 172, 210, 240
Ḥüsrev Şāh, 172, 210

I

Ildırım Ḥān, 30, 36, 72, 142

İ

İblis, 56, 57, 92, 97, 105, 112, 113, 143, 145, 147, 148, 149, 154, 161, 169, 196, 213

İbni Cevzî, 129
İbni Yāmin, 231
İbrāhîm, 51, 75, 77, 125, 146, 155, 156, 196
İbrāhîm, 75, 155, 156, 157
İbrāhîm Peyğamber, 155, 157
İbrāhîm-i Ḥalîl, 75, 77, 125
İdrîs, 129, 204, 207, 208
İdrîs Peyğamber, 207
İdrîs-i Nebî, 208
İflās-ı Nîze-dār, 230
İhdināş, 57, 143
İhrāc İfrāmî, 223
İhticām-i Göl, 178
İlyā bin İşā, 209
İlyāhū Peyğamber, 207, 208
İlyās, 205, 206, 207
İlyās Peyğamber, 205, 207
İlyāv Şāh, 58, 219, 223, 224, 225, 229, 234, 236
İncil, 11, 83
İ'āş Kil'ādî, 223
İ' tişām-ı Erdebîlî, 135, 223, 231
İran, 188, 210
İrem, 31, 34, 44, 49, 52, 57, 60, 68, 83, 84, 85, 91, 92, 94, 114, 115, 116, 117
İsfendiyār, 69
İŝhāk, 57, 72, 79, 207, 213
İŝhāk Peyğamber, 207
İskender, 39, 43, 55, 58, 70, 82, 83, 92, 128, 133, 160, 173, 176, 179, 181, 189, 203, 213, 225, 232, 234, 237, 240
İskender Boğazı, 133
İskender-i Kübrā, 83, 160
İslām, 226, 240
İsmā'îl Peyğamber, 207
İsmū'îl, 51, 61, 77, 144, 191
İsmū'îl Peyğamber, 51, 77, 191
İsrāfil, 74, 180
İsrā'îl, 51, 59, 72, 73, 77, 78, 98, 102, 113, 150, 188, 208, 209, 219, 223, 224, 228, 229, 233, 235, 236
İsteḥir-i Cin, 97, 100, 101, 117, 187

K

Ḳāf, 31, 55, 63, 73, 100, 104, 106, 127, 136, 176, 181, 183, 184, 189, 211, 216, 222
Ḳāfūrī, 185
Ḳahhār Sistānī, 232
Ḳāhir bin Sām-süvār, 210
Ḳahḳahā-ı Dīv, 211
Ḳahḳaşān, 222
Ḳahrām-ı Zengī, 136
Ḳahriye, 154
Ḳaḥṭān ‘Arabī, 223, 228
Ḳaḥṭān-ı ‘İfrīt, 176, 211
Ḳālūni Nize-dār, 232
Ḳamḳam-ı Cin, 175
Ḳantılān, 55, 135
Ḳantaḥār, 219
Ḳantaḥār-ı Dīv, 177
Ḳaraḳoyunlu, 180
Ḳarḳahhār Zāvīlistānī, 223, 232
Ḳarṭūsī ‘Ād, 210, 222
Ḳartyāyā’ıl, 151
Ḳārūn, 77, 157, 183
Ḳarzub-ı Dīv, 177
Ḳāşıf, 123
Ḳaşḳaş-ı Dīv, 177, 185, 211
Ḳaşḳaş-ı Ehremen, 185
Ḳaşḳaş-ı ‘İfrīt, 185
Ḳāşıt Ber-ḳāmeṭ, 108
Ḳataḥāt, 93
Kaṭ‘ āṭahūr, 151
Ḳayşer, 70, 240
Ḳayş-ı Sencer, 70
Ḳayṭūr Sancar, 232
Kāz Peyğamber, 51, 73, 77, 149, 207, 208
Kefāhātā’ıl, 154
Keheyleşehum, 223
Kehmehā‘ ā’ıl, 151
Kenderüş-ı ‘İfrīt, 53, 177
Kenis, 57, 143
Kerīmān bin Nerīmān bin Kürşäsüb, 224
Kesfiyā’ıl, 152
Kevşer, 69
Keykāvūs, 37, 151, 210, 188

Keyḳubād, 82, 210
Keyḳubād Şāh, 210
Keylān-ı Cinnī, 52, 63, 97
Keyvān, 55, 104, 162, 163, 174, 185
Ḳıbtī, 156
Kiflīs, 118, 144, 147, 148, 149
Kiflīsīn-i Cinnī, 117
Kil‘ ād-ı Barçalı, 50, 72, 73, 209
Kişçerin Melik, 222
Ḳuds, 27, 29, 50, 51, 57, 62, 68, 72, 73, 77, 78, 84, 90, 91, 116, 117, 122, 124, 125, 127, 128, 129, 132, 133, 143, 187, 188, 189, 205, 215, 217, 218, 231
Ḳuds-i Mübārek, 27, 50, 51, 57, 62, 72, 73, 77, 78, 90, 91, 116, 117, 122, 124, 125, 128, 129, 132, 133, 187, 188, 189, 205, 215, 217, 218
Kūh-ı Elburz, 55, 100, 154, 176, 179
Ḳurnāsa, 53, 177
Ḳürtūsī-i ‘Ādū, 135
Küderiz, 164, 222
Kührām ‘Ādī, 134, 223
Kündük, 37, 45, 144, 147, 148, 149, 204
Kündük-i Dīv, 144, 147, 148, 149, 204
Kürdī, 180
Küstehem, 59, 162, 163, 166, 222
Küstehem-i Tiğ-zen, 162

L

Laḳlaḳa, 63, 161, 163, 174, 178
Laḳlaḳa Cāzū, 63, 161, 163
Laḳlaḳa-ı Cinnī, 174
Laḳlaḳa-ı Ğül, 178
Lāḳıḳ, 123, 124, 126
Lehebe-i Dīv, 149
Lızlām-ı Cinnī, 175
Loḳmān, 34, 36, 51, 52, 57, 60, 61, 72, 73, 77, 79, 82, 84, 108, 116, 117, 122, 129, 143, 144, 147, 148, 149, 172, 176, 190, 203, 207, 209
Loḳmān Ḥakīm, 51, 57, 61, 73, 77, 79, 82, 84, 108, 117, 129, 144, 149, 207
Loḳmān ibn ‘Ād, 51, 72, 84, 172, 203
Lūt, 146

M

Māçin, 87, 93
Maḥmaḥa Cāzū, 59, 160, 161, 162, 163
Maḥmaḥa Dāye, 161, 162
Maḥmūd, 50, 51, 57, 69, 187
Maḥnaḥa-ı Dīv, 177
Mālishān-ı Perrī, 211
Ma' kibāt-ı ' İfrīt, 53, 177
Mārūt, 146, 232
Maṭarān-ı Halebī, 235
Mecder İşfahānī, 223, 232
Medīne, 72, 77
Mehdedī, 126
Mehilāş, 126
Mehlūş, 126
Mekāṭā'ā' il, 128
Mekke, 72, 77, 158, 182, 205
Şarkṭā' il, 151
Melik Aḥmer, 185, 187, 188, 190, 191,
194, 198, 211
Melik Aḥnefi, 211
Melik Dehşen, 211
Melik Kıtı'ı Ablāk, 211
Melik Mayṭatarūş, 211
Melik Sepīd, 211
Melik Şehmūriş, 149, 211
Melik Taḫṭakūş, 211
Mendiḥāl, 219
Mendiḥāl-ı Hindī, 219
Me' cūc, 154
Merzūb-ı Dīv, 177
Meymene-i Ğül, 178
Meysere-i Ğül, 178
Mışr, 37, 51, 56, 59, 60, 63, 75, 97, 101,
102, 103, 108, 113, 117, 118, 143, 151,
154, 172, 210
Mışrī, 39, 173, 179, 215, 223, 231
Miflis, 118
Miḥāyahū Peyğamber, 207
Mihrāc Kudsī, 223
Mihriyā' il Teberdār, 232
Mihriyāyil Teber-dār, 232
Mihrnāsa, 53, 177

Mikā' il, 51, 62, 63, 74, 96, 114, 125, 127,
133
Miḥnāṭis, 58, 85, 87, 160, 161, 163, 167,
168, 169, 219, 221, 222, 224, 226
Mīnā, 49, 68
Mirriḥ, 39, 55, 70, 104, 109, 160, 162, 163,
173, 176, 177, 182, 186, 202, 210, 229,
233
Mirsād, 143
Muğayyirāt-ı ' İfrit, 53, 177
Muḥammed, 30, 36, 71, 143, 164, 170,
186, 196, 202, 215, 239, 240
Muḥammed Muşṭafā, 196, 215
Mu' aḫibbāt-ı Dīv, 211
Murād, 30, 71
Mūsā, 34, 50, 51, 52, 56, 57, 70, 74, 75,
77, 78, 85, 88, 89, 119, 121, 125, 129,
131, 133, 146, 150, 158, 163, 204, 207,
209, 213
Mūsā Peyğamber, 51, 57, 74, 77, 89, 133,
158, 209
Muşṭafā, 59, 69, 82, 103, 110, 112, 118,
141, 147, 161, 172, 187, 193, 196, 205,
215
Müdrin-i Cinnī, 174
Müflis, 144, 148, 149
Mühecceḥ-i Cinnī, 174
Mühefhef-i Cinnī, 185
Mühelhel-i Cinnī, 102, 111
Münker, 115
Müslümān, 96, 98, 229, 230
Müzdek, 158

N

Nağmağā' il, 63, 122, 123, 126, 127, 131,
133, 151, 218
Naḥcel Cāzū, 164
Naḥcīr Cāzū, 163
Naḥnaḥāş Cāzū, 164, 166
Naḥnāḫ Hindī, 222
Nāşen, 51, 73, 77, 78, 79, 116, 149, 190,
207, 208, 209, 223, 231
Nāşen bin Dāvud, 223, 231

Rüstem-i Destân, 85, 160, 210
Rüstem-i Tehmeten, 27, 85, 160, 163, 166
Rüstem-i Zâl, 39, 173

S

Şabâ, 123, 129, 131
Şafvân bin 'Affân, 223, 231
Şahr-ı Cin, 97, 101, 117
Şahr-ı Cinnî, 57, 100, 103, 108, 117, 143, 147, 148, 149
Şakşaf 'Aneşî, 223
Şâlih Peygamber, 92
Şalşal Halebî, 223, 231
Şalşâl-ı Dîv, 97, 100, 112, 113
Şâlûnî Nîze-dâr, 232
Sâm, 37, 39, 56, 58, 63, 82, 85, 112, 119, 134, 140, 143, 147, 160, 173, 191, 218, 219, 220, 222, 224, 229, 233, 234, 237
Şamasâm-ı Dîv, 176, 211
Şamşâm Mısrî, 223
Sâm-süvâr, 36, 56, 58, 63, 85, 112, 134, 140, 143, 147, 160, 191, 218, 219, 220, 222, 224, 225, 229, 233, 234
Sâmsüvâr bin Nerimân, 147
Şâ'ık, 129
Sa'lep-i Perrî, 149
Şarşar, 121, 123, 127, 129, 131
Saṭûvân Kudî, 223
Secencil-i Cinnî, 174
Sehâm, 123
Sehûd Bucûdî, 223
Semâhâtur, 209
Semâhâtur Celbî, 223
Semendûn, 51, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 97, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 118, 144, 147, 148, 149, 154, 214
Semendûn -ı Cinnî, 51, 57, 59, 61, 63, 97, 101, 102, 103, 108, 110, 111, 112, 113, 144, 148
Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest, 51, 56, 60, 97, 100, 103, 104, 108, 109, 110, 111, 112, 117, 118, 144, 147, 154
Sem'î bin İ'lä, 209
Şemûd, 101, 105, 110

Semûm, 123
Sencer, 70
Serâta'îl, 151
Serçâpîl Ser-keş, 228, 232, 233
Seyyid Nesr-i Bağdâdî, 90
Şıfatyâ bin Dâvud, 223, 231
Şıklân Rûmî, 223, 228
Sikender, 82, 83, 184, 220, 240
Sikender-i Kübrâ, 82, 184
Sîmurğ, 31, 39, 62, 73, 90, 152, 164, 172, 183, 184, 189, 199, 211, 216
Sind, 126, 221
Sindî, 127, 152
Sindi-sitân, 222
Sirsâd, 57, 143
Sistân, 154, 163, 222
Sistân Hâkîm, 222
Sultân Bâyezîd, 36, 70, 142, 202, 240
Şu' bā' ā'îl, 212
Şu' lâş Azunâmî, 223
Sührâp Şâh, 37, 151, 172, 210
Süleymân, 25, 27, 30, 31, 34, 36, 37, 38, 39, 43, 47, 50, 51, 52, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 91, 94, 97, 105, 106, 107, 108, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 133, 134, 142, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 163, 165, 170, 172, 174, 175, 176, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 222, 225, 226, 231, 235, 236, 239, 240, 241
Süleymân bin Dâvud, 50, 51, 57, 72, 76, 108, 158, 160
Süleymân Peygamber, 34, 37, 50, 52, 63, 73, 77, 78, 85, 89, 91, 114, 117, 119, 121, 122, 125, 129, 133, 144, 149, 150, 152, 153, 155, 172, 181, 188, 189, 190, 194, 204, 205, 207, 208, 217, 218, 222, 226, 236

Süleymân-ı Nebî, 27, 34, 51, 52, 57, 61, 72, 73, 82, 84, 90, 91, 97, 111, 115, 116, 117, 118, 122, 125, 128, 130, 131, 133, 137, 144, 160, 172, 174, 185, 188, 196, 199, 212, 213, 219, 222

Süleymânî, 51, 54, 55, 56, 74, 89, 108, 110, 111, 117, 126, 127, 132, 133, 134, 137, 151, 152, 159, 162, 172, 173, 174, 176, 180, 181, 183, 187, 188, 191, 193, 197, 199, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 222, 225, 230, 235, 236

Süleymân-nâme, 30, 43, 70, 71, 72, 74, 106, 107, 112, 142, 170, 187, 201, 202, 239, 240, 241

Süleymân-nâme-i Kebîr, 43, 239, 240

Sündüs-ı Cinnî, 57, 59, 60, 97, 102, 108, 116, 117, 118, 143, 172, 204

Sürhibâd, 27, 33, 51, 54, 56, 57, 59, 60, 63, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 118, 143, 145, 147, 148, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 160, 172, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 184, 185, 188, 203, 204, 205, 207, 208, 217, 218

Sürhibâd-ı Cin, 27, 51, 56, 57, 60, 97, 100, 101, 103, 104, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 118, 143, 147, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 160, 172, 178, 179, 184, 185, 203, 204, 205, 207, 218

Sürhibâd-ı Cinnî, 56, 57, 60, 97, 101, 103, 104, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 118, 144, 147, 149, 151, 156, 172, 179, 203, 204, 205, 207, 218

Süryânî, 74, 215

Ş

Şafân, 123

Şâm, 60, 77, 85, 92, 105, 111, 112, 118, 144, 154, 156, 172, 203, 204, 205, 207, 217, 218

Şanveneş, 63, 126

Şeddâd, 27, 51, 52, 57, 61, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 91, 92, 97, 114, 115, 116, 124, 196, 210

Şeddâd bin 'Ād, 79, 82, 95, 196

Şeddâd -ı Hâmân, 61, 124

Şehlâs, 226, 236

Şemâtur-ı Cinnî, 189, 190, 191

Şemâtur-ı Tekvîn, 188

Şemâyîl Bânû, 160, 161, 163, 166, 168, 172

Şemâyîl Câzû, 85, 160, 163, 226

Şem^ç bin İşâ, 223

Şem^ç -i Bânû, 199, 203

Şem^ç iyâ Peyğamber, 207, 208

Şem^ç ün, 228

Şenâtıs-ı Cinnî, 186

Şimâl, 123, 129, 131

Şit Peyğamber, 204, 207

T

Tağdîs-i Cinnî, 134

Târuḥ Peyğamber, 207

Taṭṭâr-ı Ğül, 178

Telmîd Kavrıecâbî, 223

Telmîdî Nâftalî, 223, 231

Temûd Peyğamber, 96

Tevrât, 52, 73, 78, 83, 89, 111, 121, 125, 133, 149, 150, 158, 204, 207

Tevrât-ı Mûsâ, 52, 73, 78, 126, 150, 207

Timsâḥâ^ç â'îl, 212

Türân, 37, 151, 172, 188, 210

Türkî, 74

Ṭalîşhân-ı Perrî, 118, 211

Ṭamâhâbenâ'îl, 152

Ṭâ'if, 92

Ṭa^ç mahâ, 151

Ṭardan bin Mehrûn, 232

Ṭaṭuris Ḥakîm, 209

Ṭavâbil Ṭîğ-zen, 232

Ṭrablus, 133

Ṭür, 70

Ṭütyâ'îl, 151

U

Uçâm bin İşâ, 223, 231

Uya^ç Ḥavrânî, 223

Ü

Ürdün, 56, 132, 133

V

Vâliḥrez bin Sisā, 209

Vesvās, 57, 143, 148

Y

Yaḥlic Şandali, 223

Yalinus Ḥakīm, 209

Ya' ḳūb, 51, 77, 146, 209

Ya' ḳūb-ı Nebī, 51, 77

Yaraḳan, 53, 80

Yehūd, 92

Yehūdā, 51, 77, 209

Yehūşāfāt, 209, 223, 231

Yehūşāfāt Āşlilūn, 223

Yehūşāfāt bin Aḫilūd, 209

Yehūşāfāt Midyārī, 223, 231

Yehūşāfet bin Fesārūg, 209

Yehūşāḳāt bin Baş' iyā, 208

Yehūyāda', 50, 73, 191, 208, 209, 223

Yehūyāda' bin Beniyāhū, 208

Yemen, 92

Yenḳuḫ bin 'Ummihūd, 208

Ye'cūc, 57, 83, 84, 154, 189

Yetsu' bin Mā' ūsī, 223

Yunan, 77, 210

Yūnāzū bin 'Amrem, 223, 231

Yūnus, 196

Yūsuf, 51, 61, 75, 77, 146, 169, 195, 207, 212, 231

Yūsuf bin Ya' ḳūb, 212

Yūsuf Peygamber, 195, 207, 231

Yūşa' bin Nūn, 51, 77

Yūşa' Peygamber, 207

Z

Zāl, 39, 134, 160, 173, 226

Zāl-i Destān, 134, 160

Zāl-i Ğül, 178

Zāvel bin Nāsen, 209

Zāvilistān, 163

Zebūr, 52, 73, 78, 83, 109, 111, 121, 149, 150, 158, 207

Zebūr-ı Dāvud, 52, 73, 78, 150

Zeliḫa, 169

Zemzem, 188

Zenbāt Üstüḫ'ānī, 212

Zenbīl, 62, 104

Zengī, 57, 136, 162, 180, 184

Zengistān, 135

Zengül-i Zengī, 136

Zerīr, 222

Zilzāl-i Ekber, 27, 51, 85, 88, 89, 97, 118, 127, 131, 132, 133, 163, 222

Zulumāt, 82

Züḫal, 202

Zühre, 202, 218

ÖZGEÇMİŞ

17.11.1993 tarihinde Adana’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Adana ili Seyhan ilçesinde tamamladı. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü 2015 yılında tamamladı. 2015 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinde yüksek lisans eğitimine başladı ve 2017 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymân-nâme’sinin 68. Cildi (İnceleme-Tenkitli Metin) adlı teziyle mezun oldu.

